

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ömer TATAR

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN III. ALEKSANDROS ve III. PHILIPPOS
DÖNEMİNE ATFEDİLEN MAKEDON KRALI BRONZ SİKKELERİ

Tarih Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ömer TATAR

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN III. ALEKSANDROS ve III. PHILIPPOS
DÖNEMİNE ATFEDİLEN MAKEDON KRALI BRONZ SİKKELERİ

Danışman

Doç. Dr. Dinçer Savaş LENGER

Tarih Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ömer TATAR'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Zeynep ÇİZMELİ ÖĞÜN (İmzası)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Dinçer Savaş LENGER (İmzası)

Üye : Prof. Dr. Murat ARSLAN (İmzası)

Tez Başlığı: İzmir Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemine Atfedilen Makedon Krali Bronz Sikkeleri

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 09/12/2016

Mezuniyet Tarihi : 22/12/2016

(İmzası)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İzmir Arkeoloji Müzesi’nde Bulunan III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemine Atfedilen Makedon Krali Bronz Sikkeleri” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmzası)

Ömer TATAR

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
TERİMLERE İLİŞKİN KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
HELLENCE HARFLERE İLİŞKİN TRANSKRİPSİYON LİSTESİ.....	vi
METİNDE KULLANILAN STANDART ve SÜRELİ YAYINLARA İLİŞKİN KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
ÖZET	xii
SUMMARY	xiii
ÖNSÖZ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BRONZ SİKKE TARİHÇESİ

1.1 Bronz Sikkenin Ortaya Çıkışı	5
1.1.1 Güney İtalya ve Sicilya.....	5
1.1.2 Olbia.....	7
1.1.3 Kara Yunanistanı	7
1.1.4 Küçük Asya.....	9
1.1.5 Bronz Sikkenin Ortaya Çıkış Nedenleri	11
1.2 Bronz Sikke Birimleri	13
1.2.1 Güney İtalya ve Sicilya.....	13
1.2.2 Kara Yunanistanı	14
1.2.3 Küçük Asya.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

III. ALEKSANDROS ÖNCESİ MAKEDON KRALI BRONZ SİKKELERİ

2.1 Bronz Sikkenin Makedonya Krallığı'ndaki Yansımaları	16
2.2 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikkeleri	17
2.2.1 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikke Tipleri	17
2.2.2 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikkeleri Üzerinde Yer Alan Lejandlar	18
2.2.3 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimler	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. ALEKSANDROS DÖNEMİ TARİHİ VE PARA POLİTİKASI

3.1	III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Tarihçesi	21
3.2	III. Aleksandros'un Finans Politikası	36
3.2.1	Elde Edilen Gelirler ve Yapılan Harcamalar	38
3.2.2	III. Aleksandros Dönemi Sikke Reformu	39
3.2.3	Darphaneler	43

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

III. ALEKSANDROS VE III. PHILIPPOS DÖNEMİ SİKKE TARİHÇESİ VE BRONZ SİKKELER

4.1	III. Aleksandros'un Reform Öncesi, Erken Dönem Sikkeleri	46
4.2	III. Aleksandros'un Reform Sonrası Sikkeleri	47
4.2.1	Altın Sikkeler	47
4.2.1.1	Athena Başı - Nike	48
4.2.1.2	Athena Başı - Lobut ve Yay	51
4.2.1.3	Herakles Başı - Lobut ve Yay	51
4.2.1.4	Athena Başı - Şimşek Demeti	51
4.2.2	Gümüş Sikkeler	51
4.2.2.1	Herakles Başı - Oturan Zeus	52
4.2.2.2	Herakles Başı - Sadak ile Yay ve Lobut	56
4.2.2.3	Herakles Başı - Kartal	57
4.2.2.4	Herakles Başı - Şimşek Demeti	58
4.2.3	Bronz Sikkeler	58
4.2.3.1	Herakles Başı - Sadak ile Yay ve Lobut	62
4.2.3.2	Herakles Başı - Sadak İçerisinde Yay ve Lobut	67
4.2.3.3	Herakles Başı - Kartal	69
4.2.3.4	Apollon Başı - Şimşek Demeti	70
4.2.3.5	Makedon Kalkanı - Makedon Miğferi	72
4.2.3.6	III. Aleksandros Başı - Pegasus Protomu	75
4.2.3.7	Genç Erkek Başı - At/Atlı	76
4.2.3.8	Herakles Başı - Atlı	79

4.2.3.9 Apollon Başı - Atlı.....	80
----------------------------------	----

BEŞİNCİ BÖLÜM

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE YER ALAN III. ALEKSANDROS VE III. PHILIPPOS DÖNEMİNE ATFEDİLEN MAKEDON KRALI BRONZ SİKKELERİ

5.1 Katalog.....	81
5.2 Genel Değerlendirme.....	111
5.2.1 Herakles Başı - Sadak ile Yay ve Lobut.....	111
5.2.2 Herakles Başı - Sadak İçerisinde Yay ve Lobut.....	114
5.2.3 Makedon Kalkanı-Makedon Miğferi.....	119
5.2.4 Genç Erkek Başı - At/Atlı.....	127
5.2.5 Herakles Başı – Atlı.....	130
SONUÇ	132
METİNDE KULLANILAN ANTİK KAYNAKLARA İLİŞKİN KISALTMALAR	
LİSTESİ.....	137
KAYNAKÇA.....	142
LEVHALAR.....	170
EK 1- Grafikler	193
EK 2- Haritalar	220
Ö Z G E Ç M İ Ş	224

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 3.1 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Darphaneler.....	44
Tablo 4.1 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimler ile Karşılık Oluşturdukları Çap ve Ağırlıklar.....	59
Tablo 4.2 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkeleri Üzerinde Yer Alan Harfler/Monogramlar.....	60
Tablo 4.3 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkeleri Üzerinde Yer Alan Semboller.....	60

TERİMLERE İLİŞKİN KISALTMALAR LİSTESİ

AE	bronz
AR	gümüş
AU	altın
ay.	arka yüz
bk.	bakınız
çev.	çeviren
dn.	dipnot
Ed.	editör, edisyon
<i>et al.</i>	<i>et alii</i>
etc.	<i>et cetera</i>
figr.	Figür
gr.	gram
MÖ.	Milattan önce
krş.	karşılaştırınız
lev.	levha
mm.	milimetre
n.	numara
ort.	ortalama
öy.	ön yüz
s.v.	<i>sub voce</i>
suppl.	supplement
vd.	ve devamı
vol.	<i>volumen</i>
yak.	yaklaşık
yy.	yüzyıl

HELLENCE HARFLERE İLİŞKİN TRANSKRİPSİYON LİSTESİ

A, α = a	E, ε = e	M, μ = m	Σ, σ, ς = s
αι = ai	ει = ei	N, ν = n	T, τ = t
αυ = au	ευ = eu	Ξ, ξ = ks	Υ, υ = y
B, β = b	Z, ζ = z	O, ο = o	Φ, φ = ph
Γ, γ = g	H, η = e	οι = oi	X, χ = kh
γγ = ng	Θ, θ = th	ου = u	Ψ, ψ = ps
γκ = nk	I, ι = i	Π, π = p	Ω, ω = o
γχ = nkh	K, κ = k	P, ρ, ρ̂ = rh	' = h
Δ, δ = d	Λ, λ = l		

**METİNDE KULLANILAN STANDART ve SÜRELİ YAYINLARA İLİŞKİN
KISALTMALAR LİSTESİ**

<i>AA</i>	<i>Archäologischer Anzeiger</i> . Berlin.
<i>Adalya</i>	<i>Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yıllığı</i> . İstanbul.
<i>Agora</i>	<i>Athenian Agora</i> . Princeton.
<i>AHB</i>	<i>Ancient History Bulletin</i> . Calgary.
<i>AIIN</i>	<i>Annali dell' Istituto Italiano di Numismatica</i> . Rome.
<i>AJA</i>	<i>American Journal of Archaeology</i> . New York.
<i>AJN</i>	<i>American Journal of Numismatics</i> . New York.
<i>AJP</i>	<i>American Journal of Philology</i> . Baltimore.
<i>AM</i>	<i>Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung</i> . Berlin.
<i>AnAnt</i>	<i>Anatolia Antiqua</i> . İstanbul, Paris.
<i>AncW</i>	<i>The Ancient World</i> . Chicago.
<i>Annales</i>	<i>Annales d'Histoire Economique et Sociale 1929-1938</i> . Paris.
<i>ANSMN</i>	<i>American Numismatic Society, Museum Notes</i> . New York.
<i>ANSNS</i>	<i>American Numismatic Society Numismatic Studies</i> . New York.
<i>ArtB</i>	<i>The Art Bulletin</i> . New York.
<i>Archaeology</i>	<i>Archaeology</i> . An Official Publication of the Archaeological Institute of America.
<i>Athenaeum</i>	<i>Athenaeum</i> . Studi Periodici di Letteratura e Storia dell'Antichità, Università di Pavia. Pavia.
<i>AvP</i>	<i>Altertümer von Pergamon</i> . Berlin.
<i>BCH</i>	<i>Bulletin de Correspondance Hellénique</i> . Paris, Athenes.
<i>BICS</i>	<i>Bulletin of the Institute of Classical Studies</i> .
<i>BMC Corinth</i>	B. V. Head, <i>Catalogue of Greek Coins in the British Museum, Corinth, Colonies of Corinth, etc</i> . London 1889
<i>BMC Macedonia</i>	B. V. Head, <i>Catalogue of Greek Coins in the British Museum, Macedonia, etc</i> . London 1879.
<i>Boreas</i>	<i>Boreas. Münstersche Beiträge zur Archäologie</i> . Münster.
<i>BSA</i>	<i>Annals of the British School at Athens</i> . Cambridge.
<i>BSFN</i>	<i>Bulletin de la Societe Française de Numismatique</i> . Paris.

- CAH* *The Cambridge Ancient History*. Ed. D. M. Lewis, J. Boardman, S. Hornblower, M. Ostwald. VI. Cambridge, London.
- CH* *Coin Hoards: I-IV., VI-IX*. London 1975-.
- Chiron* *Chiron. Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphic des Deutschen Archaologischen Instituts*. München, Beck.
- CJ* *Classical Journal*. San Antonio.
- CQ* *Classical Quarterly*. Oxford.
- CRAI* *Comptes Rendus des Séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*. Paris.
- DNP* *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*. Hrsg. H. Cancik und H. Schneider. Stuttgart.
- GAIA* *GAIA. Revue Interdisciplinaire sur la Grece Archaique*. Grenoble.
- GaR* *Greece and Rome*. Oxford.
- GJ* *The Geographical Journal*. London.
- GRBS* *Greek, Roman and Byzantine Studies*. Durham.
- Hesperia* *Hesperia: Journal of the American School of Classical Studies at Athens*. Athens.
- Historia* *Zeitschrift für Alte Geschichte; Revue d'Histoire Ancienne; Journal of Ancient History; Rivista di Storia Antica*. Stuttgart.
- HSCP* *Harvard Studies in Classical Philology*. Cambridge, Mass.
- IGCH* *An Inventory of Greek Coin Hoards*, (Ed.) M. Thompson, O. Mørkholm, C. M. Kraay, New York 1973.
- IK* *Inschriften griechischer Stadte aus Kleinasien*. Bonn 1972-.
- JHS* *Journal of Hellenic Studies*. London
- JNAA* *Journal of the Numismatic Association of Australia*.
- JNG* *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte*.
- JSP* *Journal of Speculative Philosophy*. Pennsylvania.
- JWCI* *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*. London.
- LIMC* *Lexicon Iconographicum Mythologicae Classicae*. Zürich.
- MNEM* *Mnemosyne*. Leiden.
- NC* *Numismatic Chronicle*. London.

- OGIS* *Oriens Graeci Inscriptiones Selectae*. (Ed.) W. Dittenberger. I-II. Leipzig 1903-1905.
- Olba* *Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisi Araştırma Merkezi (KAAM) Süreli Yayınları*. Mersin.
- Pallas* *Pallas. Revue d'Études Antiques*. Toulouse.
- PAPS* *Proceedings of the American Philosophical Society*. Philadelphia.
- Philia* *Philia. International Journal of Ancient Mediterranean Studies*. İstanbul.
- RBN* *Revue Belge de Numismatique*. Bruxelles.
- RE* *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Stuttgart (München).
- REA* *Revue des Études Anciennes*. Bordeaux.
- REG* *Revue des Études Grecques*. Paris.
- RIN* *Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini*. Milano.
- SAAC* *Studies in Ancient Art and Civilization*. Krakow.
- SAN* *Society for Ancient Numismatics*. Granada Hills, CA.
- SNG Aarhus* *Sylloge Nummorum Graecorum, Aarhus University Denmark, Munksgaard*, Copenhagen 1986.
- SNG Alpha Bank* *Sylloge Nummorum Graecorum, Greece II, Alpha Bank Collection, Macedonia I: Alexander I to Perseus*, Athens 2000.
- SNG Blackburn* *Sylloge Nummorum Graecorum, Volume VIII, The Hart Collection, Blackburn Museum*, Oxford 1989.
- SNG BM Black Sea* *Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, Volume IX, British Museum, Part 1: The Black Sea*, London 1993.
- SNG Christomanos* *Sylloge Nummorum Graecorum, Grèce 3, Musée Numismatique D' Athènes Collection Antoine Christomanos, Première Partie: Italie - Eubée*, Athènes 2004.
- SNG Cop.* *Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Macedonia*, New Jersey 1982.
- SNG Dreer* *Sylloge Nummorum Graecorum, Sammlung Dreer / Klagenfurt im Landesmuseum für Karnten, III. Teil: Thracien, Macedonien, Paonien*, Klagenfurt 1990.

- SNG Evelpidis* *Sylloge Nummorum Graecorum, Collection Réna H. Evelpidis, 2me partie, Macédoine, Thessalie, Illyre, Epire, Corcyre, Louvain 1975.*
- SNG Kayhan I* *Sylloge Nummorum Graecorum, Turkey I, The Muharrem Kayhan Collection, Part I, İstanbul-Bordeaux 2002.*
- SNG Kayhan II* *Sylloge Nummorum Graecorum, Turkey I, The Muharrem Kayhan Collection, Part II, İstanbul 2015.*
- SNG Keckman* *Sylloge Nummorum Graecorum, Finland, The Erkki Keckman Collection, Part II: Asia Minor except Karia, Helsinki 1999.*
- SNG Kikpe* *Sylloge Nummorum Graecorum, Greece 7: The KIKPE Collection of Bronze Coins, Volume I, Athens 2012.*
- SNG Lewis* *Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, The Lewis Collection, Corpus Christi College, Cambridge, 1. The Greek and Hellenistic Coins, London 1972.*
- SNG Manchester* *Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, Manchester University Museum: the Raby and Güterbock Collections, London 1986.*
- SNG Marc Bar* *Sylloge Nummorum Graecorum, Belgique, Bibliothèque royale de Belgique, La collection de bronzes grecs de Marc Bar, Bruxelles 2007.*
- SNG Milano* *Sylloge Nummorum Graecorum, Italia, Civiche Raccolte Numismatiche, Milano 1999.*
- SNG Leipzig I* *Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Sammlung der Universitätsbibliothek Leipzig I. Heft, Autonome Griechische Münzen, München 1993.*
- SNG München 10./11* *Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Staatliche Münzsammlung München 10./11. Heft, Makedonien Könige München 2001.*
- SNG Saroglos* *Sylloge Nummorum Graecorum, Grèce 4, Numismatic Museum Athens, The Petros Z. Saroglos Collection, Volume I: Macedonia, S. Psoma, I. Touratsoglou, Athens 2005.*
- SNG Soutzos* *Sylloge Nummorum Graecorum, Grèce 5, Numismatic Museum Athens, The A. G. Soutzos Collection, E. Tsourti, M. D. Trifiro, Athens 2005.*

- SNG Stancomb* *Sylloge Nummorum Graecorum, Great Britain, Volume XI, The William Stancomb Collection of Coins of the Black Sea Region.* Oxford 2000.
- SNG Stockholm* *Sylloge Nummorum Graecorum, Sweden II, The Collection of the Royal Coin Cabinet National Museum of Monetary History,* Stockholm 1980.
- SNG von Aulock Mysien* *Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Sammlung Hans Von Aulock, Mysien,* Berlin 1957.
- SNG von Aulock Nachträge Mysien* *Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Sammlung Hans Von Aulock, Nachträge II, Mysien, Troas, Aeolis, Lesbos,* Berlin 1967.
- SNR* *Schweizerische Numismatische Rundschau. Revue Suisse de Numismatique.* Bern.
- Studies* *Studies: An Irish Quarterly Review.* Dublin.
- ZfN* *Zeitschrift für Numismatik.* Berlin.
- ZPE* *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik.* Bonn 1967-.

ÖZET

Bronz sikkeler MÖ. V. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Hellen dünyasının farklı coğrafyalarında darp edilmeye başlanmıştır. Temelde, gümüş sikkeler ile karşılanması pek pratik olmayan küçük alışverişlerin gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılan bronz sikkeler, kısa süre içinde Kara Yunanistanı ve ardından Küçük Asya'nın kentleri tarafından da benimsenmiştir.

Makedon Krallığı da I. Arkhelaos (MÖ. 413-399) dönemiyle birlikte bronz sikke darp etmeye başlamıştır. Söz konusu sikkelerin basımına halef krallarca da aralıksız olarak devam edilmiştir. III. Aleksandros (MÖ. 336-323) ve III. Philippos Arrhidaios (MÖ. 323-316) dönemlerinde de çok sayıda darphane bronz sikke basmıştır.

III. Aleksandros, Perslere karşı giriştiği ve yaklaşık 13 yıl süren seferi sonunda Pers Krallığı'nı tarih sahnesinden silmiş, o dönem için bilinen dünyanın sınırlarını zorlayarak oldukça geniş bir coğrafyayı Makedon Krallığı'na tabi kılmıştır. Bu süreçte Pers hazinelerini ele geçiren III. Aleksandros, bu doğrultuda finansal bir politika belirlemiştir. Bunun sonucunda bir de sikke reformu gerçekleştiren Kral, kendi adına altın, gümüş ve bronzdan oldukça geniş hacimde, ölümünden sonra uzun bir süre daha darp edilmeye devam edilen sikkeler bastırmıştır. III. Philippos döneminde ise söz konusu sikkelerin yanı sıra, yeni kralın adına da krali sikkeler basılmıştır.

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerine tarihlenen en az 206 adet krali bronz sikke mevcuttur. Söz konusu sikkelerin kataloglandığı ve değerlendirildiği bu çalışma ile III. Aleksandros ve III. Philippos dönemleri özelinde, Makedon krali sikkelerine dair yapılacak olan numismatik araştırmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bronz Sikke, İzmir Arkeoloji Müzesi, Makedon Krallığı, III. Aleksandros, III. Philippos

SUMMARY
MACEDONIAN REGAL BRONZE COINS ATTRIBUTED TO ALEXANDER III
AND PHILIP III IN IZMIR ARCHAEOLOGY MUSEUM

By the middle of the 5th century B.C., bronze coinage was being minted in different locations of the Hellenic world. Basically, bronze coins were used to make small payments which was not practical to carry out using silver coins. Bronzes were soon began to be minted in various cities of mainland Greece and Asia Minor as well.

Also Macedonian Kingdom began to mint bronze coinage during the reign of Archelaus I (413-399 B.C.). Minting of bronze coins continued uninterrupted during the periods of successors as well. Likewise, during the reigns of Alexander III (336-323 B.C.) and Philip III Arrhideos (323-316 B.C.) numerous mints struck bronze coins.

Alexander III demolished the Persian Empire at the end of his campaign which lasted almost 13 years and he took a very far and wide territory under the control of Macedonian Kingdom by pushing the limits of the known world. During this period, Alexander III captured the Persian treasures and in this regard he established a financial policy. The King, who also carried out a coinage reform within this context, made a vast amount of gold, silver and bronze coinage struck in his name which continued to be minted for a long time even after his death. During the reing of new king Philip III, royal coins bearing his name were struck as well right along with aforementioned coins.

There are at least 206 royal bronze coins dated to the periods of Alexander III and Philip III in the Collection of Izmir Archaeology Museum. It is hoped that this study in which those aforesaid coins were catalogued and evaluated will contribute to the future numismatics studies about Macedonian royal coinage, particularly the periods of Alexander III and Philip III.

Keywords: Bronze coinage, Izmir Archaeology Museum, Macedonian Kingdom, Alexander III, Philip III

ÖNSÖZ

Bu çalışmada İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan, III. Aleksandros (MÖ. 336-323) ve III. Philippos Arrhidaios (MÖ. 323-316) dönemlerinde darp edilmiş Makedon krali bronz sikkeler konu alınmıştır. Müze malzemesinin daha iyi anlaşılması ve değerlendirilmesi adına, bronz sikke olgusu ve III. Aleksandros devri öncesindeki numismatik veriler de tez kapsamına dahil edilmiştir. Bu sebeple çalışmanın zamansal sınırı bronz sikkenin ilk ortaya çıktığı MÖ. V. yüzyıl ile III. Aleksandros'un halefi III. Philippos'un öldüğü MÖ. 316 olarak belirlenmiştir. Tez kapsamında söz konusu koleksiyondaki 230 adet sikke incelenmiş; bunlardan 206'sı tanımlanmıştır. Kalan sikkelerin 22'si tanımlanmaya müsaade etmeyecek ölçüde bozulmuş olduklarından, 2'si ise kataloglarda tespit edilememiş olmaları nedeniyle darp yerleri belirlenememiştir.

Tez beş ayrı bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde bronz sikkenin MÖ. V. yüzyılın ikinci yarısında Güney İtalya, Sicilya ve Karadeniz'in kuzeyinde yer alan Olbia kentinde ortaya çıkışına dair tarihsel arka plan sunulmuştur. Daha sonra bronz sikkenin Kara Yunanistanı ve Küçük Asya'da tedavüle girişi ve yayılımı incelenmiştir. Bronz sikkenin ortaya çıkışına dair muhtemel sebepler aktarıldıktan sonra söz konusu sikkelerin basıldıkları birimlere dair bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde ise bronz sikkenin Makedon Krallığı'ndaki yansımaları, III. Aleksandros öncesi dönemde darp edilen bronz sikkeler özelinde ele alınmıştır. I. Arkhelaos (MÖ. 413-399) devri ile başlayan söz konusu süreçte darp edilen sikkeler taşıdıkları ikonografyaları ile basıldıkları birimler bağlamında incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde meydana gelen olayların tarihsel seyrinin yanı sıra, III. Aleksandros döneminde izlenen finans ve sikke politikası ele alınmıştır. Kralın Perslere karşı gerçekleştirdiği Asya Seferi'ne, elde edilen ganimetler neticesinde şekillenen finans politikasına ve bu dönemde gerçekleştirilen sikke reformuna dair bilgiler bu bölümde aktarılmıştır.

Dördüncü bölümde, III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde basılmış olan altın ve gümüş sikkelere ilişkin bilgiler verilirken, bronz sikkeler darp edilen her bir seri özelinde ikonografyaları, basıldıkları darphaneler gibi çeşitli konu başlıkları altında detaylıca ele alınmıştır.

Son bölüm olan beşinci bölümde ise İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerine ait bronz sikkeler kataloglanmıştır. Tanımlanan 206 adet sikke, öncelikli olarak M. J. Price'in *The Coinage in the Name of Alexander the Great*

and Philip Arrhidaeus. A British Museum Catalogue, Vol. I-II, 1991 eseri baz alınarak referanslandırılmıştır. Bununla beraber, sikkeler diğer çeşitli temel kataloglar ve güncel çalışmalardan da referanslar eşliğinde, darphane ve dönem atıfları yapılarak sınıflandırılmıştır. Genel değerlendirme başlığı altında ise söz konusu sikkelerin numismatik değerlendirmesi yapılmıştır. Koleksiyonda yer alan beş ayrı seri özelinde ele alınan sikkelerin tipleri, lejandları, basıldıkları birimler, üzerlerinde yer alan semboller ve monogramlar, sikkelerin basıldıkları darphaneler ve dönemler eşliğinde değerlendirilmiştir. Küçük Asya kazılarında bulunarak kayıt altına alınan benzer sikkelere de değerlendirmede yer verilmiştir. Bu değerlendirme neticesinde ortaya çıkan istatistiksel veriler, grafikler ile görsel olarak da sunulmuştur.

Bu çalışma kapsamında aktarılan tarihsel numismatik olgular ve süreçler ile İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu baz alınarak incelenip kataloglanan ve sunduğu veriler ışığında değerlendirilen sikkelerin, III. Aleksandros ve III. Philippos döneminde darp edilen Makedon krali bronz sikkelerine dair aydınlatıcı olması ümit edilmektedir.

Bu tezin hazırlanmasında bana yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Dinçer Savaş LENGGER'e üzerimdeki emeği için teşekkürlerimi sunarım. Istituto Italiano Di Numismatica'nın kütüphanesinde yer alan değerli kaynaklardan yararlanmam hususunda izin ve kabul sağlayan enstitü müdürü Prof. Sara SORDA ile kütüphane müdürü Barbara Bacchielli'ye ve yine kütüphanesi vasıtasıyla son derece faydalı bilgilere eriştiğim AKMED çalışanlarına da teşekkür ederim. Araştırmalarımnda karşılaştığım zorluklarda verdikleri cevaplar ve sundukları bilgilerle bana yardımcı olan Francois de CALLATAY, Louis BROUSSEAU, Christos GATZOLIS ve Selene PSOMA ve Fabrice DELRIEUX'a da teşekkür ederim. Tezimin tamamlanması için çaba ve ilgi gösteren çalışma arkadaşlarım Arş. Gör. Diren ÇAKILCI, Elif ALTEN ve Abdullah ZARARSIZ'a ayrıca teşekkür etmek isterim. Çalışmalarımızda bize kolaylıklar sağlayan, yoğun dönemlerimizde araştırmalarımıza vakit ayırmamıza yardımcı olan bölüm başkanımız Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK'a ve derslerinden büyük faydalar edindiğim ana bilim dalı başkanımız Prof. Dr. Murat ARSLAN'a şükranlarımı sunarım.

Hayatta en büyük arzusu akademik alanda ilerlemem olan, her daim özlemle andığım annem Seher AHISKALI'ya ve en yakın arkadaşım, hayatımın her alanında bana yoldaş olan, bu süreçte de sevgi ve empatisini hiç eksik etmeyen eşim Damla TANAL TATAR'a minnettarım.

Ömer TATAR
Antalya, 2016

GİRİŞ

Numismatik literatüründe bronz sikkelere dair çalışmalara, altın ve gümüş sikkelere kıyasla daha az rastlanmaktadır. 1968 senesinde M. J. Price tarafından kaleme alınan “Early Greek Bronze Coinage” isimli makale, MÖ. V. yüzyılda bronz sikkenin ortaya çıkışı ve ilk örneklerine dair oldukça aydınlatıcı bilgiler içermektedir. Yakın ve biraz daha ileri tarihli çalışmalarda, özellikle Güney İtalya ve Sicilya kentlerinin darp etmiş oldukları erken dönem bronz sikkeler ele alınmıştır. *AJN* dergisinin *Supplemento* 25, 1979 sayısında, söz konusu hususa dair öncül makaleler yayınlanmıştır. Bando yayımlanan U. Westermark’ın “The Fifth Century Bronze Coinage of Akragas”, R. R. Holloway’ın “L’inizio della monetazione in bronzo siracusana”, G. K. Jenkins’in “The Fifth Century Bronze Coins of Gela and Kamarina”, T. Hackens’in “Les équivalences des métaux monétaires : argent et bronze en Sicile au ve s. av. J.-C” ve C. M. Kraay’ın “The Bronze Coinage of Himera and « Himera »” makalesi, mevzubahis bölgelerin kentlerinde darp edilen bronz sikkelerin ilk örneklerini açıklamaktadır. Yine aynı sayıda yayınlanan ve M. J. Price tarafından kaleme alınmış olan “The Function of Early Greek Bronze Coinage” adlı çalışma, bronz sikkenin tedavüle giriş nedenlerini, ilk örneklerin sahip olduğu ve sunduğu işlevler bağlamında ele almaktadır. L. Brousseau’un son yıllarda ortaya koyduğu “Sybaris et l’origine de la monnaie de bronze” ve “La naissance de la monnaie de bronze en Grande Grece et en Sicile” isimli makaleler, bronz sikkenin Güney İtalya ve Sicilya’daki ortaya çıkışına dair en güncel kaynaklar arasındadır.

J. H. Kroll’ün 1979 yılında yayınlanan çalışması “A Chronology of Early Athenian Bronze Coinage ca. 350- 250 B.C.” Atina kentinin ilk düzenli bronz sikkelerinin tarihlendirmesine dair fikirlerin yanı sıra kronolojik bir incelemesini sunar. İlerleyen yıllarda bronz sikke ağırlık sistemleri ve birimleri üzerine çalışmaların arttığı görülmektedir. Örneğin, O. Picard tarafından kaleme alınan “Innovations monétaires dans la Grèce du IVe siècle” ve “La valeur des monnaies grecques en bronze” makalelerinde Kara Yunanistanı’nda görülen erken dönem bronz sikkeleri ile sahip oldukları nominaller ele alınmaktadır. S. Psoma’nın “Le nombre de chalques dans l’obole dans le monde grec” adlı çalışması da yine bronz sikke birimleri ve değerlerini inceler. C. Grandjean’ın 1998 yılında yayınlanan “La valeur des monnaies de bronze du Péloponnèse à l’époque classique et hellénistique” makalesi ise erken dönem bronz sikkelerinin basıldıkları birimleri Peloponnesos bölgesi darpları üzerinden inceleyerek değerlendirir. Picard’ın 2007 yılında yayınlanan “Monnaie et circulation monétaire à l’époque classique” ve Grandjean’ın 2013 tarihli “Une monnaie fiduciaire issue du monde colonial” adlı çalışmaları konuya dair güncel kaynaklar arasındadır. Kara Yunanistanı’nın

kuzey bölgelerinde bronz sikkenin tedavüle girişi hususu, Psoma'nın *Olynthe et les Chalcidiens de race. Études numismatique et d'Histoire* adlı kitabı ile Gatzolis'in 2013 yılında yayınlanan "New evidence on the beginning of bronze coinage in northern Greece" makalesinde bölge bazında ele alınmıştır.

Küçük Asya'da bronz sikkenin ortaya çıkışı ve yayılımına dair eserlere bakıldığında, R. H. J. Ashton tarafından 2006 yılında kaleme alınan "The Beginning of Bronze Coinage in Karia and Lykia" adlı çalışma, Küçük Asya'nın Batı ve Güney kıyılarında bronz sikkenin ortaya çıkışını tarihsel süreç eşliğinde karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. K. Konuk'un kaleme aldığı "War Tokens for Silver" makalesi, MÖ. V. ve IV. yüzyıl Küçük Asya'sında bronz sikkenin ortaya çıkışını ve bunun muhtemel sebeplerini ele alır. *SNG Kayhan, Sylloge Nummorum Graecorum, Turkey I, The Muharrem Kayhan Collection, Part I*, İstanbul-Bordeaux 2002 kataloğu ise M.Ö. 400 yılına tarihlenen Phygela definesinden dolayı söz konusu sikkelerin teşhisi, örneklendirilmesi ve karşılaştırılması hususlarında temel kaynak olarak literatürdeki yerini almıştır.

Makedon krali bronz sikkeleri üzerine de çeşitli çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Price, "Early Greek Bronze Coinage" eserinde, Makedon krali bronz sikkelerinin ortaya çıkışını da ele almıştır. Westermarck'ın 1989 yılında yayınlanan ve konuya ilişkin temel kaynaklardan olan "Remarks on the regal Macedonian coinage ca. 413-359 B.C." adlı çalışması ise konuyu daha derinlemesine incelerken krallığın II. Philippos dönemine kadar darp olunan bronz sikkelerine dair tarihsel ve ikonografik değerlendirmeler de içerir. II. Philippos dönemi bronz sikkeleri ise Picard tarafından 2003 yılında yayınlanan "Remarques sur le monnayage de bronze macédonien avant Philippe II" makalesinde ele alınmıştır. Gatzolis'in Kuzey Yunanistan Bölgesi'nde bronz sikkenin ortaya çıkışını ele aldığı 2013 tarihli makalesi de, ilk Makedon krali bronzlarının Kuzey Yunanistan Bölgesi'nin de en erken örnekleri arasında yer alması nedeniyle çalışma kapsamında önemli bir kaynağa dönüşmüştür.

Çalışmanın esas konusu olan III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi bronz sikkelerine dair ise en temel ve geniş kapsamlı kaynak Price tarafından 1991 yılında yayımlanmış olan *The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus. A British Museum Catalogue* isimli çalışmadır. Price söz konusu kitabında III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi Makedon krali sikkelerini ele alır. Dönemin sikkelerine dair tarihsel bir arka plan sunan Price, British Museum Koleksiyonu'nda yer alan sikkeleri, basılmış oldukları darphane özelinde bilgiler aktararak kataloglamıştır. Bu çalışmada bronz sikkelere dair ikonografi, tarihlendirme ve denominasyon hususlarında oldukça detaylı bilgiler aktarılmıştır. Bu eser III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi bronz sikkelerine dair yapılacak olan çalışmalar için

temel kaynak olmaya devam etmektedir. Bu eserin yanı sıra, III. Aleksandros dönemi sikkelerinin bütünüyle ele alındığı, Bellinger'in *Essays on the coinage of Alexander the Great* ve Troxell'in *Studies in the Macedonian coinage of Alexander the Great* adlı çalışmaları da bu dönemde darp edilen bronz sikkelere dair önemli bilgiler sunmaktadır. Ashton'ın 2004 yılında yayınlanan "Kaunos, not Miletos or Mylasa" isimli monografisi ise altın, gümüş ve bronz sikkelerin basılmış oldukları darphanelere yönelik Price tarafından yapılan atıflara dair yeni fikirler öne sürmüştür. Price'ın "Miletos" ve "Miletos ya da Mylasa" başlıkları altında sınıflandırdığı sikkelerin, Fethiye Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan benzer örnekler ışığında Kaunos'ta (Dalyan) darp edilmiş olabileceklerini ifade etmiştir. Lenger tarafından 2013 yılında kaleme alınan "Yeni Bulgular Işığında Kaunos'a Atfedilen Makedon krali Darpları" adlı çalışmada, Nif Dağı (Olympos) kazılarında ele geçirilen sikkeler ışığında, Ashton'un Kaunos atıfları ele alınmıştır. Lenger'in bir diğer çalışması "Salamis'e Atfedilen Makedon krali Bronzlar Üzerine Bir Değerlendirme" ise Price tarafından Salamis'e atfedilen bir grup bronz sikkenin yine kazı verileri eşliğinde aslında Küçük Asya'nın batısı kökenli olabileceği ifade edilirken, en muhtemel darphane atfı olarak Sardeis (Sart) ön plana çıkartılmıştır. Yine Price'ın eserinde yer alan III. Philippos dönemine ait bir bronz sikkeye dair darphane atfını ele alan Lenger, söz konusu darbın da Küçük Asya'nın batısında bir darphanedeydi, olasılıkla da Sardeis'te, basılmış olabileceği ihtimalini "New Evidence for the Western Asia Minor Origin of the Makedonian Royal Bronze Issue: Price P2" makalesinde ele almıştır. Bu nedenlerle, bahse konu olan çalışmalar incelenen döneme ait bronz sikkelerin doğru değerlendirilmesi adına önem arz etmektedirler.

III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi bronz sikkelerine dair referans oluşturan ve karşılaştırma yapma fırsatı veren diğer çeşitli sikke katalogları da mevcuttur; L. Müller, *Numismatique d'Alexandre le Grand, suivie d'un appendice contenant les monnaies de Philippe II et III*, Copenhagen, 1855, H. Gaebler, *Die antiken Münzen von Makedonia und Paionia*, Berlin, 1935, *SNG Cop.*, *Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Macedonia*, New Jersey 1982, *SNG Milano*, *Sylloge Nummorum Graecorum, Italia, Civiche Raccolte Numismatiche*, Milano 1999, *SNG Alpha Bank*, *Sylloge Nummorum Graecorum, Greece II, Alpha Bank Collection, Macedonia I: Alexander I to Perseus*, Athens 2000 ve *SNG München 10./11*, *Sylloge Numorum Graecorum, Deutschland, Staatliche Münzsammlung München 10./11. Heft, Makedonien: Könige . Nr. 1-1228*, München 2001 en temel eserler arasındadır.

Tüm bu yayınlara rağmen, III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde darp edilen sikkelere ilişkin kaynakların azlığı dikkat çekmektedir. Özellikle bronz sikkelere dair

monografik çalışmaların eksikliği açıktır. Türkçe kaleme alınmış eserlerin sayıca az oluşu da bu konuya ülkemizde yapılan akademik çalışmalarda yeterince yer verilmediğini göstermektedir. Söz konusu dönemlere ait sikkelerin Anadolu'daki sirkülasyonu ve darphane atıflarının kontrol edilerek belirsiz kalan noktaların aydınlatılması hususunda müze koleksiyonlarının ve kazı verilerinin aydınlatıcı olması kuvvetle muhtemeldir.

III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde basılan bronz sikkelere dair çalışmaların azlığı ve dönemin bronz sikkelerinin konuya ilişkin sunacağı muhtemel yeni bilgiler nedeniyle konu bu tez kapsamında ele alınmıştır. Bu doğrultuda, Batı Anadolu'nun en önemli müzelerinden olan İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi Makedon krali bronz sikkelerinin ele alınıp değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ortaya konan çalışmayla III. Aleksandros öncesi darp edilen Makedon krali bronzları ile de bir mukayese fırsatı tanınacaktır. Bunun yanı sıra söz konusu malzeme sayesinde, ele alınan dönemin bronz sikkelerinin Küçük Asya'nın batısında nasıl bir dolaşım gördüğünün anlaşılmasına dair çıkarımlar ortaya konulacaktır. Ayrıca çalışma kapsamında, temel kaynaklarda mevzubahis sikkelerin basıldıkları darphanelere, basan otoritelere ve tarihlerine ilişkin yapılan atıfların güncelliği, koleksiyonda yer alan sikkeler vasıtasıyla kontrol edilmeye çalışılmıştır. Bu sayede güncel eserlerde yenilenen atıfların da bir sağlaması yapılacaktır. Anadolu kazılarında ele geçirilip kayıt altına alınan benzer bronz sikkeler de bu atıfların anlaşılması ve yorumlaması adına kullanılmıştır. Tüm bu veriler ışığında söz konusu dönemin bronz sikkelerine ilişkin yeni bulgular ve tespitler de ortaya konulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BRONZ SİKKE TARİHÇESİ

1.1 Bronz Sikkelerin Ortaya Çıkışı

Bronz sikke Hellen dünyasında ilk olarak Batıda Güney İtalya ile Sicilya'daki kentlerde ve Doğuda ise Karadeniz'in kuzey kıyısında yer alan Olbia (Parutyne) kentinde ortaya çıkmıştır.¹ Kronolojileri aşağıda incelenecek olan söz konusu darplar, Güney İtalya'da Sybaris (Sibari) ve Thurion (Sibari), Sicilya'da ise Agrigentum (Agrigento), Himera (Buonfornello) ve Selinus (Castelvetrano) kentleri başta olmak üzere MÖ. V. yüzyılın ortalarından itibaren basılmaktaydılar.² Aynı durum Olbia kenti darpları için de geçerlidir.³

1.1.1 Güney İtalya ve Sicilya

Darbına evvela Güney İtalya'da başlanan bronz sikkeler ilk olarak Sybaris kenti tarafından basılmıştır. Ön yüzünde Attika miğferli sağa dönük Athena başı, arka yüzünde ise vücudu sağa, başı sola dönük boğa ile ΣΥΒ lejandı bulunan sikkeler MÖ. 446-444 arasına tarihlenmektedir.⁴ Brousseau, Sybarislilerin kurduğu bir kent olan Thurion'un da MÖ. 444 yılı ya da hemen sonrasında bronz sikke darbına başladığını ifade eder.⁵ Bu sikkeler Sybaris kentinin örnekleriyle aynı ikonografyayı taşır fakat lejand olarak Thurion kentinin *ethnikon*una sahiptir.⁶ Price da söz konusu darplara MÖ. 425 öncesinde başlanmış olması gerektiğini dile getirir.⁷ Takip eden süreçte bronz sikke darp etmeye başlayan bir diğer kent Rhegion'dur (Reggio Calabria). Rhegion'un, ön yüzünde cepheden aslan başı, arka yüzünde çelenk içerisinde RECI lejandı bulunan ilk bronz sikkeleri Brousseau (2010, 27-28; 2013, 83-84) tarafından MÖ. yak. 435 civarına tarihlenir.⁸ Price (1968, 94; 99) ise kesin bir tarih vermemekle birlikte Rhegion'un Thurion kentinden etkilenmiş olabileceğini söyler.⁹ Bölgenin diğer kentleri

¹ Price 1968, 93-94; Chryssanthaki-Nagle 2007, 161.

² Price 1968, 93-94; Kraay 1976, 230-231. Güney İtalya ve Sicilya özelinde bronz sikkelerin kökeni olarak *aes rude* ile ilintili olabileceği ifade edilir. Bu hususta bk. Schrötter 1930, 14; Price 1979a, 351-358; Karwiese 2004, 69.

³ Price 1968, 94; 98; 1979a, 355.

⁴ Brousseau 2010, 28-30; 2013, 81-87; 95. MÖ. V. ve IV. yüzyılda Güney İtalya'da sikke basım hacmine dair bk. Brousseau 2011.

⁵ Brousseau 2010, 34; 2013, 82-83. Ayrıca bk. Rutter 2011, 154. Söz konusu bronz sikkelerin ortaya çıkışında, Sybaris ve Thurion kentinin kurucuları arasında sayılan (Plut. *Nic.* 5. 2) ve Atinalılara bronz sikke basmalarını tavsiye ettiği ve bunun üzerine kendisine, sonraları bronz sikke ve birimi ile özdeşleşecek, 'khalkous' lakabının yakıştırıldığı anlatılan şair Dionysios'un (Ath. XV. 669vd) etkin bir rolü olduğu düşünülmektedir; bk. Price 1968, 99; Brousseau 2010, 30; Brousseau 2013, 83.

⁶ Bk. Brousseau 2013, 83, figr. 3.

⁷ Price 1968, 94.

⁸ Ayrıca bk. Rutter-Burnett 2001, 190.

⁹ Etkileşim hususunda ayrıca bk. Herzfelder 1955, 76.

Poseidonia¹⁰ (Paestum), Metapontion¹¹ (Metaponto), Velia¹² (Ascea), Kroton¹³ (Croton) ve Kaulonia¹⁴ (Monesterace) da MÖ. V. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bronz sikke darp etmeye başlamışlardır.¹⁵

Sicilya Adası kentleri de Güney İtalya kentlerini takiben bronz sikke basmışlardır. Brousseau, bölgenin bu hususta Güney İtalya'dan etkilendiğini ifade eder.¹⁶ Söz konusu darplar kronolojik olarak incelendiğinde en erken örnekleri Agrigentum kenti sunmaktadır. Kentin darpları, piramit ya da koni gibi biçimlere sahip bronzlar, dökme bronz ve darp bronz sikkeler olarak üç gruba ayrılırlar.¹⁷ Piramit ya da koni biçimine sahip, ilk gruba dahil olan bronzlar¹⁸ Price (1968, 96) tarafından MÖ. 450 civarına tarihlenirken, Westermarck'ın (1979, 13) tarihlendirmesi MÖ. 440 civarındadır. Brousseau (2013, 88) ise kesin bir tarih vermemekle birlikte mevzubahis darpların ortaya çıkışı için MÖ. V. yüzyılın ikinci yarısına işaret eder. İkinci gruba dahil edilen ve ön yüzünde sağa dönük kartal, arka yüzünde yengeç bulunan bronzlar¹⁹ MÖ. 425-420 aralığına yerleştirilirler.²⁰ Üçüncü grubun bronz sikkelerinin tarihlendirmesi ise MÖ. 420-409 arasındadır.²¹ Bir diğer Sicilya kenti Selinus da dökme ve darp tekniğiyle basılmış, iki ayrı gruba ayrılan bronz sikkeler darp etmiştir.²² Söz konusu sikkelerin tarihlendirmesi Price (1979b, 86) tarafından MÖ. 435-415 ve MÖ. 415-409 arasına yapılırken, Brousseau'nun (2010, 25-26) tarihlendirmesi MÖ. 430-420 ve MÖ. 420-409 şeklindedir.²³ Ön yüzünde cepheden Gorgo başı betimlenen²⁴ Himera kentinin bronz sikkeleri Price tarafından ağırlıklarına göre ağır, hafif ve oldukça hafif bronzlar olarak üç gruba ayrılmış, tarihlendirmeleri MÖ. 450-445, MÖ. 445-430 ve MÖ. 430-408 şeklinde belirlenmiştir.²⁵

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Sallusto 1971; Hoerschelmann 1973.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Johnston 1989.

¹² Rutter-Burnett 2001, 121.

¹³ Bk. Grose 1923, 207, n. 1736-1737; Rutter-Burnett 2001, 173.

¹⁴ Rutter-Burnett 2001, 166.

¹⁵ Brousseau 2010, 27; 2013, 84-87. Ayrıca bk. Head 1911, 81; 91; Price 1968, 94; Rutter 1979.

¹⁶ Brousseau 2010, 34. Brousseau'nun söz konusu tezini destekleyen bulgu Sybaris kentinin bronz sikkeleridir. Söz konusu buluntudan çok evvel makalesi yayımlanmış olan Price (1968), bu doğrultuda bronz sikkenin ilk darp edildiği bölgeyi Sicilya olarak baz almıştır. Ayrıca bk. Gorini 1996; Rutter 1997, 66; Grandjean 2013, 102-103.

¹⁷ Price 1968, 95; Metcalf 2012, 148. Bir biçim verilerek oluşturulan bu bronzlar ve fonksiyonuna dair bk. Price 1968, 96; 1979a, 354-357. Ayrıca bk. Kraay 1976, 230; Carradice – Price 2001, 72.

¹⁸ Bk. Brousseau 2010, 24, figr. 1-2; 2013, 88, figr. 8a-8d; *SNG Kikpe*, n. 145.

¹⁹ Bk. Brousseau 2010, 25, figr. 3; 2013, 89, figr. 9; *SNG Kikpe*, n. 146-148. Price'a (1979a, 354) göre bu bronz sikkeler, piramit ve koni biçimine sahip olanlar ile bir arada kullanım görmüştür.

²⁰ Price 1968, 95; Westermarck 1979, 13.

²¹ Price 1968, 95. Tarihlendirme için ayrıca bk. Head 1911, 122; Gardner 1918, 409. Sikkeler için bk. Brousseau 2013, 92, figr. 13-16.

²² Sikkeler için bk. Brousseau 2013, 89-90, figr. 10a-10d; figr. 11a-11c; *SNG Kikpe*, n. 225-227. Lazzarini ise söz konusu sikkeleri ağırlıklarına göre ağır ve hafif darplar olarak iki gruba ayırmıştır; bk. Lazzarini 2009, 161-170.

²³ Lazzarini (2009, 172) ise ağır grubuna dahil ettiği sikkeleri MÖ. 460-440, hafif gruptaki sikkeleri ise MÖ. 440-415 gibi oldukça erken bir döneme tarihlemektedir. Ayrıca bk. Arnold-Biucchi 1996; Brousseau 2013, 89-92.

²⁴ Bk. Brousseau 2013, 93, figr. 17-21; *SNG Kikpe*, n. 184.

²⁵ Price 1968, 96-98. Ayrıca bk. Head 1911, 146; Gardner 1918, 407-408.

Brousseau ise kentin ilk bronz sikke örneklerini MÖ. 430'a tarihlenen.²⁶ Sicilya'nın Kamarina²⁷ (Scoglitti), Gela²⁸, Segesta²⁹ (Calatafimi) ve Syrakusai³⁰ (Siraküza) gibi diğer kentleri de MÖ. V. yüzyılın son çeyreği ve takip eden yıllar içerisinde bronz sikke darp etmiştir.³¹

1.1.2 Olbia

Karadeniz'in kuzeyinde konumlanmış olan Olbia da en erken bronz sikke darbu gerçekleştiren kentlerdendir. İlk sikkeleri yunus biçiminde ve bazı örnekler APIX lejandlıdır.³² Lejandsız yunusların bireysel darplar olabileceği dile getirilmektedir.³³ Yunus biçimli bronz sikkelerin kesin bir tarihlendirmesi yapılamamakla birlikte, Price (1968, 102; 1979a, 355) MÖ. V. yüzyılın ikinci yarısında darp edilmiş olabileceklerini ileri sürer. Nocita'nın (2000, 220) tarihlendirmesi MÖ. V. yüzyıl başı, Saprykin'in (2004, 78) ise MÖ. VI. yüzyılın üçüncü çeyreğindedir.³⁴ Bu bronzların yanı sıra geleneksel sikke formunda olanların ortaya çıkışının da yunus biçimindeki bronzlarla eş zamanlı olduğu düşünülmektedir ve Price, sikkeler üzerinde yer alan APIX lejandının, yunus şeklindeki örnekler üzerinde de yer almasına dayanarak bu yunusların da parasal kullanımı olduğunu ve yuvarlak puldan darp edilen sikkelerin ortaya çıkışına rağmen bir süre daha varlığını sürdürdüğünü ifade etmektedir.³⁵

1.1.3 Kara Yunanistanı

Kara Yunanistanı'nda bronz sikke darbu MÖ. V. yüzyılın sonunda başlar. Bölgede bronz sikke darbına ilk başlayan kent Korinthos'tur (Korint/Gördös). Güney İtalya ve Sicilya'daki bronz darbindan etkilenen kent ön yüzünde sağa dönük Pegasus, arka yüzünde üzüm ve kantharos tiplerini taşıyan bronz sikkeler basmıştır.³⁶ Takip eden süreçte Sikyon³⁷ (Sikyona) ve Phlius³⁸ (Korint) gibi kuzey doğu Peloponnesos kentleri de muhtemel bir etkileşimin

²⁶ Brousseau 2013, 93. Ayrıca bk. Kraay 1979, 38; Brousseau 2010, 26.

²⁷ Bk. Grose 1923, 252, n. 2157-2163.

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Jenkins 1979.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Berend 1979; Morcom 2009.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Holloway 1979.

³¹ Price 1968, 98; Kraay 1976, 231; Brousseau 2010, 26; 2013, 93. Ayrıca bk. Head 1911, 115-191.

³² *SNG Stancomb*, n. 334-341; *IGCH* 981-994. Klasik dönemde sikkeler üzerinde yer alan yunuslara dair ikonografik bir çalışma için bk. Zeuner 1963. Lejandlı sikkeler için bk. *SNG BM Black Sea*, n. 375; *SNG Stancomb*, n. 341. APIX lejandının Olbia kentinde İskit hakimiyetini yansıtan Arichos isminin kısaltması olduğu düşünülmektedir; bk. Burstein 2006, 141-142; Grandjean 2013, 105

³³ Saprykn 2004, 88. Ayrıca bk. Grandjean 2013, 105.

³⁴ Nocita ve Saprykin'in söz konusu tarihlendirmeleri bronz sikkenin doğuşunu Karadenizin kuzeyine atfetme manasına gelmektedir. Brousseau (2010, 31) söz konusu tarihlendirmeyi çok yüksek bulmaktadır.

³⁵ Price 1968, 101-103; Price 1979a, 355. Price'ın "asses"lere dair, ikonografik detayları da içeren gruplaması için bk. Price 1968, 102. Ayrıca bk. Minns 1913, 482-486.

³⁶ Picard 1998, 9; Psoma 1998, 20; 22; Picard 2007, 117-118; Brousseau 2010, 33; Grandjean 2013, 100. Söz konusu sikkeler için bk. Zervos 1986, 188; 203.

³⁷ MÖ. 420 civarı. Ayrıntılı bilgi için bk. Warren 1983.

³⁸ MÖ. 400 civarı. Ayrıntılı bilgi için bk. Isaac 1988.

sonucu olarak, MÖ. 420 civarı, bronz sikke darp etmiştir.³⁹ Kara Yunanistanı'nda bronz sikkenin ilk ortaya çıktığı yer hususunda Kroll'un 2013 yılında yayınlanan makalesi ise yeni bir ihtimali ortaya koymaktadır. Siyasi olarak Atina'ya bağlı bulunan Salamis Adası'nda gerçekleştirilen kazılarda bir mezar içerisinde, ön yüzünde Nymphe, arka yüzünde ΣΑ-ΛΑ lejandı ile Boeotia kalkanı bulunan 1 adet bronz sikkeye rastlanılmıştır.⁴⁰ Söz konusu mezar 1960'larda MÖ. 400-395 arasına tarihlenmiş fakat yakın zamanda kazılarda görev alan Prof. Klaus Vierendeis tarafından tarihlendirmenin yanlış olduğu, mezarın MÖ. 420 civarına ait olması gerektiği bildirilmiştir.⁴¹ Bu durumda söz konusu bronz sikke MÖ. 420 ya da öncesine tarihli olmalıdır ve dolayısıyla bölgenin en erken bronz darbına işaret edebilir.⁴²

Kuzey Yunanistan'da da kısa bir süre sonra bronz sikke darp edilmeye başlanmış, Khalkidike (Halkidiki) ve aşağıda detaylıca bahsedileceği üzere I. Arkhelaos döneminde, Westermarck'a (1989, 304; 1996, 291) göre hükümdarlığının son yıllarında, Gatzolis'e (2013, 125) göre ise MÖ. 410 öncesinde, Makedonya Krallığı'nda bronz sikke basılmaya başlanmıştır. Price (1968, 91) ve Westermarck (1996, 291), ortaya koydukları çalışmalarında I. Arkhelaos döneminde darbına başlanan bu bronzların Kara Yunanistanı'nda da ilk bronz örnekleri olduğunu ifade etmişlerdir. Psoma (1998, 27-28) ise Khalkidike ve Makedonya Krallığı'nın ilk bronz sikkelerini incelemiş, Khalkidikeliler'in Korinthos ile olan münasebetlerini öne sürerek ve en erken bronzlarını MÖ. 420 sonlarına tarihleyerek bronz sikke darbına Makedonlar'dan evvel Khalkidikelilerin başladığını ileri sürmüştür.⁴³ Abdera (İskeçe) kentinin de MÖ. 415-396 arasında bronz sikke darbına başladığı düşünülmektedir.⁴⁴ Olynthos kazılarının ve definelerin sunduğu veriler ışığında Olynthos (Moudania) ve Ainos'ta (Enez) MÖ. 400 yılını takip eden süreçte bronz sikke darbu gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.⁴⁵ Bölgenin bir diğer önemli kenti olan Thasos (Taşoz) ise MÖ. 390 civarında bronz sikke basmaya başlamıştır.⁴⁶

Atina kenti de kısa süreli olmak üzere MÖ. V. yüzyılın sonlarında, yak. MÖ. 407/406'da önemli bir maden kaynağı olan Laurion'un (Lavrion) Spartalılarca işgali neticesinde ihtiyaç üzerine, gümüş kaplı bronz sikke darbu gerçekleştirmiştir.⁴⁷ Söz konusu darplara ilişkin

³⁹ Psoma 1998, 20; 2001, 122; Brousseau 2010, 33.

⁴⁰ Kroll 2013, 110, fig. 1.

⁴¹ Kroll 2013, 109-110.

⁴² Ayrıntılı bilgi için bk. Kroll 2013.

⁴³ Ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Psoma 2001, 91-100; 143-146. Gatzolis de Mende ve Potidaea kentlerinin MÖ. 410 civarında bronz darbu gerçekleştirdiğini ileri sürmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Gatzolis 2013, 117-128.

⁴⁴ Chryssanthaki-Nagle 2007, 162. Ayrıca bk. Fritze 1909.

⁴⁵ May 1950, 275-277; Price 1968, 99.

⁴⁶ Picard 1989, 674-675; 1998, 9. 1953 yılında Patarghia nekropolünde bulunan bir define içerisinde yer alan Thasos bronzları bu hususta aydınlatıcı olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Le Rider 1956.

⁴⁷ Robinson 1960, 8-15; Thompson 1966; Price 1968, 90; Kraay 1976, 69; Kroll 1993, 25-27 Carradice – Price 2001, 51; 116. Atina'nın bir diğer ihtiyacen bronz sikke bastırma tecrübesi de Atinalı general Timotheos'un MÖ. 364 yılında Kuzey Yunanistan bölgesine gerçekleştirdiği seferler sırasında, askerlere ödeme yapma

doğrudan bir tarihleme yapma şansı Aristophanes sayesinde mümkün olmaktadır. Yazar *Bátrachoi* adlı eserinde, Atina’da bronz sikke darbının Kallias’ın arkhonluğu döneminde⁴⁸, ki bu da MÖ. 406 tarihine tesadüf etmektedir, gerçekleştiğini ifade ederken,⁴⁹ *Ecclesiazusae* eserinde ise söz konusu sikkelerin MÖ. 393 yılında geçersiz sayıldığı aktarılmaktadır.⁵⁰ Dolayısıyla bu antik kaynak vasıtasıyla, Atina’nın da her ne kadar geçici de olsa, MÖ. V. yüzyıl sonlarında bronz sikke bastığı, kesin bir tarih aralığı ile ortaya çıkmaktadır. Atina’nın düzenli bir bronz sikke darbu ve kullanımını benimsemesi ise MÖ. IV. yüzyılın üçüncü çeyreğine tekabül etmektedir.⁵¹

1.1.4 Küçük Asya

MÖ. V. yüzyılda evvela Güney İtalya ve Sicilya’da ortaya çıkan, ardından Kara Yunanistanı yoluyla Ege havzasına yayılan bronz sikke darbu, Küçük Asya kıyısındaki kentlerde ise MÖ. V. yüzyılın sonlarından itibaren görülmeye başlar.⁵² Ioina Bölgesi’nde en erken sikke darbu Samos (Sisam) tarafından gerçekleştirilmiştir. Kentin MÖ. 412’den itibaren basmaya başladığı ilk bronzlar MÖ. 405 yılına kadar tedavülde kalmıştır.⁵³ 1997 yılında, Ionia kentlerinden Phygela (İçmeler-Kuşadası) yakınlarındaki bir tepede bulunan, 329 adet sikkesi kayıt altına alınan ve yak. MÖ. 400’e tarihlenen Phygela defnesi, Ionia Bölgesi’ndeki erken bronz darpları konusunda aydınlatıcı bilgiler sunması bakımından önemlidir.⁵⁴ Bu defnede ele geçen, ön yüzünde arı, arka yüzünde geyik başı bulunan, Ephesos’un (Selçuk) bronz sikkeleri MÖ. 405-390 arasına tarihlenir.⁵⁵ Define sayesinde, içinde bulunan Pitane (Çandarlı), Kolophon (Değirmendere), Magnesia (Manisa), Miletos (Balat), Myous (Avşar), Phygela, Khios (Sakız) gibi diğer Ionia kentlerinin darplarını da MÖ. 400 civarına tarihlemek mümkün olmuştur.⁵⁶

gerekliliğinden, meydana gelmiştir. Timotheos sefer sırasında karşılaşmış olduğu gümüş sikke problemini, üzerinde kendi damgası bulunan bronz sikkeler ile aşmayı denemiştir; Aristot. *Oecon.* II. 1350a, 23-30; Polyain. *Strat.* III. 10. 14. Bu hususta ayrıca bk. Griffith 1935, 269-270; Thompson 1966, 341; Robinson – Price 1967, 1-6; Price 1968, 100; Austin – Vidal-Naquet 1977, 304-307; Price 1979a, 358; Picard 1989, 681-682; Psoma 2009, 6-7; Sheedy 2015.

⁴⁸ Ksen. *Hell.* 1.6.

⁴⁹ Aristoph. *Bátr.* 718.

⁵⁰ Aristoph. *Eccl.* 821.

⁵¹ Head 1911, 376; Gardner 1918, 296; Price 1968, 100; Kraay 1976, 75. Ayrıntılı bilgi için bk. Kroll 1979; 1993, 27-45; Kass 2010.

⁵² Ashton 2006, 1; Konuk 2011, 151.

⁵³ Barron 1966, 99-101; Kraay 1976, 253; *SNG Kayhan I* 648-662.

⁵⁴ Define için bk. *SNG Kayhan I*, indice 6; Ashton – Kinns 2004, 71-72; Konuk 2011, 155.

⁵⁵ *SNG Kayhan I* 147-188; Konuk 2011, 156. Söz konusu sikkelerin tarihlendirilmesi hususunda, Aydın’ın Söke ilçesi yakınlarında 1977 yılında ele geçen ve yak. MÖ. 390-385 arasına tarihlenen Hekatomnos defnesinde (*CH* V 17; VIII 96, IX 387) yer alan, MÖ. 405’e tarihlendirilen benzer ikonografyalı ve ΣYN lejandlı Ephesos gümüşleri aydınlatıcı olmuştur. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bk. Ashton *et al.* 2002, 98-101.

⁵⁶ *SNG Kayhan I* Pitane 70; Kolophon 368-371; Magnesia 393-394; Miletos 488-489; Myous 507-511; Phygela, 543-583; 584-585 (?); 589 (?); Khios 625. Ayrıca bk. Erythrae: Kinns 1980, 8-36; Teos: Kinns 1980, 163-191;

Küçük Asya'nın güneybatı sahillerinde de MÖ. V. yüzyılın sonlarında bronz sikke darp edilmeye başlanmıştır. Karia Bölgesi'nde bronz sikke darbına ilk başlayan Rhodos Adası kentlerinden Kamiros'tur (Kalavarda). Sicilya'daki bronz darbından etkilenmiş olabileceği ileri sürülen kent, ön yüzünde incir yaprağı, arka yüzünde ise dört parmaklı tekerlek ve kentin *ethnikonunu* taşıyan bronz sikkeler basmıştır.⁵⁷ Sikkeler, Kamiros'un adanın diğer iki kenti Lindos ve Ialysos ile MÖ. 408/407'deki *synoikismosundan* önceye tarihlenirler.⁵⁸ Birleşmenin ardından Rhodos da kendi bronz sikkelerini basmıştır.⁵⁹ Idyma (Akyaka) kentinin de yak. MÖ. 400 civarına tarihlenen 2 adet bronz sikkesi bilinmektedir.⁶⁰ Bölgenin diğer bir kenti Kaunos (Dalyan) da MÖ. V. yüzyılın sonu, IV. yüzyılın başına tarihlenen bronz sikkeler basmıştır. Söz konusu sikkelerin ön yüzünde $\frac{3}{4}$ sola ya da sağa dönük Apollon başının Rhodos *hemidrahmlerinin* ön yüzünde yer alan Helios tipinden etkilendiği ifade edilir.⁶¹ Keramos'un (Ören) en erken bronz sikkesi de MÖ. V. yüzyıl sonu, IV. yüzyıl başına tarihlenir.⁶² Phygela defnesi Halikarnassos (Bodrum) kentinin ilk bronz sikke örneklerinden de 1 adet içermekle birlikte⁶³ yak. MÖ. 400 civarına tarihlenen bu sikkelerden 4 adet daha bilinmektedir.⁶⁴ Halikarnassos'un kuzey doğusunda yer alan Iasos (Güllük) kentinin ilk sikkeleri de MÖ. V. yüzyılın sonuna tarihlenir. Ashton ikinci bir seriye ait olduğunu ifade ettiği 3 adet bronz sikkenin 2'sinin Phygela defnesine ait olabileceğini ileri sürer.⁶⁵ Mylasa (Milas) Karia Bölgesi'nin erken dönem bronz sikke darp eden bir diğer kentidir. Ashton söz konusu seriden en az 3 adet sikkenin de yine Phygela defnesinden gelmiş olabileceğini ileri sürer.⁶⁶

Küçük Asya'nın kuzeybatısına bakıldığında, yine Phygela defnesinde ele geçirildiği belirtilen bir Tenedos (Bozcaada) bronz sikkesi, Troas Bölgesi'nde de bronz darplarının erken bir dönemde, MÖ. V. yüzyıl sonlarında mevcut olduğunu göstermektedir.⁶⁷ Bir diğer Troas kenti olan Assos'un da MÖ. V. yüzyıl sonundan itibaren bronz sikke bastığı arkeolojik veriler ışığında tespit edilmiştir.⁶⁸ Mysia Bölgesi'nin ilk bronz sikkelerinin satrap darpları olduğu

Lebedos: Kinns 1980, 239-248; Kolophon: Kinns 1980, 272-302; *SNG Marc Bar*, n. 716; Khios: Boardman 1958-1959, 304-309; Kraay 1976, 253.

⁵⁷ Ashton 2006, 1; 3-4; lev. 1, n. 1. Sicilya bölgesi ile söz konusu münasebetler hakkında bk. Gelder 1900, 67-70; 77; 80.

⁵⁸ Ashton 2006, 1.

⁵⁹ Ashton 2006, 1-2. Ashton (2006, 2 ve dn. 5) Phygela defnesinde Rhodos'un erken bronzlarından bir adet bulunduğunu ileri sürmektedir.

⁶⁰ Ashton 2006, 2-3. Idyma'nın söz konusu gümüşleri Hekatomnos defnesinde mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bk. Ashton *et al.* 2002, 122-125.

⁶¹ Konuk 1998, 219-220; Ashton 2006, 3; Kaunos'un söz konusu bronz sikkeleri için bk. Konuk 1998, 214.

⁶² Konuk 2000; Ashton 2006, 3-4; *SNG Kayhan I* 804.

⁶³ *SNG Kayhan I* 761; Konuk 2011, 155.

⁶⁴ Ashton 2006, 4.

⁶⁵ Ashton 2006, 4-5. Ayrıca bk. Konuk 2011, 155.

⁶⁶ Ashton 2006, 4-5. Ayrıca bk. Konuk 2011, 152, dn. 13.

⁶⁷ Ashton 2006, 11, dn. 54.

⁶⁸ Lenger 2009, 110.

görülmektedir. Lidya satrabı Tissaphernes'in (MÖ. 445-395) Mysia kentlerinden Astyra'da (Güre) darp edilen ve satrabın MÖ. 395'teki ölümünden önceye tarihlenen bronz sikkeleri mevcuttur.⁶⁹ Söz konusu sikkeler Cahn (1985, 593) tarafından yak. MÖ. 400-395 arasına tarihlendirilmiştir.⁷⁰ Bodzek ise (2012, 115; 2014, 4) Tissaphernes'in bastırıldığı ilk bronz sikkelerin yak. MÖ. 413-407 arasına tarihlendirilebileceğini dile getirir.⁷¹ Daskyleion (Ergili) satrabı Pharnabazos'un (MÖ. 412-390) da MÖ. 400 civarında Kisthene'de (Gömeç) bronz sikke darp ettirdiği bilinmektedir.⁷² Bölgenin bir diğer kenti Teuthrania'nın (Kalargatepe) MÖ. 400 civarındaki yöneticilerinden Prokles ve Eurysthenes'in de yak. MÖ. 400'e tarihlenen bronz sikke darpları söz konusudur.⁷³

1.1.5 Bronz Sikkenin Ortaya Çıkış Nedenleri

Bronz sikkenin ortaya çıkışına dair çeşitli faktörler ileri sürülmüştür. Price bu hususta üç ana etmeni ön plana çıkartmaktadır; zorunluluk hali, kar sağlama olanağı ve küçük birimlerin karşılanması ihtiyacı.⁷⁴

Zorunluluk halinin genel çerçevede savaşlar ile bağlantısının mevcut olduğu görülmektedir. Bu duruma örnek olarak, Peloponnesos Savaşları'nın son evresinde, Atina'da yaşanan ekonomik kriz gösterilebilir.⁷⁵ Konuk (2011, 152) da, bronz sikke darp edilmesinin genellikle savaş ya da ekonomik istikrarsızlık dönemlerine tesadüf ettiğini ifade eder.⁷⁶ 1997 yılında tespit edilen Phygela definesinde yer alan, Ephesos, Phygela, Samos ve Miletos gibi Ionia kentlerinin bronz sikkelerini ele alan Konuk, söz konusu erken darpların da bir zorunluluk/buhran nedeniyle darp edilmiş olabileceklerini ileri sürer.⁷⁷ Fakat bu durum bronz sikkenin kullanım görmeye başlamasının açıklanmasında tek başına yeterli olmayacaktır.

Price (1968, 91) bir diğer etmen olan kar sağlama olanağına değinirken, Makedon kralı Arkhelaos'un döneminde başlayan ve haleflerince de artan hacimde sürdürülen bronz sikke

⁶⁹ Cahn 1985; 1989, 99-100; Weiser 1989, 271; Stauber 1996, 252-256; Winzer 2005, 29; Konuk 2011, 152; Bodzek 2012. Satrap Tissaphernes hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kiel 2003, s.v., "Tissaphernes", 622.

⁷⁰ Ayrıca bk. Weiser 1989, 282 vd.; Stauber 1996, 253; Winzer 2005, 29 vd.

⁷¹ Bodzek'in söz konusu tarihlendirmesine dair ikonografik ve tarihsel dayanaklar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bodzek 2012.

⁷² Maffre 2004, 23, dn. 121; Winzer 2005, 32; Konuk 2011, 152; Bodzek 2012, 112. Pharnabazos hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Lenschau 1938, s.v., "Pharnabazos", 1842-1848.

⁷³ Babelon 1910, 84; Debord 2000, 256; Winzer 2005, 31-32; Ashton 2006, 11, dn. 54; Konuk 2011, 152. Prokles ve Eurysthenes hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Niese 1907, s.v., "Eurysthenes", 1353-1354; Schaefer 1957, s.v., "Prokles", 177-178.

⁷⁴ Price 1968, 90-93.

⁷⁵ Bronz Sikkenin Makedonya Krallığı'ndaki Yansımaları bölümüne bakınız. Gatzolis (2013, 127) de Yunanistan'ın güneyinde bronz sikkenin ortaya çıkışına dair en temel nedenin Peloponnesos savaşları ve akabinde meydana gelen ilintili krizler olduğunu ileri sürmektedir.

⁷⁶ Ayrıca bk. Hackens 1979; Meadows 2014, 188-191.

⁷⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Konuk 2011, 151-161.

darbını bu etmenin izahı ve örneklendirilmesinde kullanır. Brousseau (2013, 87) da benzer bir açıklamayı Güney İtalya’da bronzun ortaya çıkışı için öne sürer. Bronz sikke vasıtasıyla kar elde etme hususuna ilişkin olarak bir başka örneği de Sestos (Eceabat) kenti sunmaktadır. MÖ. II. yüzyıla tarihlenen bir dekrette, kentin kar elde etmek amacıyla kendi bronz sikkesini darp etmeye karar verdiğinden bahsedilir.⁷⁸

Bir diğer nokta da küçük değerlerde sikkelerin varlığını gerekli kılan günlük alışverişlerdir. Muhtemelen bronz sikkenin yaygınlaşmasına etki eden en önemli husus da budur zira özellikle MÖ. V. yüzyıl itibariyle günlük küçük alışverişlerde sikke kullanımını yaygın bir hal almıştı ve bu gelişme küçük birimlerin varlığını zorunlu kılmaktaydı.⁷⁹ Atina ve Ionia Bölgesi’ndeki bir kaç darphanede, düşük değerdeki sikkelerin kullanımını gerekli hale getiren küçük alışverişlerin gerçekleştirilmesi amacıyla, gümüş *obolos*ların oldukça küçük fraksiyonlarının darbi denenmiştir. Fakat gümüşün bir maden olarak içerdiği değer tüm çabalara rağmen yine de fazla geldiğinden ortaya pek küçük, kaybolması oldukça kolay ve kullanışsız gümüş sikkeler çıkmıştır.⁸⁰ Mevzubahis durumun, Güney İtalya ve Sicilya’da bronz sikkenin ortaya çıkışı için de geçerli olduğu ifade edilmektedir.⁸¹ Bronz, maden olarak gümüşe kıyasla çok daha değersiz olduğundan, düşük değer ve uygun boyutlarda sikkelerin darbını mümkün hale getirmiştir.⁸² Fakat, bronz sikkeyi altın ve gümüş madeninden darp edilen örneklerden ayıran en belirgin özelliği içsel değer korunmaması, yani daha az değerdeki madenin, kağıt üzerinde daha fazla değere karşılık gelmesi durumudur.⁸³ Dolayısıyla bronz sikkenin ağırlığı ve ifade ettiği değer, farklı zamanlarda, farklı bölgelerde, hatta aynı seriye ait iki sikke arasında dahi değişik biçimlerde karşımıza çıkmaktadır.⁸⁴ Bir diğer deyişle bronz sikkenin değeri itibaridir. Sicilya ve Güney İtalya’da karşımıza çıkan öncül örneklerin oldukça ağır sikkeler olması ilk etapta bu içsel değer karşılanması çabasını yansıttığı ifade olunabilir.⁸⁵

Grandjean, bronz sikkenin ortaya çıkışına neden olan sebeplerden bağımsız olarak, söz konusu adaptasyonun ve gelişimin yerel ve spesifik koşullar çerçevesinde, deneme-yanılma yöntemleri neticesinde gerçekleştiğini ifade eder.⁸⁶

⁷⁸ OGIS 339, 43-51. Bu hususta ayrıca bk. Robert 1973; Le Rider 2001, 242-250.

⁷⁹ Price 1968, 92; Kraay 1976, 69; Carradice – Price 2001, 114; Karwiese 2004, 52-53; Psoma 2012, 11-12; Touratsoglou 2012, 37. Aristoteles’in nakit para-ticaret ilişkisi hakkındaki görüşleri için bk. Aristot. *Pol.* 1257a.

⁸⁰ Price 1968, 93; Kraay 1976, 75; 252.

⁸¹ Kraay 1976, 230; Price 1979a, 357; Chryssanthaki-Nagle 2007, 161; Brousseau 2013, 83. Caltabiano ve Puglisi (2004, 338-339) ise bölgede bronz sikke darbi gerçekleştirilmesinin, gümüş kaynaklarının yoksunluğu ile ilintili olduğunu ileri sürer.

⁸² Kraay 1976, 252.

⁸³ Kraay 1976, 252-253; Price 1979a, 351.

⁸⁴ Gardner 1918, 296; Kraay 1976, 253.

⁸⁵ Price 1968, 103; Kraay 1976, 230; Karwiese 2004, 53.

⁸⁶ Grandjean 2013, 105-106.

1.2 Bronz Sikke Birimleri

MÖ. V. yüzyılda darp olunmaya başlayan ve MÖ. IV. yüzyıl itibariyle Hellen dünyasında geniş bir yayılıma ulaşan bronz sikkeler, bünyesinde darp olunduğu kentler, devletler ve krallıklara göre, farklı isim ve ağırlıklara sahip birimlerde basılmışlardır.

1.2.1 Güney İtalya ve Sicilya

Güney İtalya’da darp olunan erken dönem sikkeler incelendiğinde, söz konusu darpların gümüş *obolos* esas alınarak, *obolos* ve alt birimlerinde basıldıkları anlaşılmaktadır.⁸⁷ Sybaris kentinin bronz sikkeleri 1.60 gr. ağırlığa sahip 1/8 *obolos* biriminde basılırken, Sybarisliler tarafından kurulan Thurion ile Rhegion kentleri de aynı birimde bronz sikke darp etmiştir.⁸⁸ Metapontion kentinin MÖ. IV. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen bronz sikkeleri üzerinde OBOΛOΣ lejandı yer almaktadır.⁸⁹ Brousseau, 8-9 gr. ağırlıkta olan söz konusu sikkelerin gümüş *obolosa* karşılık geldiğini vurgulamakla birlikte, bu bilgi ışığında Poseidonia, Thurion ve Kroton kentlerinin MÖ. IV. yüzyılın ikinci yarısında darp olunan bronzlarının da gümüş *obolos* baz alınarak darp olunduğunu ifade eder.⁹⁰

Sicilya Adası’ndaki Hellen kentleri ise litra adı verilen bir ağırlık sisteminde bronz sikke basmışlardır.⁹¹ Zaman zaman ağırlık, dönem ve kentlere göre değişmekle birlikte bronz sikkeler litranın alt birimleri olan *hemilitron*, *pentonkion*, *tetras*, *trias*, *hexas* ve *onkia* gibi birimlerde basılmışlardır.⁹² Örneklere bakıldığında, Sicilya’nın en erken bronz sikkelerinin ortaya çıktığı Agrigentum’un piramitsel biçimdeki bronzlarının birimleri *trias* (15 gr.), *tetras* (11.40 gr.), *hexas* (7.10 gr.) ve *onkiadır* (4.58 gr.).⁹³ Kentin, MÖ. 420-409 arasına tarihlenen bronz sikkeleri ise *hemilitron* (23.26-13.28 gr.), *trias* (10.69-3.88 gr.), *hexas* (8.55-6.67 gr.) ve *onkia* (4.14-3.43 gr.) birimlerindedir.⁹⁴ Selinus kentinin bronzları ise ağır sistemde *trias* (15.43 gr.), *tetras* (11.39 gr.), *hexas* (4.58 gr.) ve *onkia* (3.81 gr.), hafif sistemde *pentonkion* (11.42 gr.), *trias* (10.45 gr.), *tetras* (9.08-6.40 gr.), *hexas* (3.93 gr.) ve *onkia* (2.54 gr.) birimlerinde darp

⁸⁷ Brousseau 2010, 33.

⁸⁸ Brousseau 2010, 28-29; 2013, 81-84.

⁸⁹ Johnston 1989. OBOΛOΣ lejandı mevzu bahis sikkeler ve hellenistik dönemde darp olunan bronz *obolos*, *drami* ve *stater*ler hakkında bk. Psoma 2012, 11 vd.

⁹⁰ Brousseau 2013, 85. Poseidonia kentinin *triobol*, *trihemiobol*, *hemiobol* ve 1/4 *obolos* birimlerindeki örnekleri hakkında bk. Brousseau 2013, 86.

⁹¹ Hill 1903, 42; Babelon 1901, 453; Gardner 1918, 30: Litra için ayrıca bk. Regling 1926, s.v., “litra”, 784-786; Schrötter 1930, 355-356; Jones 1986, 133; Carradice – Price 2001, 105.

⁹² Babelon 1901, 454-458; Hands 1912, 100.

⁹³ Price 1968, 95; Vassallo 1983, 17-18; Brousseau 2010, 24; 2013, 88; Grandjean 2013, 98. Söz konusu sikkelerin üzerinde değerlerini ifade eden globüller yer alır; bk. Brousseau 2013, 88, figr. 8a-8d.

⁹⁴ Head 1911, 122; Gardner 1918, 409; Price 1968, 95, dn. 5; Vassallo 1983, 18-20. Agrigentum kentinin bronzlarının MÖ. V. yüzyıldaki sirkülasyonu üzerine yazan Vassallo’nun kataloğunda *trias* birimide sikke yer almazken, ağırlıkları 21-12 gr. aralığında verilen *tetras* biriminde sikkeler bulunmaktadır.

olunmuştur.⁹⁵ En erken bronz sikke örneklerine rastladığımız bir diğer yer olan Himera kentinin ağır sınıfta yer alan bronzları *hemilitron* (34.80 gr.), *pentonkion* (26.52 gr.), *tetras* (21.30 gr.), *trias* (16.40 gr.) ve *hexas* (12.05 gr.) birimlerinde basılırken, hafif bronzlar *hemilitron* (29 gr.), *trias* (10.70 gr.) ve *hexas* (7.40 gr.) birimlerinde darp olunmuşlardır.⁹⁶ Kentin yıkılmasından önceye (MÖ. 430-408) tarihlenen oldukça hafif ağırlıktaki bronz sikkeler ise *hemilitron* (yak. 2 gr.) biriminde basılmışlardır.⁹⁷ Segesta, Syrakusai ve Gela gibi bölgenin diğer kentleri de benzer birimlerde bronz sikke darp etmiştir.⁹⁸

1.2.2 Kara Yunanistanı

Kara Yunanistanı ve Küçük Asya’da basılan ilk bronz sikkeler *khalkous* adı verilen tek bir birimde darp edilmişlerdir. Hellenistik Dönem’e kadar Ege havzasında 1 gümüş *obolosun* 12’de 1’ine karşılık gelen Aigina ağırlık sistemi kullanılırken, Hellenistik Dönem ile birlikte bu ağırlık sistemi yerini, *obolosun* 8’de 1’ine denk gelen Attika ağırlık sistemine bırakmıştır.⁹⁹ *Khalkous*, *obolosun* en küçük alt birimini temsil etmekle birlikte Attika ağırlık sisteminde bir *obolosun* 8’de 1’ine, Aigina ağırlık sisteminde ise 12’de 1’ine karşılık gelmektedir. *Khalkous*’un üst birimleri *dikhalkon*, *trikhalkon* ve *hemioboldür*.¹⁰⁰ Bronz sikkelerin birimlerinin karşılığı olan ağırlıklar değersiz madenden basıldığı için, altın ve gümüş sikkelerde olduğu gibi standart değildi.¹⁰¹

Güney İtalya’dan etkilenecek bronz sikke darbına başladığı düşünülen Peloponnesos kentlerinin ilk bronz sikkeleri ortalama 10 mm. çap ve 1 gr. ağırlığındaki *khalkous* biriminde darp olunurken, ilerleyen süreçte Aigina ağırlık sistemine göre *trikhalkon* ve *hemiobol* birimlerinde sikkeler de darp edilmiştir.¹⁰² Kara Yunanistanı’nın kuzeyine bakılacak olursa, ikinci bölümde daha detaylıca değinileceği üzere, Makedonya’da kral I. Arkhelaos devrinde darbına başlanan krali bronz sikkeler de Aigina ağırlık sisteminde, *khalkous* en alt birim olmak

⁹⁵ Lazzarini 2009, 161-170; Brousseau 2013, 89-90.

⁹⁶ Head 1911, 146; Gardner 1918, 407-408. Ayrıca bk. Brousseau 2013, 93.

⁹⁷ Head 1911, 146; Price 1968, 98.

⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Head 1911, 115-191; Morcom 2009.

⁹⁹ Babelon 1901, 460-463; Jones 1976, 50-51; Psoma 1998, 21; 26; 133; Brousseau 2010, 34; Psoma 2012, 12.

¹⁰⁰ Jones 1976, 51; Psoma 1998, 22; 25; Carradice – Price 2001, 116. *Khalkous*’un alt ve üst birimlerinin epigrafik kaynaklardaki kullanımı hakkında bk. Tod 1945; Tod 1946; Tod 1947. Kollybosun ise Aristophanes’in *Eirēnē* (1199-1201) ve günümüze fragmanları ulaşan *Aiolosikon* oyununda bahsi edilmekle birlikte, günümüzde küçük sikke ya da yarım *khalkous* olarak yorumlanmaktadır; bk. Regling 1921, s.v., “kollybos”, 1099-1100; Tod 1945, 108-116; Jones 1976, 56; Tekin 2008, 133. Atina agorasında ele geçen ve MÖ. IV. yüzyılın erken dönemlerine tarihlenen küçük bronz parçaların Aristophanes’in eserinde bahsi edilen kollybos olabileceği ileri sürülse de bu husus tartışmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Robinson 1960; Kroll 2015.

¹⁰¹ Picard 1998, 8.

¹⁰² Psoma 1998, 22-23. Söz konusu bronz birimlerine dair ayrıca bk. Warren 1983, 25-36; Grandjean 1998; Picard 1998, 10.

üzere iki farklı birimde darp olunmuşlardır.¹⁰³ MÖ. 415 civarı ilk bronz darplarını gerçekleştiren Abdera'nın sikkeleri *khalkous* ve *dikhalkon* birimlerinde basılmıştır.¹⁰⁴ Bölgenin bir diğer önemli kenti olan Thasos da önceleri *khalkous*, daha sonra *dikhalkon* ve *hemiobol* gibi üst birimlerde bronz sikke basmıştır.¹⁰⁵

Attika ağırlık sisteminde bronz darbı ise Atina'nın bronz sikkeleri ile başlamıştır. Atina kentinin MÖ. IV. yüzyıl ortası ile MÖ. III. yüzyıl ortasına tarihlenen bronz sikkeleri 13-15 mm. çap, 2-4 gr. ağırlık ve yak. 10-13 mm. çap, 1-2 gr. ağırlığa sahip iki farklı birimde basılmışlardır.¹⁰⁶

1.2.3 Küçük Asya

Küçük Asya kentlerinin erken dönem bronz sikkeleri Aigina ağırlık sistemine göre darp edilmişlerdir.¹⁰⁷ Khios, Kolophon gibi kimi Ionia kentlerinin *khalkous* birimindeki en küçük sikkeleri 1 gr. ağırlığındayken, Maeander vadisindeki Ephesos, Phygela, Priene gibi kimi kentlerde ise çok daha hafif ölçünlü bronzlar darp edildiği görülmektedir.¹⁰⁸

Samos'un MÖ. 412-405 arasına tarihlenen bronz sikkeleri¹⁰⁹ ile Ephesos kentinin MÖ. 405-390 arasına tarihlenen bronzları ortalama 0.5 gr. ağırlığında *khalkous* biriminde basılmışlardır.¹¹⁰ Khios kentinin ilk bronzları 1 gr. ağırlığa tekabül eden *khalkous* biriminde iken¹¹¹, Pitane'nin oldukça düşük ağırlıktaki (0.38 gr.) erken dönem bronzları mevcuttur.¹¹² Kamiros, Rhodos ve Kolophon¹¹³ kentlerinin ilk bronzları da ortalama 1 gr. ağırlığa sahip *khalkous*lardan oluşmaktadır.¹¹⁴ Karia Bölgesi kentlerinin MÖ. V. yy. sonu ve IV. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen tüm bronz sikkeleri *khalkous* biriminde darp edilmişlerdir.¹¹⁵

¹⁰³ Westermarck 1989, 309.

¹⁰⁴ Chryssanthaki-Nagle 2007, 162 vd.

¹⁰⁵ Picard 1989, 675-677; Chryssanthaki-Nagle 2007, 162.

¹⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Kroll 1991, 37-38. Atina'nın MÖ. 406 yılında darbına başladığı kısa süreli ve geçici nitelikteki gümüş kaplı bronzları ise *tetradrahmi* ve *drahmiler* ile aynı değerdedir; bk. Robinson 1960, 8. Timotheos'un zarureten bastırıldığı bronzlar hakkında bk; Picard 1989, 681.

¹⁰⁷ Psoma 1998, 21; 27.

¹⁰⁸ Konuk 2011, 157.

¹⁰⁹ *SNG Kayhan I*, 648-662.

¹¹⁰ *SNG Kayhan I*, 147-180; Ashton – Kinns 2004, 72.

¹¹¹ *SNG Kayhan I*, 625.

¹¹² *SNG Kayhan I*, 70. Söz konusu sikkenin birimi "hemikhalkon?" olarak ifade edilmiştir.

¹¹³ *SNG Kayhan I*, 368-371. Ayrıca bk. Kinns 1980, 272-302.

¹¹⁴ Ashton 2006, 1.

¹¹⁵ Ashton 2006, 1-11; *SNG Kayhan I* Halikarnassos 761; Miletos 488-489.

İKİNCİ BÖLÜM

III. ALEKSANDROS ÖNCESİ MAKEDON KRALI BRONZ SİKKELERİ

2.1 Bronz Sikkelerin Makedonya Krallığı'ndaki Yansımaları

II. Perdikkas'ın (yak. MÖ. 450-413) ardından tahtı oğlu I. Arkhelaos devralmıştır. Yeni kral, iktidarı döneminde kendi sikkeleri için yeni bir ağırlık sistemi benimsemiş, Lidya-Pers adı verilen sistemde sikkeler basmıştır.¹¹⁶ Bu dönemin başlarında, küçük birimdeki hafif tetrobollerin darbu söz konusu iken, sonraları bu sikkelerin işlevini yerine getirmek üzere bronz sikke basılmaya başlanmıştır ve bu durum bronz sikkelerin Makedonya'da ilk defa ortaya çıkışına işaret etmektedir.¹¹⁷

Westermarck'a (1989, 304; 1996, 291) göre söz konusu I. Arkhelaos sikkelerinin sayıca azlığı bronz darbına kralın hükümdarlığının sonlarında, yaklaşık MÖ. 400 civarında başladığını göstermektedir. Gatzolis (2013, 125) ise daha erken bir tarih önermektedir. Gatzolis, üçe ayrılan I. Arkhelaos dönemi bronz sikkelerinden daha sonraya tarihlenen iki serinin, kralların seleflerinin sikke tiplerini ilk darp ettirdikleri serilerde devam ettirmesi durumunu örnek göstererek,¹¹⁸ daha önceki bir tarihe ait olması gerektiğini öne sürmektedir. Söz konusu bu tarihin de, MÖ. 410 tarihinde terk olunan Pydna (Makrygialos) kenti kazılarında mevzubahis sikkelerin bulunmuş olması nedeniyle, MÖ. 410'dan öncesi olmasının daha doğru olacağını öne sürmektedir.

Price (1968, 92-93), I. Arkhelaos döneminde başlanan ve haleflerince de sürdürülen bronz sikke darbu uygulamasının, küçük alışverişlerde duyulan ihtiyacın yanı sıra, hazinedeki gümüşü daha idareli ve verimli kullanmada sağladığı yarar ile de ilişkilendirmektedir. Psoma (2009, 8-9) ise söz konusu darpları askeri ihtiyaçla bağlantılı bulmaktadır.

Obolosun 1/12'si olan Aigina ağırlık sisteminde *khalkous* ve *dikhalkon* olmak üzere iki farklı birimde ve iki farklı seri olarak darbu gerçekleştirilen ve I. Arkhelaos dönemine tesadüf eden Makedonya'nın ilk krali bronz sikkeleri şu şekildedir;¹¹⁹

¹¹⁶ Head 1911, 220; Gardner 1918, 275; Babelon 1926, 472; Kraay 1976, 144; Hadji-Maneva 2008, 12.

¹¹⁷ Price 1968, 91; Kraay 1976, 145; Westermarck 1996, 291; Picard 2003a, 73; Psoma 2009, 8; Dahmen 2010, 51; Kremydi 2011, 164; Phillips 2012, 35.

¹¹⁸ Arka yüzde domuz protomu II. Perdikkas'ın gümüş *obolos*larında da görülür; bk. Draganov 2000, 132, n. 79.

¹¹⁹ Westermarck 1989, 304; 309-310; 1996, 291; Draganov 2000, 136, n. 91-93; Picard 2003, 77; Gatzolis 2013, 125.

1. Öy. Cepheden aslan başı
Ay. APXE, sağa dönük boğa protomu (Ortalama ağırlık 2.60 gr.)
2. Öy. Cepheden aslan başı
Ay. APXE, yaban domuzu protomu (Ortalama ağırlık 2.25 gr.)
3. Öy. Cepheden aslan başı
Ay. APXE, yaban domuzu protomu (Ortalama ağırlık 1 gr.)

Mevzubahis ilk Makedon krali bronz sikkeleri üzerinde hem tip hem de kullanılan ağırlık bağlamında bir batı etkisinin varlığını dile getiren Westermarck, Güney İtalya'yı en muhtemel etkileşim noktası olarak öne sürer.¹²⁰ Psoma (1998, 27) da Makedon Krallığı'nın bronz sikke darp etme hususunda Kuzey Peloponnesos'tan etkilenmiş olabileceğini ifade ederken, Brousseau (2010, 34) ise Kuzey Peloponnesos kentlerinin bronz sikkeleri ile Kuzey Yunanistan bronzları kıyaslandığında krolonojik bir üstünlükten henüz bahsedilemeyeceğini belirtir. Bununla birlikte bu iki bölgede bronz sikke uygulamasının birbirinden bağımsız gelişmiş olabileceğini ifade eder.

Bronz sikkenin ilk kez kullanıldığı I. Arkhelaos dönemini takiben, tüm Makedon kralları bronzdan sikke darbını aralıksız olarak sürdürmüşlerdir.

2.2 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikkeleri

III. Aleksandros döneminden önce darp edilen bronz sikkeler, tipleri, lejandları ve basıldıkları birimler göz önüne alındığında çeşitlilik arz etmektedirler. Her bir hükümdar döneminde, sikke ikonografyasında değişiklikler söz konusu olsa da, tip seçimlerinde geleneksel bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Sikkeler üzerinde yer alan lejandlar kralların isimlerini nitelerken, mevzubahis sikkelerin basıldıkları birimlerin dönemlere göre çeşitlilik gösterdiği görülür.

2.2.1 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikke Tipleri

I. Arkhelaos döneminde darbına başlanan Makedon krali bronzları, taşıdıkları tipler açısından hemen hemen her yeni hükümdar döneminde değişikliğe uğramıştır. I. Arkhelaos dönemi bronzları üzerinde ön yüzde cepheden aslan başı, arka yüzde ise boğa ya da yaban domuzu protomu yer almaktadır.¹²¹ Ardılı II. Arkhelaos (II. Aeropos) (MÖ. 396-393) döneminde ise krali bronzlar üzerinde ön yüzde petasus/kausia giymiş genç erkek başı (Hermes?), arka yüzde ise yaban domuzu ve kemik kemiren ya da ayaklarını uzatmış aslan

¹²⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Westermarck 1996, 291-299.

¹²¹ Bk. Westermarck 1989, 304; 309-310; Draganov 2000, 136, n. 91-93; Picard 2003a, 76. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 166; *SNG Kikpe*, n. 421.

protomu ile ayakta at tiplerinden biri yer almaktadır.¹²² II. Amyntas (MÖ. 393) dönemi bronzları ön yüzde genç erkek başı, arka yüzde miğfer ya da kemik kemiren veya koşan kurt protomu taşımaktadır.¹²³ Pausanias (MÖ. 393) hükümdarlığında darp edilen bronz sikkelerde ön yüzde taenialı genç erkek başı (Apollon?), arka yüzde ayaklarını uzatmış ya da bükmüş yaban domuzu protomu ile ayaklarını uzatmış aslan protomlarından biri betimlenmektedir.¹²⁴ III. Amyntas (MÖ. 393-370/69) dönemi krali bronzlarında ise ön yüzde sakalsız genç ya da sakallı Herakles başı, arka yüzde yılan yiyen kartal, yaban domuzu başı, yaban domuzu protomu ve lobut, yay ve lobut, lobut tiplerinden biri yer almaktadır.¹²⁵ II. Aleksandros (MÖ. 370-368) hükümdarlığında darp edildiği düşünülen bronzlarda ise ön yüzde taenia giymiş genç erkek başı (Apollon?) ve arka yüzde at ya da atlı tasvirine yer verilmiştir.¹²⁶ III. Perdikkas (MÖ. 365-359) dönemi bronzlarında ön yüzde sakalsız genç Herakles başı, arka yüzde ise çenesiyle mızrak parçalayan aslan, toslayan boğa ya da başı arkaya dönük ayakta kartal tiplerinden biri bulunur.¹²⁷ Son olarak II. Philippos (MÖ. 359-336) dönemi krali bronz sikkeleri üzerinde ise ön yüzde Apollon bulunan serilerin arka yüzünde sağa ya da sola ilerleyen atlı betimlenirken, ön yüzünde sakalsız Herakles başı bulunan bronzların arka yüzünde şimşek demeti, lobut ya da ilerleyen atlı yer almaktadır.¹²⁸

2.2.2 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikkeleri Üzerinde Yer Alan Lejandlar

I. Arkhelaos, tüm sikkeleri üzerinde ismi yer alan ilk Makedon kralıdır.¹²⁹ Bu Kral döneminde darp edilen bronzlar APXE ya da A-XE lejandlarından birini taşır.¹³⁰ Halefi II. Arkhelaos'un krali bronz sikkeleri üzerinde ise AEΠOΠIO lejandı görülmektedir.¹³¹ Bir sonraki

¹²² Bk. Westermarck 1989, 304; 310-311; Picard 2003a, 76. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 167; Draganov 2000, 136, n. 96-97; *SNG Alpha Bank*, n. 173-176; *SNG Kikpe*, n. 422.

¹²³ Bk. Westermarck 1989, 305; 311; Draganov 2000, 138, n. 100-102; Picard 2003a, 76-77. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 168-169; *SNG Alpha Bank*, n. 179-181.

¹²⁴ Bk. Westermarck 1989, 306; 311-312; Picard 2003a, 77. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 170; Draganov 2000, 138, n. 106-107; *SNG Alpha Bank*, n. 187-188.

¹²⁵ Bk. *BMC Macedonia*, 172; 174; Westermarck 1989, 307; 312-313; Picard 2003a, 77. Ayrıca bk. Draganov 2000, 140, n. 112; 115-117; *SNG Alpha Bank*, 214-235; *SNG Kikpe*, n. 423-424.

¹²⁶ Westermarck 1989, 308; 313-314; Picard 2003a, 77. Ayrıca bk. *SNG Alpha Bank*, n. 236; *SNG Kikpe*, n. 425-426.

¹²⁷ Bk. Westermarck 1989, 309; 314; Draganov 2000, 142, n. 121- 123; *SNG Alpha Bank*, n. 239-251; Picard 2003a, 77-78. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 175-176; *SNG Kikpe*, n. 427.

¹²⁸ Draganov 2000, 160-162, n. 244-265; *SNG Alpha Bank*, n. 336-455; *SNG Kikpe*, 428-432. II. Philippos dönemine atfedilen nadir bir bronz sikke serisi hakkında bk. Hersh 1989. Makedon Krallığı'na tabi olan Philippi kentinin, II. Philippos döneminde başlayan ve III. Aleksandros hükümdarlığında da devam ettiği düşünülen sivil bronz darpları hakkında bk. Bellinger 1964, 37-40.

¹²⁹ Dahmen 2010, 51.

¹³⁰ Bk. Westermarck 1989, 304; 309-310. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 166; Imhoof-Blumer 1883, 116-117; Babelon 1926, 475-478; Draganov 2000, 136, n. 91-93.

¹³¹ Bk. Westermarck 1989, 304; 310-311. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 167; Draganov 2000, 96-97.

hükümdar II. Amyntas'ın gümüş ve bronz sikkeleri ortak bir biçimde AMYNTA lejandını taşımaktadırlar.¹³² Pausanias'ın kısa hükümdarlığı döneminde darp edilen bronz sikkeler ΠΑΥΣΑΝΙΑ ya da ΠΑΥΣΑΝΙ lejandı ile basılmışlardır.¹³³ III. Amyntas sikkelerine bakıldığında hem gümüş hem de bronzlar üzerinde AMYNTA lejandı yer almaktadır.¹³⁴ Ardılı olan II. Aleksandros dönemine sikke atfı, tip bölümünde belirtildiği üzere tartışmalıdır. Bu kralın dönemine herhangi bir gümüş sikke serisi atfedilmezken¹³⁵ iki adet bronz sikke serisinin bu kralın kısa hükümdarlığı döneminde basılmış olabileceği düşünülmektedir. Söz konusu bu sikkeler ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ lejandını taşırlar.¹³⁶ Bir sonraki Makedon kralı III. Perdikkas dönemi krali gümüşleri ve bronzları üzerinde ortak bir biçimde ΠΕΡΔΙΚΚΑ lejandı mevcuttur.¹³⁷ Son olarak II. Philippos döneminde de altın, gümüş ve bronz sikkelerin tümünde yine ortak bir biçimde ΦΙΛΙΠΠΟΥ lejandı kullanılmıştır.¹³⁸

2.2.3 III. Aleksandros Öncesi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimler

I. Arkhelaos döneminde darbına başlanan Makedon krali bronz sikkeleri Westermark'a göre *khalkous* en düşük olmak üzere dört farklı birimde darp edilmişlerdir; *khalkous* (yak. 1-2 gr.), 2 *khalkous* (*dikhalkon*) (yak. 2-3 gr.), 4 *khalkous* (*hemiobol*) (yak. 4-4.5 gr.) ve 8 *khalkous* (1 bronz *obolos*) (yak. 8-9 gr.).¹³⁹ Westermark'ın sunduğu bu şablon, yukarıda bahsedilen, *khalkousun obolosun 8'de 1'ine* denk geldiği Attika ağırlık sistemine denk düşmektedir. Picard, bronz *obolosun* Hellenistik Dönem'de, örneğin Mısır'da görüldüğünü ifade etmekle birlikte, öncesinde üç farklı birim olarak basılmış olduklarını dile getirir.¹⁴⁰ Öte yandan, Psoma Attika ağırlık sisteminde bronz sikke darbının Atina'nın MÖ. IV. yüzyılın ortalarına tarihlenen bronzları ile başladığını ifade etmekle beraber, Makedon krali bronzlarının, III. Aleksandros dönemine değin, *khalkousun obolosun 12'de 1'ine* eş olduğu Aigina ağırlık sisteminde darp edildiğini söyler.¹⁴¹ Picard da bu görüşe katılmaktadır. Bu durumda birimler *khalkous*, 3 *khalkous* (*trikhalkon*) ve 6 *khalkous* (*hemiobol*) olarak çözümlenmektedir. MÖ. IV. yüzyılın ilk yarısında, III. Perdikkas (MÖ. 365-359) dönemine değin darp olunan bronz sikkeler Aigina

¹³² Bk. *BMC Macedonia*, 168-169; Westermark 1989, 305; 311; Draganov 2000, 138, n. 98-102.

¹³³ Bk. *BMC Macedonia*, 170; Westermark 1989, 306; 311-312; Draganov 2000, 138, n. 106-107.

¹³⁴ Bk. *BMC Macedonia*, 171-174; Westermark 1989, 307; 312-313; Draganov 2000 140, n. 108-117.

¹³⁵ Westermark 1989, 308.

¹³⁶ Bk. Imhoof-Blumer 1883, 13; Babelon 1926, 495-496; Westermark 1989, 308; 313-314.

¹³⁷ Bk. *BMC Macedonia* 175-176; Head 1911, 222; Babelon 1926, 497-498; Westermark 1989, 309; 314; Draganov 2000, 142, n. 118-123.

¹³⁸ Bk. Head 1911, 223-224; Babelon 1926, 507-515; 517-528; 535-538; Draganov 2000, 144-162, n. 124-265.

Ayrıca bk. Gardner 1918, 422.

¹³⁹ Westermark 1989, 309.

¹⁴⁰ Picard 2003, 75-76.

¹⁴¹ Psoma 1998, 27-28; Chryssanthaki-Nagle 2007, 162.

ağırlık sistemine göre *khalkous*, *dikhalkon* ve *trikhalkon* olmak üzere üç birimde basılmışlardır.¹⁴²

I. Arkhelaos dönemi bronzlarından ön yüzünde aslan başı, arka yüzünde yaban domuzu protomu bulunan sikkeler *khalkous* (11 mm., ort. 1 gr.) ve *dikhalkon* (13-14 mm., ort. 2,25 gr.), ön yüz tipi aynı kalmak suretiyle arka yüzünde boğa protomu betimlenen sikkeler de yine *dikhalkon* (13-14 mm., ort. 2-3 gr.) birimindedir. II. Arkhelaos döneminde dört ayrı seri, *dikhalkon* olmak üzere tek bir birimde basılmıştır; ön yüzde petasus/kausia giymiş genç erkek başı, arka yüzde aslan protomu (13-14 mm., ort. 2 gr.), ön yüz tipi aynı olmakla beraber arka yüzde kemik kemiren aslan (13-14 mm., ort. 2 gr.), at (13-14 mm., 2-3 gr.), yaban domuzu protomu (13-14 mm., 2.5 gr.) betimlenen bronz sikkeler. II. Amyntas dönemi bronzlarına bakıldığında, ön yüzde genç erkek başı, arka yüzde kemik kemiren veya koşan kurt protomu ya da miğfer betimlenen üç ayrı serinin de benzer şekilde yalnızca *dikhalkon* (13-14 mm., ort. 2 gr.) birimlerinde basıldığı görülür.¹⁴³

Ön yüzünde genç erkek başı, arka yüzünde aslan ya da yaban domuzu protomu bulunan Pausanias dönemi bronzları da sadece *dikhalkon* (13-14 mm., ort. 2-3 gr.) birimindedir. Beş farklı seri olarak darp edilen III. Amyntas dönemi bronzlarından, ön yüzünde sakallı Herakles başı, arka yüzünde yaban domuzu başı (11 mm., 0.54 gr.), lobut ya da lobut ile yay (11 mm., ort. 1 gr.) bulunanlar *khalkous*, yaban domuzu protomu betimlenenler ise *dikhalkon* (13-14 mm., ort. 2 gr.) birimindedir. Ön yüzünde sakalsız Herakles başı, arka yüzünde yılan yiyen kartal yer alan bronzlar *trikhalkon* (16-17 mm., ort. 4 gr.) biriminde darp edilmişlerdir. Ön yüzünde genç erkek başı, arka yüzünde ise at ya da atlı tasviri bulunan II. Aleksandros döneminin iki farklı bronz serisi *trikhalkon* (16-17 mm., 4 gr.) biriminde basılmışlardır.¹⁴⁴

III. Perdikkas döneminde ise krali bronzların darp olundukları birimler arasında *hemiobol* de eklenmiştir. Üç farklı seride basılan sikkelerden, ön yüzünde sakalsız Herakles başı, arka yüzünde başı arkaya dönük kartal ya da toslayan boğa betimlenen bronzlar *trikhalkon* (16-17 mm., ort. 4 gr.) birimindedir. Ön yüz tipi aynı olmakla beraber, arka yüzde mızrak parçalayan aslan yer alan sikkeler ise *trikhalkon* (16-17 mm., ort. 4 gr.) ve *hemiobol* (18-20 mm., 8-9 gr.) olarak darp edilmişlerdir.¹⁴⁵ II. Philippos dönemine ait krali bronzlar incelendiğinde, söz konusu darpların da *khalkous*, *dikhalkon* (*trikhalkon*?), *hemiobol* birimlerinde gerçekleştirildiği görülmektedir.¹⁴⁶

¹⁴² Picard 2003, 77. Ayrıca bk. Westermarck 1989, 304.

¹⁴³ Picard 2003, 77. Ayrıca bk. Westermarck 1989, 309-311; Draganov 2000, 136-138, n. 91-93; 96-97; 100-102.

¹⁴⁴ Picard 2003, 77. Ayrıca bk. Westermarck 1989, 311-313; Draganov 2000, 138; 140, n. 106-107; 112; 115-117.

¹⁴⁵ Picard 2003, 77. Ayrıca bk. Westermarck 1989, 314; Draganov 2000, 142, n. 121-123.

¹⁴⁶ Draganov 2000, 160-162, n. 245-265.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. ALEKSANDROS DÖNEMİ TARİHİ VE PARA POLİTİKASI

3.1 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Tarihçesi

III. Aleksandros MÖ. 21 Temmuz 356 tarihinde Pella kentinde dünyaya gelmiştir.¹⁴⁷ Baba tarafından Herakles ile akrabalığı bulunduğu inanılan¹⁴⁸ III. Aleksandros'un annesi, Philippos'un genç yaşta evlendiği Olympias'tır.¹⁴⁹ III. Aleksandros'un çocukluk yılları, babasının Hellenlere hükmetme ve daha da önemlisi topraklarını doğuya doğru genişleterek ilerleme arzusuna sahip olduğu ve bu doğrultuda mücadeleler verdiği bir ortamda geçmiştir.¹⁵⁰ Plutarkhos (*Alex.* 4. 4), III. Aleksandros'un çocukluğundan itibaren kendine hakim olma konusundaki yetisinden ve aşırıya kaçmaktan sakınan kişiliğinden söz eder ve "sert ve öfkeli olarak bilinse de ölçülü davranırdı" diye ekler.¹⁵¹ III. Aleksandros'un baş öğretmeni, annesi Olympias'ın akrabası olan Leonidas'tı. Kendisi sert ve otoriter biri olarak anlatılmaktadır.¹⁵² Bir diğer isim ise Akarnania'lı Lysimakhos'tur.¹⁵³ Daha sonraki süreçte Philippos, oğlunun özel bir eğitim almasını arzu etmiş ve bu nedenle dönemin önde gelen filozoflarından olan Aristoteles'i bu işle görevlendirmiştir.¹⁵⁴ Philippos'un Aristoteles'e, daha oğlu Aleksandros doğduğu vakit bu hususta bir mektup yazdığından da bahsedilir.¹⁵⁵ III. Aleksandros Aristoteles'den ahlak ve siyaset üzerine dersler almış, tıp bilimine ilgi ve yönelimi de yine bu

¹⁴⁷ Antik kaynaklara göre Aleksandros'un doğumu, o gün kral II. Philippos'a ulaştırılan üç güzel haberdan biriydi ve kralı oldukça sevindirmişti. Diğer iki haber başkomutan Parmenion'un Illyrialılara karşı kazandığı büyük zafer ve kralın atının Olimpiyat binicilik yarışlarında birinci gelmesi idi (Plut. *Alex.* 3. 4-5; Iustin XII. 16. 6). Ayrıca Plutarkhos (*Alex.* 3. 3) Aleksandros'un doğduğu gün Ephesos'ta bulunan Artemis tapınağının yandığından ve bunun tanrıçanın kralın doğumuyla meşgul olmasıyla ilintili görüldüğünden bahseder. Olympias'ın hamileliği ve kralın doğumu hakkında bk. Iust. XII. 16. 1-5.

¹⁴⁸ Hrdt. VIII. 137; Plut. *Alex.* 2. 1; Arr. *Anab.* III. 3. 2; Isok. *Phil.* 105-110.

¹⁴⁹ Plutarkhos (*Alex.* 2. 1) Olympias'ın da Neoptolemos akrabalığıyla Aiakos'un soyundan geldiğini söyler. Droysen'a (2000a, 128) göre de Olympias, Epeiros'luların kralı Akhilleos'un soyundan gelme Neoptolemos'un kızıdır. Olympias hakkında ayrıca bk. Badian 2000a, s.v., "Olympias", 1184-1185; Heckel 2006, 181-183.

¹⁵⁰ Droysen 2000a, 130. Bosworth'a (2005, 36) göre, gururlu ve otoriter bir mizaca sahip olarak betimlenen Aleksandros'un bu özellikleri Philippos'un sarayındaki atmosferce beslenmiş ve teşvik edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Fox 2011b.

¹⁵¹ Bu hususta ayrıca bk. Bosworth 2005, 35-36; Green 2013, 37.

¹⁵² Plut. *Alex.* 5. 4. Bosworth (2005, 36) da Leonidas'ın bu tarzından vurguyla, uyguladığı katı disiplinin III. Aleksandros'un her türlü zorluğa dayanabilmesini sağladığını ifade eder. Ayrıca bk. Heckel 2006, 146-147; Green 2013, 41-42.

¹⁵³ Plutarkhos'a (*Alex.* 5. 5) göre, eğitmen unvanını taşımaya layık olan kişidir. Lysimakhos hakkında ayrıca bk. Heckel 2006, 153; Green 2013, 42.

¹⁵⁴ Plut. *Alex.* 7. 1-3. Aleksandros eğitimini Mieza'da (Naousa) almıştır. Bu hususta ayrıca bk. Faraguna 2003, 116; Thomas 2007, 127; Green 2013, 55. Bosworth (2005, 36) da Philippos'un Aristoteles'i sarayına akademik danışman olarak aldığı, bu sırada Aleksandros'un 14 yaşında olduğunu ve bu yaştan itibaren aldığı eğitimin çok daha kapsamlı hale geldiğini aktarır. Ayrıca bk. Worthington 2003, 90.

¹⁵⁵ Philippos bu mektupta oğlunun Aristoteles ile aynı devirde yaşayacak olmasından duyduğu memnuniyeti ve müstakbel kralın geleceğine dair beslediği umutları aktarır; bk. Droysen 2000a, 131.

bilgin vasıtasıyla olmuştur.¹⁵⁶ Anlaşılacağı üzere genç Aleksandros disiplinler arası bir metodoloji ve eğitimle yetiştirilmekteydi. Müstakbel kralın okumaya oldukça düşkün olduğu ve en sevdiği eserin de İlyada destanı olduğu aktarılır.¹⁵⁷ Philistos'un (yak. MÖ. 432-356) kitapları, Euripides (yak. MÖ. 484-406), Sophokles (yak. MÖ. 496-406) ve Aiskhylos'un (MÖ. 525/524-456/455) tragedyalı ile Telestos ve Philoksenos'un (yak. MÖ. 435-380) şiirleri de III. Aleksandros'un Asya Seferi sırasında okuduğu kitaplar arasındadır.¹⁵⁸

III. Aleksandros ilk hükümdarlık tecrübesini on altı yaşında (MÖ. 340-339), babası Byzantion seferine¹⁵⁹ çıktığı ve krallığın yönetimini bu süre zarfında ona emanet ettiği sırada yaşamıştır. Trakyalı Maedilerin¹⁶⁰ giriştiği ayaklanmaları bastırmayı başarmış ve kentlerini ele geçirdikten sonra ismini Aleksandropolis olarak değiştirmiştir.¹⁶¹ MÖ. 338 yılında Atina ve Thebaililere karşı yapılan ve neticesinde II. Philippos'un *hegemon* payesine eriştiği Khaironeia Savaşı'nda da babası ile birlikte yer almıştır.¹⁶² Bir süre sonra II. Philippos ile III. Aleksandros arasında anlaşmazlıklar baş göstermiş, yaşanan olaylar neticesinde Aleksandros annesiyle birlikte dayısı I. Aleksandros'un krallığını yaptığı Epeiros'a gitmiş, daha sonra kendisi Illyria'ya yerleşmiştir.¹⁶³ Fakat ilerleyen süre zarfında Kral, Korinthoslu Demaratos vasıtasıyla Aleksandros'u eve dönmeye ikna etmiştir.¹⁶⁴ Ancak Aleksandros'un eve geri dönüşünün ardından babasıyla yaşadığı bir başka problem söz konusudur. Karia satrabı Piksodaros¹⁶⁵, kızını II. Philippos'un oğlu Arrhidaios¹⁶⁶ ile evlendirmek istemiş, Aleksandros bu evlilik

¹⁵⁶ Plut. *Alex.* 7. 3; 8. 1. III. Aleksandros'un aldığı eğitim hakkında ayrıca bk. Tierney 1942, 226-228; Badian 1982, 38-39; Faraguna 2003, 116; Bosworth 2005, 36; Green 2013, 55-62.

¹⁵⁷ Strab. XIII. 1. 27; Plut. *Alex.* 8. 1-2. Plutarkhos (*Alex.* 8. 2) Aleksandros'un bu eseri savaş hususunda bir rehber olarak gördüğünü ve sürekli yanında taşıdığını söyler. Bu hususta ayrıca bk. Heckel – Yardley 2004, 208.

¹⁵⁸ Plut. *Alex.* 8. 3. Ayrıca bk. Worthington 2003, 90; Bosworth 2005, 36.

¹⁵⁹ II. Philippos'un Byzantion kuşatması hakkında bk. Arslan 2010, 171-200.

¹⁶⁰ Maediler ülkesi Styrmion (Struma) Nehri'nin yukarı ve orta kısımları boyunca uzanmaktaydı, bk. Cohen 2006, 82.

¹⁶¹ Plut. *Alex.* 9. 1. Ayrıca bk. Droysen 2000a, 133; Bosworth 2005, 37; 300; Green 2013, 66. Antik kaynaklar eşliğinde ele alınan III. Aleksandros'un adını taşıyan tüm kentlerin hakkında detaylı bilgi için bk. Fraser 2003, 1-47; 102-190.

¹⁶² Diod. XVI. 86. 3-4; Plut. *Alex.* 9. 2. Droysen'a (2000a, 133) göre bu savaş III. Aleksandros sayesinde kazanılmıştır. Aleksandros'un bu savaşta rolüne dair ayrıca bk. Sears 2016. Khaironeia Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Eggenberger 1985, 84-85; Green 2013, 73-76. Hellen Birliği ve II. Philippos'un hegemon olarak seçilişi hususunda bk. Grainger 2007, 63-64.

¹⁶³ Plut. *Alex.* 9. 3; Iust. IX. 7. 5. Plutarkhos'un anlatımına (*Alex.* 9. 3-5) göre bu olaya sebep olan, Philippos'un yaptığı üçüncü evliliğidir. İplerin iyice gerilmesine neden olan ise düğünde kızın amcası Attalos'un sarf ettiği sözler ve çıkan tartışmada Philippos'un oğluna kılıç çekmesidir. Iustinus (IX. 7. 4) da kralın bu tartışma esnasında neredeyse Aleksandros'u öldüreceğini ifade eder. Diodoros (XVIII. 49. 7) Olympias'ın Epeiros'a gitme sebebini Antipatros ile yaşadığı bir tartışma olarak aktarır. Süreç hakkında ayrıca bk. Droysen 2000, 133-134; Worthington 2003, 92; Bosworth 2005, 37; Ruzicka 2010, 7-8; Green 2013, 89-90.

¹⁶⁴ Plut. *Alex.* 9. 6. Ayrıca bk. Droysen 2000a, 134; Bosworth 2005, 38; Ruzicka 2010, 8; Green 2013, 95-96. Demaratos hakkında bk. Kirchner 1901, s.v., "Demaratos", 2705-2706; Heckel 2006, 107.

¹⁶⁵ Piksodaros hakkında bk. Diod. XVI. 69. 2; 74.2; Arr. *Anab.* I. 23. 7. Ayrıca bk. Heckel 2006, 223.

¹⁶⁶ Plutarkhos (*Alex.* 77. 5) ve Iustinus'a (VIII. 2. 11) göre Arrhidaios soylu olmayan Larissa'lı bir dansçıdan (Plutarkhos'a göre Philinne isminde bir kadından) doğmaydı ve sonradan meydana gelen zihinsel problemleri vardı.

neticesinde veliaht payesinin kendisi için ortadan kalkacağından çekinmiş, ve babasıyla bir kez daha arası açılmıştır.¹⁶⁷

III. Aleksandros'un Makedonya Krallığı'nın yeni hükümdarı olması, babasının uğradığı suikast neticesinde gerçekleşmiştir.¹⁶⁸ II. Philippos'un sevgilisi olan Pausanias¹⁶⁹, Philippos'un yeni eşinin amcası Attalos tarafından hakarete mağruz kalmış, kralın bu husustaki tutumundan ise tatmin olmamıştır. İntikam hırsıyla hareket eden genç adam Makedon kralını öldürmüştür.¹⁷⁰ Kişisel bir öfkeyi yansıtan bu anlatımın yanı sıra, Pausanias'ın kraldan memnun olmayan, Lynkestis hanedanına mensup Aeropos'un¹⁷¹ oğulları Aleksandros, Heromenes ve Arrhabaios ile bir olup Makedon kralını öldürdüğü de aktarılır.¹⁷² Bunun yanı sıra şüpheliler arasında, Philippos'un karısı Olympias'ın da olduğu, hatta Aleksandros'un da söz konusu kumpastan haberi olduğu ifade edilir.¹⁷³ Bu cinayet sonrası krallığın başına kimin geçeceği hususunda bir süre belirsizlik yaşanmış, sonunda III. Aleksandros türlü olumsuzlukları aşarak, Aigai'deki bir toplantıda krallığın halk tarafından da kabul görmesiyle tahta geçmiştir.¹⁷⁴ Birkaç gün sonra sefaretlerle yaptığı resmi görüşmede ise kralın yalnızca isim olarak değiştiğini belirterek babasından kalan mirası sürdüreceğini vurgulamış, bu yolla krallığına resmiyet kazandırmıştır.¹⁷⁵

III. Aleksandros, tehdit altında ve barış ile sükunetten bir hayli uzak olarak ifade edilen¹⁷⁶ Makedonya Krallığı'nın başına geçtiğinde, II. Philippos'un daha önceden hakimiyet altına aldığı barbar krallıklarında bağımsızlık kazanma yönünde eğilimler söz konusuydu. Bu

¹⁶⁷ Plut. *Alex.* 10. 1-3. Ayrıca bk. Droysen 2000a, 135; Worthington 2003, 92. Bosworth'a (2005, 37-38) göre ise söz konusu hadise ilk yaşanan tartışmalardan yani Philippos'un yaptığı olaylı evlilikten evvel yaşanmıştır. Kronolojiye dair bk. Ruzicka 2010, 8-9.

¹⁶⁸ Suikast MÖ. 336 yılının Ekim ayında, II. Philippos'un kızının, Olympias'ın kardeşi I. Aleksandros ile evlenmesinin ertesi günü oyunların düzenlendiği tiyatrodan meydana gelmiştir; bk. Bosworth 2005, 38.

¹⁶⁹ Diod. XVI. 93. 4-5. Pausanias hakkında ayrıca bk. Lenschau 1949, s.v., "Pausanias", 2398-2401; Heckel 2006, 193-194.

¹⁷⁰ Diod. XVI. 93. 7-9; 94. Diodoros (XVI. 94. 1) Pausanias'ın sofist Hermokrates tarafından cesaretlendirildiğini söyler. Plutarkhos'a (*Alex.* 10. 4.) göre ise bu kişinin böylesine bir harekete girişme nedeni Philippos'un kendisini çok kötü bir biçimde azarlamış olmasıdır.

¹⁷¹ Aeropos hakkında bk. Heckel 2006, 5; Green 2013, 111.

¹⁷² Arr. *Anab.* I. 25. 1-2; Curt. VII. 1. 1-6; Iust. XI. 2. 1-2. III. Aleksandros bu kardeşlerden Aleksandros'u affetmiş ve hatta ordusuna dahil etmiştir. Fakat Lynkestisli Aleksandros daha sonra krala karşı bir ayaklanma hazırlığına girişmiş fakat başarısız olup cezalandırılmıştır; bk. Diod. XVII. 32. 1-2; 80. 2; Arr. *Anab.* I. 25; Iust. XI. 7; 14. 1. II. Philippos'un öldürülüşü ve Lynkestisli kardeşler ile suikastteki rollerine ilişkin olarak ayrıca bk. Bosworth 1971; Fears 1975; Carney 1980; Badian 2000b, 54-55; Droysen 2000a, 137-138; Worthington 2003, 87; Bosworth 2005, 38-41; Heckel 2006, 19; 52; 139; Green 2013, 105-112.

¹⁷³ Plutarkhos (*Alex.* 10. 4) söz konusu olay ile ilgili olarak en çok Olympias'ın suçlandığını, III. Aleksandros'un da benzer biçimde şüphe altında kaldığını dile getirir. Ayrıca bk. Droysen 2000a, 139; Carney 2010, 51-52.

¹⁷⁴ Droysen 2000a, 138-140; Bosworth 2005, 40-42. Bosworth'un ifade ettiği şekilde, söz konusu toplantının yasal bir geçerliliği olmasa da, III. Aleksandros'un halkın nazarında krallığının onay görmesi bağlamında doğru bir hamle olmuştur.

¹⁷⁵ Diod. XVII. 2. 2; Iust. XI. 1. 7-10. Ayrıca bk. Bosworth 2005, 42; Green 2013, 113. Droysen (2000a, 140) kralın bu toplantıyı ordularla gerçekleştirdiğini ifade eder.

¹⁷⁶ Plut. *Alex.* 11. 1. Droysen (2000a, 144) söz konusu atmosferi, Atina'nın Thebai, Thesselia ve genel çerçevede tüm Hellas'ı Makedon Krallığı'na karşı bir ayaklanmaya teşvik ettiği şeklinde dile getirir.

durumun farkında olan III. Aleksandros, gücünü kanıtlamak istercesine söz konusu toplulukların üzerine yürümüştür.¹⁷⁷ Zira yeni kral, yakın çevredeki tehditleri bertaraf etmeden evvel Asya Seferi'ne başlamayı mantıklı bulmuyordu.¹⁷⁸ Istros (Tuna) Nehri'ne yönelen Makedon ordularının ilerleyişini haber alan Triballoi kralı Syrmos¹⁷⁹, halktan kadın ve çocukları Istros Nehri üzerinde yer alan Peuke Adası'na göndermiş, kendisi de buraya sığınmıştır. Geri kalanlar ile Lyginos Nehri civarında gerçekleşen muharebede Makedonlar üstün gelmiştir.¹⁸⁰ Daha sonra, Triballer ve kralları Syrmos ile Trakyalıların sığındıkları adaya asker çıkartmaya çalışan Kral başarılı olamayınca, Istros'un diğer kıyısına, Getai kavmi üzerine ilerlemiş ve gerçekleştirilen saldırılar neticesinde onları kentlerini ve mallarını bırakıp kaçmak zorunda bırakmıştır.¹⁸¹ Arrianos'a (*Anab.* I. 4. 6-7) göre nehir civarındaki bağımsız uluslar ile Triballerin kralı Syrmos ve Kelt elçileri kralın dostluğunu ve müttefikliğini talep etmiş, III. Aleksandros da söz konusu bu topluluklarla bir ittifaka varmıştır.¹⁸²

Illyria hükümdarı, Bardylis oğlu Kleitos'un¹⁸³ (yak. MÖ. 335-295), bölgenin batısında yaşayan Taulantialıların kralı Glaukias'ın¹⁸⁴ (yak. MÖ. 335-302) desteğini alarak ayaklandığını haber alan Kral, Kleitos'un işgali altında bulunan Pelion (Gorna Gorica) kentini kuşatmış,¹⁸⁵ yardıma gelen Taulantialıları da mağlup ederek Kleitos'u Glaukias'ın yanına sığınmak mecburiyetinde bırakmıştır.¹⁸⁶ Krala karşı gerçekleşen ayaklanmalara bir yenisi eklenmiş, bu sefer Boeotia Bölgesi kentlerinden Thebai'de, Makedon kralının Illyria seferinde hayatını kaybettiği söylentileri üzerine, Atinalıların da müdahil olduğu bir kalkışma meydana gelmiştir. III. Aleksandros'un diplomatik yaklaşımına rağmen savaşmayı tercih eden Thebaililer ağır bir şekilde mağlup olmuşlardır.¹⁸⁷

Plutarkhos (*Alex.* 14. 1.) daha sonra Hellenlerin Korinthos'ta bir araya geldiğini ve Perslere karşı girişilecek mücadelenin önderliği ile daha evvel babasına verilen *hegemon*

¹⁷⁷ Plut. *Alex.* 11. 2; Iust. XI. 1; 2. 4. Bosworth (2005, 45) yaklaşık 15.000 asker ile çıktığını ifade ettiği seferin başlangıç tarihini MÖ. 335 baharı olarak vermektedir. Aleksandros'un motivasyonu hakkında ayrıca bk. Green 2013, 124-125.

¹⁷⁸ Arr. *Anab.* I. 1. 4. Ayrıca bk. Heckel 2002, 32.

¹⁷⁹ Triballoi halkı günümüz sınırlarıyla Sırbistan'ı ve Bulgaristan'ın birleştiği noktada hakimiyet kurmuşlardı. Kral Syrmos hakkında bk. Oberhummer 1932, s.v., "Syrmos", 1787; Heckel 2006, 258-259.

¹⁸⁰ Arr. *Anab.* I. 2. 1-7. Krş. Plut. *Alex.* 11. 3. Ayrıca bk. Droysen 2000a, 159-162; Bosworth 2005, 46.

¹⁸¹ Arr. *Anab.* I. 3. 3-5; 4. 4-5. Ayrıca bk. Droysen 2000a, 162-163; Bosworth 2005, 46; Green 2013, 127-129. Getailerin yaşadığı coğrafya hakkında bk. Strab. VII. 3. 1.

¹⁸² Ayrıca bk. Bosworth 2005, 46-47; Green 2013, 130. Droysen (2000a, 164) da nehir boyunda yaşayan kavimlerin barış elçileri gönderdiğini aktarırken, Triballerin kralı Syrmos'un da gelip III. Aleksandros'a teslim olduğunu ifade eder.

¹⁸³ Kleitos hakkında bk. Stahelin 1921, s.v., "Kleitos", 668; Heckel 2006, 86.

¹⁸⁴ Glaukias hakkında bk. Stahelin 1910, s.v., "Glaukias", 1398-1399; Heckel 2006, 125.

¹⁸⁵ Arr. *Anab.* I. 5. 1-8. Ayrıca bk. Droysen 2000a, 165; 167-168; Bosworth 2005, 47; Green 2013, 132.

¹⁸⁶ Arr. *Anab.* I. 6. 11. III. Aleksandros'un Illyria seferi hakkında detaylı bilgi için ayrıca bk. Hammond 1974.

¹⁸⁷ Plut. *Alex.* 11. 3-5; Arr. *Anab.* I. 1-2; 7-8. Detaylı bilgi için ayrıca bk. Droysen 2000a, 174-181; Bosworth 2005, 48-50; Green 2013, 136-148.

payesinin III. Aleksandros'a verildiğini aktarır.¹⁸⁸ Arrianos (*Anab.* I. 1. 2-3) ve Iustinus (XI. 2. 5) ise söz konusu buluşmanın, kral tahta geçtikten hemen sonra gerçekleştiğini aktarırken, kronolojisinde, çevre halkların ayaklanmalarının bastırılmasına dair anlatımını bu olayın akabine yerleştirmiştir.¹⁸⁹ Netice itibarıyla III. Aleksandros, çevre bölgelerdeki tehdit unsurlarının bastırılmasının ve Hellenlerin, Perslere karşı yürütülecek mücadelede kendisine yetki ve destek sağlamanın¹⁹⁰ ardından tüm dikkatini söz konusu Asya Seferi'ne yoğunlaştırmıştır.

III. Aleksandros, MÖ. 334 yılı baharında, yaklaşık otuz bin piyade ve dört bin kadar da atlı birlik ile Asya kıtasına ayak basmak üzere yola çıkmıştır.¹⁹¹ Ordular Parmenion önderliğinde, Sestos kentinden Hellespontos'u (Çanakkale Boğazı) aşip karşı kıyıda bulunan Abydos'a varırken, Kral Trakya Khersonesos'unun güneyinde yer alan Elaious kenti kıyılarından karşıya geçerek Asya topraklarına adım atmıştır. III. Aleksandros'un ilk durağı Troia (Hisarlık) kenti olmuştur. Kentin tepelerinde Athena'ya kurban adayan ve Troia savaşında hayatını kaybedenleri anan Kral daha sonra Akhilleus'un mezarını ziyaret etmiş, hediyeler sunmuştur.¹⁹²

Makedon ordularının Pers birlikleriyle ilk karşılaşması, Marmara Denizi kıyısında yer alan günümüz Biga İlçesi sınırlarına dahil olan Granikos (Biga Çayı) civarında olmuştur. Ordusunu nehre doğru ilerletmekte olan Kral, keşif amaçlı olarak önden yollanan süvariler vasıtasıyla Pers ordusunun¹⁹³ Granikos geçidinde konuşlanmış olduğunu öğrenmiş ve bunun üzerine tüm ordusunu savaş düzenine sokmuştur.¹⁹⁴ Nehrin karşı kıyısında savunma pozisyonunda bekleyen Pers ordusuna karşı, Amyntas önderliğindeki atlı ve piyadeler III.

¹⁸⁸ Ayrıca bk. Droysen 2000a, 151; Heckel 2002, 31.

¹⁸⁹ Droysen (2000a, 153), Bosworth (2005, 45) ve Green (2013, 120-124) de Thebai'nin ele geçirilmesi ve barbar kavimlerin üzerine gidilmesi hadisesini, zaman dizini bağlamında, Korinthos'taki buluşmanın sonrasına yerleştirmiştir.

¹⁹⁰ Korinthos Birliği ve III. Aleksandros dönemindeki konumu ve işleyişi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bosworth 1994, 847-855.

¹⁹¹ Diodoros'a (XVII. 17. 4) göre 32.000 yaya, 4.500 atlı asker; Plutarkhos'a (*Alex.* 15. 1) göre 30.000-43.000 yaya, 4.000-5.000 atlı asker; Arrianos'a (*Anab.* I. 11. 3) göre 30.000 yaya, 5.000 atlı asker; Iustinus'a (XI. 6. 2.) göre 32.000 yaya, 4500 atlı. Ayrıca bk. Bosworth 2005, 53; Green 2013, 156-157. Aleksandros'un ordusu hakkında nitel ve nicel bağlamda detaylı bilgi için ayrıca bk. Droysen 2000b, 22-33.

¹⁹² Diod. XVII. 17. 2-3; 6; Plut. *Alex.* 15. 4; Arr. *Anab.* I. 11. 7; 12. 1. Aleksandros'un Troia ziyareti hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 43-44; Faraguna 2003, 108; Courtieu 2004; Bosworth 2005, 53-56; Thompson 2007, 40.

¹⁹³ Diodoros'a (XVII. 19. 4-5) göre yaklaşık 10.000 atlı ve 100.000 yaya, Arrianos'a (*Anab.* I. 14. 4) göre 20.000 atlı ve 20.000 yaya, Iustinus'a (XI. 6. 11) göre ise toplamda 600.000 kişiden oluşmaktaydı. Ayrıca bk. Bosworth 2005, 57; Thompson 2007, 28-31; Körpe 2011 99-100.

¹⁹⁴ Arr. *Anab.* I. 13. 1-2. Arrianos'un (*Anab.* I. 14. 1-3) anlatısına göre Aleksandros Parmenion'u sol kanada gönderirken kendisi sağ kanada geçmiştir. Bu kanatta kumandan atadığı Philotas ile birlikte atlılar, okçular ve mızraklı askerler bulunuyordu. Sol kanadın en uç kısmında ise Tesselyalı süvariler konuşlandırılmıştı. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 46-47; Bosworth 2005, 58-59; Thompson 2007, 55-59; Körpe 2011, 100.

Aleksandros'un emri doğrultusunda öncü kuvvet olarak nehre girmişlerdir.¹⁹⁵ Bu ilk saldırıyla düzeni bozulan Pers ordusuna karşı III. Aleksandros da tüm atlı kuvvetleriyle hücumla geçmiş, ilk etapta süvarilerin çarpışması şeklinde cereyan eden hadiseye nehri aşmalarının ardından piyadeler de dahil olmuşlardır. Nehri geçen birliklerin sayısının hızla artmasıyla kontrolü ele geçirmeye başlayan Makedon ordusu karşısında, önce Kralın savaştığı taraftaki Pers birlikleri daha sonra da merkezde yer alan askerler geri çekilmek zorunda kalmışlardır.¹⁹⁶ Direnç gösteren Hellen paralı askerlerini de mağlup eden Makedonlar, böylelikle Persler karşısında ilk zaferlerini elde etmiş oluyorlardı.¹⁹⁷ Bu savaş neticesinde Persler oldukça fazla sayıda kayıp verirken, Makedon ordusunun zaiyatı Perslere kıyasla çok daha az olmuştur.¹⁹⁸

Perslere karşı ilk zaferini elde eden III. Aleksandros'un egemenliği, Daskyleion ve Sardeis (Sart) satraplık bölgeleri ile civardaki kentlerce sorunsuz bir biçimde kabul görmüştür.¹⁹⁹ Kral, Ephesos'ta (Selçuk) bulunduğu sırada ise Magnesia ve Tralleis (Aydın) kentleri elçiler göndererek şehirlerini teslim etmeye hazır olduklarını bildirmişlerdir.²⁰⁰ Güneye, Karia Bölgesi'ne doğru ilerleyişinde Miletos'ta karşılaştığı mukavemeti de kıran III. Aleksandros, bu kenti ele geçirdikten sonra, Halikarnassos'a kadar herhangi bir direnişle karşılaşmadan ilerlemiştir.²⁰¹ Makedon ordularınca bir süre kuşatma altında tutulan ve direnen Halikarnassos da sonunda düşmüş ve Kral tarafından yerle bir edilmiştir.²⁰² Lykia kıyıları boyunca ilerleyen III. Aleksandros, Telmessos (Gürece), Pinara, Ksanthos ve Patara (Gelemiş)

¹⁹⁵ Droysen 2000b, 48-49; Bosworth 2005, 60; Thompson 2007, 59-61. Bu hususta antik kaynaklar hem modern kaynaklara kıyasla hem de kendi içlerinde farklılıklar barındırmaktadır. Plutarkhos (Plut. *Alex.* 16. 2) ve Arrianos'a (Anab. 14. 7) göre ilk saldırıda kralın kendisi sağ kanatta yer alan süvari birlikleriyle birlikte nehre girmiştir. Diodoros'a göre ise (XVII. 19. 3) geçiş Aleksandros'un önderliğinde olmakla birlikte oldukça sorunsuz gerçekleşmiştir.

¹⁹⁶ Plut. *Alex.* 16. 6; Arr. *Anab.* I. 15. 4; 16. 1. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 49-50; Bosworth 2005, 60-61; Thompson 2007, 61-73; Körpe 2011, 100-101; Green 2013, 178-179.

¹⁹⁷ Plut. *Alex.* 16. 6-7; Arr. *Anab.* I. 16. 2. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 51; Strauss 2003, 154; Bosworth 2005, 61-62; Thompson 2007, 73-77.

¹⁹⁸ Plutarkhos (*Alex.* 16. 7) Perslerden 20.000 piyade ile 2.500 süvarinin öldüğünü aktarırken, Makedon ordusunun verdiği kaybın yalnızca 34 kişi olduğunu ifade eder. Arrianos (*Anab.* I. 16. 4) Perslerin verdiği kayba dair sayısal bir veri sunmazken, III. Aleksandros'un ordusundan yaklaşık 115 kişinin öldüğünü ifade etmiştir. Droysen (2000b, 51) bu sayıyı 80 süvari 30 piyade olarak ifade eder. Diodoros'a (XVII. 21. 6) göre ise Perslerden on binden fazla piyade, ikibin civarında da atlı ölmüştür. Kayıplar hakkında ayrıca bk. Thompson 2007, 77-80; Green 2013, 179-180.

¹⁹⁹ Diod. XVII. 21. 7; Plut. *Alex.* 17. 1; Arr. *Anab.* I. 17. 2-3. Süreç hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 54; Bosworth 2005, 63; Green 2013, 184-185.

²⁰⁰ Arr. *Anab.* I. 18. 1. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 58; Bosworth 2005, 64; Green 2013, 187.

²⁰¹ Diod. XVII. 22; Arr. *Anab.* I. 19. 4-5; 20. 2. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 68; Bosworth 2005, 65-66; Green 2013, 188-190; 194-195.

²⁰² Diod. XVII. 23. 5-6; 24-27; Arr. *Anab.* I. 23. 5-8. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 75-76; Green 2013, 195-200. Arrianos (*Anab.* I. 23. 3-5), Droysen (2000b, 75) ve Bosworth (2005, 68) ortak bir anlatı ile, Perslerin bir kaleye sığındıklarını, kralın ise bu kalenin zaptı ile vakit harcamak istemediğini dile getirirler. Arrianos ve Droysen söz konusu bu duruma rağmen kentin düştüğünü ve ele geçirildiğini ifade ederken Bosworth Kralın kentte bıraktığı askerlerin Persleri kalede tutamadığını ve bu nedenle kentin 332 yılı başlarına kadar Pers kuvvetlerinin bir merkezi olarak kalmaya devam ettiğini ifade eder.

ile birlikte otuzdan fazla kenti de hakimiyetine alarak ilerleyişini sürdürmüştür.²⁰³ Phaselis (Tekirova) kenti de elçiler göndererek Kralın hakimiyetini tanımış, kendisini bir süre kentte ağırlamışlardır.²⁰⁴ Phaselis'ten ayrılan III. Aleksandros, bölgenin iç kesimine doğru kuzeybatı istikametini takip ederek Pamphylia bölgesine doğru hareketini sürdürmüş, ordusunun bir kısmını Perge'ye (İhsaniye) yolladıktan sonra, kendisi de Aspendos'a (Belkıs) doğru ilerlemiştir.²⁰⁵ Yolda Aspendos kenti elçileriyle görüşen Kral, bu kentin teslim oluşuna dair bir uzlaşmaya vardıldıktan sonra ilerleyişini Side'ye (Manavgat) doğru devam ettirmiştir.²⁰⁶ Bu kenti de hakimiyeti altına alarak kuzeye, Pisidia Bölgesi'ne yönelen III. Aleksandros, Sillyon (Yanköy) kentine doğru hareket ettiği sırada Aspendosluların anlaşmanın şartlarına sadık kalmadıklarını öğrenince tekrar bu kente geri dönmek durumunda kalmıştır.²⁰⁷ Aspendoslularla tekrar fakat daha ağır şartları kabul ettirerek anlaşan Kral tekrar Perge'ye dönmüş oradan da kuzeye, Phrygia Bölgesi'ne doğru yol almıştır.²⁰⁸ Coğrafi olarak oldukça yüksek bir konumda bulunan Pisidia kenti Termessos'u²⁰⁹ (Güllük) ele geçirmenin zaman alacağını hesaba katan III. Aleksandros, kentin önünde bir karargah kurduktan sonra Sagalassos'a (Ağlasun) ilerlemiş, bu kenti ve diğer Pisidialıları da boyunduruğu altına almıştır. Akabinde Phrygia'ya doğru ilerleyişini sürdürmüştür.²¹⁰ Kelainai (Dinar) kentini diplomatik yollarla teslim almış, Antigonos'u (MÖ. 382-301) Phrygia'ya vali olarak atamış²¹¹ ve sonrasında Parmenion ile bulunduğu Gordion (Yassihöyük) kentine gitmiştir.²¹² Buradan Ankyra'ya (Ankara) doğru yola çıkan Kralın yanına Paphlagonialı elçiler gelmiş ve Makedon egemenliğini tanıdıklarını bildirmişlerdir.²¹³ Güneydoğu istikametinde Kapadokia'ya ilerleyen III. Aleksandros, bölgenin

²⁰³ Plut. *Alex.* 17. 3; Arr. *Anab.* I. 24. 4. Kralın Lykia'da izlediği rota hakkında ayrıca bk. Keen 1996, 110-116.

²⁰⁴ Plut. *Alex.* 17. 4; Arr. *Anab.* I. 24. 5. Bu konaklama sırasında yaşananlar hakkında bk. Droysen 2000b, 79-80.

²⁰⁵ Arr. *Anab.* I. 26. 1-2. Ayrıca bk. Droysen (2000b, 82-83) Kralın da Perge'ye doğru yola çıktığını fakat ordunun bir kısmını iç kesimden yolladığını, kendisinin ise kıyı şeridinden devam ettiğini dile getirir. Bosworth (2005, 71) ise kralın Perge'ye onur konuğu olarak girdiğini yazar. Ayrıca bk. Green 2013, 207.

²⁰⁶ Arr. *Anab.* I. 26. 3-4. Konu hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 84.

²⁰⁷ Arr. *Anab.* I. 26. 5. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 85; Green 2013, 207-208. Droysen, Sillyon'un zaptı için bir taarruzda bulunulduğunu fakat başarısız olunca Kralın bu işi bir vekile devrederek kendisinin bu hadiselerden sonra Aspendos'a döndüğünü ifade eder.

²⁰⁸ Arr. *Anab.* I. 27. 4-5. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 85; Green 2013, 208. Bosworth'a (2005, 71) göre MÖ. 333 yılı ilkbaharı başları.

²⁰⁹ Bk. Strab. XII. 7. 2.

²¹⁰ Arr. *Anab.* I. 28. 2-8; 29. 1. Kralın ilerleyişi hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 86-88; Bosworth 2005, 71; Green 2013, 208-209.

²¹¹ Antigonos bu görevi MÖ. 333'den MÖ. 301'deki ölümüne değin sürdürmüştür. Bu hususta bk. Heckel 2006, 32-34.

²¹² Arr. *Anab.* I. 29. 1-3; Curt. III. 1. 1-8. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 88-89; Bosworth 2005, 72; Green 2013, 210-211.

²¹³ Arr. *Anab.* II. 4. 1. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 106; Bosworth 2005, 74; Green 2013, 215. Bosworth ve Green Gordion kentinden ayrılış tarihini MÖ. 333 Mayıs sonu olarak verir. Plutarkhos (*Alex.* 18. 3) Kralın Paphlagonialıları yenerek ilerlediğini ifade ederken Curtios (III. 1. 22-23) da Kralın Ankyra'dan Paphlagonia'ya gittiğini ve bölgede hakimiyet sağladığını yazar.

tamamını kontrolü altına almıştır.²¹⁴ Kilikia bölgesine doğru yol alan Makedon orduları Tarsus kentini kontrol altına aldıktan sonra, Ankhialos ve Soloi (Viranşehir) kentlerinde de hakimiyet kurmuşlardır.²¹⁵

Pers kralı III. Dareios'un (MÖ. 336-330) oldukça büyük bir ordu topladığı haberini alan Kral, ordularını bugünkü İskenderun Körfezi'nde yer alan Myriandros kenti önünde konaklatmıştır. Babylon'dan çıkıp Sokhoi kentine gelen III. Dareios ise pek kalabalık olan ordusunu geniş bir ovada tutmak yerine Amanos Geçidi (Bahçe Geçidi) vasıtasıyla daha kuzeydeki Issos'a ilerletmiştir.²¹⁶ Fakat bu hamlesi neticesinde Makedon ordularının arkasına geçmiş, haberi duyan ve tasdik ettiren III. Aleksandros, Pers kralının söz konusu bu manevraları neticesinde avantajlı bir konuma erişmiştir. Rütbeli askerlerini bir araya toplayıp onlara moral veren Makedon kralı²¹⁷, ertesi gün şafak vaktinde ordusunu savaş düzeninde ilerletmeye başlamıştır.²¹⁸ Makedon orduları III. Aleksandros önderliğinde yavaş yavaş ilerleyişini sürdürürken, Pers orduları da III. Dareios'un komutası altında hazırlıklarını tamamlamış, Pinaros Nehri'nin (Deliçay) kuzeyinde savaş anını beklemeye koyulmuşlardı.²¹⁹

Makedon ordularının Pers ordularıyla MÖ. 333 yılının sonbaharında gerçekleşen bu ikinci harbinde, ilk hamleyi yapan Makedonlar olmuş, III. Aleksandros sağ kanatta yer alan atlılarla birlikte saldırıya geçtikten sonra Perslerin merkezinde yer alan paralı askerler de Makedon birliklerince püskürtülmüştür. Pers süvarileri ile Teselyalı süvariler arasında yaşanan şiddetli çatışmanın ardından III. Dareios'un kaçışı ile birlikte sayıları 600.000 olarak telaffuz edilen²²⁰ Pers ordusu dağılmış, Kral ise savaş alanını yakalanmadan terk etmeyi başarmıştır.²²¹ III. Aleksandros'un ilerleyişini durdurmayı bir kez daha başaramayan Perslerin, Issos Savaşı'nda yüz binden fazla kayıp verdiği ifade edilmektedir.²²²

²¹⁴ Arr. *Anab.* II. 4. 2. Bosworth (Bosworth 2005, 75) ve Green (2013, 215) Aleksandros'un egemenliğini ilan etmesine rağmen bölgede herhangi bir askeri birlik bırakmadığını ifade eder.

²¹⁵ Arr. *Anab.* II. 4. 6; 5. 2-5. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 107-109; Green 2013, 218-223.

²¹⁶ Plut. *Alex.* 20. 2; Arr. *Anab.* II. 6. 4-6; 7. 1. Konu hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 114; Bosworth 2005, 80-81; Green 2013, 224-226. Plutarkhos Dareios'un söz konusu bu manevrasına sebep olan şeyin ordusuna çok güvenmesi ve III. Aleksandros'u geniş bir alanda yakalayamayacağı düşüncesi olduğunu dile getirir. Arrianos ise Pers kralının, Aleksandros'un ilerleyişinin gecikmesi nedeniyle hatalı bir düşünceye kapılarak kralın kendisinden çekinip korktuğu fikrine sahip olması nedeniyle böyle bir harekete giriştiğini söyler. Curtios (III. 6. 2) ise Dareios'un, Aleksandros'un hastalığını haber aldığını ve bunun neticesinde hızla harekete geçtiğini ifade eder.

²¹⁷ Arr. *Anab.* II. 7. 3-7. III. Aleksandros'un yaptığı konuşma hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 117-118.

²¹⁸ Arr. *Anab.* II. 8. 2-3; Curt. III. 9. 12. Ayrıca bk. Bosworth 2005, 81-82.

²¹⁹ Arr. *Anab.* II. 10. 1; Curt. III. 9. 1-6. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 119-120; Bosworth 2005, 82.

²²⁰ Plut. *Alex.* 18. 4; Arr. *Anab.* II. 8. 8. Iustinus'a (XI. 9. 1) göre 400.000 yaya, 100.000 atlı asker. Bosworth (2005, 78) sayının abartıldığını düşünmektedir. Bu hususta ayrıca bk. Delbrück 1990, 191-192.

²²¹ Plut. *Alex.* 20. 4-5; Arr. *Anab.* II. 10. 3-7; 11. 1-4; Curt. III. 11. 1-19; Iust. XI. 9. 8-9. Curtios (III. 11. 1) ilk hamlenin Pers'lerden, Makedon ordularının sol kanadına doğru yapıldığını ve ardından Aleksandros'un bulunduğu sağ kanadın çevrelendiğini ifade eder. Muharebeye dair ayrıca bk. Delbrück 1990, 190-202; Droysen 2000b, 123-126; Heckel 2002, 38-41; Bosworth 2005, 83; Green 2013, 230-235.

²²² Diod. XVII. 36. 6; Plut. *Alex.* 20. 5; Arr. *Anab.* II. 11. 8; Curt. III. 11. 27. Iustinus'a (XI. 9. 10) göre 61.000 yaya ile 10.000 atlı öldürülmüş, 40.000 asker de esir düşmüştür. Makedon kayıpları hususunda Diodoros (XVII.

Issos Savaşı'nın ardından III. Aleksandros, güvenliği sağlamak amacıyla kıyı şeridinde doğru hareket etmiş, Kıbrıs ve Fenike kralları herhangi bir muharebeye gerek kalmaksızın bağılıklarını III. Aleksandros'a sunmuşlardır.²²³ Bu sırada Makedon kralı Marathos'ta (Tartus) iken Pers kralı ile arasında diplomatik bir temas gerçekleşmiş; Dareios, Aleksandros'a elçileri vasıtasıyla ilettiği mektubunda Makedon kralının elinde bulunan annesi ve karısının serbest bırakılmasını ve Asya topraklarından çekilmesini talep etmekle birlikte savaşı sona erdirmeye niyetini de açıkça belli etmiştir.²²⁴ Buna karşılık III. Aleksandros ise yazdığı cevap mektubunda, artık bölgenin hakimiyetinin kendisinde olduğunu vurgulamış ve gelip kendisine teslim olmasını, aksi takdirde yeni bir savaşa kendini hazırlaması gerektiğini ifade etmiştir.²²⁵ Güneye, Suriye içlerine doğru ilerlemeye devam eden Makedon orduları, Tyros (Sur) kentini de çetin bir kuşatma ve direnme sürecinin ardından ele geçirmeyi başarmıştır.²²⁶ Bu sıralarda Pers kralı III. Dareios, III. Aleksandros'a bir mektup daha göndermiş²²⁷, annesi, karısı ve çocuklarına karşılık olarak onbin talanta fidye ile Küçük Asya ile Suriye'nin tamamını Makedon kralına bırakmayı teklif etmiştir.²²⁸ III. Aleksandros tarafından bu teklifi de olumsuz bir şekilde yanıtlanan III. Dareios yeni bir savaş hazırlığına başlamıştır.²²⁹

III. Aleksandros bir sonraki hedefini Mısır olarak belirlemiş, MÖ. 332 yılının Eylül ayı başında Tyros kentinden yola çıkarak, güzergah üzerinde bulunan Gaza (Gazze) kentini

36. 6) 300 piyade ile 1050 atlının, Arrianos (*Anab.* II. 10. 7) yaklaşık 120 askerin öldüğünü söylerken, Curtios (III. 11. 27) ise 4500 yaralı askerin yanı sıra 302 piyadenin kayıp olduğunu, 150 atlının ise öldürüldüğünü söyler. Modern kaynaklara bakıldığında Droysen (2000b, 129) da Pers kayıpları için aynı rakamları telaffuz etmiş, Makedonların kaybını ise 300 piyade 150 süvari olarak belirtmiştir. Bosworth (2005, 84) da benzer şekilde Pers kayıplarını 100.000, Makedon kayıplarını 500 asker olarak ifade eder. Ayrıca bk. Heckel 2002, 40-41.

²²³ Plut. *Alex.* 24. 2; Curt. IV. 1. 5-7; 15-16. Arrianos'a (*Anab.* II. 20. 3) göre Kıbrıs'ın Makedon hakimiyeti altına girişi Tyros kenti kuşatması sırasında gerçekleşmiştir.

²²⁴ Arr. *Anab.* II. 14. 1-3; Curt. IV. 1. 7-10; Iust. XI. 12. 1-3. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 131; Bosworth 2005, 86; Green 2013, 240-241.

²²⁵ Arr. *Anab.* II. 14. 4-9; Curt. IV. 1. 10-14. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 132-133; Bosworth 2005, 86; Green 2013, 241-242. Droysen III. Aleksandros'un ifadelerinin sadece Dareios'a yönelik olmadığını, adeta tüm Asya uluslarına ve Hellenlere hitaben yazıya dökülmüş bir bildiri olduğunu söyler.

²²⁶ Diod. XVII. 40. 3-5; 41-46; Plut. *Alex.* 25. 2; Arr. *Anab.* II. 24. 6. Arrianos'a (*Anab.* II. 24. 6) göre hekatombaion ayında (MÖ. 332 yılı, Temmuz sonu Ağustos başı). Curtios (IV. 4. 19) da kuşatmanın yedi ay sürdüğünü söyler. Tyros kuşatmasına dair Curtios'ın ayrıntılı anlatısı için bk. Curt. IV. 2. 2-24; 3; 4. 1-18. Kentin kuşatılması hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 144-161; Green 2013, 247-261.

²²⁷ Plutarkhos (*Alex.* 29. 4) ve Diodoros'a (XVII. 39.1-3) göre söz konusu mektup, Issos Savaşı'nın ardından gönderilmiş olmakla birlikte Dareios'un bu süreçte gönderdiği ilk mektuptur. Arrianos ve Curtios'un anlatısına göre ise bu Pers kralının yolladığı ikinci mektuptur ve Tyros kuşatması sırasında (Curtios'a göre hemen sonrasında) III. Aleksandros'a ulaşmıştır; bk. Arr. *Anab.* II. 25. 1; Curt. IV. 5. 1-8. Bosworth (2005, 99) ise Arrianos'un ikinci sıraya koyduğu mektubun aslında Dareios'un üçüncü ve son uzlaşma girişimi olduğunu ve MÖ. 331 yazında, Gaugamela Savaşı'nın hemen öncesinde III. Aleksandros'a ulaştırıldığını ifade eder. Curtios (IV. 11) ve Diodoros (Diod. XVII. 54) da Pers kralının savaşın hemen öncesindeki üçüncü diplomatik girişiminden bahseder. Ayrıca bk. Green 2013, 287.

²²⁸ Plut. *Alex.* 29. 4; Arr. *Anab.* II. 25. 1-2. Curtios'a (IV. 5. 1-8) ve Diodoros'a (XVII. 39. 2) göre Halys'in (Kızılırmak) batısını. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 150; Bosworth 2005, 99-101; Green 2013, 264.

²²⁹ Diod. XVII. 39. 3; Arr. *Anab.* II. 25. 3.

kuşatarak hakimiyeti altına almayı başarmıştır.²³⁰ Arrianos'a (*Anab.* III. 1. 1) göre donanmasını deniz vasıtasıyla yollarken kendisi de karadan harekete geçen III. Aleksandros, Aralık ayı başında Gaza'dan ayrılışından yedi gün sonra donanmasıyla Pelusion (Port Said) kentinde buluşmuştur.²³¹ Elinde askeri herhangi bir kuvvet bulunmayan Mısır satrabı, Makedon kralını dostane bir biçimde kente ve dolayısıyla Mısır ülkesine kabul etmiştir.²³² III. Aleksandros orduları ile birlikte güneybatı istikametinde ülke içerisinde ilerleyişini sürdürmüş, Memphis (Mit Rahina) kentine varmadan evvel yol üzerindeki tüm kentleri teslim almıştır. Memphis kentinden, tekrar kuzeybatı istikametinde ilerlemiş, Aleksandreia (İskenderiye) kentini kurmuş²³³ ve Ammon kahinine danışmak için tekrar bölgenin iç kesimlerine doğru hareket ettikten sonra²³⁴ Memphis'e geri dönmüştür. Arrianos'a (*Anab.* III. 6. 1) göre ilkbahar mevsiminde tekrar yola çıkan III. Aleksandros, önce Tyros kentine varmıştır.²³⁵ Daha sonra hekatombaion ayında Thapsakos'a (Karkamış/Cerablus) gelmiştir.²³⁶ Ordusunu Mezopotamya'nın içlerine doğru ilerleten Kral, yolda III. Dareios'un Tigris (Dicle) Nehri kıyılarında olduğunu haber almışsa da Persleri orada bulamamıştır.²³⁷ Ordusunu Tigris Nehri'ni aştıktan sonra dinlendirdiği gece, bir ay tutulması yaşanmıştır²³⁸ ve Plutarkhos'a (*Alex.* 31. 4.) göre Pers kralı ile III. Aleksandros'un karşı karşıya geldikleri son muharebe bu tutulmadan on bir gün sonra gerçekleşmiştir.²³⁹

Savaş Arbela (Erbil) kenti yakınlarındaki Gaugamela'da (Duhok) meydana gelmiştir. Perslerin sayısal üstünlüğüne rağmen, III. Dareios'un bu üstünlüğü kullanarak Makedonları çevreleyip sarma planı başarısız olmuştur.²⁴⁰ Aleksandros ve süvarileri hızla Perslerin içerisine

²³⁰ Diod. XVII. 48. 7; Plut. *Alex.* 25. 4; Arr. *Anab.* 27. 7. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 163-165; Bosworth 2005, 90.

²³¹ Curtios'a (IV. 7. 2-3) göre buluşma Pelusion yakınlığında gerçekleşmiş, Kral kente piyadelerini yolladıktan sonra kendisi Nil Nehri'ni takiben kuzeye doğru ilerlemiştir. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 171; Bosworth 2005, 91.

²³² Arr. *Anab.* III. 1. 2; Curt. IV. 7. 4-5; Diod. XVII. 49. 2. Bosworth'a (2005, 93) ve Green'e (2013, 269) göre Aleksandros'un Mısır satrabı ile buluşması Memphis kentinde olmuştur.

²³³ Plut. *Alex.* 26. 1-6; Arr. *Anab.* III. 1. 5. Diodoros'un (XVII. 49-52) ve Curtios'un (IV. 8. 1-2) anlatısına göre kentin kuruluşu tapınaktan döndükten sonra gerçekleşmiştir. Bosworth (2005, 94; 97-98) da Aleksandros'un bu yolculuk esnasında kenti kurmaya karar verdiğini fakat tam lokasyonun belirlenmesi ve kent planının çizilmesi aşamasının kralın dönüş yolunda gerçekleştiğini ifade eder. Kentin kuruluş hakkında ayrıca bk. Welles 1962.

²³⁴ Plut. *Alex.* 26. 6; Arr. *Anab.* III. 3. 1; Curt. IV. 7. 5-32. Söz konusu ziyaret ile ilgili detaylı bilgi için bk. Droysen 2000b, 186-193; Green 2013, 272-275.

²³⁵ Ayrıca bk. Droysen 2000b, 194; Bosworth 2005, 98. Bosworth da ordunun Memphis'ten Nisan ayında çıkış yaptığını ifade etmektedir.

²³⁶ Arr. *Anab.* III. 7. 1. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 196; Bosworth 2005, 103.

²³⁷ Diod. XVII. 55. 3; Arr. *Anab.* III. 7. 4. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 198; Bosworth 2005, 104. Bosworth III. Aleksandros'a verilen bilginin bilinçli bir aldatmaca olduğunu söyler.

²³⁸ Arr. *Anab.* III. 7. 5; Curt. IV. 10. 2. Droysen'e (2000b, 198) göre söz konusu tutulmanın meydana geldiği tarih 20 Eylül'dür. Bosworth (2005, 104) tutulmanın 20 Eylül gecesi saat 9'da, Green (2013, 286) 20 ya da 21 Eylül gecesi saat 9.20'de gerçekleştiğini söyler.

²³⁹ Plutarkhos buluşmanın Boedromion (Eylül-Ekim) ayında gerçekleştiğini ifade eder. Droysen (2000b, 205) da muharebenin başlangıç tarihini 1 Ekim olarak kaydeder.

²⁴⁰ Diodoros'a (XVII. 39. 4) göre 800.000 yaya, 200.000 atlı. Arrianos (*Anab.* III. 8. 6.) 40.000 atlı ve 1.000.000 yayadan bahseder. Curtios'a (IV. 12. 13) göre ise bu sayı 200.000 yaya, 45.000 atlı asker şeklindedir. Bosworth

girip Dareios'a yaklaştırmıştır. Bunun üzerine Kral savaş alanını terk edince, Pers ordusundaki kaçış genele yayılmıştır.²⁴¹ III. Dareios'u canlı bir biçimde ele geçirmek gayesinde olan III. Aleksandros, Parmenion'un zor durumda olduğunu haber alınca onun olduğu bölgeye doğru ilerleyerek, Pers kralını takibi bırakmak zorunda kalmıştır.²⁴² Muharebenin ardından III. Dareios'u yakalamak için Arbela kentine gitmişse de Kralı orada bulamamıştır.²⁴³ Bu savaşta da Perslerin kaybı Makedonlara kıyasla oldukça fazla olmuştur.²⁴⁴

Güneye doğru ilerlemeye devam eden III. Aleksandros önce Babylon (Babil) daha sonra Susa kentlerine gitmiş²⁴⁵, buralarda da kral olarak selamlanmasının ardından Uksilerin yaşadığı coğrafyaya varmış ve onları da hakimiyeti altına almıştır.²⁴⁶ Pers geçitleri adı verilen bölgede satrap Ariobarzanes'in²⁴⁷ (MÖ. 368-330) engellemesiyle karşılaşan Makedon kralı²⁴⁸ bu maniyi de aştıktan sonra ordusuyla dört ay boyunca Persepolis (Mervdeşt) kentinde kalmış, III. Dareios'un, coğrafyanın kuzeyinde yer alan Media Bölgesi'nde olduğu haberini alınca da ilerleyişini bu doğrultuda sürdürmüştür. Sürekli olarak kaçmakta olan Pers kralını takibini sürdüren III. Aleksandros, Ekbatana (Hamedan) kenti ve Kaspia Geçitleri'ni de aşmıştır.²⁴⁹

(2005, 102) kaynaklarda geçen sayıları abartılı bulmakla beraber, kesin bir sayı belirtmenin mümkün olmadığını ifade eder.

²⁴¹ Diod. XVII. 60. 8; Arr. *Anab.* III. 14. 3-4; Curt. IV. 15. Plutarkhos (*Alex.* 33. 4-5) III. Aleksandros'un bu cesur hamlesi neticesinde ordunun paniğe kapıldığını, Kralın ise savaş alanını terk etmeden evvel yakın muhafızları tarafından canları pahasına korunduğunu dile getirir. Bosworth (2005, 108) bu hususta, Pers kralının Arrianos'un kaydettiğinin aksine, ilk kaçanlardan olmadığını ifade eder. Savaş hakkında ayrıca bk. Delbrück 1990, 210-214; Droysen 2000b, 209; Green 2013, 292-294.

²⁴² Plut. *Alex.* 33. 6; Arr. *Anab.* III. 15. 1; Curt. IV. 16. 1-4. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 211; Heckel 2002, 49-50. Konu hakkında Bosworth'un görüşü için bk. Bosworth 2005, 109.

²⁴³ Arr. *Anab.* III. 15. 4; Curt. V. 1. 1-10. Söz konusu süreç için ayrıca bk. Droysen 2000b, 212; Bosworth 2005, 110.

²⁴⁴ Diodoros (XVII. 61. 3) Perslerden 90.000'den fazla kişinin, Makedonlardan ise 5.000 askerin öldüğünü söyler. Arrianos'a (*Anab.* III. 15. 6.) göre Gaugamela Savaşı'nda Makedon ordusundan 100 asker hayatını kaybederken, Pers'lerin can kaybı 300.000 kadardır. Curtios'a (IV. 16. 26-27) göre ise Persler 40.000, Makedonlar 300 kayıp vermiştir. Droysen (2000b, 212) bu hususta bazı kaynakların Makedon kayıplarını 500 olarak ifade ettiklerini, kendisinin bunu abartılı bulduğunu fakat Perslerin 90.000 olarak telaffuz edilen kayıp sayısı ile karşılaştırıldığında ise ortaya bir orantısızlık çıktığını dile getirmektedir. Yazar ayrıca Makedonların askeri üstünlüğü neticesinde verdikleri kaybın gerçekten az olmuş olabileceğini ve diğer taraftan da Perslerin bir kovalamacaya maruz kalmaları nedeniyle bu denli çok kayıp vermiş olabileceklerini mantıklı bulduğunu da ekler.

²⁴⁵ Diod. XVII. 64. 3-4; 65-5; Arr. *Anab.* III. 16. 3-7; Curt. V. 1. 17-23; 2. 8-16. Kralın ilerleyişi hakkında ayrıca bk. Droysen 2000b, 215; 221; Bosworth 2005, 111-114; Green 2013, 300-310.

²⁴⁶ Diod. XVII. 67; Arr. *Anab.* III. 17. 1; Curt. V. 3. 1-16. Uksi'ler günümüz İran'ının batısında yer alan, Behbahan adı verilen bölgede yaşamaktaydılar. Bu halk hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Treidler 1967, s.v., "Uxii", 1313-1319.

²⁴⁷ MÖ. 331'den itibaren Persis (Ostan) satraplığı yapmış olan Ariobarzanes hakkında bk. Kaerst 1895, s.v., "Ariobarzanes", 833; Heckel 2006, 45.

²⁴⁸ Diod. XVII. 68; Arr. *Anab.* III. 18. 2; Curt. V. 3. 17-23; 4. Bu hususta ayrıca bk. Droysen 2000b, 228-229; Bosworth 2005, 116; Green 2013, 311-312.

²⁴⁹ Arr. *Anab.* III. 19. 4-5; 20. 4. Ekbatana'dan Hyrikania'ya izlenen rota hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Stahl 1924. Batı'da Rhagae (Tahran yakınları), Doğu'da Hekatompylos (Şahr-e Qumis) kentleri arasında, Elburz Dağlarının güney dağ kolu üzerinde yer alan bir dağ geçidi olan Kaspia Geçitleri hakkında bk. Strab. XI. 9. 1; 13. 6. Ayrıca bk. Jackson 1911, 127-137.

Baktria²⁵⁰ satrapı Bessos'un krallığını ilan ettiğini ve III. Dareios'u da ele geçirmiş olduğunu öğrenen III. Aleksandros ilerleyişini hızlandırmıştır.²⁵¹ Makedon kralı bir süre sonra Bessos ile beraberindekilere yetişmeyi başarmıştır. Fakat yaralı bir halde geride bırakılan III. Dareios'u bulan kişi kimi anlatılara göre Makedonlardan Polistratos olmuş, Pers kralı, Aleksandros'a duyduğu saygıyı ifade ettikten sonra son nefesini vermiştir.²⁵² Makedon kralı, III. Dareios'u krallara yaraşan bir törenle sonsuzluğa uğurlamıştır.²⁵³ Böylece, Gaugamela Savaşı'nın ardından dağılan Pers Krallığı'nın son kralı da hayatını kaybetmiş, III. Aleksandros da iki yüz yıldan fazla süren geniş Pers egemenliğine resmen son vermiş oluyordu.²⁵⁴

Fakat kendini kral ilan etmiş ve Artakserkses olarak çağırılmasını salık vermiş olan Bessos hala hayattaydı. Bessos'un yakalanışı ve uğradığı akıbet hususunda çeşitli anlatılar mevcuttur. Plutarkhos (*Alex.* 43. 3) III. Dareios'un defnedilmesinin ardından Bessos'un yakalanıp feci şekilde öldürüldüğünü anlatır. Arrianos (*Anab.* III. 30. 2-5) ise daha uzun bir zaman çerçevesinde III. Aleksandros'un Bessos'u yakalamak üzere Baktria'ya kadar geldiğini ifade ederken olaya dair iki farklı anlatıyı aktarır. Bunlardan ilkinde göre Bessos sığındığı bir köyde Ptolemaios tarafından teslim alınıp Makedon kralına götürülmüş ve sonrasında idam edilmek üzere Baktria'ya gönderilmiştir, diğer bir versiyona göre ise Bessos doğrudan III. Aleksandros'a teslim edilmiştir.²⁵⁵ Arrianos (*Anab.* IV. 7. 1-3) daha sonra, Makedon kralının bölgede İskitlerle olan mücadelesinin ardından Zariaspa'ya (Belh) gittiğinde, Bessos'un huzuruna getirildiğini, burnu ve kulaklarının kesildikten sonra idam edilmesi için Ekbatana'ya yollandığını kaydeder.²⁵⁶ Bessos'un, Aleksandros tarafından Dareios'un kardeşine teslim edildiği de aktarılır.²⁵⁷

²⁵⁰ Kuzeyde Ceyhun, güneyde ise Hindukuş dağları ile sınırlanan Orta Asya Pers satraplık bölgesi. Ayrıntılı bilgi için bk. Tomaschek 1896, s.v., "Baktriane", 2805-2806.

²⁵¹ Arr. *Anab.* III. 21. 1-4; Curt. V. 13. 3-4. Curtios'a (V. X. 5-6) göre Bessos ve beraberindekiler evvela Dareios'u Aleksandros'a teslim edip kendilerini daha iyi bir pozisyona getirmeyi düşünmüşler fakat bu planın ters tepmesinden çekinerek Pers kralını öldürmeye karar vermişlerdir. Ayrıca bk. Droysen 2000b, 248; Bosworth 2005, 122-123; Green 2013, 327. Bessos III. Dareios'un akrabası olup (Arr. *Anab.* III. 21. 5), Baktria satraplığı yapmıştır (Diod. XVII. 73. 2; Arr. *Anab.* III. 8. 3; Curt. IV. 6. 2). Bessos hakkında ayrıca bk. Kaerst 1897, s.v., "Bessos", 331; Heckel 2006, 71-72.

²⁵² Plut. *Alex.* 43. 2; Curt. V. 13. 25 vd. Diodoros (XVII. 73. 2-3) ve Iustinus (XI. 15. 5-9) Polistratos isminden bahsetmemektedir. Ayrıca Diodoros (XVII. 73. 4) "kimileri Aleksandros'un Dareios ile ölümünden evvel konuştuğunu yazmıştır" der. Arrianos (*Anab.* III. 21. 9-10) Kralın ölümü hakkında detay vermemiştir. Bosworth'a (2005, 123) göre Dareios, Aleksandros yanına geldikten birkaç dakika sonra ölmüştür. Ayrıca bk. Green 2013, 329.

²⁵³ Plut. *Alex.* 43. 3; Arr. *Anab.* III. 22. 6; Iust. XI. 15. 14.

²⁵⁴ Arrianos (*Anab.* III. 22. 6) III. Dareios'un öldüğünde yaklaşık elli iki yaşında olduğunu kaydeder.

²⁵⁵ Ayrıca bk. Droysen 2000c, 49-51; Heckel 2002, 59-60; Bosworth 2005, 137; Green 2013, 354-355.

²⁵⁶ Süreç hakkında ayrıca bk. Droysen 2000c, 69-70; Bosworth 2005, 137.

²⁵⁷ Curt. VII. 5. 23-43; Iust. XII. 5. 10. 11. Curtios (VII. 10. 10-11) anlatısının devamında, III. Aleksandros Baktria'ya geldiği sırada Bessos'un Kral tarafından, idam edilmesi için Ekbatana'ya yollandığını da ifade eder.

III. Aleksandros ilerleyişini ve doğuyu keşfini bundan sonra da sürdürmüştür. Yeni İskit hükümdarının elçileri ile diplomatik bir görüşme gerçekleştiren Kral, Hindistan coğrafyasına yol alma niyetini dile getirmiştir.²⁵⁸ Kuzeye doğru yol alan Kral, isyanları bastırmak ve bölgede hakimiyetini artırmak için Sogdiana'ya (Soğdiana) varmış, bölgede kontrolünü tesis etmeyi başarmıştır.²⁵⁹ Tekrar Baktria'ya ilerleyen III. Aleksandros, MÖ. 327 yılının ilkbaharı sona erdiğinde bu kentten Hindistan'a doğru yola çıkmıştır.²⁶⁰ III. Aleksandros, Taksila kralı Taksiles ile bir araya gelmiş ve iki hükümdar arasında ittifak kurulmuştur.²⁶¹ III. Aleksandros, bölgede hüküm süren bir diğer Hint hanedanı mensubu, Paurava kralı Poros²⁶² ile karşılaşmaya değin (MÖ. 326) bölgede ilerleyişini sürdürmüş, Massaga (Baltit?), Bazira (Barikot) ve Nysa (Noida?) civarında çeşitli muharebelere girişmiştir.²⁶³ III. Aleksandros'u durdurma niyetinde olan Poros'un, Hydaspes (Jhelum) Nehri'nin diğer kıyısında bir muharebe hazırlığı içerisinde bulunduğunu öğrenince Kralın kendisi de Hydaspes Nehri'ne doğru yönelmiştir. Nehrin karşı kıyısında, geniş bir ordu ve filler ile adeta bir set gibi durmakta olan Poros'un ordularına karşı III. Aleksandros bir gece harekatiyle nehrin karşı kıyısına geçmiştir. Bu hamleyi gören Poros'un da ordusunu o yönde ilerletmesiyle, Makedon ordularının ana kuvveti karşıya geçme fırsatı bulmuş, atlıların ağırlıklı bir rol oynadığı bu muharebeden de muzaffer çıkan III. Aleksandros, cesurca savaşarak pek çok yaralar alan Hintli hükümdar ile kurduğu iletişim neticesinde kendisine halihazırda hüküm sürdüğü topraklar dışında yeni egemenlik alanları da bağışlamıştır.²⁶⁴ Bu savaşın ardından civar bölgelerde yaşayan egemen güçler gerek çeşitli mücadelelerle gerekse doğrudan kralın egemenliğini tanıyarak Makedonların hakimiyet sahasına dahil olmuşlardır.²⁶⁵

²⁵⁸ Arr. *Anab.* IV. 15. 1-6. Ayrıca bk. Droysen 2000c, 71-72; Bosworth 2005, 144.

²⁵⁹ Arr. *Anab.* IV. 16-19; Curt. VII. 6-11. Sogdiana'da yaşanan isyanda başrolü Bessos'un arkadaşı olduğu ifade edilen (Curt. VII. 15. 19) Spitamenes oynamıştır. Bu hususta ayrıca bk. Droysen 2000c, 74-75; 85-86; Bosworth 2005, 146-148; Green 2013, 356-370.

²⁶⁰ Arr. *Anab.* IV. 22. 3. Ayrıca bk. Droysen 2000c, 110; Bosworth 2005, 150.

²⁶¹ Diod. XVII. 86. 3-7; Plut. *Alex.* 59. 1-3; Arr. *Anab.* IV. 22. 6; Curt. VIII. 12. Ayrıca bk. Droysen 2000c, 111; Bosworth 2005, 158; Green 2013, 381-388. Taksila Krallığı günümüz Pakistan sınırları içerisinde yer alan Ravalpindi kentinin bulunduğu coğrafyada yer almaktaydı. Krallık hakkında bk. Hermann 1934, s.v., "Taxila", 75-78. Kral Taksiles'in asıl adı Diodoros'a (XVII. 86. 4) göre Mophis, Curtios'a (VIII. 8. 5) göre ise Omphis'tir. Daha sonra babasının adı olan Taksiles ismini almıştır (Curt. VIII. 12. 14). Taksiles hakkında ayrıca bk. Stein 1934, s.v., "Taxiles", 78-85; Heckel 2006, 260-261.

²⁶² Paurava Krallığı Hydaspes (Jhelum) Nehri ile Akines (Chenab) Nehirleri arasındaki alanı kapsamaktaydı. Poros hakkında bk. Schaefer 1953, s.v., "Poros", 1225-1228; Heckel 2006, 231-232.

²⁶³ Arr. *Anab.* IV. 23-30; V. 1-2. Ayrıca bk. Droysen 2000c, 119-122; Bosworth 2005, 154-155.

²⁶⁴ Diod. XVII. 87-89; Plut. *Alex.* 60. 1-8; Arr. *Anab.* V. 9-19; Curt. VIII. 13. 6-27; 14; Iust. XII. 8. 1-8. Arrianos (*Anab.* V. 19. 3) savaşın Hegemon Atina'da Arkhon iken ve Munikhion ayında, yani miladi MÖ. 323 yılı Nisan ya da Mayıs ayında sona erdiğini ifade eder. Savaşa dair ayrıca bk. Delbrück 1990, 221-229; Droysen 2000c, 136-152; Heckel 2002, 64-66; Bosworth 2005, 159-163; Green 2013, 390-402.

²⁶⁵ Söz konusu kentler ve hükümdarlar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Diod. XVII. 90-93; Arr. *Anab.* V. 20-24; Curt. IX. 1-2.

III. Aleksandros kazandığı tüm bu başarılarla rağmen hala ilerlemeye devam etmek niyetinde olsa da ordusunu bu konuda ikna etmeyi başaramamış, kendisi de yaklaşık dokuz yıldır devam eden sefere bir son vermeye karar vermiştir.²⁶⁶ Hydaspes Nehri'nden aşağı, Indus Nehri boyunca güneybatı istikametinde bir yolculuğa çıkan III. Aleksandros, yedi aylık bir sürecin ardından denize ulaşmayı başarmıştır.²⁶⁷ Akabinde yoluna karadan devam eden Makedon kralı, önce Gedrosia'ya, sonrasında bu bölgenin kuzeybatısında yer alan Karmania'ya ulaşmıştır.²⁶⁸ III. Aleksandros bundan sonraki yolculuğunda Persepolis'e, oradan Susa'ya ve Pers Körfezi'ne indikten sonra da Tigris vasıtasıyla Opis (Bağdat yakınları) kenti ve Ekbatana'ya uğramıştır.²⁶⁹ Makedon kralı daha sonra Babylon'a gelmiş, genel kaniya göre almış olduğu aşırı alkole bağlı olarak ateşli bir hastalık geçirmesi neticesinde hayatını kaybetmiştir.²⁷⁰ Hükümdarlık yaşamının neredeyse tamamını uzak topraklarda seferde geçiren III. Aleksandros, 32 yaşında ardında uçsuz bucaksız bir krallık bırakarak hayata veda etmiş oluyordu.

Antik kaynaklarda, krala ölümünden önce komutanları tarafından krallığı kime bırakacağı sorulduğu ve Aleksandros'un "en iyi/en güçlü olana" cevabını verdiği aktarılır.²⁷¹ Fakat yeni kral seçimi hususunda resmi bir varis bulunmamaktaydı. İlk etapta Perdikkas'ın önerisi; tahtın Roksana'dan²⁷² doğacak olan çocuk için ayrılması kabul görse de ordunun bir kısmı bu durumdan rahatsız olmuş ve II. Philippos'un bir diğer oğlu Arrhidaios'a III. Philippos adını vererek yeni kral olarak ilan etmişlerdir. Daha sonra taraflar arasında bir uzlaşma toplantısı yapılarak III. Philippos'un (MÖ. 323-316) krallığı kabul edilmiş, erkek doğması halinde Roksana'nın çocuğunun da (IV. Aleksandros (MÖ. 316-312)), bir diğer kral olması

²⁶⁶ Diod. XVII. 94; Plut. *Alex.* 62. 1-3; Arr. *Anab.* V. 25-28; Curt. IX. 3. 1-19. Ayrıca bk. Bosworth 2005, 166-167; Anson 2013, 171-173; Green 2013, 407-411. Droysen'in konu hakkındaki görüşleri için bk. Droysen 2000c, 171-177.

²⁶⁷ Makedon kralının söz konusu bu yolculuğu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Diod. XVII. 95-104; Arr. *Anab.* VI. 1-26; Curt. IX. 3. 20-24; 4-9. Ayrıca bk. Droysen 2000c, 179-224; Green 2013, 412-425. Droysen (2000c, 179) Hydaspes'ten yola çıkılan tarihi MÖ. 326 yılının Ağustos sonu olarak ifade eder. Bosworth (2005, 168) ise aynı yılın Kasım ayına işaret ederken, yolculuğun MÖ. 325 yılının Temmuz ayında bittiğini aktarmaktadır (2005, 173).

²⁶⁸ Plut. *Alex.* 66. 2; 67. 1; Arr. *Anab.* VI. 27. 1; 3; Curt. IX. 10. Ayrıntılı bilgi için bk. Droysen 2000c, 227-243; Bosworth 2005, 173-183. Gedrosia günümüz sınırlarıyla, Pakistan'ın bir eyaleti olan Belukistan'ı ifade eden bölgedir. Karmania ise bugünkü İran'ın Kerman bölgesi sınırları içerisinde kalır.

²⁶⁹ Plut. *Alex.* 69. 1; 70. 2; 72. 1; Arr. *Anab.* VII. 1. 2; 4. 1; 7. 1-6; 14. 1.

²⁷⁰ Diod. XVII. 117; Plut. *Alex.* 75. 3; Arr. *Anab.* VII. 25-26; Curt. X. 4. 3; 5. 1-6; Iust. XII. 13. 8-10; 16. 1. Plutarkhos (*Alex.* 75. 4) kralın ölüm tarihine dair önce Daisios ayının otuz biri demiş, daha sonra (*Alex.* 76. 4) yirmi sekizi diye yazmıştır. Droysen (2000c, 356) da kralın söz konusu ayın yirmi sekizinde öldüğünü ifade eder. Arrianos ise (*Anab.* VII. 28. 11) Hegesias'ın Atina'da arkon olduğu yıl der. Bosworth (2005, 213) da III. Aleksandros'un öldüğü tarihi Daisios ayının 28'i olarak ifade eder. Miladi takvime göre MÖ. 323 yılının 10 Haziran günü. III. Aleksandros'un öldüğü tarihe dair ayrıca bk. Depuydt 1997. III. Aleksandros'un ölümüne neden olduğu düşünülen hastalık hususunda tıbbi yaklaşımlar için bk. Cunha 2004; Mayor 2014b. Kralın zehirlenmiş olabileceği ihtimali hakkında bk. Arr. *Anab.* VII. 27; Curt. X. 10. 14-17; Iust. XII. 14. Ayrıca bk. Badian 2000b, 76-77; Bosworth 2005, 213-214; Green 2013, 476-477.

²⁷¹ Diod. XVII. 117. 4; Arr. *Anab.* VII. 26. 3; Curt. X. 5. 5; Iust. XII. 15. 8.

²⁷² Baktria'lı bir soylu olan Oksyartes'in kızı Roksana hakkında bk. Heckel 2006, 241-242.

hususunda anlaşmaya varılmıştır.²⁷³ Öte yandan krallığın iyi idare edilebilmesi adına, generaller arasında çeşitli yönetim ve görev bölgeleri belirlenip yeni bir yönetimin tesis edilmesi düşünülmüştür. Bu doğrultuda başkomutanlık Perdikkas'a (MÖ. 360-320), vasilik payesi ve krali hazinenin sorumluluğu Krateros'a (MÖ. 370-320), Makedonya ile Yunanistan'ın idaresi Antipatros'a (MÖ. 397-319) verilmekle birlikte²⁷⁴ Lysimakhos (MÖ. 361-281) Trakya ile Karadeniz kıyılarının, Leonnatos (MÖ. 356-322) Hellespontos Phrygia'sının, Asandros (MÖ. 380-313?) Karia bölgesinin, Antigonos Monophthalmos (MÖ. 382-301) Lykia ile Pamphylia'nın bir kısmını içine alan Büyük Phrygia'nın²⁷⁵, Eumenes (MÖ. 362-316) Paphlagonia ve Kapadokia'nın, Menandros Lydia'nın, Philotas Kilikia'nın, Laomedon Syria'nın, Ptolemaios (MÖ. 305-282) ise Mısır'ın satrabı olarak tayin edilmiştir.²⁷⁶ İlerleyen yıllar içerisinde yaşanan süreç krallık adına oldukça sancılı geçmiştir.²⁷⁷

MÖ. 321'de Perdikkas, Ptolemaios'a karşı giriştiği Mısır seferi sırasında öldürülmüştür.²⁷⁸ Bu olayın ardından Triparadeisos'ta yeni bir yönetsel dağılım gerçekleştirilirken III. Philippos Hellespontos Phrygia'sına satrap olarak atanmıştır.²⁷⁹ MÖ. 319'da ölen Antipatros'un kral nabini olarak oğlu Kassandros yerine Polyperkhon'u ataması üzerine yeni bir siyasi kriz ortaya çıkarken, III. Philippos kontrolü altında bulunan bölgedeki mevcut hakimiyetini kuvvetlendirmek istemiş, bu doğrultuda Kyzikos'u kuşatmış, kente Byzantion'dan gelen yardım neticesinde söz konusu kuşatmayı başarı ile nihayetlendirememiştir.²⁸⁰ Bu olayı takiben yaşanan süreçte Antigonos Monophthalmos'un baskısını hisseden III. Philippos MÖ. 318'e Hellespontos Phrygia'sı satraplığından kovulmuştur.²⁸¹ III. Philippos, Polyperkhon tarafından güçlü bir donanmayla Çanakkale Boğazı'na gönderilen Kleitos'un yanında yer almıştır. Kassandros tarafından görevlendirilen Nikanor'a karşı yapılan müharebede üstün gelen taraf Kleitos olsa da Nikanor'un arda kalan kuvvetlerine Antinogos Monophthalmos'un destek kuvvet sağlamasıyla Kleitos ve Philippos'un ordugahı kuşatılmış ve yenilgiye uğramıştır.²⁸²

²⁷³ Curt. X. 7. 8 vd; Iust. XIII. 2. 13-14; 3; 4. 1-3. Diodoros (XVIII. 2) da süreç hakkında benzer bir anlatımda bulunmakla birlikte, ilk etapta Roksana'nın çocuğunun kral olarak atanması fikrinden bahsetmez. Yeni kral seçimi hususunda ayrıca bk. Hammond 1992, 238-240; Bosworth 2005, 215-216; Anson 2014, 14-20.

²⁷⁴ Iust. XIII. 4. 5-6. Ayrıca bk. Hammond 1992, 240.

²⁷⁵ Iustinus (XIII. 4. 15) Likya ile Pamphilya'nın Nearchos'a verildiğini yazar.

²⁷⁶ Diod. XVIII. 3; Curt. X. 10. 1-4; Iust. XIII. 4. 10-25. Ayrıca bk. Picard 2003b, 17-18; Arslan 2010, 204.

²⁷⁷ *Diodokhoi* olarak geçen, komutanlar arasında güç savaşlarının meydana geldiği söz konusu dönem hakkında detaylı bilgi için bk. Hammond 1992, 250-294; Bosworth 2005, 215-224; Kaya 2012; Anson 2014, 47 vd; Alten 2015, 7-11.

²⁷⁸ Diod. XVIII. 36. 1-7.

²⁷⁹ Diod. XVIII. 39.1-7.

²⁸⁰ Diod. XVIII. 51. 1-6. Söz konusu süreç ile ilgili olarak ayrıca bk. Arslan 2010, 206-207.

²⁸¹ Arslan 2010, 208.

²⁸² Diod. XVIII. 72. 2-6. Ayrıca bk. Hammond-Walbank 2001, 126-136; Arslan 2010, 208-211.

Yunan anakarasında gücü ve etkisini artıran Kassandros ile III. Philippos arasında bir müttefiklik kurulmuştur. Diğer taraftan Polyperkhon ile ittifak kurmuş olan III. Aleksandros'un annesi Olympias, beraberindeki bir orduyla Kassandros'a karşı Makedonya'ya ilerlemiş, Makedonya önlerinde III. Philippos rehin alınarak bir süre tutsak olarak tutulduktan sonra öldürülmüştür.²⁸³

3.2 III. Aleksandros'un Finans Politikası

III. Aleksandros nerede, ne zaman ve ne şekilde sikke darbu gerçekleştirileceği hususunda etkin bir rol oynamıştır. Her ne kadar finans işleriyle meşgul olan özel memuriyetlerin varlığı söz konusu olsa da²⁸⁴ ve kralın bu kadar uzak bir mesafeden böylesine bir organizasyonu detaylıca ele alamayacağı fikri uyansa da, III. Aleksandros darphanelerle bizzat ilgilenmiş, bu çok yönlü faaliyet alanını tek bir kişinin idaresine bırakmamıştır.²⁸⁵ Kralın bastırıldığı ilk serilere bakıldığında darphane özelinde bir değişikliğe gitmediği ve babası II. Philippos'un sikkeye dair politikasını devam ettirdiği görülmektedir.²⁸⁶

III. Aleksandros'un Küçük Asya'da gerçekleştirdiği fetihler sırasında bu coğrafyada tedavülde olan temel sikkeler altın Pers dareikosları ve gümüş sigloslar ile Atina *tetradrahmileri*ydi.²⁸⁷ Bunun yanı sıra MÖ. IV. yüzyılda pek çok kent kendi gümüş sikkelerini de basmaktaydı.²⁸⁸ Kral, Granikos'tan Hindistan'a uzanan fetih sürecinde askerlerin maaşlarının ödenmesinde kaynak olarak Pers hükümdarlarından arda kalan büyük hazineleri kullanmıştır.²⁸⁹ Ayrıca Kralın, Küçük Asya'da bulunan kentlerden alınan vergilerde, ödeniş biçimi hususunda değişiklik talebinde bulunmadığı, mevcut yerel sikkelerle ödenen vergileri kabul ettiği bilinmektedir.²⁹⁰ Bu bağlamda III. Aleksandros'un Pers finansal sistemini tamamen ortadan kaldırmak gibi bir niyet gütmeyeceği aksine bir süre var olan sistemin devamını uygun gördüğü ifade edilebilir. Fakat ilerleyen süreçte III. Aleksandros halihazırda Küçük Asya'da dolaşımda olan sikkelerin yerine kendi adını ve tiplerini taşıyan yeni sikkelere ihtiyaç

²⁸³ Diod. XIX. 11. 1-5. Ayrıca bk. Hammond-Walbank 2001, 136-140. III. Philippos dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Greenwalt 1984; Funke 2005, 45-56. Antik kaynaklardan Plutarkhos (*De Alex.* 2. 5) Arrhidaios'un yetkin olmayışından bahseder. Bosworth (2005, 216) da Kralın sadece göstermelik bir pozisyona sahip olduğunu ifade eder.

²⁸⁴ Bk. Bosworth 1994, 865.

²⁸⁵ Hammond 2003, 24. Finansal konularda Harpalos en önemli isim olarak ön plana çıkmaktadır. Fakat Bellinger (1963, 51) Harpalos'un yetkisinin darphanelere kadar uzandığına dair bir bilgi olmadığını ifade eder. Bosworth (1994, 866; 2005, 299) ise Harpalos'un sikke darbını denetleyen kişilerden biri olduğunu dile getirir. Ayrıca Bellinger'in aksine, Bosworth tüm haznedarların bağımsız hareket ettiğini söyler. Harpalos hakkında ayrıca bk. Badian 1961; Jaschinski 1981, 7-44; Heckel 2001, 213-221.

²⁸⁶ Price 1991, 28.

²⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Le Rider 2003, 150-152.

²⁸⁸ Detaylı bilgi için bk. Kinns 1989.

²⁸⁹ Newell 1916, 22; Le Rider 2003, 110-112; Bosworth 2005, 295; Dahmen 2007, 108.

²⁹⁰ Bellinger 1963, 47-48; Bosworth 2005, 295.

duymuştur.²⁹¹ Newell'a (1916, 22-23) göre Kralın bu ihtiyacının ve bu doğrultuda hareket etmesinin nedeni hızla yok olmakta olan bir imparatorluğun sikkelerini kendi adına basılacak olanlarla değiştirmek, bunun yanı sıra söz konusu yeni sikkeler vasıtasıyla, elde edilen bağımsızlığın ve tesis edilen hakimiyetin gerçek bir vurgusunu yapmaktır.²⁹² Bellinger'e (1963, 54-55) göre ise mevcut Hellen sikkelerinin dolaşımı, Küçük Asya'daki Hellen kentleri söz konusu olduğunda herhangi bir sorun teşkil etmeyecekken, III. Aleksandros'un ilerlemiş olduğu Toros'ların güneyi yeni bir coğrafya idi ve dolayısıyla Kralın buradaki halklara otoritesini göstermesi gerekiyordu. Bunun yolu da kendi tiplerini ve adını taşıyan yeni sikkeler dolaşıma sokmaktır. Thompson (1982, 119) da Kralın en temel gayesinin kontrolü altındaki topraklarda standart bir para sistemi inşa etmek olduğunu ifade eder.²⁹³ Mørkholm (2000, 25) ise söz konusu sikkeler vasıtasıyla üretim ve ticaretin desteklenmeye çalışıldığını belirtir. Bunun yanı sıra geniş kapsamlı ekonomik bir politika atfetmekten ziyade, sikkelerin askeri ve sivil harcamaları karşılama işlevini de dile getirir. Öte yandan benzer bir şekilde Meadows (2014, 169-194), Kralın yeni sikkeleri aracılığıyla, elde edilen bağımsızlığın, finansal garantörlüğün ve tüm topraklarda standart bir para biriminin varlığının ortaya konulup vurgusunun yapıldığını ifade ederken, en temel faktör olarak askeri harcamaları öne sürerek, ortaya konan finansal yeniliğin doğrudan bilinçli bir ekonomik motivasyonla ilintili olmadığını belirtmektedir.

Perslerin mevcut darphane organizasyonları, III. Aleksandros'un finans politikası doğrultusunda kendi sikkelerini tedavüle sokma süreci kolaylaştırmış olmalıdır. Nitekim Newell, III. Aleksandros'un girişimini ve tüm bu hususların karşılanmasını mümkün kılan şeyin Kralın Asya topraklarında ilerleyişi neticesinde satrap darphanelerinin faaliyetlerinin durması ve mevcut darphanelerin, barındırdığı tertibatın ve iş gücünün ele geçirilmesi olduğunu dile getirmektedir.²⁹⁴

²⁹¹ Bellinger 1963, 52. Bellinger'in söz konusu ifadesini, kendisinin reformun MÖ. 333 yılında gerçekleştiğine dair düşüncesini dikkate alarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu hususta ayrıca bk. Le Rider 2003, 118-122.

²⁹² Droysen (2000b, 13) metaforik bir çerçevede bu durumu, III. Aleksandros'un Pers altınlarına savaş açması şeklinde yorumlamıştır. Bosworth (2005, 298) da Kralın evrensel çapta bir egemenlik ilanı amacıyla olduğunu dile getirir.

²⁹³ Ayrıca bk. Le Rider 2003, 16-18.

²⁹⁴ Newell 1916, 22; 1937, 13-15.

3.2.1 Elde Edilen Gelirler ve Yapılan Harcamalar

III. Aleksandros döneminde benimsenen finans ve sikke politikasında, ele geçirilen Pers hazineleri en belirleyici unsur olmuştur. Fethedilen kentlerden alınan vergi ve yardımlar da bu bağlamda krallık bütçesine fayda sağlamıştır. Kralın Asya kıtasındaki ilerleyişi devam ettikçe elde edilen gelirin de arttığı görülmektedir.

III. Aleksandros Makedonya tahtını babası II. Philippos'tan 500 talantaya yakın bir borç ile devralmıştır ve buna karşılık hükümdarlığının başında krallığın hazinesinde 60 talantadan daha az bir meblağ ile az sayıdaki altın ve gümüş eşyalar bulunmaktaydı.²⁹⁵ Her ne kadar Makedon Krallığı'nın özellikle Pangaeon (Pangaion) madenlerinden elde edilen bir geliri olsa da III. Aleksandros'un Perslere karşı bir an evvel başlatmak istediği öç seferi için ekonomik koşullar uygun değildi.²⁹⁶ Dolayısıyla III. Aleksandros 800 talanta daha borç almak durumunda kalmıştır.²⁹⁷ Fakat III. Aleksandros Balkanlarda giriştiği seferlerde yağmalarda bulunmuş, çeşitli ganimetler ve gelirler toplamayı başarmıştır.²⁹⁸ MÖ. 334 yılının baharında hazinede 70 talanta bulunurken, krallığın borcu da 1.300 talantadan 200 talantaya düşmüştü.²⁹⁹ İlerleyen süreçte, kazanılan askeri başarılarla birlikte toplanan ganimet oldukça tatmin edici boyuta ulaşmıştır. MÖ. 334 yazında Sardeis kentinin düşüşüyle elde edilen ganimet, takip eden yılda Damaskos'ta (Şam) Pers hazinesinin ele geçirilmesi ve MÖ. 332 yılında Mısır'dan toplanan gelirler en büyük kalemler olmuştur.³⁰⁰ Pers Krallığı'na son darbenin vurulduğu ve MÖ. 331 yılında gerçekleşen Gaugamela Savaşı'ndan sonra Arbela kentinde III. Aleksandros'un eline geçen miktar 4.000 talanta idi.³⁰¹ Makedon ordularının Pers diyarına doğru ilerleyişi devam ettikçe elde edilen ganimet de önemli miktarda artış göstermiştir.³⁰² Tüm bu ele geçirilen ve

²⁹⁵ Arr. *Anab.* VII. 9. 6. Curtios (X. 2) da benzer bir anlatımda bulunmuştur. Plutarkhos (*Alex.* 15. 2) da benzer şekilde III. Aleksandros'un maddi kaynaklarının azlığına vurgu yapmış ve Onesikritos'tan alıntı ile borcun miktarını 200 talanta, Aristobulos'tan alıntı ile ise hazinedeki meblağı 70 talanta olarak ifade etmiştir. Borçlar ile ilgili olarak ayrıca bk. Andréadès 1929, 21; Cummings 1968, 116; Price 1991, 25; Droysen 2000b, 9-10; Brosius 2003, 173; Le Rider 2003, 38; Touratsoglou 2012, 43; Green 2013, 153.

²⁹⁶ Rebuffat'a (1983, 49) göre yıllık 1000 talanta. Pangaeon sıradağları üzerinde yer alan bu madenler hakkında bk. Borza 1990, 49; 54.

²⁹⁷ Arr. *Anab.* VII. 9. 6. Ayrıca bk. Rebuffat 1983, 44; Droysen 2000b, 10; Le Rider 2003, 39; Green 2013, 156.

²⁹⁸ Diod. XVII. 14. 1-4; Arr. *Anab.* I. 2. 1; 4. 5. Ayrıca bk. Bellinger 1963, 42-43; Touratsoglou 2012, 43.

²⁹⁹ Rebuffat 1983, 44; Price 1991, 25; Le Rider 2003, 39.

³⁰⁰ Arr. *Anab.* I. 17. 3; Arr. *Anab.* II. 15. 1; Diod. XVII. 21. 7; 52. 6; Curt. III. 12. 6; 13. 16. Ayrıca bk. Price 1991, 25-26. Antik kaynaklar ışığında hazırlanan, III. Aleksandros'un maddi gelir sağladığı kalemlerin bir listesi için bk. Callatay 1989, 260-261; Meadows 2014, 172. Sardeis kentinde elde edilen ganimet ve yaşanan finansal rahatlama hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Le Rider 2003, 108-110; 113-117.

³⁰¹ Curt. V. 1. 10. Bu miktar Diodoros'a (XVII. 64. 3) göre 3,000 talantadır. Ayrıca bk. Price 1991, 26.

³⁰² Susa'da ele geçirilen ganimet Arrianos (*Anab.* III. 16. 7) ve Curtios (V. 2. 11) tarafından 50.000 talanta gümüş olarak ifade edilmiştir. Diodoros (XVII. 66. 1-2) ve Plutarkhos (*Alex.* 36. 1) ise meblağı 40.000 talanta şeklinde belirtirken, Diodoros söz konusu miktarın darp edilmemiş altın ve gümüş talanta biçiminde bulunduğunu, buna ek olarak 9.000 talantalık altın Pers sikkesi de ele geçirildiğini, Plutarkhos ise ganimetin sikke biçiminde ele geçirildiğini söyler. Persepolis'teki ganimetin ise 120.000 talanta olduğu ifade edilir; Diod. XVII. 71.1; Curt. V. 6. 9. Ayrıca bk. Price 1991, 26.

180.000 talanta olarak ifade edilen ganimet Ekbatana'da bir araya getirilmiştir.³⁰³ Genel çerçevede esas gelir kalemi elde edilen ganimetler iken, fethedilen kentlerden alınan vergiler ve yardımlar da diğer maddi kazanç noktaları olmuştur.³⁰⁴ Diğer taraftan ordunun niteliği ve niceliği göz önüne alındığında³⁰⁵, iaşesi için ihtiyaç duyulan meblağın oldukça fazla olduğu ifade edilebilir. Askerlere yapılan ödemeler, sağlık harcamaları ve savaş aletlerinin bakımı en temel gider kalemleriydi.³⁰⁶ Askerlere yapılan ödemelerin tek başına yıllık yaklaşık 7.000-7.500 talanta olduğu tahmin edilmektedir.³⁰⁷ Ayrıca III. Aleksandros, arkadaşlarına, ordusundaki komutanlara ve askerlere karşı oldukça cömert davranmış, onları sık sık ödüllendirmiştir.³⁰⁸ Yapılan askeri ödemeler ve verilen ödüllerin yanı sıra, Asya Seferi'nde meydana gelen ek harcamalar da olmuştur.³⁰⁹ Kralın yokluğunda Makedonya'daki yönetimin başında bırakılan Antipatros³¹⁰ da savaş giderleri, Asya'ya asker takviyesi gibi kalemlerle krallık hazinesinden harcama yapmak durumunda kalmıştır.³¹¹

3.2.2 III. Aleksandros Dönemi Sikke Reformu

II. Philippos döneminde Makedon sikkelerinde ağırlık standardı olarak, altın sikkeler söz konusu olduğunda Attika, gümüş sikkeler için ise Khalkidikelilerin ağırlık standardı benimsenmişti.³¹² III. Aleksandros'un ise Makedon krali sikkelerine yönelik gerçekleştirdiği, babası II. Philippos dönemi sikke darbu usulünden ayrılan, bir reform söz konusudur. Newell'a (1912, 29-30) göre Philippos'un sikke sistemi olması gerekenden daha uzun süre devam ettirilmişti ve mevcut haliyle, Kralın hayalini kurduğu Avrasya imparatorluğuna uygun değildi.³¹³ Yazar, Philippos'un da bu durumun farkında olması gerektiğini ifade etmekle birlikte, kralın bizzat kendisinin bir sikke reformu hazırlığında olmuş olabileceğini fakat ani

³⁰³ Diod. XVII. 80. 3; Arr. *Anab.* III. 19. 7; Strab. XV. 3. 9. Ayrıca bk. Andréadès 1929, 324; Callatay 1989, 261-263; Dahmen 2007, 108; Touratsoglou 2012, 37.

³⁰⁴ Andréadès 1929, 332; Hammond 1992, 178-179. Bu hususta ayrıca bk. Kholod 2013.

³⁰⁵ III. Aleksandros'un ordusundaki asker sayısı hakkında bk. Diod. XVII. 17. 1-4; Plut. *Alex.* 15.2; Arr. *Anab.* I. 11. 3. Ayrıca bk. Strauss 2003, 144; Bosworth 2005, 316-330; Sekunda 2010, 466; Green 2013, 156-157.

³⁰⁶ Andréadès 1929, 325. III. Aleksandros'un hükümdarlığının ilk iki yılında giriştiği seferlerde yapılan harcamalar hakkında bk. Hammond 1974, 79-80; Rebuffat 1983, 49.

³⁰⁷ Price 1991, 26. Ayrıntılı bilgi için bk. Andréadès 1929, 324-330; Cummings 1968, 119; Rebuffat 1983, 50-51; Le Rider 2003, 103-108; Sekunda 2010, 465-466.

³⁰⁸ Bk. Diod. XVII. 64. 5-6; 74. 3-5; Plut. *Alex.* 29. 3; Arr. *Anab.* IV. 18. 6; VII. 12. 1-2; Curt. VII. 11. 12; X. 2. 10-11.

³⁰⁹ Bu harcamalar için bk. Andréadès 1929, 329; Price 1991, 26-27.

³¹⁰ Diod. XVII. 118.1; Arr. *Anab.* I. 11. 3.

³¹¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Le Rider 2003, 66-72.

³¹² Gardner 1918, 424; Seltman 1933, 199. Ayrıca bk. West 1923, 169-210; Price 1982a, 181; Mørkholm 2000, 45; Dahmen 2010, 51; Kremydi 2011, 166.

³¹³ Ayrıca bk. Kremydi 2011, 167.

ölümünün neticesinde bu girişimin gerçekleşmediği ihtimalini dile getirmiştir.³¹⁴ Price (1982a, 181; 190; 1991, 38) ise III. Aleksandros'un gerçekleştirdiği radikal reformun, mevcut birim ağırlıklarıyla pratik bir sikke sistemi oluşturmanın zorluğu ve Pers diyarına gerçekleştirilmesi planlanan seferin finanse edilmesi gerekliliği ışığında değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederken buna ek olarak, ağırlık standardında yapılan değişikliğin, Makedon ağırlık sistemini Hellen dünyasında kullanım gören sistem ile daha uyumlu hale getirmek için yapılmış olabileceğini de belirtmiştir.³¹⁵

III. Aleksandros'un gerçekleştirmiş olduğu sikke reformu altın sikkelerde yalnızca kullanılan ikonografya ile sınırlı kalırken, gümüş sikkelerde hem tip hem de ağırlık biriminde bir değişim yaşanmış, gümüş sikkeler de Attika ağırlık sisteminde darp edilir hale gelmiştir.³¹⁶ Yapılan reformla birlikte gümüş *stater*de %20 oranında bir artış yapıлып, altın sikkelerde mevcut değer korunurken, III. Aleksandros'un artık Attika ağırlık sistemine göre darp olunan yeni *tetradrahmler*inden 5 tanesi bir altın *stater* eder biçime gelmiştir.³¹⁷

III. Aleksandros'un bir reform gerçekleştirip kendi adına sikke bastırmaya başladığı tarih tartışmalıdır. Bu hususta altın sikkeler üzerinden bir yorumlamada bulunan Hill (1906, 104), kralın Asya'ya yaptığı sefere kadar beklemiş olmasını mantıklı bulmamaktadır. Head (1911, 224; 227) ise konu hakkında kralın, babası II. Philippos'un başarılı sikke sistemini, ticari sebeplerden ötürü mecbur kalmadan önce değiştirmeye kalkmış olmasının pek de mümkün olmadığını ifade etmekle birlikte, hazırlamış olduğu kronolojide III. Aleksandros'un kendi adına darp ettirdiği sikkelerin başlangıcını MÖ. 334'e tarihlemiştir. Newell (1912, 6), Demanhur definesinin (*IGCH* 1664) sunduğu verileri inceleyip bir kronoloji oluşturduğu eserinde, III. Aleksandros'un erken dönem *tetradrahmler*ini MÖ. 336 yılına tarihlemiştir.³¹⁸ Newell (1912, 27-28) yeni kralın, bir an evvel babasının sikkeleri yerine kendi sikkelerini darp ettirmek hususunda yeterli zamana ve fırsata sahip olduğunu da dile getirir ve kralın kendi sikkesini bastırmak için Asya Seferi'nin bitmesini beklediği, bu süreçte de babasının sikkelerini basmayı sürdürdüğü yönündeki görüşünü mantıklı bulmamakla birlikte, Amphipolis, Pella ve Philippi kentlerinin III. Aleksandros'u sorunsuzca kral olarak selamlayan bir bölgede yer aldığını, dolayısıyla bahsi geçen reformu çabucak gerçekleştirmek adına bir mani

³¹⁴ Newell 1912, 30. Newell burada III. Aleksandros'un söz konusu reformu tahta geçer geçmez gerçekleştirdiği ihtimalinin makul bulunmaması karşısında, belki de bu değişim hareketinin babası tarafından planlanmış ve hayata geçirilmesinin yeni kral tarafından başarılmış olduğu gibi değişik bir bakış açısını da sunmaktadır.

³¹⁵ Ayrıca bk. Jenkins 1990, 122.

³¹⁶ Newell 1912, 28; Bellinger 1963, 29; Alföldi 1978, 107-108; Price 1991, 38; Dahmen 2007, 108. Altın sikkeler II. Philippos döneminde zaten Attika ağırlık sistemine göre darp edilmekteydi.

³¹⁷ Price 1991, 38; Mørkholm 2000, 47.

³¹⁸ Söz konusu sikkelere dair detaylı bir tablo için bk. Newell 1912, 6-11.

bulunmadığını ifade eder.³¹⁹ Bellinger (1963, 9-11) ise Newell ile Kleiner'in de konu hakkındaki görüşlerine³²⁰ yer vermekle birlikte, Kleiner'in sikke darplarının ilk olarak MÖ. 331 baharında Tyros kentinde düzenlenen festivalde resmiyet kazandığı görüşüne karşılık, Newell'in MÖ. 333 yılında Tarsus'ta sikke darp edilmekte olduğu dolayısıyla tarihlendirmenin 331 yılına kadar indirilemeyeceği görüşünü yeğlemektedir. Bellinger'in kendi görüşü, Issos Savaşı'na (MÖ. 333) kadar Kralın yerel sikkeleri kullandığı, bu savaştan sonraki süreçte ise hazinesindeki metalleri eritme ve sikkeleri yeniden darp etme yöntemiyle kendi sikkelerini bastığı yönündedir. Kleiner'in, III. Aleksandros'un kendi sikkelerini bastırmak için MÖ. 331 yılına kadar beklemiş olduğu savı pek kabul görmemişken Zervos (1982, 166-179), Kleiner'in ifadelerinin yanlış bir yorumlamaya tabi tutulduğunu ifade ederek yazarın haklılığına vurgu yaparak, *tetradrahm*ilerin arka yüzünde yer alan Zeus betimlemesinin Tarsus'un yerel tanrısı Baal ile olan ikonografik bağlantısını tekrar gündeme getirmiş ve Baal (Tarsus), Zeus (Tarsus) ve Zeus (Amphipolis) sıralamasını ileri sürerek MÖ. 336'ya tarihlenen Amphipolis örneklerinin doğudan etkilendiği yorumunu yinelemiş ve bu çerçevede söz konusu sikkelerin ortaya çıkış tarihini MÖ. 333/332 olarak ifade etmiştir.³²¹ Price (1982a, 188-189; 1991, 27; 38) ise bu konuda kaynakların yetersizliğinden söz etmekle birlikte, bizatihi sikkeler üzerinde yapılacak çalışmalardan çıkarımlar elde edilebileceğini ve bunun yanı sıra III. Aleksandros'un gerçekleştirdiği sikke reformunun yaptığı ilk işlerden biri olduğunu ifade etmektedir.³²² Price en azından gümüş sikkelerin, III. Aleksandros'un hükümdarlığının başlarında bir reforma uğradığını ifade eder.³²³ Carradice ve Price'ın ortak kaleme aldıkları eserlerinde de III. Aleksandros'un söz konusu reformu tahta çıkmasının hemen ardından değil de MÖ. 333 senesinde gerçekleştirmiş olabileceği fikri, ordunun sürekli seferde olması nedeniyle makul bulunmamaktadır.³²⁴ Yine Bellinger'e (1963, 44; 47-50) göre III. Aleksandros, Pella ve Amphipolis kentlerinin madenlerinin ve darphanelerinin işlevini devam ettirmekle birlikte, Küçük Asya'da Tarsus'a kadar krali bir darphane kurdurtmamış olup halihazırda mevcut olan yerel birimlerin dolaşımını devam ettirmesine karşıt bir harekette bulunmamıştır. Fakat Tarsus kentinin ele geçirilişini müteakip iki üç yıl içerisinde krallığın kendi sikkelerini basmakla

³¹⁹ Ayrıca bk. Le Rider 2003, 19-20.

³²⁰ Newell 1919; Newell 1920; Kleiner 1949.

³²¹ Ayrıca bk. Zervos 1979; Callataÿ 1982, 5-25; Le Rider 2003, 20-24; (ikonografiye dair: 168-170); Callataÿ 2012b, 178; Thonemann 2015, 13. Price'in, Zervos'un öne sürdüğü tez ile ilgili ayrıntılı yanıtı için bk. Price 1982a, 180-190.

³²² Mørholm (2000, 46) de reformun MÖ. 336/5 kışında gerçekleştiğini ifade eder. Ayrıca bk. Le Rider 2003, 24-25.

³²³ Price 1991, 29.

³²⁴ Carradice – Price 2001, 126.

görevlendirilen yeni darphaneler faal duruma geçmiştir.³²⁵ Troxell (1991; 1997, 89-90) de kesin bir kronoloji oturtmak adına yaptığı incelemeyle birlikte söz konusu tartışmaya dahil olmuş, III. Aleksandros sikkelerinin ilk defa Tarsus'ta darp edildiğini ve Amphipolis *tetradrahm*lerinin bundan sonraki süreçte, MÖ. 333 yılının sonunda ya da MÖ. 332 yılında basılmaya başlandığı sonucuna varmıştır.³²⁶ Troxell bu görüşünün bir neticesi olarak, bahsi geçen reforma kadar, Kralın sürdürmekte olduğu seferi nasıl finanse ettiğine de bir açıklama getirmiştir. Troxell, her ne kadar Philippos'un Attika ağırlık sisteminde darp edilen altın sikkelerinin geniş bir kabul görme alanı olsa da, aynı şeyin gümüşler için geçerli olmadığını ifade etmekle birlikte, sefere çıkmadan yapılan bir ön ödeme, dönüşte ödeme yapılacağı sözü, Philippos'un altınlarıyla sefere çıkılmış olması ve elde edilen ganimetler gibi ihtimalleri öne sürmüştür.³²⁷ Le Rider (2003, 146-148) de bu ihtimalden bahseder ve Philippos'un altın sikkelerinin yanı sıra, erken dönemde darbi gerçekleştirilen "kartal" tipli gümüşlerin de bu süreçte kaynak olarak kullanılmış olabileceğini belirtir. Bu doğrultuda Le Rider de MÖ. 333 tarihini en muhtemel zaman olarak görmektedir.³²⁸ Callatay (2007, 101) da Kralın adına sikke darp edilmeye başlanmasının, MÖ. 333 senesinde Tarsus'ta, Issos Savaşı'nın hemen ardından gerçekleştiğini söylemektedir. Gerçekten de son veriler ışığında III. Aleksandros'un sikke reformunun MÖ. 333/332'den önce olması mümkün görünmemektedir.³²⁹

III. Aleksandros'un yarattığı uluslararası birim büyük başarı göstermiş, antik dünyanın değişik coğrafyalarına yayılmış, hem savaş ihtiyaçlarının karşılanmasında hem de barış ortamının temininde yeterli faydayı sağlamıştır.³³⁰ Howgego'nun (2013, 70) da ifade ettiği üzere, III. Aleksandros'dan evvelki dönemde uluslararası bir role sahip olan Atina *tetradrahmis*inin yerini Akdeniz havzasında, Makedon krali sikkeleri almıştır. Bu yayılımın daha sorunsuz bir biçimde gerçekleşmesi III. Aleksandros'un Attika ağırlık birimine geçişle karakterize edilebilecek sikke reformu sayesinde olmuştur. Krallığın darp edilen sikke hacmi göz önüne alındığında II. Philippos seleflerini, III. Aleksandros da babasını geride

³²⁵ Bellinger'in (1963, 50) eserinde bu darphaneler; Aleksandreia am Issos, Kıbrıs, Arados, Byblos, Sidon, Ake, Sardeis, Damaskos ve Babylon olarak listelenmiştir. Ayrıca bk. Mørholm 2000, 50; Bosworth 2005, 298.

³²⁶ Troxell'e (1997, 89) göre söz konusu Amphipolis sikkeleri için MÖ. 336 tarihini vermek pek mantıklı olmamakla birlikte yazar, III. Aleksandros'un tahta geçer geçmez ilk girişeceği için bir sikke reformu gerçekleştirmek olmuş olma ihtimalini de sorgulamaktadır. Ayrıca bk. Le Rider 2003, 25-26.

³²⁷ Troxell 1997, 89.

³²⁸ Le Rider 2003, 28. Le Rider'in, Asya Seferi'ne kadar olan süreçte III. Aleksandros'un sikke politikası hakkındaki görüşleri için bk. 55-63.

³²⁹ Le Rider 2003, 47.

³³⁰ Bellinger 1963, 79-80; Meadows 2014, 170. Babelon (1901, 483) söz konusu alanı "Epeiros'tan Indus Nehri kıyılarına, Kimmer Boğazından Mısır'a" ifadeleriyle dile getirmiştir.

bırakmıştır.³³¹ Nitekim süregelen fetihler neticesinde sayısı artan darphaneler ile paralel olarak genişleyen sikke hacmi önemli ölçüdedir. III. Aleksandros bu hususta yalnızca babasını değil, Atina, Syrakusai ya da Pers Krallığı gibi yetkin otoritelerin sikke kapasitelerini de aşmayı başarmıştır.³³² III. Aleksandros'un sikkesi, Batı medeniyetinin ilk muazzam ve de evrensel parası olarak ifade edilir.³³³

3.2.3 Darphaneler

Kralın sikke kaynağını, tıpkı babası II. Philippos döneminde olduğu gibi iki Makedon kenti Amphipolis ve Pella oluşturmuştur. Fakat, babasından farklı olarak, III. Aleksandros Pella'ya kıyasla Amphipolis kentini ön plana çıkartmış, Pella yerel ihtiyacı karşılaması için kullanılırken Amphipolis'in üretimi ise yabancı transaksyonun idamesinde etkin rol oynamıştır.³³⁴

Kralın Asya'ya girişi ve sonrasında hakimiyet alanını genişleterek ilerleyişiyle kaçınılmaz olarak daha geniş hacimde sikke üretimine ihtiyaç duyulmuş, III. Aleksandros'un hükümdarlığı süresince çeşitli dönemlerde faaliyet gösteren, Makedonya darphanelerinin yanı sıra, 23'ü Asya kıtasında biri de Mısır'da bulunan en az toplam 24 darphane söz konusu ihtiyacı karşılamak üzere çalışmışlardır.³³⁵ III. Aleksandros'un reform sonrası kendi sikkelerini bastırıldığı ilk darphane Kilikia'daki Tarsus'tur. Tarsus yak. MÖ. 333/332'de, ardından Fenike coğrafyası kentlerinden Sidon (yak. MÖ. 332) ve Tyros (yak. MÖ. 331) söz konusu sikkelerden darp etmeye başlamıştır. Ardı sıra, Antipatros idaresindeki Makedonya'da da III. Aleksandros'un adını taşıyan krali sikkeler basılmaya başlanmıştır.³³⁶ Delrieux'a göre, Küçük Asya'da Sardeis (yak. MÖ. 330), Lampsakos (yak. MÖ. 329), Abydos?, Magnesia ad Maeandrum, Miletos, Nagidos ve Side? (yak. M.Ö. 325) reforme edilmiş krali sikkeleri basan diğer darphanelerdir. Kıbrıs'ta ise Salamis (yak. MÖ. 332), Amathos, Kition, Kourion, ve Paphos (yak. MÖ. 325) III. Aleksandros döneminde bu sikkelerden darp etmiştir. Suriye ve

³³¹ Bellinger 1963, 35; Le Rider 1977, 72. II. Philippos dönemine dair bk. Le Rider 2003, 30-33. Callataÿ, III. Aleksandros adına basılan sikkelerin toplam 90.000 talanta olduğunu ifade etmektedir. Detaylı bilgi ve analiz için bk. Callataÿ 1989, 264-273; Callataÿ 2011, 7-29.

³³² Seltman 1933, 206. Babelon (1901, 483) da III. Aleksandros gümüşlerini antik dünyanın en yaygın para birimi olarak nitelendirir.

³³³ Carson 1975, 84; Alföldi 1978, 108.

³³⁴ Bellinger 1963, 44; Mørkholm 2000, 49. Troxell (1997, 19) Amphipolis'in ana darphane olarak adlandırılması hususuna temkinli yaklaştığını ifade etmektedir. Price da benzer bir yaklaşıma sahiptir, bk. Price 1991, 88. Newell (1912, 59) ise III. Aleksandros dönemi *tetradrahmlerini* ele aldığı eserinde esas darphanenin Pella olduğunu ifade etmiş, söz konusu sikkeleri de bu darphaneye atfetmiştir. Ayrıca bk. Seltman 1933, 207; Mørkholm 2000, 48.

³³⁵ Bk. Price 1991, 72. Seltman da yirmi darphaneden söz etmekle birlikte bunları sekiz ana grup içerisinde incelemiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Seltman 1933, 207-212. Ayrıca bk. Newell 1937, 15-16; Carson 1975, 84; Thompson 1982, 113-114; Bauslaugh 1984, 36; Jenkins 1990, 121; Delrieux 1999, 317; Dahmen 2007, 108; Hadji-Maneva 2008, 14; Kremydi 2011, 167; Howgego 2013, 70; Meadows 2014, 173.

³³⁶ Delrieux 1999, 317.

Fenike coğrafyasına bakıldığında, Damaskos, Hierapolis, Myriandros, Byblos (yak. MÖ. 330), Arados ve Carne (yak. MÖ. 328) darphanelerinde de Kral adına sikke basıldığı görülmektedir. Doğu'da ise evvela Babylon (yak. MÖ. 331) ardından Susa (yak. MÖ. 325) sikke darbu gerçekleştirmiştir. Mısır'daki tek darphane olan Memphis'te de yak. MÖ. 332'de bu sikkelerden darp edildiği düşünülmektedir.³³⁷

Sayıları Kralın ölümünün ardından daha da artan, III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde aktif olarak krali sikke basan darphaneler şu şekildedir,³³⁸

Tablo 3.1 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Darphaneler

	Darphaneler	Basılan Sikkeler		Darphaneler	Basılan Sikkeler
Kara Yunanistan'ı	Makedonya	AU, AR, AE	Kıbrıs	Paphos	AR, AE
	Sikyon ³³⁹	AR		Marion ³⁴⁰	AR
Küçük Asya	Lampsakos	AU, AR		Salamis	AU, AR, AE
	Abydos	AU, AR		Soli ³⁴¹	AR
	Kyme ³⁴²	AE	Suriye ve Fenike	Myriandros	AU ³⁴³ , AR, AE ³⁴⁴
	Sardeis	AU, AR, AE		Hierapolis ³⁴⁵	AE
	Teos	AU, AR		Arados	AU, AR, AE
	Kolophon ³⁴⁶	AR		Carne ³⁴⁷	AR
	Magnesia ad Maeandrum	AU, AR		Maratos ³⁴⁸	AU, AR

³³⁷ Delrieux 1999, 317.

³³⁸ Tablo, Price'in darphane listesi (1991, 72-73) baz alınarak fakat bronzlar için güncellenmiş biçimde hazırlanmıştır. Darphaneler coğrafi olarak sıralanmıştır. III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi ile sınırlandırılarak, benzer şekilde bronzlar için güncellenen darphane dağılımına dair haritalar için bk. Harita 1-4.

³³⁹ Yalnızca III. Philippos döneminde.

³⁴⁰ Yalnızca III. Philippos döneminde.

³⁴¹ Yalnızca III. Philippos döneminde.

³⁴² Yalnızca III. Philippos döneminde.

³⁴³ Yalnızca III. Philippos döneminde.

³⁴⁴ Yalnızca III. Aleksandros döneminde.

³⁴⁵ Yalnızca III. Aleksandros döneminde.

³⁴⁶ Yalnızca III. Philippos döneminde.

³⁴⁷ Yalnızca III. Aleksandros döneminde.

³⁴⁸ Yalnızca III. Philippos döneminde.

	Darphaneler	Basılan Sikkeler		Darphaneler	Basılan Sikkeler
Küçük Asya	Miletos	AU, AR, AE ³⁴⁹	Suriye ve Fenike	Byblos	AU, AR, AE
	Kaunos ³⁵⁰	AE		Berytos ³⁵¹	AU, AR
	Side	AU, AR		Damaskos	AE
	Nagidos	AR		Sidon	AU, AR, AE ³⁵²
	Tarsus	AU, AR, AE		Ake (Tyros) ³⁵³	AU, AR, AE ³⁵⁴
Kıbrıs	Amathos	AU ³⁵⁵ , AR, AE	Doğu	Bayblon	AU, AR
	Kition	AU, AR, AE		Susa	AU, AR
	Kourion ³⁵⁶	AE	Mısır	Memphis	AU, AR, AE ³⁵⁷
	Lapethos ³⁵⁸	AE			

³⁴⁹ Yalnızca III. Philippos döneminde.

³⁵⁰ Yalnızca III. Philippos döneminde.

³⁵¹ Yalnızca III. Philippos döneminde.

³⁵² Yalnızca III. Aleksandros döneminde.

³⁵³ Darphane sonradan Tyros olarak değiştirilmiştir, krş. Le Rider 2003, 172-177.

³⁵⁴ Yalnızca III. Philippos döneminde.

³⁵⁵ Yalnızca III. Philippos döneminde.

³⁵⁶ Yalnızca III. Aleksandros döneminde.

³⁵⁷ Yalnızca III. Aleksandros döneminde.

³⁵⁸ Yalnızca III. Philippos döneminde.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

III. ALEKSANDROS VE III. PHILIPPOS DÖNEMİ SİKKE TARİHÇESİ VE BRONZ SİKKELER

4.1 III. Aleksandros'un Reform Öncesi, Erken Dönem Sikkeleri

III. Aleksandros'un MÖ. 333/332'de gerçekleştirdiği reform sonrası ortaya çıkan ilk krali darplarından evvel bastırıldığı düşünülen ve bu iki dönem arasındaki geçiş niteliğindeki yapısından dolayı erken dönem III. Aleksandros sikkesi olarak adlandırılan bir gümüş sikke serisi vardır.³⁵⁹ MÖ. 336-334 arasında tarihlenen, ön yüzünde Zeus başı, arka yüzünde kartal bulunan söz konusu bu sikkeler, Kralın adını taşımakla birlikte Philippos dönemi ağırlık sisteminde basılmışlardır.³⁶⁰ Her ne kadar Head (1911, 225) bu gümüş sikkelerin ağırlık sisteminin II. Philippos dönemi değil, Hint ağırlık sistemi ile örtüştüğünü, dolayısıyla bu gümüş serisinin Hindistan'da ve ayrıca III. Aleksandros'un ölümünün ardından, MÖ. 323-305 tarihlerinde darp edildiğini ileri sürse de³⁶¹ Price'a (1991, 28; 38; 103) göre bu seri krali bir darphanede basılmış olmayıp, III. Aleksandros döneminde Attika ağırlık sisteminde darbına başlanan *tetradrahmilerle* eş zamanlı olarak eski ağırlık sisteminde krali sikke darbu yapıldığına bir kanıt oluşturmamaktadır.³⁶² Hill (1906, 104) ve Mørholm (2000, 46) de mevzubahis sikkelerin Kralın reformundan önceki kısa süreçte ve düşük emisyonunda basıldıklarını ifade eder.³⁶³ Sikke reformunun Asya'ya geçişin ardından meydana geldiğini düşünen Le Rider'e (2003, 48-55) göre ise söz konusu bu sikkeler Kral tahta geçtikten hemen sonra Pella'da darp olunmuş ve Makedonya'da reforma kadar olan süreçte kullanım görmüştür. Söz konusu sikkelerin ikonografyası da Makedonya ve civar ülkeler için basıldığını gösterir niteliktedir. Zira ön yüzde yer alan Zeus başı II. Philippos dönemi *tetradrahmilerindeki*, arka yüz tipi ise III. Amyntas döneminde darp edilen gümüş sikkelerdeki gibidir.³⁶⁴

³⁵⁹ Imhoof-Blumer 1883, 118; Pagan 1968, 99-111; Rebuffat 1983, 46-47; Price 1991, 28.

³⁶⁰ Price 1991, 104, n. 142-43; Draganov 2000, 170, n. 309; Le Rider 2003, 48-49.

³⁶¹ Ayrıca bk. Babelon 1926, 543-544. Head (1911, 225) bu serinin dışında gümüş sikkelerden; ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde şimşek demeti üzerinde kartal, ve yalnızca şimşek demeti bulunan seri ile, bronz sikkelerden; ön yüzünde Herakles başı arka yüzünde şimşek demeti üzerinde kartal ve ön yüzünde Apollon başı arka yüzünde şimşek demeti yer alan serileri de Hindistan atfina dahil etmiştir.

³⁶² Price (1991, 103) bu sikkelerin darp yeri için Aegeae ya da Pella darphanesini muhtemel görmektedir.

³⁶³ Ayrıca bk. Wartenberg 1997, 179-188; Gatzolis 2012, 383.

³⁶⁴ Le Rider 2003, 50.

4.2 III. Aleksandros'un Reform Sonrası Sikkeleri

III. Aleksandros sikkelerini üç farklı grup içerisinde incelemek mümkündür; krali para birimi olarak tesis edilen altın, gümüş ve bronz sikkeler ilk grubu meydana getirirken ikinci gruba dahil edilebilecek olan sikkeler yerel dolaşım için basılanlardır.³⁶⁵ III. Aleksandros'un krali darpları küçük detaylar hariç, halefleri döneminde değişikliğe uğramadan *posthumous* sikkeler olarak MÖ. 323-275 arasında yoğun olarak basılmıştır ve kralın ölümü sonrası MÖ. 160'a kadar basılmaya devam edilen bu örnekler üçüncü grubu oluşturur.³⁶⁶ İlk grup sikkeler bahsedildiği üzere bir reform neticesinde ortaya çıkmış olup, bu reform söz konusu sikkelerin Makedonya sınırlarını aşip geniş bir dolaşım alanına sahip olmasına yol açmıştır. III. Aleksandros'un hükümdarlığı döneminde Makedonya'da, Küçük Asya'da, Kıbrıs Adası'nda, Suriye ve Fenike coğrafyası ile krallığın doğu vilayetleri ve Mısır'da darphaneler faaliyet göstermiş, çeşitli birimlerde altın, gümüş ve bronz sikkeler darp edilmiştir.³⁶⁷

4.2.1 Altın Sikkeler

III. Aleksandros'un MÖ. 333/332'de gerçekleştirmiş olduğu sikke reformunda altın sikkelerin ağırlık standartlarında bir değişikliğe gidilmemiş, yenilik yalnızca sikke tipleri ile sınırlı kalmıştır. III. Aleksandros döneminde basılan altın sikkeler dört ana tipte, *distater*, *stater*, *hemistater*, $\frac{1}{4}$ ve $\frac{1}{8}$ *stater* birimlerde darp edilmişlerdir ve temel birim *stater* olmaya devam etmiştir.³⁶⁸ *Distater* biriminde basılan sikkelerin ağırlıkları 17.20 gr. ile 17.15 gr. arasında değişirken, *stater*lerin ortalama ağırlıklarının ise 8.62 gr. ile 8.48 gr. arasında olduğu kaydolunmuştur.³⁶⁹ Darbı gerçekleştirilen altın sikkelerin üzerini süsleyen ve dört ana tipin oluşmasını sağlayan serilerden ön yüzünde Athena başı arka yüzünde zafer tanrıçası Nike bulunan seri, basıldığı birim ve darphane bakımından en çok çeşitlilik gösterendir. Aşağıda daha detaylı bir şekilde aktarılacağı üzere Makedonya'dan, krallığın doğu vilayetlerine kadar uzanan bir coğrafyada darp edilmişlerdir. *Distater*, *stater* ve *hemistater* birimleri de yalnızca bu tipte basılmıştır. MÖ. 332'de Tyros kentinin alınışının ardından Tarsus'ta darbına başlanan³⁷⁰ III. Aleksandros'un altın sikkeleri, III. Philippos döneminde de birçok darphanede

³⁶⁵ Price 1991, 24. Ayrıca bkz. Kraay 1976, 3; Thompson 1982, 114-115.

³⁶⁶ Price 1991, 24; Marcellesi 2000, 336-337; Nicolet-Pierre 2002, 247.

³⁶⁷ Bk. Seltman 1933, 207-212; Thompson 1982, 113-114; Price 1991, 72; Le Rider 2003; Hadji-Maneva 2008, 14.

³⁶⁸ Her bir seriyi birimleriyle birlikte detaylıca gösteren tablo için bk. Delrieux 1999, 295. Ayrıca bk. Carson 1975, 84; Le Rider 2003, 11.

³⁶⁹ Price 1991, 41. Söz konusu ağırlıklar Price'in eserinde incelediği malzemenin sunmuş olduğu bir veridir. Babelon (1901, 482-483) da *stateri* 8.60 gr. olarak ifade etmiştir. Mørholm (2001, 46) ise küçük farklılıklarla *distateri* 17.28 gr., *stateri* ise 8.67 gr. olarak belirtmiştir.

³⁷⁰ Le Rider 2003, 336. Ayrıca bk. Kaiser 1986.

posthumous olarak basılmaya devam edilmiş olup her bir seriye dair tarihlendirmeler aşağıda detaylandırılacaktır.

III. Aleksandros'un kendi adına yeni bir ikonografya ile bastırıldığı bu altın sikkelerin yanı sıra, babası II. Philippos döneminin altın sikkeleri de kendi tiplerinde basılmaya devam etmiştir.³⁷¹ Mørkholm bu posthumous sikkelerin kuzeydeki bölgelerle olan ticareti kesmemek niyetiyle darp edildiğini ve basımının MÖ. 328'e kadar da devam ettiğini dile getirir.³⁷² Söz konusu posthumous II. Philippos altınları, benzer şekilde III. Philippos döneminde de darp edilmiştir.³⁷³

4.2.1.1 Athena Başı - Nike

Bu serinin ön yüzünde Korinth miğferli sağa dönük Athena başı yer alır. Miğfer bazen motifsiz³⁷⁴ bazen de yılan, griffon, sfenks ya da kuş gibi motiflerle bezelidir. Arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ile birlikte sağ elinde çelenk, sol elinde stylis tutan sola dönük ayakta Nike betimlenmiştir.³⁷⁵ Miğfer üzerindeki bezemelerde görülen değişiklik, sikkenin darp edildiği darphane ile alakalıdır.³⁷⁶ III. Aleksandros'un gerçekleştirdiği reform neticesinde altın sikkeler için benimsenen Athena başı, Makedon krali darpları için tamamen yeni bir tipti.³⁷⁷ Gardner'a (1918, 426) göre söz konusu tipin benimsenişi kişisel bir tercih olmakla birlikte bu tercihte III. Aleksandros'un Homerik eğilimi rol oynamış olmalıdır. Zira bu tanrıça Troia Savaşı'nda Hellenlerin koruyucusu olmuştu.³⁷⁸ Seltman (1933, 204-205) ise Panhellenik öneme haiz mevzubahis tipin kullanılmaya başlanmasının altında siyasi bir motivasyonun da yattığını, III. Aleksandros'un Perslere karşı oluşacak bir donanma ihtiyacı doğrultusunda Atina'nın desteğini hissetmek niyetinde olduğunu ifade eder.³⁷⁹ Thompson MÖ. V. yüzyılda Atina kentinde yer alan Altın Nikai heykellerinin MÖ. 336/335'de III. Aleksandros tarafından restore ettirilmiş olduğunu, seçilen sikke tiplerinin de bu cömertliği anımsatmak ve yaşatmak maksadını yansıttığını dile getirir.³⁸⁰ Mevzubahis tipin benimsenmesi hususunda Perlman (1965, 65) ilgi çekici bir fikir ortaya atmış ve Atina ile olan ilişkiler ve Panhellenik fikrin yanı

³⁷¹ Price 1991, 106; Le Rider 1996, 72-73.

³⁷² Mørkholm 2000, 47. Ayrıca bk. Price 1982a, 188; Carradice – Price 2001, 124-125.

³⁷³ Bu hususta bk. Le Rider 1993; Baynham 2007.

³⁷⁴ Genellikle Karadeniz bölgesi darplarında. Bk. Price 1991, 30.

³⁷⁵ Bellinger 1963, 3; Price 1991, 29; Delrieux 1999, 295; Draganov 2000, 164-170, n. 266-279; 281-300; 305-308.

³⁷⁶ Detaylı bilgi için bk. Price 1991, 29.

³⁷⁷ Hill 1906, 104; Head 1911, 226; Carradice – Price 2001, 124.

³⁷⁸ Ayrıca bk. Kaiser 1986, 49-50.

³⁷⁹ Mørkholm (2000, 47) de Athena başının, Atina akropolisinde yer alan Athena Promakhos heykelinden kopya edilmiş olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu belirtir. Bu hususta ayrıca bk. Holloway 1981-1982, 59; Kaiser 1986, 49-51; Thonemann 2015, 11.

³⁸⁰ Detaylı bilgi için bk. Thompson 1940. Bu hususta ayrıca bk. Lederer 1922, 202; Bellinger 1963, 13.

sıra, belki de III. Aleksandros'un Delphoi'da, Pythiadan aldığı muzaffer olacağı öngörüsünün ardından zafer tanrıçası olan Athena'nın altın sikkeler için ön yüz tipi olarak seçildiğini ifade etmiştir. Price (1991, 29) ise ön yüz tipi olarak Athena'nın seçilmesi hususunda, söz konusu kullanımın siyasi bir referans taşımaktan ziyade tanrıçanın temsil etmekte olduğu bilgelik ve zafer nitelikleri nedeniyle gerçekleşmiş olması gerektiğini ifade eder.³⁸¹ Arka yüzde tasvirine yer verilen, sol elinde stylis tutan Nike'nin ise MÖ. 480 yılında Salamis'te Perslere karşı elde edilen deniz zaferine bir gönderme maksadı taşıdığı düşünülmektedir.³⁸² Fakat söz konusu ikonografyayı taşıyan sikkelerin, MÖ. 332'de Tyros kentinin Arados ve Kıbrıs krallarının donanmalarının yardımı ile III. Aleksandros tarafından ele geçirilmesinden sonra, bu olayın anısına basılmaya başlandığı fikri bugün ağır basmaktadır.³⁸³

İlk olarak Tarsus'ta, ardından Sidon ve Tyros'da basılmaya başlanan³⁸⁴ mevzubahis sikkelere ilişkin, Price'ın hazırlamış olduğu katalog üzerinden basıldıkları darphaneler ve tarihlendirmelerine ulaşmak mümkündür.³⁸⁵ Buna göre III. Aleksandros'un altın sikkeleri, Balkanlar'da üç darphanede basılmıştır. Aigai (Vergina) kentinde bu altın sikkelerden MÖ. 336-323 arasında *distater* ve *stater* biriminde sikkeler basılmıştır.³⁸⁶ Amphipolis kentinde de sikkelerden *distater* ve *stater* birimlerinde darp edilmiş olup tarihlendirme MÖ. 330-320 arasındadır.³⁸⁷ Pella bir başka darp yeri olmakla birlikte bu kentin *distater* ve *stater* biriminde bastığı sikkelerin tarihlendirmesi MÖ. 325-315 arasındadır.³⁸⁸ Price'ın bir de darp yerini saptayamadığı, "Belirsiz Yunanistan ya da Makedonya" şeklinde başlıklandığı grup söz konusu olmakla birlikte bu örnekler *distater* ve *stater* biriminde ve MÖ. 325-310 arasına tarihlidir.³⁸⁹

Asya kıtasındaki darphaneler arasında kuzeyde Troas bölgesi kentlerinden Lampsakos (Lapseki) (MÖ. 328-317) ve Abydos (Çanakkale) (MÖ. 328-317),³⁹⁰ daha güneyde Ionia kentleri Kolophon (MÖ. 323-310) ve Magnesia ad Maeandrum (Germencik) (MÖ. 325-305) yalnızca *stater* darbu gerçekleştiren noktaldır.³⁹¹ Miletos'ta bu sikkelerden *distater*, *stater*,

³⁸¹ Ayrıca Price illa bir siyasi bağıntı kurulacaksa bunun Korinthos Birliği ile yapılabileceğini de ekler. Konu hakkında daha detaylı bilgi için bk. Bellinger 1963, 3-7; 12.

³⁸² Holloway 1981-1982, 59-60; Price 1991, 29-30; Thonemann 2015, 11-12. Seltman (1933, 204) ise arka yüz tipinin alınacak müstakbel zaferlere işaret ettiğini ifade eder. Nike'nin tutmakta olduğu stylis ve Hellespontos'tan geçişe işaret ettiği fikriyatına dair bk. Kaiser 1986.

³⁸³ Le Rider 2003, 336.

³⁸⁴ Le Rider 2003, 178; 336.

³⁸⁵ III. Aleksandros'un sikke reformunu M.Ö. 333/332'de gerçekleştirdiği varsayıldığında, kimi darp tarihlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Darphaneler ve tarihlendirmeler için bk. Le Rider 2003, 20-28.

³⁸⁶ Price 1991, 110-111. Bu darphane (?) ile işaretlenmiştir.

³⁸⁷ Price 1991, 107-109.

³⁸⁸ Price 1991, 112-115.

³⁸⁹ Price 1991, 166-167.

³⁹⁰ Price 1991, 211-214; 226-230. Bu atıf da (?) ile ifade olunmuştur.

³⁹¹ Price 1991, 249-253; 265-269.

hemistater ve $\frac{1}{4}$ *stater* birimlerinde basılmıştır ve tarihlendirmesi MÖ. 325-319 arasına yapılmıştır.³⁹² Teos kentinde de MÖ. 323-319 arasında *stater* darbı söz konusudur.³⁹³ Sardeis, Küçük Asya'nın söz konusu dönem içerisinde bu sikkelerden basmaya başlayan ilk kentidir ve *distater*, *stater*, *hemistater* ve $\frac{1}{4}$ *stater* birimlerindeki darplar MÖ. 334-315 arasına tarihlidir.³⁹⁴ Price tarafından "Belirsiz Batı Küçük Asya" olarak adlandırılan gruba dahil olan sikkeler *stater* biriminde ve MÖ. 328-320 arasına tarihlidir.³⁹⁵

Krallığın güney darphanelerine göz atıldığında, Side (MÖ. 325-317) ve Tarsus'ta (MÖ. 333-317) *stater* darp edildiği görülmektedir.³⁹⁶ "Belirsiz Güney Küçük Asya" başlığı altında tasnif edilen sikke grubu *stater* biriminde olup MÖ. 320-280 arasına tarihlidir.³⁹⁷ Daha güneyde, Kıbrıs Adası'nda Amathos (Agios Tychonas) (MÖ. 323-320) ve Kition'da (Larnaka) (MÖ. 325-320) *stater* darpları söz konusudur.³⁹⁸ Salamis'te (Gazimağusa) ise *stater*, *hemistater* ve $\frac{1}{4}$ *stater* birimlerinde darplar gerçekleştirilmiş olup tarihlendirmesi MÖ. 332-315 arasındadır.³⁹⁹ Fenike coğrafyasında Myriandros kentinde bu altın sikkelerin *stater* örneklerine rastlanmaktadır. Söz konusu sikkelerin tarihlendirmesi MÖ. 323-317 arasındadır.⁴⁰⁰ Ake (Akka) kentinde yalnızca *stater* biriminde darp yapılmış olup Price'in tarihlendirmesi MÖ. 330-316 arasındadır.⁴⁰¹ Arados (Arvad) ada kentinde *distater* ve *stater* (MÖ. 328-316),⁴⁰² Berytos (Beyrut) (MÖ. 323-320),⁴⁰³ Byblos (Biblos) (MÖ. 330-320)⁴⁰⁴ ve Marathos'ta (MÖ. 323-320)⁴⁰⁵ *stater* biriminde sikkeler basılmıştır. Sidon (Sayda) kentinde MÖ. 333-316 yılları arasında *stater* darpları söz konusudur.⁴⁰⁶ Babylon (MÖ. 331-311), Susa (MÖ. 325-316) ve Memphis (MÖ. 332-316) kenti darphanelerinde bu sikkeler *stater* biriminde darp olunmuşlardır.⁴⁰⁷ "Belirsiz Doğu" olarak sınıflandırılan sikkeler *stater* birimindedir ve tarihlendirmesi MÖ. 325-300 arasındadır.⁴⁰⁸

³⁹² Price 1991, 278-284.

³⁹³ Price 1991, 295-296.

³⁹⁴ Price 1991, 321-335.

³⁹⁵ Price 1991, 337-338.

³⁹⁶ Price 1991, 363-365; 371-377.

³⁹⁷ Price 1991, 379.

³⁹⁸ Price 1991, 384-385.

³⁹⁹ Price 1991, 391-393.

⁴⁰⁰ Price 1991, 404.

⁴⁰¹ Price 1991, 408-412.

⁴⁰² Price 1991, 419-424.

⁴⁰³ Price 1991, 429.

⁴⁰⁴ Price 1991, 431.

⁴⁰⁵ Price 1991, 433-434.

⁴⁰⁶ Price 1991, 438-442.

⁴⁰⁷ Price 1991, 459-476; 485-486; 497-498.

⁴⁰⁸ Price 1991, 500-501.

4.2.1.2 Athena Başı - Lobut ve Yay

Bir önceki seride olduğu gibi bu serinin de ön yüzünde sağa dönük Korinthos miğferli Athena başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı, yay ve lobut ile çeşitli semboller bulunmaktadır.⁴⁰⁹ Bu altın sikke serisi Amphipolis ve Lampsakos kentlerinde $\frac{1}{4}$ *stater* biriminde darp olunmuştur ve Price, Amphipolis darplarını MÖ. 330-320,⁴¹⁰ Lampsakos darplarını da MÖ. 328-323⁴¹¹ arasına tarihler. Dolayısıyla mevzubahis sikkelerin, III. Aleksandros'un ölümüyle birlikte Batı Küçük Asya'da darbının durduğu, Makedonya'da ise sürdürüldüğü ifade edilebilir.

4.2.1.3 Herakles Başı - Lobut ve Yay

Bu sikkelerin ön yüzünde Aslan postlu, sakalsız Herakles başı sağa dönük biçimde betimlenirken, arka yüzünde ise ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ile yay ve lobut yer alır.⁴¹² Her bir emisyonun farklı sembollerle basıldığı sikkeler yalnızca Salamis kentinde basılmıştır ve bu sikkelerin birimi $\frac{1}{4}$ *stater* olup, MÖ. 332-323 yılları arasında darp edilmişlerdir.⁴¹³ III. Aleksandros'un ölümünün ardından devamı getirilmemiştir.

4.2.1.4 Athena Başı - Şimşek Demeti

Bu altın sikke serisinin ön yüzünde sağa dönük Korinthos miğferli Athena başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ile birlikte şimşek demeti bulunur.⁴¹⁴ Söz konusu sikke yalnızca Amphipolis darphanesinde $\frac{1}{8}$ *stater* biriminde ve MÖ. 330-320 tarihleri arasında basılmıştır.⁴¹⁵ III. Philippos döneminde de darbına devam edildiği anlaşılmaktadır.

4.2.2 Gümüş Sikkeler

III. Aleksandros dönemi krali gümüş sikkelerin temel birimi *tetradrahmi* olmakla birlikte, *dekadrahmi* gibi üst, *didrahmi*, *drahmi* ve *triobol*, *diobol*, *obolos* gibi alt birimlerde de darp edilmişlerdir.⁴¹⁶ III. Aleksandros *tetradrahmi*lerinin ağırlığı temel olarak 17.30 gr. ile 17.40 gr. arasında olup bu standart III. Philippos döneminde de sürdürülmüştür.⁴¹⁷ III. Aleksandros 4 farklı seride gümüş sikke basmıştır. Her bir serinin ortak yüz tipi Herakles olup,

⁴⁰⁹ Delrieux 1999, 295; Draganov 2000, 168, n. 303.

⁴¹⁰ Price 1991, 107-108.

⁴¹¹ Price 1991, 212.

⁴¹² Delrieux 1999, 295.

⁴¹³ Price 1991, 391.

⁴¹⁴ Delrieux 1991, 295; Draganov 2000, 168, n. 304.

⁴¹⁵ Price 1991, 107.

⁴¹⁶ Newell 1912, 6; 12; Price 1991, 30-31; Troxell 1997, 20-24, 30-35; Le Rider 2003, 11.

⁴¹⁷ Carson 1975, 84; Price 1991, 41.

arka yüz tipleri farklıdır.⁴¹⁸ Bu serilerden ön yüzde Herakles başı, arka yüzde oturan Zeus tipleri yer alan seri, birim ve darphane unsurları göz önünde bulundurulduğunda en hacimli seri olarak kendini göstermektedir. III. Aleksandros'un mevzubahis gümüş sikkeleri aşağıda ayrıntılandırılacağı üzere Makedonya'dan Babylon'a uzanan bir coğrafya içerisinde yirminin üstünde darphanede basılmıştır.⁴¹⁹ Söz konusu darpların basımı pek çok darphanede III. Philippos döneminde de sürdürülmüştür.

4.2.2.1 Herakles Başı - Oturan Zeus

Bu gümüş sikke serisinin ön yüzünde sağa ya da sola dönük aslan postlu, sakalsız Herakles başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ya da ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandı ile birlikte, sağ elinde kartal, sol elinde asa tutan ve tahtında sola dönük oturan Zeus tasviri bulunur.⁴²⁰ Bu yeni gümüş sikke serisi ilk olarak Issos Savaşı sonrası Tarsus'ta darp edilmiştir. Aynı darphanede daha önce Kilikia satrapı Mazaios (MÖ. 361-334) tarafından bastırılan sikkelerin ön yüzünde yer alan Baal tasviri ile III. Aleksandros'un bu gümüş sikkelerinin arka yüzünde yer alan oturan Zeus arasında benzerlik söz konusudur. Ön yüzde yer alan Herakles de doğuda Melkart olarak bilinmektedir. Dolayısıyla söz konusu ikonografik seçim Hellen dünyası göz önüne alındığında soy bağlantısına bir referans taşırken, ele geçirilen bölgenin halklarına ise tanıdık gelmiş, söz konusu sikkelerin benimsenişini kolaylaştırmış olmalıdır.⁴²¹ Newell'in (1912, 28-29) yorumlamasına göre, bilge bir seçim neticesinde sikke tipi olarak kullanılan Herakles ve Zeus aracılığıyla Makedonlar tüm diğer Hellenler kadar kuvvetli olduklarını göstermiş oluyor, bunun yanı sıra Herakles vasıtasıyla Hellen ırkının büyük ulusal kahramanı, Zeus vasıtasıyla da Tanrıların ve insanların babası ve kralı tanınmış oluyordu.⁴²² Holloway (1981-1982, 57-58), söz konusu sikke tipleri vasıtasıyla Herakles ile Zeus arasındaki baba-oğul ilişkisinin, Aleksandros ve Philippos için de kurulmuş olduğunu ifade eder. Daha büyük çerçevede ise soy bağlantısı vasıtasıyla, Perslere karşı oluşturulan ittifakın önderliğinin bir propagandasının yapıldığını dile getirir. Price'a (1991, 31) göre de III. Aleksandros, babasının *stater*lerinde kullanmış olduğu Zeus figürünü benimseyerek hem Hellen devletlerinin önderi rolünü kabul ettiğini hem de babasının sikke ikonografyasını devam ettirdiğini belirtmiş oluyordu. Söz

⁴¹⁸ Her bir seriyi birimleriyle birlikte detaylıca gösteren tablo için bk. Delrieux 1999, 296.

⁴¹⁹ Küçük Asya darphaneleri hakkında bk. Callatay 1994; Le Rider 2003.

⁴²⁰ Newell 1912, 6; 14; Bellinger 1963, 3; Price 1991, 30; Troxell 1997, 21-24. Gardner (1883, 186) söz konusu Zeus tasvirinin, Phedias öncesi dönemde elinde Nike ile değil bir kartal ile betimlenen, Olympia ve Arkadia Zeus'u orjinli olduğunu ifade eder. Ayrıca bk. Cammann 1936, 35; Bellinger 1963, 21-23.

⁴²¹ Le Rider 2003, 161-170.

⁴²² Ayrıca bk. Seltman 1933, 205; Alföldi 1978, 108.

konusu sikkeler *dekadrahmi*, *tetradrahmi*⁴²³, *didrahmi*, *drahmi*, *hemidrahmi*, *obolos* ve *hemiobol* birimlerinde basılmışlardır.⁴²⁴ Newell bu sikkelerin *tetradrahmi* ve *didrahmi* biriminde Makedonya’da basılanlarını MÖ. 336-318 yılları arasına tarihler.⁴²⁵ Troxell’in eserinden yola çıkarak bu serinin Amphipolis darphanesinde yalnızca *tetradrahmi*, *didrahmi* ve *drahmi* birimlerinin basıldığını söylemek mümkündür.⁴²⁶ Troxell’in bu ikonografyaya sahip sikkelerin Amphipolis darphalarına yönelik yaptığı tarihleme, *tetradrahmiler* için MÖ. 332-316-?, *didrahmiler* için MÖ. 332-322 ve *drahmiler* için ise MÖ. 325-322 şeklindedir.⁴²⁷ Ayrıca ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandlı sikkeler Newell (1912, 6) tarafından MÖ. 336-318, Troxell (1997, 21-22; 95) tarafından MÖ. 332-322 arasına tarihlidir. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ya da ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandı ile darp olunan sikkeleri Newell (1912, 14-16), MÖ. 318-308, Troxell (1997, 22-23; 95) MÖ. 322-317? aralığına tarihler.⁴²⁸ Price’in çalışması tüm darphaneleri içeren daha geniş kapsamlı bir kataloglama çalışması olduğundan elde edilen veriler de bu doğrultuda detaylanmaktadır. III. Aleksandros’un ölümünden sonra uzun bir süre daha basılmaya devam edilen bu gümüş serisinin darp yerleri ve tarihlendirmesine dair Price’in eserinden yapılacak çıkarımları yine III. Philippos’un (MÖ. 323-317/16) ölümünü *terminus ante quem* kabul edecek şekilde sunmak gerekirse; Amphipolis darphanesi söz konusu sikkeleri *tetradrahmi*, *didrahmi* ve *drahmi* birimlerinde basmış olup, tarihlendirme MÖ. 336-317 arasındadır.⁴²⁹ Aigai Makedonya’daki bir diğer darphanedir ve yalnızca *tetradrahmi* basmakla birlikte tarihlendirmesi MÖ. 336-323 arasındadır.⁴³⁰ Pella’da bu sikkelerin MÖ. 325-315 yılları arasında *tetradrahmi* ve *hemidrahmi* birimleri darp olunmuştur.⁴³¹ Sikyon kentinde *tetradrahmi* ve *drahmi* birimlerinde basılan sikkelerin tarihlendirmesi MÖ. 323-317 arasındadır.⁴³² Price tarafından “Belirsiz Yunanistan ya da Makedonya” ismi altında sınıflandırılan örnekler *stater* ve *distater* birimindedir ve tarihlendirmesi MÖ. 325-310 arasındadır.⁴³³

Küçük Asya’daki darphanelere bakıldığında⁴³⁴, Troas bölgesinde iki darphane mevcuttur. Bunlardan Lampsakos, *tetradrahmi* ve *drahmi* birimlerini söz konusu dönem

⁴²³ Bu birimde gümüş sikke yalnızca bu ikonografya ile basılmış olup Aleksandros *tetradrahmileri* hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Newell 1912; Troxell 1997, 20-29.

⁴²⁴ Troxell 1997, 20-24; 30-35; Delrieux 1999, 296.

⁴²⁵ Newell 1912, 6-12.

⁴²⁶ Troxell 1997, 21; 30-31.

⁴²⁷ Troxell 1997, 95-96.

⁴²⁸ Troxell’e (1997, 96-97) göre ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı III. Aleksandros’u değil IV. Aleksandros’u işaret etmekteydi. Konu hakkında Newell’in görüşleri için bk. Newell 1912, 30-31.

⁴²⁹ Price 1991, 89-103; 132.

⁴³⁰ Price 1991, 109-111. Price bu darphaneyi (?) ile işaretlemiştir.

⁴³¹ Price 1991, 112-115.

⁴³² Price 1991, 160.

⁴³³ Price 1991, 166-167.

⁴³⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Callataÿ 1994; Le Rider 2003, 103-152.

içerisinde, MÖ. 328-317 arasında darp etmiştir.⁴³⁵ Abydos ise bu ikonografyaya sahip sikke basılan bölgenin bir başka kenti olmakla birlikte *tetradrahmi*, *drahmi* ve *hemidrahmi* birimlerindeki sikkeleri MÖ. 328-317 arasına tarihlidir.⁴³⁶ Ionia bölgesinde ise Kolophon (MÖ. 323-310) ve Magnesia ad Maeandrum (MÖ. 325-305) kentleri drahmi biriminde darplar yapmıştır.⁴³⁷ Miletos kentinde MÖ. 325-319 tarihleri arasında söz konusu sikkelerden *tetradrahmi*, *drahmi* ve *hemidrahmi* birimlerinde darp edildiği görülmektedir.⁴³⁸ Teos kenti ise yalnızca drahmi biriminde ve MÖ. 323-319 arasında basım yapmıştır.⁴³⁹ Küçük Asya’da söz konusu sikkelerin ilk basıldığı yer olan Sardeis darphanesinde *tetradrahmi*, *drahmi* ve *hemidrahmi* birimlerde darp söz konusudur ve tarihlendirme MÖ. 334-315 arasındadır.⁴⁴⁰ Price’ın herhangi bir darphaneye atfını gerçekleştirmediği ve “Belirsiz Batı Küçük Asya” başlığı altında sınıflandırdığı bir başka grup söz konusudur. Bu sikkelerin *tetradrahmi* ve *drahmi* olarak basıldığını ve MÖ. 323-280 arasına tarihli olduğunu görmekteyiz.⁴⁴¹

Küçük Asya’nın güneyinde yer alan darphanelere bakılacak olursa, Pamphilya Bölgesi kentlerinden Side’de bu sikkelerden *tetradrahmi*, *drahmi* ve *hemidrahmi* birimlerinde basılmış olup tarihlendirme MÖ. 325-317 arasına yapılmıştır.⁴⁴² Kilikia Bölgesi’nde ise iki darphanenin söz konusu seriden bastığı görülmektedir. Bu darphanelerden ilki olan Nagidos’un (Bozyazı) bastığı sikkeler *tetradrahmi* birimindedir ve MÖ. 325-320 arasına tarihlidir.⁴⁴³ Bölgenin bir diğer önemli darp merkezi olan Tarsus’ta, bu gümüş serisinden *tetradrahmi*, *didrahmi*, *drahmi* ve *hemidrahmi* basılmıştır ve Price tarafından MÖ. 333-317 arasına tarihlendirilmiştir.⁴⁴⁴ Tıpkı Batı Küçük Asya örneğinde olduğu gibi, Price tarafından bir araya getirilmiş, darphanesi ya da darphaneleri belli olmayan ve “Belirsiz Güney Küçük Asya” olarak sınıflandırılan bir sikke grubu daha söz konusudur. Mevzubahis sikkeler *tetradrahmi* biriminde olup tarihlendirmesi MÖ. 320-280 arasındadır.⁴⁴⁵

⁴³⁵ Price 1991, 211-214. Ayrıntılı bilgi için bk. Thompson 1991, 1-48.

⁴³⁶ Price 1991, 226-229. Price bu darphaneyi yanında (?) ile belirtmekle birlikte, Abydos kentini, Pers egemenliği altında aktif bir role sahip olan Kyzikos’un muhtemel halefi olarak öne sürmüştür. Bk. Price 1991, 225-226. Abydos sikkeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Thompson 1991, 49-87.

⁴³⁷ Price 1991, 249-253; 265-268.

⁴³⁸ Price 1991, 278-284. Ayrıntılı bilgi için bk. Thompson 1983, 43-68.

⁴³⁹ Price 1991, 295-296.

⁴⁴⁰ Price 1991, 322-336. Ayrıntılı bilgi için bk. Thompson 1983, 5-42.

⁴⁴¹ Price 1991, 337-342.

⁴⁴² Price 1991, 363-366. Söz konusu sikkelerin MÖ. 325-320 arasına tarihli olanları Price tarafından (?) ile belirtilmiştir.

⁴⁴³ Price 1991, 369. Bu kente yapılan atıf da Price tarafından (?) ile verilmiştir. Price burada atfı stilistik bağıntıya dayanarak yapmıştır.

⁴⁴⁴ Price 1991, 371-378.

⁴⁴⁵ Price 1991, 379-380.

Kıbrıs Adası'nda da beş ayrı kentin darphanesinde bu sikkelerin darbı söz konusudur.⁴⁴⁶ Amathos kentinde yapılan darplar *tetradrahmi*, *drahmi* ve *hemidrahmi* birimindedir ve tarihlendirmesi MÖ. 325-320 arasına yapılmıştır.⁴⁴⁷ Kition, ada üzerinde bu sikkelerin darbını gerçekleştiren bir başka kenttir ve MÖ. 325-320 arasında *tetradrahmi* ve *drahmi* basmıştır.⁴⁴⁸ Marion (Poli) kenti, darplarını *tetradrahmi* biriminde yaparken, Price'ın bu sikkelere dair tarihlendirmesi yak. MÖ. 322 şeklindedir.⁴⁴⁹ Paphos (Baf) bir başka darp yeridir ve *tetradrahmi* biriminde bastığı örneklerin tarihlendirmesi MÖ. 325-317 arasındadır.⁴⁵⁰ Salamis kenti, ada üzerinde söz konusu sikkelerden basan ilk darphane olmakla birlikte, bu sikkeler *tetradrahmi*, *drahmi* ve *hemidrahmi* birimlerinde, MÖ. 332-315 arasında darp edilmişlerdir.⁴⁵¹ Soli (Gemikonağı) kentinde darp olunduğu tahmin edilen *tetradrahmi*ler yak. MÖ. 320'ye tarihlidir.⁴⁵²

Tekrar kıta darphanelerine dönüldüğünde, Suriye ve Fenike coğrafyasında yer alan on ayrı kentte bu seriden basıldığı görülmektedir.⁴⁵³ Damaskos kentinde MÖ. 330-320 arasında bu seriden *tetradrahmi* biriminde darp edilmiştir.⁴⁵⁴ Hierapolis-Bambyce'ye (Menbic) atfi yapılan sikkeler de *tetradrahmi* biriminde ve MÖ. yak. 330'a tarihlidir.⁴⁵⁵ Gümüş sikkelerin basıldığı bir başka kent Myriandrus'tur ve *tetradrahmi*, *didrahmi*, *drahmi*, *hemidrahmi* ve *obolos* birimlerinde gerçekleştirilen darplar biraz daha geç bir tarihte başlamakla birlikte, MÖ. 325-317 arasına tarihlidir.⁴⁵⁶ Ake kentinde darplar *tetradrahmi*, *hemidrahmi*, *drahmi* ve *obolos* şeklindedir ve tarihlendirmesi MÖ. 330-305 arasındadır.⁴⁵⁷ Arados kenti darpları MÖ. 328-316 arasında *tetradrahmi*, *drahmi*, *hemidrahmi* ve *obolos* birimlerinde yapılmıştır.⁴⁵⁸ Bölgenin diğer kentlerinden Berytos *tetradrahmi* ve *obolos* (MÖ. 323-320), Byblos kenti *tetradrahmi* (MÖ. 330-320), Carne *tetradrahmi* (MÖ. 328-320) ve Marathos *tetradrahmi* ve *hemidrahmi* (MÖ. 323-300) darp etmişlerdir.⁴⁵⁹ Sidon'da *tetradrahmi*, *drahmi*, *hemidrahmi*, *obolos* ve

⁴⁴⁶ Le Rider 2003, 189-214.

⁴⁴⁷ Price 1991, 383-384.

⁴⁴⁸ Price 1991, 385-386.

⁴⁴⁹ Price 1991, 387. Söz konusu sikkeler Price'ın kataloğunda tek bir örnekle temsil edilmekle birlikte atıf (?) ile işaretlidir.

⁴⁵⁰ Price 1991, 388-389.

⁴⁵¹ Price 1991, 392-394.

⁴⁵² Price 1991, 396.

⁴⁵³ Le Rider 2003, 189-214.

⁴⁵⁴ Price 1991, 399-401.

⁴⁵⁵ Price 1991, 401. Yine bu sikkeler de Price'ın kataloğunda yalnızca bir örnekle temsil edilmektedir. Kent atfi da (?) ile verilmiştir.

⁴⁵⁶ Price 1991, 402-404.

⁴⁵⁷ Price 1991, 408-414.

⁴⁵⁸ Price 1991, 419-424.

⁴⁵⁹ Price 1991, 429-430; 431-432; 433-435.

hemiobol darplar MÖ. 333-317 yılları arasında mevcuttur.⁴⁶⁰ Price tarafından “Belirsiz Fenike ya da Suriye” başlığı altında tasnif edilen sikkeler *tetradrahmi* biriminde ve MÖ. 323-300 arasına tarihlidir.⁴⁶¹

Krallığın, Euphrates’in (Fırat) doğusunda yer alan kentleri ile Mısır’da da bu seriye ait sikkeler basıldığı görülmektedir.⁴⁶² Doğuda Babylon kenti söz konusu dönem içerisinde önemli hacimde sikke basmıştır. Bu sikkeler *dekadrahmi*, *tetradrahmi*, *didrahmi*, *drahmi*, *hemidrahmi*, *obolos* ve *hemiobol* birimlerinde olup MÖ. 331-317 arasına tarihlidir.⁴⁶³ Susa’da gerçekleştirilen basımlar da *tetradrahmi*, *drahmi*, *hemidrahmi* ve *obolos* birimlerinde ve MÖ. 323-316 arasında meydana getirilmiştir.⁴⁶⁴ Krallığın en doğusunda yer alan darphane olan Ekbatana’da (MÖ. 323-317) bu sikkelerden *tetradrahmi* ve *drahmi* biriminde, Mısır coğrafyasının yegane darphanesi olan Memphis’te ise (MÖ. 332-316) *tetradrahmi* biriminde basılmıştır.⁴⁶⁵ Krallığın doğusunda darp edildiği tahmin olunan fakat kesin bir darphane atfi yapılamadığından, “Belirsiz Doğu” başlığı altında tasnif edilen sikkeler *tetradrahmi*, *hemidrahmi* ve *obolos* birimlerindedir ve tarihlendirmesi MÖ. 325-300 arasındadır.⁴⁶⁶ Oldukça geniş bir coğrafi alan içerisinde darbi gerçekleştirilen bu serinin pek çok darphanede III. Philippos döneminde basımına devam edildiği görülmektedir.

4.2.2.2 Herakles Başı - Sadak ile Yay ve Lobut

Bu serinin ön yüzünde aslan postlu, sakalsız Herakles başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı, bir ya da daha fazla darphane işareti ile birlikte sadak ile yay ve lobut betimlemesi bulunmaktadır.⁴⁶⁷ ½ *obolos* birimde basılan bu seri Babylon darphanesine atfedilmektedir ve söz konusu sikkelerin tarihlendirmesi MÖ. 331-325 yılları arasına yapılmıştır.⁴⁶⁸ Bu ikonografyaya benzer fakat ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşımayan, posthumous bir başka seri mevcuttur. Söz konusu sikkeler *tetradrahminin* beşte biri ve otuzda biri olarak darp edilmiş olup Price’a göre yerel ihtiyacı karşılamak üzere basılmışlardır.⁴⁶⁹

⁴⁶⁰ Price 1991, 439-442. Sidon’a atfi gerçekleştirilen fakat tarihlendirmesi yapılmayan örnekler de verilen bu sayfa aralığında incelenebilir.

⁴⁶¹ Price 1991, 447-448.

⁴⁶² Le Rider 2003, 215-334.

⁴⁶³ Price 1991, 458-473. Söz konusu sikkeler MÖ. 331-325 arasında *tetradrahmi*, *didrahmi*, *drahmi* ve *hemiobol* birimlerinde olup, MÖ. 325 yılından itibaren bunlara *dekadrahmi*, *hemidrahmi* ve *obolos* da dahil olmuştur.

⁴⁶⁴ Price 1991, 485-487.

⁴⁶⁵ Price 1991, 495; 497-499. Ekbatana atfi (?) ile belirtilmiştir.

⁴⁶⁶ Price 1991, 500-502.

⁴⁶⁷ Delrieux 1999, 296; Draganov 2000, 186, n. 414-415.

⁴⁶⁸ Price 1991, 459-460; Delrieux 1999, 296. Benzer bir ikonografyaya ve aynı birime sahip olan ve darp yeri Price tarafından Ekbatana olarak işaret edilmiş sikkeler için bkz. Price 1990, 490, n. 3886-3887; 492, n. 3908.

⁴⁶⁹ Price 1991, 455; 473-476; Draganov 2000, 184, n. 400. Price bu sikkelerin MÖ. 316-311 yılları arasına, Mezopotamya’da Antigonos’un hakim olduğu döneme tarihlenebileceğini belirtmiştir.

4.2.2.3 Herakles Başı - Kartal

Bu gümüş serisinin ön yüzünde aslan postlu ve sakalsız Herakles başı bulunurken, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı, sağa, sola ya da başı sağ arkaya dönük, bir ya da iki kartal⁴⁷⁰ (bu kartal/kartalların karşısında ya da altında şimşek demeti, kerykeion, lobut, thyrso ve meşale) ve bazı örneklerde darphane işareti vardır.⁴⁷¹ Troxell'in de ifade ettiği üzere, arka yüzde yer alan, başı sağ arkaya dönük kartal tipi I. Arkhelaos, III. Amyntas ve III. Perdikkas tarafından da kullanılmış olan eski bir Makedon sikke tipiydi ve söz konusu tasarım III. Aleksandros tarafından da devam ettirilmiştir.⁴⁷² Newell (1912, 12-13), *tetradrahmiden* küçük birimde basılan diğer sikkelerle birlikte, bu sikkelerin bahsi geçen *tetradrahmiler* ile bir arada değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederken bu görüşüne dayanak olarak ikonografik ve ağırlıksal benzerlikleri sunar. Price'a (1991, 24) göre bu seri bizzat III. Aleksandros ya da görev bahsetmiş olduğu yöneticiler tarafından tasarlanmış olup yerel dolaşım hedeflenerek darbu gerçekleştirilmiştir. Price (1991, 104), ayrıca tamamiyle yerel bir sikke yaratmak maksadıyla, *didrahmiden* küçük birimleri karşılamak üzere söz konusu yerel kartal motifli sikkelerin bilinçli olarak kullanıldığını da ifade etmektedir.⁴⁷³ Troxell (1997, 35) ise bu sikkelerin, Newell gibi, Attika ağırlık sisteminde basılmış olan *tetradrahmiler* ile ilişkilendirilebileceğini ifade ederek, *tetradrahmilerde* görülen oturan Zeus motifini taşıyan *didrahmilerle* birlikte, söz konusu *tetradrahmilerin* bir alt bölümünü oluşturduğunu ve küçük birimde darp edilen bu kartal tipli sikkelerin yalnızca yerel dolaşım maksadı taşıyan ayrı bir seri olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ifade eder.⁴⁷⁴ *Drahmi*, *hemidrahmi* ve *diobol* birimlerinde darp edilmiş olan sikkelerin Price, Troxell ve Delrieux tarafından Amphipolis kentine atfı söz konusudur.⁴⁷⁵ Newell (1912, 13) tarafından III. Aleksandros'un yeni *tetradrahmileri* ile benzer bir tarihte, yani MÖ. 336 yılında başladığı ifade edilen bu serinin tarihlendirmesi Price (1991, 89-98) tarafından MÖ. 336-323 arasına yapılmıştır. Troxell'in (1997, 95-96) tarihlendirmesi ise MÖ. 332-322 arasındadır. Yani Price'ın tarihlendirmesini göz önüne alındığında, bu gümüş sikke serisinin III. Aleksandros'un ölümünün ardından sürdürülmediği ifade edilebilir.

⁴⁷⁰ Drahmilerde, bazı örneklerde kafası arkaya dönük olmak üzere, şimşek demeti üzerinde sağa ya da sola dönük tek kartal, *hemidrahmilerde* yine şimşek demeti üzerinde sağa ya da sola dönük tek kartal bulunurken, *diobol* birimindeki sikkelerde karşılıklı duran iki kartal vardır. Üç birimin de lejandı ortaktır; ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Bk. Troxell 1997, 31-33.

⁴⁷¹ Bu serinin detaylı tanıtımı için bk. Newell 1912, 12-14; Troxell 1997, 31-35. Ayrıca bk. Delrieux 1999, 296; Draganov 2000, 186, 416-419.

⁴⁷² Troxell 1997, 35.

⁴⁷³ Ayrıca bk. Carradice – Price 2001, 127.

⁴⁷⁴ Burada ayrıca Troxell mevzubahis serinin, yukarıda aktarılan (III. Aleksandros'un erken dönem sikkeleri başlığında), Price'ın (1991, 28) bahsettiği, III. Aleksandros'un hükümdarlığının erken döneminde, Philippos'un ağırlık sisteminde basılan kartal tipli sikke ile olası ilişkisine de değinmiş ve bu bağıntıyı ağırlık sistemindeki farklılık nedeniyle namümkün görmüştür.

⁴⁷⁵ Price 1991, 89-98; 104-105; Troxell 1997, 30-33; Delrieux 1999, 296.

4.2.2.4 Herakles Başı - Şimşek Demeti

Ön yüzünde aslan postlu, sakalsız Herakles başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ile şimşek demeti bulunan bu sikkeler *obolos* biriminde ve Amphipolis darphanesinde basılmışlardır.⁴⁷⁶ Newell bu serinin de başlangıcını III. Aleksandros'un yeni *tetradrahm*leriyle eş zamanlı kabul etmiştir.⁴⁷⁷ Price'in kataloğu incelendiğinde (1991, 89-103) söz konusu darpların MÖ. 336-323 arasına tarihlendiği görülebilir. Troxell'in (1997, 33; 95) tarihlendirmesi ise MÖ. 332-323/322 arasındadır. Price'in kataloğu dikkate alındığında III. Aleksandros'un ardından, III. Philippos döneminde söz konusu sikkelerin darbının son bulunduğu ifade edilebilir.

4.2.3 Bronz Sikkeler

Ele alınan dönemlere ait Makedon krali bronz sikkeleri ikonografik olarak sınıflandırıldığında, yedi farklı tipe ayrılan III. Aleksandros sikkelerine, III. Philippos döneminde darbına başlanan iki sikke serisini de dahil ettiğimizde ortaya dokuz farklı seri çıkmaktadır.⁴⁷⁸ Her bir tip kendi içerisinde değişik mitolojik ve tarihi referanslar barındırmaktadır. Ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde ise silahlarının betimlendiği iki seri en geniş hacimli ve bu bağlamda ön plana çıkan grubu meydana getirmektedir.⁴⁷⁹ III. Aleksandros ve III. Philippos'un bronz sikkeleri Makedonya'da, Küçük Asya'da beş ve diğer güney ve doğu bölgelerinde on iki olmak üzere en az on sekiz ayrı darphanede basılmıştır. Söz konusu darphanelere dair ayrıntılı bilgi her bir seri özelinde aşağıda sunulacaktır. Büyük bir kısmının MÖ. 336 yılında darp edilmeye başlandığı düşünülen bu sikke serilerinden ön yüzünde Herakles başı arka yüzünde sadak ile yay ya da sadak içerisinde yay ve lobut bulunan seriler ile ön yüzünde kalkan, arka yüzünde miğfer yer alan serinin darbına III. Philippos döneminde de posthumous olarak devam edilmiştir. Ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde kartal bulunan dizi ile Apollon başı/şimşek demeti, III. Aleksandros başı/Pegasus ve genç erkek başı/at serilerinin darbu III. Aleksandros dönemiyle sınırlı kalmış, III. Philippos döneminde basımı gerçekleştirilmemiştir. Öte yandan ikonografyasını genç erkek başı/atlı, Herakles başı/atlı ve Apollon başı/atlı betimlemelerinin oluşturduğu bronz sikkeler ise III. Philippos döneminde darbına başlanan serilerdir.

⁴⁷⁶ Troxell 1997, 33; Delrieux 1999, 296. Ayrıca bk. Price 1991, 90, n. 17; 92, n. 30; 93, n. 47; 94, n. 55; 105, n. 157; Draganov 2000, 170, n. 317-318.

⁴⁷⁷ Newell 1912, 13.

⁴⁷⁸ Her bir seriyi birimleriyle birlikte detaylıca gösteren tablo için bk. Delrieux 1999, 297. Yazar söz konusu tabloda III. Philippos döneminde darbına başlanan Herakles başı/Atlı ve Apollon başı/Atlı serilerine yer vermemiştir.

⁴⁷⁹ Bellinger 1963, 3; Price 1991, 32; Mørkholm 2000, 46.

III. Aleksandros ve ardılı III. Philippos döneminde darp edilen bronz sikkeler üzerinde en sık rastlanan lejand altın, gümüş ve bronzlarda ortak bir biçimde, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ’dur. ΒΑΣΙΛΕΩΣ daha geç bir tarihte kullanılmaya başlanmakla birlikte, dönemin Makedon bronz sikkeleri üzerinde görülen bir diğer lejandır.⁴⁸⁰ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ, Β-Α, ΦΙΛΙΠΠΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ, ΑΛΕ, ΦΙ lejandları da sikkeler üzerinde karşımıza çıkan diğer lejandlardır. Lejandlar her bir seri özelinde aşağıda detaylandırılacaktır.

III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi bronz sikkeleri altın ve gümüşler gibi Attika ağırlık sistemine göre, üç temel birimde darp edilmişlerdir ve bunlar sahip oldukları ağırlık ve çapa göre sınıflandırılmakta olup bir (AE), yarım ($\frac{1}{2}$ AE) ve çeyrek ($\frac{1}{4}$ AE) birim olarak karşımıza çıkmaktadırlar.⁴⁸¹ Söz konusu birimler, *khalkousun obolosun* 8’de 1’ine denk olduğu bu sistemde *hemiobol*, *dikhalkon* ve *khalkousu* ifade etmektedir.⁴⁸² Birimlere karşılık gelen ağırlıklar, gümüş sikkelere kıyasla daha fazla değişkenlik gösterirler.⁴⁸³ Bu durumun yaşanmasında bronz sikkenin değerinin, darp edildiği metalin ağırlığına hesaplanmaması etkindir.⁴⁸⁴ III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi krali bronz sikkelerin darp edildikleri birimlerin çap ve ağırlık aralıkları şu şekildedir;⁴⁸⁵

Tablo 4.1 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimler ile Karşılık Oluşturdukları Çap ve Ağırlıklar

Birim	Çap	Ağırlık
AE (<i>hemiobol</i>)	16-20 mm.	5-8 gr.
$\frac{1}{2}$ AE (<i>dikhalkon</i>)	14-17 mm.	3.3 - 4.2 gr.
$\frac{1}{4}$ AE (<i>khalkous</i>)	10-13 mm.	1.2 - 2.2 gr.

Darp edilen sikke serisine göre birimlerin dağılımı ve yoğunluğu da farklılaşmaktadır. Örneğin kalkan/miğfer ikonografyasına sahip sikke serisi yarım ve çeyrek birimlerde darp edilirken⁴⁸⁶, At/Atlı serisine dahil edilen örneklerin yalnızca bir ve yarım birimlerde basıldığı görülmektedir.⁴⁸⁷ Sadak/lobutlu sikkelerin ise yarım birimi bulunmayıp bir ve çeyrek

⁴⁸⁰ Söz konusu lejandın kullanımına dair tarihlendirme hakkında bk. Seltman 1933, 211-212; Price 1991, 33; Troxell 1997, 92-96. Mørholm 2000, 31-32.

⁴⁸¹ Price 1991, 31; 39.

⁴⁸² Le Rider 2003, 75-76.

⁴⁸³ Price 1991, 39. Ayrıca bk. Bellinger 1963, 32-34; Picard 1998, 13.

⁴⁸⁴ Kraay 1978, 31.

⁴⁸⁵ Price 1991, 40.

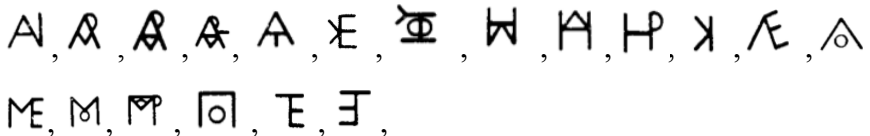
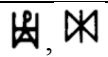
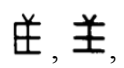

⁴⁸⁶ Price 1991, 344, n. 2806 referanslı sikke bu ikonografyaya ait bir örnektir ve bir birim (AE) olarak verilmesine rağmen, Hersh’in (1998, 143) düzeltilmesi doğrultusunda yarım birim ($\frac{1}{2}$ AE) olarak okunmalıdır.

⁴⁸⁷ Price 1991, 39-40.

birimlerde mevcuttur.⁴⁸⁸ Her bir bronz serisinin birimleri, darphane özelinde aşağıda incelenecektir.

III. Aleksandros ve halefi III. Philippos'un bronz sikkeleri üzerinde de çok sayıda harf ve monogram yer almaktadır.⁴⁸⁹ Söz konusu dönem darpları üzerinde görülen monogram ve harfleri de bireyleri ve darptan sorumlu kişileri belirten işaretler olarak algılamak mümkündür.⁴⁹⁰ Kıbrıs ve Fenike Bölgesi darplarında yer alan harflerin ise kişiden ziyade yer adını nitelemek amacıyla kullanıldığını ifade eden Price, ayrıca harflerin alfabetik biçimde sıralanışının ardışık zaman dilimlerini ve muhtemelen yılları işaret edebildiklerini de dile getirmektedir.⁴⁹¹ Çoğunlukla sikkenin arka yüzünde yer alan harf ya da monogramlar, zaman zaman sikkenin ön yüzünde de yer almaktadırlar.⁴⁹² Ön yüzde yer alan harf ya da monogramın arka yüzdekiyle aynı işleve sahip olduğu düşünülmektedir.⁴⁹³ Darphanelere göre harf ve monogram kullanımını gösteren tablo şu şekildedir;⁴⁹⁴

Tablo 4.2 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkeleri Üzerinde Yer Alan Harfler/Monogramlar

Darphane	Harf/Monogram
Amphipolis	Λ
Makedonya	A, AI, AΛ, Γ, Δ, ΔI, E, H, Θ, I, K, Λ, ΛA, ΛY, M, N, NI, Φ, ΦI, X
Asya	
Sardes	TI
Miletos ya da Mylasa	M

⁴⁸⁸ Price 1991, 39.

⁴⁸⁹ Price'in hazırlamış olduğu, harf/monogram-darphane ilişkisini gösteren tablo için bk. Price 1991, 571-631.

⁴⁹⁰ Gauthier 1975, 166; 174-175; Price 1991, 34; Demandt 2009, 14.

⁴⁹¹ Price 1991, 35. Price söz konusu durum için Pamphylia ve Fenike darplarını örnek göstermektedir. Ayrıca bk. Carradice – Price 2001, 64.

⁴⁹² Bk. Price 1991, 36.

⁴⁹³ Price 1991, 36. Price aynı harfin eş zamanlı fakat farklı darphanelerde basılan sikkeler üzerinde görülmesi halinde, bu durumun darphane düzenlemeleriyle ilintili olabileceğini ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bk. Price 1991, 36.

⁴⁹⁴ Tablo, Price'in harf/monogram-darphane ilişkisini gösteren liste (1991, 571-631) baz alınarak fakat darphane-harf/monogram ilişkisini gösterecek ve bronzlar için güncellenmiş biçimde hazırlanmıştır. Tablo III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi sikkelerinin sembollerini içermektedir. Darphaneler coğrafi olarak sıralanmıştır.

Darphane	Harf/Monogram
Kaunos	K ⱪ, Ⱬ, ⱬ, Ɑ, Ɱ, Ɐ, Ɒ, ⱱ, Ⱳ
Tarsus	A, Θ ⱳ
Kition	ⱴ
Paphos	Ⱶ
Salamis	A, E, M, N, P, Σ, ΣA ⱶ, ⱷ, ⱸ
Arados	AP ⱹ
Ake (Tyros)	TY

III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi sikkeleri üzerinde çok sayıda sembole rastlanmakla birlikte bunları da tıpkı harf ve monogramlarda olduğu gibi, darptan sorumlu bireyleri, darphaneleri niteleyen işaretler olarak kabul etmek mümkündür.⁴⁹⁵ III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi bronz sikkeleri üzerinde görülen çok sayıda sembol, sikkelerin basıldığı darphanelere göre çeşitlilik sergilemektedirler. Darphanelere göre sembol kullanımını gösteren tablo şu şekildedir;⁴⁹⁶

Tablo 4.3 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkeleri Üzerinde Yer Alan Semboller.

Darphane	Semboller
Amphipolis	Yay
Makedonya	Aplustre, Dal, Kerykeion, Lobut, Hilal, Buğday Başağı, Yunus, Kartal Baş, Globül, Üzüm, Sarmaşık Yaprağı, Aslan Protomu, Kalkan, Yıldız, Şimşek Demeti, Meşale, Trident Baş, Tripod, Amphora, Kantharos, Janiform, Kanat, Çelenk.
Asya	Kerykeion, Mısır Başağı, Bereket Boynuzu, Cepheden Herakles, Meşale, Şeritli

⁴⁹⁵ Price 1991, 34; Karwiese 2004, 55; Demandt 2009, 14.

⁴⁹⁶ Tablo, Price'ın sembol-darphane ilişkisini gösteren liste (1991, 550-571) baz alınarak fakat darphane-sembol ilişkisini gösterecek ve bronzlar için güncellenmiş biçimde hazırlanmıştır. Tablo III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi sikkelerinin sembollerini içermektedir. Darphaneler coğrafi olarak sıralanmıştır.

	Meşale.
Darphane	Semboller
Kyme	Tek Kulplu Kap
Sardeis	Kerykeion, Cepheden Herakles, Gül, Triskeles.
Kaunos	Labrys, Buğday Başağı, Gorgo, Gül, Mızrak Ucu.
Tarsus	Kerykeion, Üzüm, Yıldız.
Amathos	Uçan Kartal, Pruva.
Kourion	Defne Dalı.
Paphos	Arı.
Salamis	Kerykeion, Gorgo, Mızrak.
Myriandros	Çelenk İçerisinde Lobut.
Arados	Kerykeion.

4.2.3.1 Herakles Başı - Sadak ile Yay ve Lobut

Bu serinin ön yüzünde Herakles'in, Nemea aslanının derisini yüzüp kendisine miğfer edinişine ithafen, aslan postlu başı sağa dönük tasvir edilmiştir.⁴⁹⁷ Arka yüzünde atribüleri olan sadak ile yay ve lobut bulunur.⁴⁹⁸ Sikkelerin lejandı ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ⁴⁹⁹ ya da B-A⁵⁰⁰ şeklindedir. Arka yüzde yer alan Herakles'in silahları tipinin yanında zaman zaman karşımıza sembol ve monogramlar da çıkmaktadır. Kimi örnekler ise sembolsüz ve monogramsızdır.

Herakles, Hellen mitolojisinde kahramanlık hikayeleriyle anılan, antik çağın en şöhretli kahramanıdır. Herakles, Thebai kralı Amphitryon'un eşi olan Alkmene ile Zeus'un oğludur.⁵⁰¹

⁴⁹⁷ Herakles başının sola dönük betimlendiği nadir bir örnek için bk. Price 1991, 119, n. 288. Price (1991, 30) söz konusu değişikliğin spesifik bir anlam ifade etmediğini söyler.

⁴⁹⁸ Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297.

⁴⁹⁹ Yalnızca Makedonya ve Arados darplarında.

⁵⁰⁰ Yalnızca Makedonya darplarında.

⁵⁰¹ Hom. *Il.* 14. 324; Hom. *Od.* 11. 266-270; Hes. *Th.* 316; 526; 943-944; Hes. *Sh.* 5-35; Hom. *Hym.* 15. 1-3. Ayrıca bk. Smith 1854, 356; Grimal 1991, 183; Graf 1998, s.v., "Herakles", 388; Erhat 2003, 138. Zeus'un Amphitryon kılığına girerek Alkmene'yi kandırdığı ve onunla birlikte olduğu anlatılır; Wernicke 1894, s.v., "Alkmene", 1572; Grimal 1991, 33; Harder 1996, s.v., "Alkmene", 515; Leeming 2005, 13.

Herakles'in Hellen ve Roma mitolojileri içerisinde yer alan en meşhur söylenceleri on iki işinin anlatıldığı hikayelerdir.⁵⁰²

Hellen mitolojisinde yer alan bu kahramanın Makedonlarca sikke tipi olarak seçilişi tesadüf değildir. Herodotos'a göre Makedon hanedanlığının kurucusu Perdikkas'tır ve bu kişi Herakles soyundan gelmez.⁵⁰³ Daha sonraki anlatılara göre ise kurucu mitik figür, yine Herakles soyuyla ilintili olmakla birlikte Karanos'tur.⁵⁰⁴ Dolayısıyla Makedon sikkelerinde bu tipin kullanılmasının altında, söz konusu akrabalığın belirtilmek istenmesi yatmaktadır. Makedonlar bu bağının kullanılmasını vasıtasıyla Hellen dünyasının ilk ailelerinden olduğunu göstermiştir.⁵⁰⁵ Newell'a (1912, 28) göre bir başka niyet de geri kalan diğer tüm Hellenler kadar güçlü olduklarının vurgulanmak istenmesidir. Anson'un da belirttiği üzere, en erken örneklerden itibaren Makedon krali sikkeleri üzerinde Hellenlere özgü tanrılara sıklıkla yer verilmiştir.⁵⁰⁶ Dolayısıyla soy bağlantısının vurgulanmak istenmesinin en başından beri amaçlanan bir durum olduğunu ifade etmek mümkündür. III. Aleksandros döneminde ise, Herakles'in sikke tipi olarak seçilmesi vasıtasıyla soy bağlantısına⁵⁰⁷ ve bunun yanı sıra Hellenlere liderlik etme misyonuna yapılan bir vurgu söz konusudur.⁵⁰⁸ Cammann (1936, 36) ise III. Aleksandros'un Herakles tipi seçiminin altında kişisel bir neden yatıyor olabileceğini, Kralın belki de aldığı eğitim ve okuduğu kitapların etkisiyle kendisini Herakles ile özdeşleştirmiş olduğunu iddia eder.⁵⁰⁹ Zira Krala çocukluğunda ait olduğu soyun öneminin öğretildiği ifade edilir.⁵¹⁰ Bunun yanı sıra III. Aleksandros döneminde, sikkeler üzerinde yer verilen Herakles ile Kral arasında tasvirsel bir paralellik oluşturulmaya çalışılmıştır.⁵¹¹ III. Aleksandros döneminde darp edilmiş olan sikkeler üzerinde görülen Herakles başının, aslında doğrudan Kralın bir tasviri olup olmadığı konusunda ise çeşitli görüşler mevcut olmakla birlikte

⁵⁰² Söz konusu hikayeler için bk. Apollod. *bibl.* 2. 5. 1-12; 6. 1. Ayrıca bk. Brommer 1986; Grimal 1991, 185-190; Graf 1998, s.v., "Herakles", 388-389; Erhat 2003, 138-139; Rosenberg 2003, 61-68.

⁵⁰³ Hrdt. VIII. 137. Ayrıca bk. Plut. *Alex.* 2. 1; Arr. *Anab.* III. 3. 2; Isok. *Phil.* 105-110. Perdikkas hakkında ayrıca bk. Hammond 2003, 26; Thomas 2007, 35; Engels 2010, 90-91; Sprawski 2010, 127-134; Hatzopoulos 2011, 47; Karamitrou-Mentessidi 2011, 94; Mari 2011a, 80-82; Greenwalt 2015, 343-344.

⁵⁰⁴ Titus Livius'a (XLV. 9. 3) göre Makedonların ilk kralı Karanos'tur. Plutarkhos (*Alex.* 2. 1) da Karanos'un Herakles ile olan akrabalığından söz eder. Ayrıca bk. Smith 1854, 172; Babelon 1907, 1078; Kahrstedt 1919, s.v., "Karanos", 1928-1929; Beloch 1923, 50-54; Badian 1982, 34-35; Greenwalt 1985; Thomas 2007, 57; Asirvatham 2010, 101; Sprawski 2010, 128-129; Sprawski 2014.

⁵⁰⁵ Raymond 1953, 60; Bellinger 1963, 14; Thonemann 2015, 10. Makedon krallarının izlediği kimliksel tutum ve bunun yansımaları hakkında bk. Asirvatham 2010, 99-124.

⁵⁰⁶ Anson 2010, 18. Bu hususta ayrıca bk. Babelon 1926, 457; Raymond 1953, 117-120; 154-159; Borza 1990, 173; Thomas 2007, 185; Christesen – Murray 2010, 430-431; Kremydi 2011, 168; Martin – Blackwell 2012, 87.

⁵⁰⁷ Const. Porph. *de Them.* II. 2 (22).

⁵⁰⁸ Newell 1937, 13; Alföldi 1978, 108. Önderlik hususunda Franke (1956, 109), Caltabiano (1999, 197) ve Dahmen (2010, 52) II. Philippos döneminde de Zeus ve ilintili tiplerin kullanılmasına benzer bir açıklama getirmektedir.

⁵⁰⁹ Aleksandros'un kişiliğinde Herakles inancına dair bk. Hammond 1992, 221-222.

⁵¹⁰ Worthington 2003, 90; Thomas 2007, 215; 222.

⁵¹¹ Franke 1956, 108-109; Kraay 1976, 145. Ayrıca bk. Anderson 1928, 12-29.

Hill (1906, 103) ve Seltman (1933, 212), Herakles ile kral arasındaki benzeşimi dile getirirler. Bieber, Herakles başının III. Aleksandros'un yüz hatlarını yansıtmayı amacıyla yeniden modellendiğini ve özellikle Tarsus, Sidon ve Babylon darplarının doğrudan kralın bir portresini yansıtmayı amaçladığını düşündüğünü söyler.⁵¹² Bellinger'e göre de Herakles betimlemesi ile kral arasında bir benzerlik söz konusudur.⁵¹³ Yazar, dönem dönem ve yer yer kralın gerçek suretinin komuta etme hususunda başarılı olan kişiliğiyle birleşmiş, sikke kalıbı nakşeden sanatçıları etkilemiş ve bir süre sonra Herakles ile kralın bir olduğu kanısına erişmelerine vesile olmuş olduğunu ifade etmektedir.⁵¹⁴ Price (1991, 33) ise sikkeler üzerinde bulunan Herakles başı ile III. Aleksandros'un bir portresinin betimlendiğini öne süren görüşleri farazi olarak kabul etmekle birlikte, en azından ilk etapta Kralın böyle bir motivasyonla hareket etmediğini ve Herakles başının özellikle kralın ölümünden sonraki dönemde kendisi ile özdeş görüldüğünü ifade eder.⁵¹⁵

Herakles başının Makedon krali sikkeleri üzerinde ilk yer alışı, II. Perdikkas dönemine tesadüf etmekle birlikte⁵¹⁶, I. Arkhelaos döneminden itibaren artan bir biçimde süregelmiştir.⁵¹⁷ III. Amyntas döneminde darp edilen beş farklı bronz serisi ise Herakles betimlemesinin yer aldığı ilk bronz sikke örneklerini içerirler.⁵¹⁸

⁵¹² Ayrıntılı bilgi için bk. Bieber 1949, 373-427. Ayrıca bk. Gebauer 1938/1939, 18; Edmunds 1971, 375-376; Green 2013, 246.

⁵¹³ Detaylı bilgi için bk. Bellinger 1963, 14-21. Newell (1937, 13) da bu tarz bir betimsel benzerlik olduğunu ifade etmiştir.

⁵¹⁴ Bellinger 1963, 21. Karwiese (2004, 55) da Herakles başının ilerleyen süreçte yavaş yavaş III. Aleksandros'un yüz hatlarını aldığını ifade eder. Ayrıca bk. Jenkins 1990, 123; Bosworth 2004, 167; Demandt 2009, 13.

⁵¹⁵ Anderson da, genel çerçevede, söz konusu özdeşleştirmenin III. Aleksandros'un kendisi tarafından değil, halefleri döneminde gerçekleştiğini ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bk. Anderson 1928, 23-26. Ayrıca bk. Meeus, 2009. Dahmen da III. Aleksandros'un ölümünün ardından çeşitli darphanelerde basılan sikkeler üzerinde Herakles ile kral arasında bir anıştırma yapıldığını belirtmekle birlikte, III. Aleksandros hayatta iken darbu gerçekleştirilen krali sikkeler üzerinde yer alan Herakles başının doğrudan kralın bir betimlemesi olmadığını zira eğer kral kendi portresinin sikkeler üzerinde yer almasını isteseydi bunu sembolik bir benzetme ve temsiliyet yönteminden ziyade tamamen açık ve yenilikçi bir biçimde gerçekleştirirdi diyerek dile getirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Dahmen 2007, 40-41. Ayrıca bk. Palagia 1986, 137-153.

⁵¹⁶ Bk. *BMC Macedonia*, 163; Anson 1911, 19; Head 1911, 220; Babelon 1926, 469-470; Hadji-Maneva 2008, 11; Draganov 2000, 132, n. 78. Söz konusu atıf tartışmalıdır. Kraay (1976, 145, dn 1) II. Perdikkas dönemine atfedilen, Herakles başlı ΠΕΡ lejandlı gümüş sikkeden bahsetmekte (Bk. *BMC Macedonia*, 163; Draganov 2000, 132, n. 78; *SNG Alpha Bank*, n. 237-238) ve atfın III. Perdikkas dönemi olarak değiştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu durumda Herakles başının Makedon krali sikkeleri üzerinde ilk kez görülüşü, II. Perdikkas'ın halefi olan I. Arkhelaos dönemine kayacaktır. Raymond (1953) da eserinde, II. Perdikkas dönemi sikkeleri arasında söz konusu seriye yer vermemiştir. Bellinger (1963, 13-14), Westermarck (1989, 304) ve Kremydi (2011, 163-164) de Herakles'in Makedon sikkeleri üzerinde ilk tasvir edilmesini I. Arkhelaos dönemine atfetmektedir.

⁵¹⁷ Kraay 1976, 145. Ayrıca bk. Bellinger 1963, 14. Arkhelaos dönemi Herakles başlı sikkeler için bk. *BMC Macedonia* 165-166; Draganov 2000, 134-136, n. 87-90; *SNG Alpha Bank*, n. 154-170.

⁵¹⁸ Bk. Westermarck 1989, 307; 312-313; Draganov 2000, 140, n. 115-117; Picard 2003a, 73-74. *BMC Macedonia* (166), Head (1911, 221-222), Anson (1911, 20) ve Babelon (1926, 475-476) ise I. Arkhelaos dönemi sikkeleri arasında ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde ΑΡΧΕΛΑΟ lejandı ile lobut, sadak ve yay bulunan bir bronz seriye yer vermiştir. Head'in III. Amyntas dönemine atfettiği bronzlar için bk. Head 1911, 221-222.

Bu bronz sikke serisinin arka yüzünde yer alan sadak ile yay ve lobut Herakles'in silahlarıdır.⁵¹⁹ Herakles'in söz konusu yayı Apollon'dan aldığına, lobutu ise Nemea'da, Helikon Dağı'nda ya da Saron Körfezinin kıyılarında bulduğu yabancı bir zeytin ağacının gövdesinden yonttuğu rivayet edilir.⁵²⁰ Herakles'in tamamlamakla mükellef olduğu on iki görevi sırasında, örneğin Nemea aslanı ve Lerna ejderiyle savaşırken, Kyreneia geyiğini ve Erymanthos yaban domuzunu yakalamaya çalışırken ya da Stymphalos gölünün kuşlarını öldürmeye çalışırken oklarını ve lobutunu kullandığı görülür.⁵²¹

Dolayısıyla bu Makedon krali bronz sikke serisinin Herakles ile ilgili arka yüz tipinin, ön yüzü tamamlayıcı bir nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır.

Lobut betimlemesi ilk olarak II. Perdikkas döneminde *diobol* biriminde basılan gümüş sikke serisi üzerinde ve arka yüz tipi olarak, yay ile birlikte yer almıştır.⁵²² Bronzlarda ise III. Amyntas dönemi sikkelerinde görülmekle birlikte, söz konusu sikkelerde arka yüzde yaban domuzu protomu ile birlikte ya da tek başına tasvir edilmiştir.⁵²³ Bronz sikkelerde lobut ve yayın bir arada yer alışı ise yine III. Amyntas dönemi sikkelerinde görülür.⁵²⁴ II. Philippos döneminde ise çeyrek *stater* biriminde basılan altın sikkelerde yay ve lobut birlikte betimlenmiştir.⁵²⁵

Bu serinin sikkeleri üzerinde sadak ile yay ve lobutun konumları değişkenlik göstermekle birlikte, sembolsüz örneklerin yanı sıra şimşek demeti, kerykeion, yıldız ve yunus gibi çeşitli sembol ve monogramlar da bu serinin arka yüzünde kullanım görmüştür. Söz konusu ikonografya III. Philippos dönemi bronz sikkeleri üzerinde de görülmeye devam eder.

Bu serinin arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ya da B-A lejandlarından biri yer almaktadır. Söz konusu sikkelerin Price katalogunda yer alan örneklerini incelediğimizde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandlı darpların Makedonya (MÖ. 336-323), Sardeis (MÖ. 334-323), Tarsus (MÖ. 333-317), Kition (MÖ. 325-320), Salamis (MÖ. 332-323), Myriandros (MÖ. 325-323), Arados, Byblos (MÖ. 330-320) ve Sidon (tarihi belirsiz) darphanelerinde basıldığı görülmektedir. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandını taşıyan sikkeler ise yalnızca Makedonya (MÖ. 336-323) ve Arados (MÖ. 328-320) darphanelerinde basılmışlardır. B-A

⁵¹⁹ Herakles ile silahlarının sembolleşmesine dair bk. Cohen 1994.

⁵²⁰ Apollod. *bibl.* 2. 4. 11. Ayrıca bk. Grimal 1991, 185.

⁵²¹ Apollod. *bibl.* 2. 5. 1-12; 6. 1. Ayrıca bk. Smith 1854, 356-357; Erhat 2004, 138.

⁵²² Bk. BMC Macedonia, 163; Anson 1911, 19; Head 1911, 220; Babelon 1926, 469-470; Draganov 2000, 132, n. 78. Kraay (1976, 145 dn 1) söz konusu sikkelerin III. Perdikkas dönemine tarihlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. III. Perdikkas: *SNG Alpha Bank*, n. 237-238.

⁵²³ Bk. Westermarck 1989, 312-313. Ayrıca bk. Draganov 2000, 140, n. 117; *SNG Alpha Bank*, n. 231-235.

⁵²⁴ Bk. Westermarck 1989, 313.

⁵²⁵ Anson 1911, 19; Bk. Head 1911, 223; Babelon 1926, 513-514; Draganov 2000, 148, n. 158-163; 174-175; *SNG Alpha Bank*, n. 255-258.

lejandlı sikkeler de yalnızca Makedonya'ya (MÖ. 334-310) atfi yapılan örneklerde karşımıza çıkmaktadır.

Bu sikkeler Attika ağırlık sistemine uygun bir şekilde, bir (AE), yarım ($\frac{1}{2}$ AE) ve çeyrek ($\frac{1}{4}$ AE) birimlerde basılmışlardır.⁵²⁶ Price'ın eserinde yer alan ve III. Aleksandros ve III. Philippos'un hükümdarlığı döneminde üretilen bronz sikkelerin bir incelemesini yaptığımızda, bu serinin çeşitli darphanelerde, birimlerde ve tarih aralıklarında basımının gerçekleştirildiğini görmek mümkündür. Bu bronz sikkelerin bir birim (AE) olarak basılanlarının ağırlığı 5 - 8 gr, çeyrek ($\frac{1}{4}$ AE) birim olarak basılanların ise 1.2 - 2.2 gr arasındadır.⁵²⁷

Price'a göre, bu ikonografyaya sahip bronzların Makedonya'ya atfi yapılanları AE ve $\frac{1}{4}$ AE birimlerinde, MÖ. 336-310 tarihleri arasında basılmıştır.⁵²⁸ Gatzolis ise daha yakın dönemli bir çalışmada spesifik bir tarihlendirme yaparak ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşıyan örnekler için MÖ. 334-333/32 tarihlerini ileri sürmektedir.⁵²⁹

Price'a göre, Küçük Asya'da güneyde Lidya bölgesi kentlerinden Sardeis AE (MÖ. 334-323), ve Kilikia bölgesinde yer alan Tarsus AE ve $\frac{1}{2}$ AE (MÖ. 333-317) birimlerinde darp gerçekleştirmiştir. Kıbrıs Adası'nda Kition MÖ. 325-320 ve Salamis MÖ. 332-323 yılları arasında AE ve $\frac{1}{4}$ AE birimlerinde bu bronz sikkelerden basmışlardır.⁵³⁰ Diğer darphaneler AE birimde sikke darp eden Fenike coğrafyası kentlerinden Myriandros (MÖ. 325-323), Arados (MÖ. 328-320) ve Byblos'tur (MÖ. 330-320). Sidon kentinde de söz konusu bronz sikkelerden AE ve $\frac{1}{4}$ AE birimlerinde darp edilmiş olup, bu örnekler Price tarafından "tarihsiz" ibaresi ile belirtilmişlerdir.⁵³¹ Güncel veriler ışığında anlaşılmaktadır ki bu bronz sikke serisinin basımına yak. MÖ. 334-333/32 yılında Makedonya'da başlanmış olup, giderek yaygınlaşan darphaneler vasıtasıyla bu darp işlemi sürdürülmüş ve III. Philippos döneminde de Makedonya, Kition, Arados ve Byblos darphanelerinde bir süre devam edilmiştir.

⁵²⁶ Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297.

⁵²⁷ Price 1991, 39.

⁵²⁸ Price 1991, 117-122; 126-128. Price (1991, 116) bu sikkeler için kesin bir darphane atfi yapmamış olmakla birlikte Amphipolis kentini bir ihtimal olarak sunmuştur.

⁵²⁹ Gatzolis 2012, 385. Gatzolis tarihlendirmesine dayanak olarak şunları ileri sürmektedir; yalnızca, erken dönem darpları olduğu kabul edilen Herakles/kartal ve şimşek demeti bezemeli Makedon kalkanı/miğfer serilerini içeren definelerin (*CH IX 83* (Struma'nın doğusu, 1988 öncesi); 84 (Makriyalos Pierya, 1995)) ardından yalnızca Herakles/Sadak ile yay/sadak içerisinde yay-lobut serilerini içeren definelerin (*IGCH 404* (Drama, Makedonya 1931); 844 (Mogilovo, Bulgaristan 1966); *CH VIII 202* (Christophoros, Yunanistan); *IGCH 413* (Selanik, Yunanistan yak. 1918); *CHI 45* (Pelin, Romanya 1973) [II 53; III 26]) ele geçirilmesi söz konusu iki erken dönem sikke dizisinin III. Aleksandros'un hükümdarlığının hemen başında sona erdiğinin bir kanıtıdır ve diğer iki seri ise onların yerini almıştır. Dolayısıyla erken bir tarihlendirme yapmak mümkün hale gelmektedir.

⁵³⁰ Kıbrıs kentlerinden Lapethos'ta (Lapta) da MÖ. 323-317 yılları arasına tarihlenen, ön yüzünde Herakles başı arka yüzünde lobut ve sadaksız yay bulunan bir seri AE ve $\frac{1}{4}$ AE birimlerinde darp edilmiştir. Bk. Price 1991, 387.

⁵³¹ Price 1991, 440-441.

4.2.3.2 Herakles Başı - Sadak İçerisinde Yay ve Lobut

Bu seri ile bir önceki seri ikonografik olarak büyük bir benzerlik içindedir. Ön yüzde yine sağa dönük, aslan postlu Herakles başı bulunurken, arka yüzde lobuta, sadak ile yay yerine sadak içerisinde yay eşlik eder.⁵³² Sikkelerin lejandı ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ, ΒΑΣΙ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ, ya da B-A şeklindedir.

Bu serinin, arka yüzünde sadak ile yay ve lobut bulunan seriden ikonografik olarak tek farkı bir önceki seride sadak ile üst üste betimlenen yay yerini sadak içerisine yerleştirilmiş yaya bırakmaktadır. Yayın bu şekilde sadak içerisinde betimlenişi III. Aleksandros öncesi sikkelerde mevcut değildir. Kimi sikkelerde sadak içerisinde yay üstte bulunurken bazılarında ise lobut üstte yer almaktadır.⁵³³ Sadak içerisinde yay ve lobuta herhangi bir sembol ya da monogramın eşlik etmediği örnekler dışında, yunus, buğday başağı, meşale gibi semboller ile farklı monogramlar bu serinin arka yüzlerinde karşımıza çıkmaktadırlar. III. Philippos döneminde bu tipin kullanımı devam etmiştir.

Bu sikke serisinin arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ, ΒΑΣΙ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ya da B-A lejandlarından biri bulunmaktadır. Price kataloğu ile güncel çalışmalara göre incelendiğinde, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandlı sikkeler Makedonya (MÖ. 336-323), Kyme⁵³⁴ (MÖ. 323-310), Kaunos⁵³⁵ (MÖ. 323-319), Sardeis (MÖ. 334-323), Tarsus (MÖ. 327-323), Amathos (MÖ. 325-320), Kourion (MÖ. 325), Paphos (MÖ. 325-317), Salamis (MÖ. 323-315), Ake (MÖ. 321/20), Arados (MÖ. 328-310) ve Byblos (MÖ. 330-320) darphanelerinde darp edilmişlerdir. ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandına sahip olan sikkeler ise, Price tarafından “Belirsiz Batı Küçük Asya” (MÖ. 323-310) başlığı altında toplanan örneklerdir. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ lejandını Salamis (MÖ. 323-315) darpları taşımaktadırlar. Bu serinin ΒΑΣΙ ve B-A lejandını taşıyan örnekleri ise yalnızca Makedonya’da (MÖ. 325-310) darp edilmiştir.

Mevzubahis sikkeler bir (AE), yarım ($\frac{1}{2}$ AE) ve çeyrek ($\frac{1}{4}$ AE) birimlerde basılmışlardır.⁵³⁶ Darphanelere bakıldığında Makedonya darpları AE ve $\frac{1}{4}$ AE birimlerinde basılmışlardır.⁵³⁷ İlk olarak Müller tarafından Kyme darbu olduğu ifade edilen fakat daha sonra Price tarafından Makedonya grubuna dahil edilen bir serinin⁵³⁸ Ashton tarafından da Kyme (Çakmaklı) darbu olabileceği ileri sürülmüştür.⁵³⁹ Bu durumda Küçük Asya’da Kyme kentinin bu sikkelerden AE biriminde ve MÖ. 323-310 arasında darp gerçekleştirmiş olduğu ifade

⁵³² Bellinger 1963, 3; Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297.

⁵³³ Örneğin bk. Price 1991, 122, n. 323; 325.

⁵³⁴ Ashton 2014.

⁵³⁵ Ashton 2004.

⁵³⁶ Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297.

⁵³⁷ Price 1991, 121-123; 126-128.

⁵³⁸ Müller 1855, n. 951; Price 1991, 122, n. 325.

⁵³⁹ Ashton 2014, 25-26; 47.

edilebilir. Price'a göre Küçük Asya'da Miletos kenti de AE ve $\frac{1}{4}$ AE birimlerde MÖ. 323-319 arasında bu bronz sikkelerden basmıştır.⁵⁴⁰ Özellikle Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde bu sikkelerden çok sayıda bulunması (33 adet) nedeniyle Ashton'a göre söz konusu seri, Miletos değil Kaunos darbıdır ve MÖ. 323-310 arasına tarihlenmelidir.⁵⁴¹ Sardeis kentinin örnekleri ise AE birimindedir.⁵⁴² Tarsus kenti de bu bronzlardan AE biriminde darp etmiştir.⁵⁴³ Price'ın "Belirsiz Batı Küçük Asya" başlığı altında topladığı bronz sikkeler AE biriminde basılmışlardır.⁵⁴⁴

Kıbrıs Adası örneklerine bakıldığında Amathos kenti darpları AE ve $\frac{1}{4}$ AE birimindedir.⁵⁴⁵ Bu bronzların darbını söz konusu adada gerçekleştiren bir diğer kent Kourion (Piskobu) olmakla birlikte sikkeler 2AE?⁵⁴⁶, AE ve $\frac{1}{4}$ AE birimlerinde basılmışlardır.⁵⁴⁷ Paphos AE⁵⁴⁸ ve Salamis $\frac{1}{4}$ AE⁵⁴⁹ biriminde bu sikkelerden basmıştır.

Son olarak Suriye ve Fenike coğrafyası kentlerinden Ake AE⁵⁵⁰, Arados $\frac{1}{2}$ AE⁵⁵¹ ve Byblos AE ve $\frac{1}{2}$ AE olarak bu darplardan gerçekleştirmişlerdir. Dolayısıyla tüm bu veriler ışığında, bu bronz serisinin III. Aleksandros döneminde basılmaya başlandığı, III. Philippos döneminde de Makedonya, Paphos, Arados ve Byblos darphanelerinde devam ettiğini, "Belirsiz Batı Küçük Asya" grubu ile Kaunos, Kyme, Amathos, Salamis, Ake darphanelerinde ise III. Philippos'un hükümdarlığı döneminde darbına başlandığını söylemek mümkün olmaktadır.

⁵⁴⁰ Price 1991, 281-282.

⁵⁴¹ Ashton 2004, 33-43. Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde yer alan Makedon krali sikkeleri için bk. Ashton 1998, 19-34. Ayrıca bk. Lenger 2013a.

⁵⁴² Price 1991, 323.

⁵⁴³ Price 1991, 375.

⁵⁴⁴ Price 1991, 343.

⁵⁴⁵ Price 1991, 383-384.

⁵⁴⁶ Price kataloğunda yer alan 3112 numaralı sikkenin birimi 2AE olarak ifade edilmiştir. Söz konusu birime, ele alınan dönemin diğer hiçbir bronz serisinde rastlanmamıştır. 2AE, kullanılan Attika ağırlık sistemine de uymamaktadır. Price'ın sikkenin gramajına dair bir bilgi sunmamış olması bir yorumda bulunmayı güçleştirmektedir.

⁵⁴⁷ Price 1991, 386.

⁵⁴⁸ Price 1991, 389.

⁵⁴⁹ Price 1991, 394. Mevzubahis Salamis darplarında lejand ΦΙΛΙΠΠΟΥY şeklindedir, dolayısıyla MÖ. 323'ten sonraya tarihlenmelidir.

⁵⁵⁰ Price 1991, 411.

⁵⁵¹ Price 1991, 422.

4.2.3.3 Herakles Başı - Kartal

Bir diğ er bronz sikke serisi de ön yüzünde yine sağ a dönük, aslan postlu sakalsız Herakles baş ı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ile bir ş imş ek demeti ya da farklı semboller üzerinde betimlenen baş ı arkaya dönük kartal bulunan bu seridir.⁵⁵² Arka yüzde bulunan kartala sarmaş ık yaprağı, üzüm, kerykeion gibi semboller eş lik eder.

Kartal Hellen mitolojisi iç erisinde kutsallık atfedilen bir hayvandır. Mitolojik anlatılarda kartalın baş tanrı Zeus ile olan bağı lantısı sıklıkla dile getirilmektedir ve bu bağ lamda kartal Zeus'un bir simgesi haline gelmiştir.⁵⁵³ Kartalın üzerinde durduğ u ş imş ek demeti de yine bu tanrının en bilinen sembolleri arasındadır. Dolayısıyla bu tipin mevzubahis Makedon krali sikkelerinde yer alışı, soy bağı lantısı da göz önüne alındığ ında, tüm tanrıların en büyüğ u olan Zeus'u anımsatıcı ve onurlandırıcı bir gaye taşı yor olmalıdır.⁵⁵⁴

Arka yüzde kartal tasvirine ilk olarak I. Arkhelaos'un gümüş sikkelerinde rastlanmaktadır.⁵⁵⁵ Söz konusu sikkelerde yer alan kartalın kanatları açık, vücudu sola, baş ı ise geriye dönük betimlenmiştir. Kartal betimlemesine bronz sikkeler üzerinde ilk kez rastladığımız III. Amyntas⁵⁵⁶ ve haleflerinden III. Perdikkas da kartal tasvirine sikkelerinde yer verirken⁵⁵⁷ II. Philippos dönemi sikkeleri üzerinde ana tip olarak bu tasvire rastlanılmamakla birlikte benzer bir ikonografyayı III. Aleksandros dönemi gümüş sikkelerinden bir seride de görmekteyiz.⁵⁵⁸ III. Philippos döneminde ise ne gümüş ne de bronz sikkelerde kullanım görmüştür.

Bu sikkeler yalnızca Amphipolis darphanesinde ve ½ AE biriminde basılmış ır.⁵⁵⁹ Sikkelerin tarihlendirmesi ise MÖ. 336-323 arasındadır.⁵⁶⁰ Price'a göre söz konusu seri yerel dolaş ım için üretilmiştir.⁵⁶¹ Yalnızca Makedon coğrafyasında darbının gerçekleş miş olması da

⁵⁵² Bellinger 1963, 29; Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297; Draganov 2000, 186, n. 416-419.

⁵⁵³ Örn. bk. Hom. *Il.* 8. 247; 24. 315; Hes. *Th.* 523. Ayrıca bk. Smith 1854, 953-954; Oder 1894, s.v., "Adler", 373-374; Cook 1925, 949-952; Mylonas 1946; Hünemörder 1996, s.v., "Adler", 116; Dowden 2006, 26.

⁵⁵⁴ Makedonya'da Zeus inancı hakkında bk. Düll 1977, 98-106; Hammond – Griffith 1979, 164-165; Christesen – Murray 2010, 430; Mari 2011b, 456.

⁵⁵⁵ Bk. *BMC Macedonia*, 165; Babelon 1926, 475-476; Westermarck 1989, 303; Draganov 2000, 134, n. 84; *SNG Alpha Bank*, n. 153.

⁵⁵⁶ Bk. *BMC Macedonia*, 171; Babelon 1926, 491-492; Plant 1979, 90; Westermarck 1989, 312; Draganov 2000, 140, n. 115-116; *SNG Alpha Bank*, n. 214-230; *SNG Kikpe*, n. 423-424.

⁵⁵⁷ Bk. *BMC Macedonia*, 176; Babelon 1926, 497-498; Troxell 1997, 35; Draganov 2000, 142, n. 120; 123; *SNG Alpha Bank*, n. 239.

⁵⁵⁸ Detaylı bilgi için bk. Newell 1912, 12-14; Troxell 1997, 31-35. Ayrıca bk. Delrieux 1999, 296; Le Rider 2003, 50.

⁵⁵⁹ Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297.

⁵⁶⁰ Price 1991, 91-92; 97; 105. Gatzolis (2012, 383-385) de bu serinin Kral tahta geç er geç mez darp edilmeye baş landığ ını ifade etmekle birlikte, Price'dan farklı olarak, bu seri darbının sona ermesinin de Herakles/Sadak ile yay-sadak iç erisinde yay, lobut sikke serilerinin baş langıcına yani MÖ. 334-333/32 tarihine tesadüf ettiğ ini ileri sürmektedir. Le Rider (2003, 47-48) söz konusu sikkeleri MÖ. 336-334 arasına tarihler.

⁵⁶¹ Price 1991, 24; 91; 94.

bu iddiayı doğrular niteliktedir. Söz konusu bronz serisinin III. Aleksandros dönemiyle sınırlı kalıp III. Philippos döneminde darbının sürdürülmediğini ifade etmek mümkündür.

4.2.3.4 Apollon Başı - Şimşek Demeti

Bu seriye ait sikkelerin ikonografyasını ön yüzde sağa dönük defne çelengli Apollon başı, arka yüzde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ile şimşek demeti oluşturur.⁵⁶² Şimşek demetine çelenk ve kartal başı sembolleri de eşlik etmektedir.

Apollon, ışıkla, aydınlıkla ilişkilendirilen ve olayları önceden görebilme, insanları iyileştirme fakat aynı zamanda hastalık yayma yetisine haiz olarak betimlenen bir tanrıdır.⁵⁶³ Delos adasında doğduğu rivayet edilen Apollon'un annesi, bir titan kızı olan Leto, babası baş tanrı Zeus, ve kız kardeşi de Artemis'tir.⁵⁶⁴ Önceden bilici kabiliyete sahip bu tanrının etkisiyle Ege ve Akdeniz coğrafyası boyunca, başta Delos, Delphoi ve Didyma olmak üzere çok sayıda kehanet merkezleri kurulmuştur.⁵⁶⁵ Sporda ve sanatta oldukça yetkin olan Apollon, ok, yay ve lyre ile özdeşleşmiştir.⁵⁶⁶

En erken örneklerin, I. Arkhelaos'un gümüş sikkeleri üzerinde görülen tasvirin Apollon başı olarak kabulü halinde söz konusu döneme ait olduğu ifade edilebilir.⁵⁶⁷ Bronz sikkeler üzerinde ise ilk kez Pausanias dönemine ait örneklerde görülmektedir.⁵⁶⁸ II. Philippos dönemi sikkelerinde de sıklıkla görülmesine rağmen⁵⁶⁹, III. Aleksandros'un hükümdarlığı döneminde darp edilen sikkelerde yalnızca bu seride rastlanır.⁵⁷⁰

Anlaşılabacağı üzere Apollon başına III. Aleksandros öncesi Makedon krali sikkelerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Ayrıca babası II. Philippos'un, Hellenlere liderlik etme niyeti

⁵⁶² Bellinger 1963, 29; Delrieux 1999, 297; Draganov 2000, 186, n. 420.

⁵⁶³ Hom. *Il.* 1. 454-456; *Hom. Hym.* 3. 131-134; Strab 14. 1.6; Pind. *Pyth.* 5. 63-68; Paus. 7. 23. 8. Ayrıca bk. Smith 1854, 75-76; Graf 1996, s.v., "Apollon" 863-864; Erhat 2003, 44; Leeming 2005, 23; Dowden 2007, 49-50; Graf 2009, 14; 43-44; 65-66; 68-70; 121-123.

⁵⁶⁴ Hom. *Il.* 1. 9; 35; 20. 70; Hes. *Erga* K. Hem. 771; Hes. *Th.* 918-920; Apollod. *bibl.* 1. 4. 1; Hom. *Hym.* III. 14. 14-17. Ayrıca bk. Smith 1854, 75; Wernicke 1895, s.v., "Apollon", 21; Grimal 1991, 48; Graf 1996, s.v., "Apollon", 863-864; Erhat 2003, 47; Leeming 2005, 23.

⁵⁶⁵ Erhat 2003, 48. Ayrıntılı bilgi için bk. Hopkins 1951; Fontenrose 1978; Helm 1985.

⁵⁶⁶ Hesiodos (*Th.* 94-95) "Okçu Apollon insanlara şarkı söyleme ve müzik çalma yeteneği verir" der. Ayrıca bk. Erhat 2003, 49; Leeming 2005, 23; Graf 2009, 13-14; 28-32. Apollon'un bu atribütlerle betimlenişi hakkında bk. Morgan 1869; Pfeiffer 1952; Hill 1962; Jackson 1996.

⁵⁶⁷ Söz konusu betimleme aslen Genç erkek başı olup, Apollon olarak da yorumlanmaktadır. Bu hususa Genç erkek başı-At/atlı tip başlığı altında daha detaylıca değinilecektir. Söz konusu sikkeler için bk. *BMC Macedonia*, 164; Draganov 2000, 134, n. 82-83; *SNG Alpha Bank*, n. 138-148.

⁵⁶⁸ Westermarck 1989, 306; 311. Ayrıca bk. *BMC Macedonia*, 169-170; Head 1911, 221; Babelon 1926, 485-486; Draganov 2000, 138, n. 106-107.

⁵⁶⁹ Bk. Head 1911, 223-224; Babelon 1926, 507-515; 517-528; 535-538; Draganov 2000, 144-146, n. 124-153; 170, n. 170-171; 158-162, n. 228-239; 242-243; 245; 247-258. Seltman (1933, 201), Thompson (1982, 113) ve Dahmen (2010, 52) II. Philippos'un Apollon tipi seçiminin Khalkidike Birliği sikkeleri ile ilintili olduğunu ifade eder.

⁵⁷⁰ Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297.

çerçevesinde Panhellenik bir yaklaşımda bulunması ve bu bağlamda Apollon'a da özel bir ilgi göstermesi⁵⁷¹ gibi, III. Aleksandros da benzer bir yaklaşım sergilemiştir.⁵⁷² Dolayısıyla III. Aleksandros'un Apollon tipi seçimini, hem geleneksel bir sikke ikonografyası hem de tıpkı Herakles tipinde olduğu gibi, üstlendiği politik liderlik bağlamında değerlendirmek mümkün görünmektedir.

Arka yüzde yer alan şimşek demeti ise Zeus'un diğer bir sembolüdür. Mitolojik anlatılarda bu duruma sıkça rastlanmaktadır.⁵⁷³ Ayrıca Zeus'un sıfatlarından birisi de *asteropetes* yani şimşek savurandır.⁵⁷⁴ Bu bağlamda şimşek tipinin Zeus ile ilintili olup, tıpkı kartal tipinde olduğu gibi, mitolojik bir referansı yansıttığı açıktır.

Şimşek motifinin tek başına bir arka yüz tipi olarak kullanılması ilk olarak II. Philippos döneminde görülür. Bu dönemin altın sikkeleri içerisinde, 1/8 *stater* olarak basılanların ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde şimşek demeti yer alırken 1/12 *stater* biriminde basılan sikkelerde ise ön yüzde Apollon başı, arka yüzde şimşek demeti yer almaktadır.⁵⁷⁵ III. Aleksandros döneminde de, ön yüzünde Athena başı yer alan altın sikkeler ile ön yüzünde Herakles başı betimlenen gümüş sikkelerde arka yüz tipini oluşturan bu motif III. Philippos döneminde de III. Aleksandros'un posthumous olarak darp edilen mevzubahis altın sikkelerinde kullanılmaya devam etmiştir.⁵⁷⁶ Bu motifin gümüş ve bronz sikkelerde ise kullanım görmediği anlaşılmaktadır.

Price'a göre bu sikkeler yalnızca Amphipolis kentinde, ¼ AE biriminde ve MÖ. 336-323 yılları arasında darp olunmuştur.⁵⁷⁷ III. Aleksandros'un ölümünün ardından darbına devam edilmemiştir.

⁵⁷¹ West 1923, 180-181; Seltman 1933, 202-203; Perlman 1965, 57-63; Ellis 1976, 82; 121; 126; Fredricksmeier 1979, 52; Buckler 1989, 5; 75; 78; Le Rider 1996, 58; Fredricksmeier 2003, 254-255; Gabriel 2010, 135; Müller 2010, 173; Anson 2013, 89.

⁵⁷² Fredricksmeier 2003, 265-267; 271.

⁵⁷³ Hesiodos'a (*Th.* 140-141) göre Zeus şimşeklerini Gaia ile Uranus'un çocukları olan Brontes, Steropes ve Arges'ten almıştır. Ayrıca bk. Hom. *Il.* 11. 180-183; 13. 795; 21. 199; Hom. *Od.* 5. 128; 132 12. 387; Hes. *Th.* 72-73; 457-458; 505-506. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bk. Cook 1925, 722-764; Voutiras 1997, s.v., "Zeus", 310-312; Dowden 2006, 21-27.

⁵⁷⁴ Strab. IX. 2. 11. Ayrıca bk. Jessen 1896, s.v., "Astrapaios", 1797; Erhat 2003, 293; Dowden 2007, 56.

⁵⁷⁵ Bk. Head 1911, 223; Anson 1913, 51; Babelon 1926, 507-514; Draganov 2000, 148, n. 169-171; *SNG Alpha Bank*, n. 252-254. Bronzlar için bk. *SNG Alpha Bank*, n. 412-425.

⁵⁷⁶ Price 1991, 120.

⁵⁷⁷ Price 1991, 91; 94.

4.2.3.5 Makedon Kalkanı - Makedon Miğferi

Literatürde anonim olarak adlandırılan bu seride ise sikkelerin ön yüzünde çeşitli bezemelerle süslü Makedon kalkanı, arka yüzünde B-A lejandı ile sembollü ya da sembolsüz Makedon miğferi yer almaktadır.⁵⁷⁸

Ön yüzde yer alan kalkan oldukça detaylı bir biçimde işlenmiştir. Price, askeri bir mesaj taşıyan sikke ikonografyasını ön yüz ile bağlantılı olarak Herakles ile ilişkilendirmektedir.⁵⁷⁹ Ön yüz tipini oluşturan Makedon kalkanını $\frac{3}{4}$ sağa ya da sola dönük Herakles başı, cepheden Gorgo başı, Zeus ile ilişkilendirilebilecek şimşek demeti, Herakles'in simgelerinden olan lobut ile yıldız, labrys, kerykeion ve pelet motiflerinden biri süsler.⁵⁸⁰

Makedon kralları içerisinde ilk olarak III. Aleksandros tarafından sikke ikonografyasına dahil edilen Makedon kalkanı, bronz sikkelerde ön yüz tipi olarak karşımıza çıkar. Söz konusu ikonografyaya sahip sikkelerin darbına III. Philippos döneminde de devam edilmiştir.

Makedon kalkanının askeri bir metaforu yansıttığı açıktır. Gardner (1883, 43) söz konusu Makedon kalkanının Ares'in kalkanı olduğunu söyler. Price (1991, 32) ise betimlenen kalkanın Herakles ile olan ilişkisini öne sürer. Liampi (1998b, 253) de söz konusu sikke ikonografyasının askeri bir sembolizmi yansıttığını dile getirir. Benzer şekilde Psoma (2009, 33) da ikonografyanın askeri bir mesaj taşıdığını ifade etmekle birlikte bu durum ile bronz sikkelerin asker maaşı ödemelerinde kullanılmaları arasında bir bağlantının varlığını dile getirir.⁵⁸¹ Matthew (2010, 20-21) ise sikkeler üzerinde betimlenen kalkanın Hellenistik orduların kullandığı kalkanların bir replikası olduğunu ifade eder ve III. Aleksandros döneminde basılan kalkanlı sikkeler üzerinde yer alan tipin de Hypaspist⁵⁸² birliklerinin kullandığı kalkanın bir betimlemesi olduğunu öne sürer.⁵⁸³ Yazar ayrıca kalkan motifli, askeri alt metinli bu sikkelerin taşıdığı mesajın, sirküle olduğu kentten ziyade, dağıtıldığı askerler arasında bir anlam ifade ettiğini de söyler.⁵⁸⁴ Matthew söz konusu bronz sikke serisini, kalkanın ortasında yer alan bezemeler ve darp olundukları darphaneler özelinde ele almıştır. Matthew'e

⁵⁷⁸ Liampi 1986, 41; 1998; Delrieux 1999, 297.

⁵⁷⁹ Price 1991, 32.

⁵⁸⁰ Liampi 1986; 1998.

⁵⁸¹ Garlan (1975, 186) da benzer bir bağlantıyı Küçük Asya ve Mısır satrapları ile Sicilya'nın paralı askerler için darp ettiği sikkeler için kurmuştur. Askeri maaşlar için bk. Griffith 1935, 264-306; Pritchett 1971, 3-52; Garlan 1975, 95-96; Liampi 2000, 225; Trundle 2004, 82-90; Psoma 2009, 4-6; Nankov 2009, 272; Trundle 2013, 345.

⁵⁸² Hypaspist kalkan taşıyan anlamına gelen, II. Philippos döneminde oluşturulan ve III. Aleksandros'un ordusunda da önemli bir yere sahip olan yaya askerlere verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bk. Milns 1967; Cummings 1968, 110-111; Anson 1985; Sekunda – McBride 1995, 29-30; Sage 1996, 183-184; Heckel 2001, 244-253; Strauss 2003, 144; Sekunda 2010, 454-456; Heckel 2013, 164-166.

⁵⁸³ Makedon askerlerince kullanılan kalkan tipleri hakkında bk. Markle 1999.

⁵⁸⁴ Matthew 2010, 22.

göre tüm bu farklı bezemelerle süslü kalkanlı bronz sikkeler spesifik bir askeri başarıyı yansıtmak, anmak ve askerleri onurlandırmak için darp edilmişlerdir.⁵⁸⁵

Arka yüzde betimlenen Makedon miğferinin sağ ve sol yanında, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ifadesinin kısaltması olan B-A lejandı bulunurken sembolsüz örneklerin yanı sıra arka yüzde kerykeion, buğday başağı, labrys gibi çeşitli semboller ile monogramların yer aldığı sikkeler de mevcuttur.

Makedon krali sikkelerinde miğfer tasviri ilk olarak I. Aleksandros dönemi sikkelerinde görülürken, II. Perdikkas ve I. Arkhelaos iktidarında darp edilen sikkeler üzerinde de mevcuttur.⁵⁸⁶ Gümüş sikkelerin arka yüz tipini oluşturan bu tasvir, bahsettiğimiz III. Aleksandros dönemi bronz serisinin aksine, cepheden değil, sağa ya da sola dönük biçimde betimlenmiştir. Dolayısıyla, söz konusu Makedon miğferinin III. Aleksandros sikkelerinin arka yüzünde bu şekilde cepheden betimlenişi yeni bir ikonografyayı meydana getirmektedir. Makedon krali bronz sikkeleri üzerinde ise miğfer tasvirine ilk olarak II. Amyntas döneminde darbu gerçekleştirilen, ön yüzünde sağa dönük genç erkek başı bulunan örneklerde rastlamaktayız.⁵⁸⁷ Söz konusu bu serinin darbına III. Philippos döneminde de devam edilmiştir. Bu bronz serisinde arka yüzde yer alan Makedon miğferinin, askeri bir ileti taşıyan ön yüz tipini tamamlayıcı nitelikte olduğu düşünülebilir.

Darpları Makedonya (MÖ. 334-310), Miletos ya da Mylasa (MÖ. 320), Sardeis (MÖ. 334-315), Kaunos (MÖ. 323-310), Belirsiz Batı Küçük Asya (MÖ. 323-310) ve Salamis'te (MÖ. 323-315) gerçekleştirilen bu serinin tüm örnekleri B-A lejandını taşır.

Bu sikkelerin basıldığı birimler $\frac{1}{2}$ AE ve $\frac{1}{4}$ AE'dir.⁵⁸⁸ Mevzubahis sikkeler Makedonya'da $\frac{1}{2}$ AE biriminde basılırken, bunların kalkan üzerinde şimşek demeti bezemesi bulunanlarının tarihlendirmesi MÖ. 334 ve sonrasına yapılmaktadır.⁵⁸⁹ Lobut ve yıldız

⁵⁸⁵ Matthew (2010, 23-25) Makedonya'ya atfi yapılan ve ortasında şimşek bezemesi bulunan serinin Thebai'nin MÖ. 335 senesinde dize getirilişi, Sardeis'e atfi yapılan ve ortasında kerykeion ya da Herakles başı bulunan serinin ise MÖ. 334 yılındaki Granikos savaşı ile ilintili olduğunu ifade eder. Ayrıca, Miletos'ta darp edilen ve çoğunluğu Gorgo başı ile süslü olanların bu kentin zaptı ile, Herakles başı bezemeli ve Batı Küçük Asya'da, henüz atfi yapılamamış bir darphanede basılanların (yazara göre Tarsus) da Issos savaşı ile alakalı olduğunu öne sürer. Son olarak, atfını Salamis'e yaptığı, Gorgo başı bezemeli serinin kentin MÖ. 332 senesinde ele geçirilmesi ile ilintili olduğunu öne sürmüştür. Yazar bu bağlamda sikkelerin söz konusu olaylardan evvel basılmış olamayacağını ifade ederek, sikkelere dair bir tarihlendirme de ortaya koymuş olmaktadır.

⁵⁸⁶ Raymond 1953, 79; 84; 104; 106; 128; *BMC Macedonia*, 159-160; 162; 164; Draganov 2000, 128-130, n. 55; 60; 64; 66-67; 132, n. 70-72; 134, n. 86; *SNG Alpha Bank*, n. 26-28; 49-54; 82-104; 149-152. Raymond (1953, 88-89) söz konusu miğferin Makedon tribal sikkelerde sembol ya da arka yüz tipi olarak kullanıldığını, I. Aleksandros'un da böyle bir tipi kullanmaya başlamasının bu kabilelerden bir ya da bir kaçının hakimiyet altına alınması ile ilgili olabileceğini ifade eder.

⁵⁸⁷ Bk. *BMC Macedonia*, 169; Westermarck 1989, 311; *SNG Alpha Bank*, n. 181.

⁵⁸⁸ Price 1991, 31; 40.

⁵⁸⁹ Gatzolis (2012, 383) bu serinin III. Aleksandros'un en erken dönem darpları arasında olduğunu belirtir. Matthew (2010, 23) de söz konusu dizinin Thebai'nin kontrol altına alınması ile alakalı olarak MÖ. 335 tarihinde darp edilmeye başlandığını öne sürer. Liampi'nin (1986, 55-58) tarihlendirmesi ise, III. Aleksandros dönemine atfedilen tek bir örnek (1986, 55, n. 1) hariç, "III. Aleksandros ve ardılları dönemi" şeklindedir. Price (1991, 128-

bezemeli örnekler ise MÖ. 325-310 arasına tarihlidir.⁵⁹⁰ Küçük Asya'nın batısında darp olunan sikkelerin Price (1991, 275) tarafından Miletos ya da Mylasa, Ashton (2004, 33-43) tarafından ise Fethiye Müzesi'nde bulunan (22 adet), Kaunos bölgesinde ve Gökova körfezinin kuzeyinde yapılan yüzey araştırmalarında ele geçen aynı örnekler temelinde Kaunos şeklinde atfi gerçekleştirilen bölümü $\frac{1}{2}$ AE ve $\frac{1}{4}$ AE birimlerinde olup yak. MÖ. 320 yılına tarihlidir.⁵⁹¹ Sardeis kentinde yapılan darplar ise yalnızca $\frac{1}{2}$ AE biriminde ve MÖ. 334-315 arasına tarihlidir.⁵⁹² Basıldığı kent/kentler belirsiz olan ve Price tarafından "Belirsiz Batı Küçük Asya" başlığı altında toplanan örnekler $\frac{1}{2}$ AE ve $\frac{1}{4}$ AE birimlerinde olup MÖ. 323-310 tarihlerinde meydana getirilmişlerdir.⁵⁹³ Ashton'ın yine Fethiye Müzesi'nde çok sayıda (25 adet) bulunmaları ve Kaunos-Telmessos arası bölgeden geldiği düşünülen sikkeler arasında da bulunmasına dayanarak gerçekleştirdiği güncel atıfları doğrultusunda bu söz konusu seriden bir grup sikkenin⁵⁹⁴ daha Kaunos darbı olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹⁵ Price'ın Salamis kentine atfını gerçekleştirdiği bronzlar da $\frac{1}{2}$ AE ve $\frac{1}{4}$ AE biriminde basılmıştır ve tarihlendirmesi MÖ. 323-315 arasındadır.⁵⁹⁶ Bu verilerden de anlaşılacağı üzere mevzubahis seri ilk olarak Makedonya'da ve Sardeis darphanesinde basılmaya başlanmış olup, darbına bu darphanelerde III. Philippos döneminde de devam etmiştir. Kaunos, Salamis ve "Belirsiz Batı Küçük Asya" gruplarının ise III. Philippos dönemlerinde darbına başlandığı görülmektedir.

130) da tarihlendirmeyi MÖ. 325-310 şeklinde verir. Söz konusu sikkeler, Liampi'nin daha sonraki çalışmalarında (1998a, 101; 1998b, 253) güncellenmiş ve MÖ. 334 sonrası şeklinde tarihlendirilmiştir.

⁵⁹⁰ Price 1991, 130. Liampi'nin (1986, 61; 65) tarihlendirmesi MÖ. 323 sonrası şeklindedir.

⁵⁹¹ Liampi'nin (1986, 62-65) darphane atıfları Miletos? ve Karia? biçiminde olup yapmış olduğu tarihlendirme MÖ. 323 sonrası şeklindedir. Matthew (2010, 23) ise Miletos kentinin Makedon ordularınca zaptı dolayısıyla darp edildiğini söylediği bu sikkelerin, kentin düşüşünün hemen ardından MÖ. 334 yılı sonunda ya da MÖ. 333 yılı başında darp edilmeye başlandığını ifade eder.

⁵⁹² Price 1991, 323; 325; 328-329; 336; Ashton 2004, 41; Lenger 2013b, 383. Liampi'nin (1986, 58-59) Sardeis darplarına dair tarihlendirmesi MÖ. 325-302 arasındadır. Matthew (2010, 23) söz konusu darpları Granikos Savaşı ile ilişkilendirmekte ve MÖ. 334 yılı ortasında basılmaya başladıklarını ifade etmektedir.

⁵⁹³ Price 1991, 343-344. Liampi (1986, 59-62) de Batı Küçük Asya şeklinde sınıflandırdığı söz konusu sikkeleri MÖ. 323 sonrası biçiminde tarihlendirmiştir. Matthew (2010, 24) belirsiz darphane için Tarsus'u önermekle birlikte, bu sikkelerin Issos Savaşında elde edilen zafer onuruna, MÖ. 333 sonu ya da MÖ. 332 başında basılmaya başlandığını söyler.

⁵⁹⁴ Price 1991, 343-344, n. 2801-2802; 2805-2807.

⁵⁹⁵ Ashton 2004, 43.

⁵⁹⁶ Price 1991, 393-394. Liampi (1986, 62-63) Price'ın Salamis'e attığı sikkelerden 3157 ve 3158 nolu sikkelerin darphanesini Miletos (?) olarak sunmuştur. 3159 ve 3160 nolu sikkeler ise Liampi (1986, 64) tarafından darp yeri belirsiz olarak sınıflandırılmıştır. Price numarası 3162 ve 3162A olan sikkeleri ise Liampi (1986, 63-64), Demetrios Poliorketes (MÖ. 306-283) dönemi ve "Kıbrıs" darpları olarak listelemiştir. Matthew'ın (2010, 24) da darphane atfını Salamis'e yaptığı bu seri, yazar tarafından, kentte hakimiyet kurulmasının hemen sonrasına, MÖ. 332 sonuna tarihlendirilmiştir. Lenger'in (2013b, 383) Sardeis'e attığı 3158 nolu sikke Sardeis darplarına dahil edilmiştir.

4.2.3.6 III. Aleksandros Başı - Pegasus Protomu

Bu seride ön yüzde Phyrig tipi başlık/miğfer takmış III. Aleksandros başı, arka yüzde ise sağa dönük Pegasus protomu bulunur.⁵⁹⁷ Bu sikkelerin III. Aleksandros'un Memphis kentini ziyareti sırasında basımına başlandığı ifade edilir.⁵⁹⁸ Bu serinin ön yüzünde görülen tasvir, kralın hükümdarlığında basılmış krali sikkeler üzerinde yer alan yegane kesin III. Aleksandros portresidir.⁵⁹⁹ III. Aleksandros başı sağa dönük ve sakalsız olarak betimlenmiştir. Giymiş olduğu miğferin uzun ve kıvrımlı yanaklıkları olduğu görülmektedir.

Bu bronz serisinin arka yüz tipini meydana getiren ve söylencelerde kanatlı bir at olarak tasvir edilegelen Pegasus'un doğumu, kahraman Perseus, Medusa'nın kafasına vurduğunda fişkırان kan ile olmuş, ismini ortaya çıktığı rivayet olunan Okeanos'un kaynağından (*pegai*) almıştır.⁶⁰⁰ Yunan anakarasında, özellikle Korinthos'da yaygın bir inanılışa sahiptir.⁶⁰¹ Söz konusu durumun yansımaları Korinthos sikkelerinde görmek mümkündür.⁶⁰² Küçük Asya'da ise Pegasus bir sikke tipi olarak Lampsakos tarafından sıklıkla kullanılmıştır.⁶⁰³

Pegasus ya da Pegasus protomu, III. Aleksandros dönemi altın ve gümüş sikkelerinde arka yüz tipini tamamlayan sembol olarak karşımıza çıkar.⁶⁰⁴ Dolayısıyla bir arka yüz tipini tek başına oluşturduğu tek seri bahsini ettiğimiz bu bronz serisidir. Pegasus, III. Philippos döneminde darp olunan⁶⁰⁵ sikkelerde de yer alır fakat yine sembol işlevi görmektedir.⁶⁰⁶ Pegasus tasvirinin III. Aleksandros'un Persler ile savaşmak üzere yetki ve destek aldığı Korinthos Birliğine bir gönderme olduğu düşünülebilir.⁶⁰⁷ Ön yüz ikonografyası ile birlikte ele alındığında ise Perseus'a bir atıf olarak düşünülebilir.

⁵⁹⁷ Price 1991, 497; Delrieux 1999, 297; Draganov 2000, 192, n. 476; Dahmen 2007, 9; 45. Küçük Asya'da Phyrig başlığı/miğferi, MÖ. V. yüzyılda darp edilen Kyzikos sikkeleri üzerinde de görülür. Söz konusu sikkelerde betimlemesi yapılan ise Phyrig tanrılarında Attis'tir; Fritze 1913, 11, n. 142; Klein 1999, n. 268. Hellenistik dönemde ise Pontos kentlerinden Kabeira ve Amisos'un MÖ. I. yüzyıla tarihlenen sikkelerinde Perseus'un Phyrig başlıklı/miğferli betimlemeleri mevcuttur; *SNG BM Black Sea*, n. 1248; n. 1213; 1215.

⁵⁹⁸ Price 1991, 496-497; Carradice – Price 2001, 127; Dahmen 2007, 9.

⁵⁹⁹ Price 1991, 33. III. Aleksandros'un ölümünün ardından kendi portresi ile basılan sikkeler için bk. Jenkins 1990, 124-126. Ayrıca bk. Anderson 1928, 23-26; Bauslaugh 1984, 35-36; Palagia 1986, 137-153; Bosworth 2007, 17-22; Demandt 2009, 14. III. Aleksandros tasvirini taşıdığı ve Kral henüz hayattayken darp edildiği düşünülen bir başka seri ise beş shekel biriminde ve Poros karşısında elde edilen zafer anısına basıldığı ileri sürülen Poros sikkeleri/madalyonlarıdır. Söz konusu sikkelere/madalyonlara dair kesin bir tarihlendirme yapılamamıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Price 1982b; Fox 1996; Holt 2003. Poros sikkesi ve III. Aleksandros betimlemeli diğer sikkeler hakkında detaylı bilgi için ayrıca bk. Bhandare 2007; Dahmen 2007.

⁶⁰⁰ Hes. *Th.* 280-285; Ovid. *Met.* 4. 706 vd; Strab. VIII. 6. 22; Apollod. *bibl.* 2. 4. 2. Ayrıca bk. Smith 1854, 617; Türk 1937, s.v., "Pegasos", 57; Grimal 1991, 332; Erhat 2003, 239; Bane 2016, 254.

⁶⁰¹ Türk 1937, s.v., "Pegasos", 56-57. Konu hakkında ayrıca bk. Blomberg 1996.

⁶⁰² Ayrıntılı bilgi için bk. Cammann 1936, 11-15. Pegasus tipli Korinthos sikkeleri için bk. *BMC Corinth*, n. 1-466; *SNG Soutzos*, n. 820-854; 858; 860.

⁶⁰³ Pegasus tipli Lampsakos sikkeleri için bk. *SNG v. Aulock Mysien*, n. 1289; 1292; 1296-1302; 1305; 1307; *SNG v. Aulock Nachtrage Mysien*, n. 7393-7395; 7397; 7399-7405

⁶⁰⁴ Pegasus tasviri bulunan sikkeler için bk. Price 1991, 562-563.

⁶⁰⁵ Yine bu bronz serisinin darp olduğu Memphis darphanesinde.

⁶⁰⁶ Bk. Price 1991, 498.

⁶⁰⁷ Dahmen 2007, 112.

Yalnızca Memphis kentinde darp edilmiş olan bu serinin üzerinde herhangi bir lejand bulunmamaktadır.⁶⁰⁸ Sikkeler AE biriminde ve MÖ. 332-323 arasında darp olunmuştur.⁶⁰⁹ Basımı III. Aleksandros'un ölümüyle son bulmuştur.

4.2.3.7 Genç Erkek Başı - At/Atlı

Bu sikke serilerinin ikonografyasını ön yüzde sağa dönük, taçlı genç erkek başı, arka yüzde sağa ya da sola dönük ilerleyen at ya da atlı betimlemesi meydana getirmektedir.⁶¹⁰ Bu serinin arka yüz lejandı, III. Aleksandros hayattayken darp edilen yani arka yüzünde at tasviri bulunan sikkelerde yalnızca ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ iken darbına III. Philippos döneminde başlanan ve arka yüzünde atlı betimlenen örneklerde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ya da ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ şeklindedir. Yine aynı ikonografyaya sahip ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ lejandı, III. Philippos'un adını taşıyan sikkeler de mevcuttur.

Ön yüzde bulunan taçlandırılmış genç erkek başı tasviri MÖ. IV. yy'ın başlarında darp edilmiş olan Makedon krali sikkelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu betimlemeyi ilk olarak I. Arkhelaos dönemi gümüş sikkelerinde görmekteyiz.⁶¹¹ Bu taçlandırılmış genç erkek başının sıklıkla Apollon'un bir betimlemesi olduğu ileri sürülse de, kesin bir atıf söz konusu olmamakla birlikte Babelon'un (1926, 515) ve Price'ın (1991, 32) belirttiği üzere hanedanın mitolojik kurucusu olduğuna inanılan Karanos olması ihtimali mümkün görünmektedir.⁶¹² Bu hususta Kraay (1976, 144) ise, I. Arkhelaos dönemi sikkelerinde görülen, özellikle defne çelenksiz olan, genç erkek başının I. Perdikkas olabileceğini ifade etmektedir. Westermarck (1989, 303) da söz konusu tasvirin bir kahramandan ziyade bir tanrıya ait olması gerektiğini aktarır ve bu betimlenen karakterin Apollon olduğunu düşündüğünü ifade eder. Söz konusu tasvire bronz sikkeler üzerinde ise ilk defa II. Arkhelaos döneminde rastlamaktayız.⁶¹³ Westermarck, bu genç erkek başının Hermes'i temsil ediyor olabileceğini ifade eder.⁶¹⁴ Gardner (1883, 153-154) II. Philippos dönemi sikkelerinde yer alan genç erkek başını ise Ares olarak yorumlamıştır. Babelon (1926, 523-524) ve Westermarck (1994) ise bu tipin de Apollon'u yansıttığını ifade eder. Touratsoglou'na (2012, 41) göre bronz sikkeler üzerinde yer alan genç

⁶⁰⁸ Eserinde doğrudan lejand bilgisi aktarmayan Price'ın, hazırlamış olduğu levhalarda yer alan sikke incelendiğinde herhangi bir lejand görülmemektedir.

⁶⁰⁹ Price 1991, 497.

⁶¹⁰ Price 1991, 31; Delrieux 1999, 297.

⁶¹¹ Bk. *BMC Macedonia*, 164; Gardner 1918, 323; Babelon 1926, 473-474; Kraay 1976, 144; Westermarck 1989, 303; *SNG Alpha Bank*, n. 138-148.

⁶¹² Ayrıca bk. Hill 1906, 81-82; Gardner 1918, 134; Seltman 1933, 139; Kremydi 2011, 163.

⁶¹³ Bk. *BMC Macedonia*, 167; Head 1911, 221; Babelon 1926, 481-482; Plant 1979, 82; Westermarck 1989, 304; *SNG Kikpe*, n. 422.

⁶¹⁴ Westermarck 1989, 305.

erkek başı Karanos'tur. Dolayısıyla tüm bu görüşler ışığında, betimlenen tipin Karanos olma ihtimali ağır basmaktadır.

Arka yüzde görülen ve bu dizide sağa dönük ilerler şekilde tasviri yapılan ve bu seri özelinde zaman zaman yunus, trident ve yıldız gibi sembollerle bir arada bulunan at ve atlı figürü, krallık adına ilk kez sikke bastıran I. Aleksandros'un gümüş sikkelerinde bir ön yüz tipi olarak yer almaktadır.⁶¹⁵ İlerleyen süreçte adeta bir geleneğe dönüşen bu tasvir, II. Perdikkas, I. Arkhelaos, II. Arkhelaos ve ardılarını da kapsayacak biçimde hem ön hem de arka yüz tipi olarak süregelmiştir ve benzer biçimde, sağa ya da sola dönük ilerleyen at ve atlı betimlemesi II. Philippos dönemi gümüş ve bronz sikkelerinde de görülebilir.⁶¹⁶ At tasvirinin bronz sikkeler üzerinde ilk yer alışı II. Arkhelaos dönemine rastlamaktadır.⁶¹⁷ III. Aleksandros döneminde at figürü bulunan bronz sikkeler mevcutken III. Philippos döneminde ise at betimlemesi yerini atlı tasvirine bırakır.

Genel itibariyle Kara Yunanistanı'nın coğrafi koşullarının at yetiştirmeye pek uygun olmaması neticesinde at yetiştiriciliği ve atların savaşlarda etkin kullanımı Peloponessos Savaşı ve sonrasına kadar kısıtlı kalmıştır.⁶¹⁸ Fakat Makedonya'da durum, bölgenin geniş ovaları ve zengin tahıl hasatı dolayısıyla farklı ve at yetiştirmeye son derece müsaitti.⁶¹⁹ Makedonların atlara olan ilgi ve alakası⁶²⁰ ile iyi beslenme şartları Makedon atlarının daha güçlü ve dayanıklı bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur.⁶²¹ Askeri çerçevede, Makedonlar kaliteli atlı birlikleri, söz konusu bu avantajlar neticesinde, ordu içerisinde diğer bölgelere nazaran daha çok kullanmışlardır.⁶²² Krallığın ilk sikkelerinde, krali gümüşlerin ön yüzünde at ve atlı tasvirlerine yer veren⁶²³ I. Aleksandros'un kazandığı askeri başarılarında atlı birliklerinin önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.⁶²⁴ Atlı tipinin bizatihi kralı yansıttığı görüşünün⁶²⁵ yanı sıra

⁶¹⁵ Bk. *BMC Macedonia*, 156-161; Raymond 1953, 78-85; 100-107; 126-128; Kraay 1976, 142; Draganov 2000, 128-130, n. 52-68; *SNG Alpha Bank*, n. 1-81.

⁶¹⁶ Draganov 2000, 132-143; 150-162, n. 70-77; 79-86; 94-96; 98-99; 103-104; 108-109; 113-114; 118-119; 176-240; 242-262; *SNG Alpha Bank*, n. 262-329; 331-411; 426-438.

⁶¹⁷ Bk. *BMC Macedonia*, 167; Westermarck 1989, 304; *SNG Alpha Bank*, n. 172.

⁶¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Gaebel 2002, 81-90; Sidnell 2006, 23-75.

⁶¹⁹ Ellis 1994, 725; Sage 1996, 162; Archibald 2000, 212; Ashley 2004, 13; 29; Sidnell 2006, 85; Thomas 2007, 28; Gabriel 2010, 72.

⁶²⁰ Makedonların bu husustaki ilgilerinin ölüm sonrası inançlarına dair yansımaları için bk. Antikas 2006, 203-209. Ayrıca bk. Antikas 2002, 46-49. Bu durumun en bariz dışavurumlarından biri III. Aleksandros'un özel atı Bucephalus'a duyduğu sevgi ve alakadır; bk. Plut. *Alex.* 6; 32. 7; 44. 2-3; 61; Arr. *Anab.* V. 19; Strab. XV. 1. 29. Ayrıca bk. Anderson 1930; Bosworth 2005, 29; Sidnell 2006, 124; Green 2013, 43-44; 402.

⁶²¹ Gabriel 2010, 74.

⁶²² Burn 1965, 141; Brunt 1976, 151-152; Dodge 1993, 136; Thomas 2007, 148; Gabriel 2010, 72-73.

⁶²³ Bk. *BMC Macedonia*, 156-161; Draganov 2000, 128-130, n. 52-68.

⁶²⁴ Brunt 1976, 152.

⁶²⁵ Franke – Hirmer 1964, 115; Borza 1990, 130.

I. Aleksandros'un sikke tiplerinin arkaik Thrako-Makedon sikkelerinden etkilendiği,⁶²⁶ bu durumun ideolojik bir temele ve yerel geleneğe bir çeşit referans olabileceği de ifade edilmektedir.⁶²⁷ Picard, Makedon sikkelerinde tasvir edilen atlıların aristokratik ve monarşik bir alt metni olduğunu dile getirir.⁶²⁸ Bu görüş, at yetiştiriciliğinin pahalı bir uğraş olması dolayısıyla toprak sahiplerince gerçekleştirilmesi⁶²⁹, bunun neticesinde atlı birliklerin Makedonlar arasında aristokratik bir yapı kazanmış olması⁶³⁰ çerçevesinde değerlendirildiğinde oldukça makul görünmektedir. Ayrıca, Makedonlar için böylesi bir önem arz eden atlar, II. Philippos döneminde ordu içerisinde de çok daha etkin rol verilmeye başlanması ve süvari birliklerinin muharebelerde daha fazla ön plana çıkartılması nedeniyle daha da değerli hale gelmiştir.⁶³¹ Söz konusu betimlemenin I. Aleksandros'tan başlayarak, Makedon krali sikkeleri için ikonografik bir geleneğe dönüşmüş olmasının da söz konusu seçimde etkili olduğu ifade edilmektedir.⁶³² Bu bağlamda Makedonya'da at yetiştiriciliğinin ve süvarilerin köklü bir geçmişe sahip olması, Hellen dünyasında kendine has bir üne sahip olması, ikonografyanın Makedonlar için geleneksel bir öneme haiz olması ve II. Philippos döneminden başlayarak süvari birliklerinin etkin savaş araçları haline gelmesi dolayısıyla at ve atlı betimlemelerini sikkeler üzerinde görmenin oldukça doğal olduğu ifade edilebilir.⁶³³ III. Aleksandros dönemine ait bu bronz serisinde kullanılan at ve III. Philippos dönemindeki atlı tipli sikkeleri de bu çerçevede söz konusu geleneğin bir yansıması ve devamı niteliğinde olmalıdır.

Arka yüzünde sağa dönük ilerleyen at tasvir edilmiş olan sikkeler ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ile darp edilmişlerdir. Söz konusu bu sikkeler Price kataloğuna göre Makedonya (MÖ. 336-323) darparıdır.

⁶²⁶ Caltabiano 1999, 197-198. Bu hususta ayrıca bk. Babelon 1907, 1081; Head 1919, 219; Svoronos 1919; Babelon 1926, 460; Raymond 1953, 43-61; Tačeva 1992. III. Amyntas dönemi gümüşlerinde ön yüzde yer alan atlı tipinin ise mitolojik bir referansa mı sahip olduğu yoksa Makedon atlısını mı temsil ettiği hususu tartışmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Greenwalt 1993; Fox 2011a, 11-12.

⁶²⁷ Sprawski 2010, 141. I. Aleksandros dönemi sikkelerinde yer alan at ve atlı tiplerinin içerdiği referanslara dair ayrıca bk. Prestianni-Giallombardo – Tripodi 1996, 311-328.

⁶²⁸ Picard 1986.

⁶²⁹ Spence 2002, 89; Sidnell 2006, 25-26; 76; Müller 2010, 30. Söz konusu durumun Homerik yansıması hakkında bk. Donlan 1997, 664-665.

⁶³⁰ Müller 2010, 30. Makedon atlı birliği hetairoi'nin aristokratik yapısı hakkında bk. Hammond – Griffith 1979, 153-154; Sage 1996, 164; 173; Hanson 1999, 148; Heckel 2003, 205; Bosworth 2005, 319; Sidnell 2006, 76; 79; Sawada 2010, 392-393; Phillips 2012, 9-10; Green 2013, 17; Anson 2013, 24-25.

⁶³¹ Burn 1965, 141; Sekunda – McBride 1995, 5; Spence 2002, 88; Worthington 2003, 75-76; Sidnell 2006, 75-77; Gabriel 2010, 72; Fox 2011b, 347; Brice 2012, 29; Hatzopoulos 2012, 42; Mayor 2014a, 289. II. Philippos'un süvari birliğine yönelik yaptığı değişiklikler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Gabriel 2010, 72-82; Phillips 2012, 55-61. III. Aleksandros döneminde süvari kullanımına dair ayrıntılı bilgi için bk. Brunt 1963; Sekunda – McBride 1995, 14-23; Gaebel 2002, 159-199.

⁶³² Hill 1906, 82; Caltabiano 1999, 197-207; Dahmen 2010, 52.

⁶³³ Ayrıca, II. Philippos döneminde darp edilen ve ön yüzünde sağa dönük Zeus başı arka yüzünde sola dönük ilerleyen, sağ eli havada atlı tipi bulunan gümüş sikkelerin arka yüzünde yer alan atlının, kralın kendisi olduğu da düşünülmektedir. Bu hususta bk. Le Rider 1977, 5-6; 364-366; Prestianni-Giallombardo – Tripodi 1996, 329-351; Caltabiano 1999, 197-198; Fox 2011b, 360-361.

Atlı figürüne sahip örnekler ise ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ya da ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΙΟΥ lejandlarından birine sahiptir. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşıyan örnekler Makedonya'da (MÖ. 323-317), ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşıyan örnekler ise Kaunos'ta (MÖ. 323-319) darp edilmişlerdir. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΙΟΥ lejandına ise yalnızca Kaunos (MÖ. 323-319) darplarında rastlanmaktadır.

Price'ın kataloğuna (1991, 123-125) göre, arka yüzünde at tasviri bulunan sikkeler sadece Makedonya'da ve ½ AE biriminde basılmış olup tarihlendirmesi MÖ. 336-323 arasındadır.⁶³⁴ Gatzolis (2012, 383) ise mevzubahis sikkelerin posthumous olarak basıldığını ileri sürmektedir. Bu görüşüne dayanak olarak da bazı definelerde⁶³⁵ bu serinin tek başına bulunmasını, bunun söz konusu serinin bir dönem krallık içerisinde sirküle olan yegane bronz serisi olduğu anlamına geldiğini ve Kassandros'un bölgede etkinliğini sağlamasının ardından darp ettirmiş olduğu Herakles/aslan bronz serisinin genç erkek başı/at serisinin üzerine yeniden darp edilmiş olmasını göstermektedir.⁶³⁶ Gatzolis (2012, 383) ayrıca bu serinin Makedon Krallığı'nda sirküle olan III. Aleksandros adını taşıyan son seri olduğunu da ileri sürmektedir.

Atlı tasviri bulunan örnekler ise Makedonya'da AE ve ½ AE birimlerinde ve MÖ. 323-317 arasında,⁶³⁷ Price'a (1991, 283-284) göre, Miletos'ta, Ashton'a (2004, 33-43) göre ise Kaunos'ta basılan örnekler ise AE, ½ AE ve ¼ AE birimlerinde MÖ. 323-319 arasında darp edilmişlerdir. Bir başka deyişle III. Aleksandros'un ardından bu serinin ön yüz tipi aynı kalmış fakat at figürü atlı tasviri ile değiştirilmiş ve lejandda da değişikliğe gidilmiştir.

4.2.3.8 Herakles Başı - Atlı

III. Philippos döneminde darbına başlanan iki seriden ilki olan dizinin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu sakalsız Herakles başı tasviri, arka yüzünde ΑΛΕ ve Β-Α⁶³⁸ ya da ΦΙ ve Β-Α⁶³⁹ lejandlarıyla birlikte sağa dönük bir atlı betimlemesi bulunur. Arka yüzde yer alan, sağ eli havada atlı figürüne, sembolsüz örneklerin yanı sıra, kerykeion, labrys ve çeşitli monogramların eşlik ettiği sikkeler de bulunmaktadır.

Herakles başı ile atlı figürünün aynı sikkede buluşması ilk kez II. Philippos dönemi gümüş sikkelerinde olmuştur.⁶⁴⁰ III. Aleksandros döneminde ise bu iki tip bir arada

⁶³⁴ Price'ın (1991, 31) eserinde bu serinin ¼ AE biriminden de söz edilmektedir. Fakat bahsi geçen sikke katalogda bulunamamıştır. Yalnızca 344 referans numaralı sikkenin "c" harfli örneği 1.94 gr. olarak yazılmış olup çeyrek birim olması muhtemeldir fakat asıl referans sikkesi ½ AE olarak belirtilmiştir.

⁶³⁵ *CHI* 42 (Langhadikia, Selanik yakınları 1974); *CH* VII 179; 217.

⁶³⁶ Gatzolis ayrıca bu serinin Makedon Krallığı'nda sirküle olan III. Aleksandros adını taşıyan son seri olduğunu da ileri sürmektedir.

⁶³⁷ Price 1991, 125-126.

⁶³⁸ Söz konusu sikke örneği için bk. Price 1991, 125, n. 372 ve lev. CXLIV.

⁶³⁹ Bk. Price 1991, 126, n. P2 ve lev. CXLIV.

⁶⁴⁰ Bk. Draganov 2000, 158-162, n. 221-227; 244; 260-262.

kullanılmamıştır. III. Philippos döneminde darbına başlanan bir seridir. II. Philippos'un ikonografyasının bir devamı niteliğinde olduğu ifade edilebilir.

Herakles başı/atlı serisine dahil olan iki ayrı sikke grubunun⁶⁴¹ arka yüzünde betimlenen atlı figürü, ortak bir şekilde sağ eli havada tasvir edilmiştir. II. Philippos döneminde darp edilen, ön yüzünde Zeus, arka yüzünde sola dönük ilerleyen atlı bulunan, krali bir ifade taşıdığı düşünülen gümüş serisinde de tasvir bu şekildedir.⁶⁴² Söz konusu husus, III. Philippos döneminde darbına başlanan bu serinin, en azından arka yüz tipi açısından II. Philippos dönemi ikonografyasını takip ettiği görüşünü desteklemektedir.

Bu serinin darp yeri Makedonya olup, AE biriminde basılmışlardır ve tarihlendirmesi MÖ. 323-317 arasındadır.⁶⁴³ III. Philippos'un ardından basımına devam edilmemiştir.

4.2.3.9 Apollon Başı - Atlı

III. Philippos dönemine tarihlenen iki bronz sikke serisinden bir diğeri ön yüzünde taçlı Apollon başı, arka yüzünde atlı bulunan seridir. Mevzubahis sikkelerin arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΥ,⁶⁴⁴ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΥ⁶⁴⁵ ya da ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΑΥ⁶⁴⁶ lejandları yer almaktadır.

Apollon başı ile atlı tipini bir arada ilk kez II. Philippos dönemi gümüş ve bronz sikkelerinde görmekteyiz.⁶⁴⁷ Bu III. Philippos dönemi krali bronz serisi, II. Philippos döneminde darp edilenler ile ikonografik olarak örtüşmektedir. Amphipolis darphanesinde basılmış olan bu bronzlar AE birimindedir ve MÖ. 320-315 arasına tarihlendirilmiştir.⁶⁴⁸

⁶⁴¹ Katalog no. 36 ve 37-40.

⁶⁴² Bk. Draganov 2000, 150, n. 176-181; 154, n. 198-201.

⁶⁴³ Price 1991, 125-126.

⁶⁴⁴ Bk. Price 1991, 133, n. 437 ve lev. CXLIV.

⁶⁴⁵ Bk. Price 1991, 133, n. 437A.

⁶⁴⁶ Bk. Price 1991, 133, n. P3 ve lev. CXLIV.

⁶⁴⁷ Bk. Draganov 2000, 158-162, n. 228-239; 243; 245-258.

⁶⁴⁸ Price 1991, 133.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE YER ALAN III. ALEKSANDROS VE III. PHILIPPOS DÖNEMİNE ATFEDİLEN MAKEDON KRALI BRONZ SİKKELERİ

5.1 Katalog

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, sembolsüz.

Price 1991, 177, n. 266 (Makedonya)

Hunter 1975, 327, n. 292 (Belirtilmemiş)

SNG Aarhus, lev. 17, n. 454⁶⁴⁹ (Amphipolis)

SNG Manchester, lev. XXVII, n. 715 (Belirsiz Darphane)

Ashton 1998, 21, n. 2 (Makedonya)

SNG Milano, 46, n. 135-36 (Makedonya)

Draganov 2000, 188, n. 431 (Makedonya)

1. AE	3	19 mm.	5.86 gr.	37817	Lejand okunaksız
2. AE	6	19 mm.	6.84 gr.	34719	
3. AE	10	18 mm.	4.91 gr.	31422	
4. AE	-	18 mm.	-	37815	
5. AE	-	18 mm.	-	31420	(ΑΛ)ΕΞΑΝΔΡΟΥ
6. AE	3	17.5 mm.	5.58 gr.	37805	Lejand okunaksız

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, sembolsüz.

Price 1991, 117, n. 267 (Makedonya)

Boutin 1979, 109, n. 2034 (Anonim)

SNG Cop., lev. 27, n. 1062⁶⁵⁰ (Belirsiz Darphane)

⁶⁴⁹ III. Aleksandros dönemi ve sonrası.

⁶⁵⁰ MÖ. IV. ve III. yy.

SNG Aarhus, lev. 17, n. 455⁶⁵¹ (Belirtilmemiş)

SNG Alpha Bank, lev. XXXIV, n. 738-740 (Makedonya)

SNG München 10./11, lev. 37, n. 829-30 (Makedonya)

SNG Saroglos, lev. XLIII, n. 828-829 (Makedonya)

7. ¼ AE	9	12 mm.	1.31 gr.	36134	ΑΛΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)
8. ¼ AE	9	11.5 mm.	1.44 gr.	36135	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak ile yay, altta lobut, sembolsüz.

Price 1991, 117, n. 268 (Makedonya)

Hunter 1975, 327, n. 293 (Belirtilmemiş)

SNG Alpha Bank, lev. XXXIII, n. 712 (Makedonya)

Draganov 2000, 190, n. 447 (Makedonya)

9. AE	9	18 mm.	6.36 gr.	31425	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
-------	---	--------	----------	-------	--------------

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, en üstte şimşek demeti.

Price 1991, 117, n. 269 (Makedonya)

Müller 1855, lev. III, n. 21 (Pella)

Hunter 1975, 327, n. 294 (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 27, n. 1034⁶⁵² (Amphipolis)

SNG Dreer, lev. 21, n. 520⁶⁵³ (Amphipolis)

SNG Leipzig I, lev. 29, n. 604-605 (Belirtilmemiş)

Draganov 2000, 188, n. 433 (Makedonya)

SNG Saroglos, lev. XLIII, n. 830 (Makedonya)

10. AE	3	16,5 mm.	4.58 gr.	37807	(Α)ΑΛΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)
--------	---	----------	----------	-------	-----------------

⁶⁵¹ III. Aleksandros ve sonrası.

⁶⁵² MÖ. 328 ve sonrası.

⁶⁵³ yak. MÖ. 328.

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak ile yay, altta lobut, en üstte kerykeion başı.

Price 1991, 118, n. 273 (Makedonya)

SNG Alpha Bank, lev. XXXIII, n. 714 (Makedonya)

11. AE	12	17 mm.	6.15 gr.	5587	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
12. AE	6	17 mm.	6.13 gr.	22662	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, en üstte kerykeion sola.

Price 1991, 118, n. 274 (Makedonya)

13. AE	3	17.5 mm.	5.43 gr.	37808	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
--------	---	----------	----------	-------	--------------

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, en üstte A.

Price 1991, 120, n. 296 (Makedonya)

Müller 1855, lev. XXII, n. 1697 (Belirsiz)

SNG Cop., lev. 27, n. 1061⁶⁵⁴ (Belirsiz Darphane)

14. AE	12	17 mm.	6.07 gr.	31421	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
--------	----	--------	----------	-------	--------------

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, altında E.

Price 1991, 121, n. 322 (Makedonya)

Hunter 1975, 329, n. 317 (Belirtilmemiş)

⁶⁵⁴ Sadak ile yay yerine sadak içerisinde yay denmiş. Tarihlendirmesi; MÖ. IV. ve III. yy.

SNG Cop., lev. 27, no. 1059⁶⁵⁵ (Belirsiz Darphane)

Draganov 2000, 188, n. 438 (Makedonya)

SNG Saroglos, lev. XLIII, n. 843 (Makedonya)

15. AE	3	19 mm.	4.88 gr.	25746	
16. AE	9	17.5 mm.	4.86 gr.	37813	
17. AE	3	16.5 mm.	4.50 gr.	7393	(A)ΑΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, altında yunus.

Price 1991, 122, n. 323 (Makedonya)

Müller 1855, lev.. IX, n. 541⁶⁵⁶ (Belirsiz Makedon kentleri)

SNG Lewis, lev. XII, n. 509 (Pella?)

SNG Cop., lev. 27, n. 1057⁶⁵⁷ (Belirsiz Darphane)

SNG Aarhus, lev. 17, n. 456⁶⁵⁸ (Belirtilmemiş)

SNG Dreer, lev. 22, n. 529⁶⁵⁹ (Belirsiz)

Ashton 1998, 34, n. 7-8 (Makedonya)

SNG Milano, 48, n. 150-51 (Makedonya)

Draganov 2000, 188, n. 440 (Makedonya)

SNG München 10./11, lev. 38, n. 851 (Makedonya)

18. AE	6	20 mm.	5.44 gr.	5602	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
19. AE	12	18 mm.	6.16 gr.	28466	
20. AE	12	17.5 mm.	6.70 gr.	7838	

⁶⁵⁵ E harfi “?” ile işaretlenmiş. Tarihlendirmesi; MÖ. IV. ve III. yy.

⁶⁵⁶ Price (1991, 122-123) 323 ve 339 numaralı sikkelerin her ikisi için de Müller’in katalogundaki bu sikkeye referans vermiştir.

⁶⁵⁷ MÖ. IV. ve III. yy.

⁶⁵⁸ III. Aleksandros dönemi ve sonrası.

⁶⁵⁹ MÖ. IV. ve III. yy.

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, semboldüz.

Price 1991, 122, n. 326 (Makedonya)

21. AE	3	18 mm.	5.44 gr.	5619	
22. AE	3	17.5 mm.	4.98 gr.	28880	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ(Y)
23. AE	3	16.5 mm.	4.94 gr.	37967	

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, semboldüz.

Price 1991, 122, n. 326A (Makedonya)

SNG Alpha Bank, lev. XXXIV, n. 737 (Makedonya)

SNG Christomanos, lev. 14, n. 225 (Makedonya)

24. AE	3	18mm.	5.35 gr.	37968	(ΑΛ)ΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
25. AE	3	17mm.	5.44 gr.	37816	

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, semboldüz.

Price 1991, 122, n. 327 (Makedonya)

SNG Stockholm, 28, n. 1099-1100 (Anonim)

Draganov 2000, 190, n. 442 (Makedonya)

26. ¼ AE	3	11 mm.	1.40 gr.	21600	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
27. ¼ AE	12	11 mm.	1.74 gr.	24743	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, altında I.

Price 1991, 122, n. 329 (Makedonya)

28. AE 3 18 mm. 6.25 gr. 6651

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, en üstte kerykeion başı.

Price 1991, 122, n. 331 (Makedonya)

29. AE 12 16.5 mm. 6.45 gr. 34047

30. AE 12 16.5 mm. 6.84 gr. 36706

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, taçlı genç erkek başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, sağa dönük at, altta yunus.

Price 1991, 123, n. 339 (Makedonya)

Müller 1855, lev.. IX, n. 541⁶⁶⁰ (Belirsiz Makedon kentleri)

Gaebler 1935, 170, n. 9 (Belirtilmemiş)

Hunter 1975, 330, n. 325 (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 27, n. 1029⁶⁶¹ (Belirtilmemiş)SNG Dreer, lev. 21, n. 509-10⁶⁶² (Amphipolis)Leschhorn 1998, 120, n. 716⁶⁶³ (Belirtilmemiş)

SNG Keckman, lev. 1, n. 3 (Makedonya)

SNG Alpha Bank, lev. XXXIV, n. 746-7 (Makedonya)

SNG München 10./11, lev. 38, n. 859-62 (Makedonya)

SNG Christomanos, lev. 13, n. 217 (Makedonya)

⁶⁶⁰ Price eserinde, 323 ve 339 numaralı sikkeleri için Müller'in katalogundaki bu sikkeye referans vermiştir.⁶⁶¹ Yunus sembolü “?” ile belirtilmiştir. Tarihlendirmesi; yak. MÖ. 310-300.⁶⁶² MÖ. 310-300.⁶⁶³ Yunus sembolü “?” ile belirtilmiştir.

SNG Saroglos, lev. XLIII, n. 845 (Makedonya)

31. ½ AE 3 16 mm. 3.47 gr. 37826 ΑΛΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, taçlı genç erkek başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, sağa dönük at, altta trident başı.

Price 1991, 123, n. 343 (Makedonya)

32. ½ AE 6 15 mm. 2.93 gr. 37828 (Α)ΛΕ(ΞΑ)ΝΔ(ΡΟΥ)

Makedonya

(yak. MÖ. 336-323)

Öy. Sağa dönük, taçlı genç erkek başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, sağa dönük at, altta yıldız.

Price 1991, 124, n. 349 (Makedonya)

Boutin 1979, 106, n. 1965 (Belirtilmemiş)

SNG Milano, 48, n. 162 (Makedonya)

33. ½ AE 9 16 mm. 4.10 gr. 37824 (Α)ΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Makedonya

(yak. MÖ. 323-317)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕ, sağa dönük atlı, sağ altta kerykeion başı, etrafında B-A.

Price 1991, 125, n. 372 (Makedonya)

Gaebler 1935, 179, n. 4⁶⁴ (Belirtilmemiş)

Winterthur 1987, 148, n. 1584e⁶⁵ (Küçük Asya)

Draganov 2000, 186, n. 422 (Makedonya)

34. AE 12 19 mm. 5.77 gr. 7395

⁶⁴ V. Aleksandros dönemi (MÖ. 295).

⁶⁵ MÖ. 323-316 arası.

Makedonya

(yak. MÖ. 323-317)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. Sol üstte ΦI, sağa dönük atlı, sağ altta B-A.

Price 1991, 126, n. P2 (Makedonya)

Gaebler 1935, 178, n. 2⁶⁶⁶ (Belirtilmemiş)Winterthur 1987, 148, n. 1584c⁶⁶⁷ (Küçük Asya)

SNG München 10./11, lev. 42, n. 978-80 (Makedonya)

Draganov 2001, 148, n. 540 (Makedonya?)

SNG Kikpe, lev. 43, n. 440 (Makedonya)

Lenger 2016a, 36-41 (Batı Küçük Asya)

Lenger 2016b, 644-656 (Batı Küçük Asya)

35. AE	12	20 mm.	5.15 gr.	34059	Kontrmark; Kerykeion
36. AE	12	20 mm.	5.79 gr.	22672	Kontrmark; Kerykeion
37. AE	12	20 mm.	6.15 gr.	21202	
38. AE	12	19 mm.	5.10 gr.	33970	

Makedonya

(yak. MÖ. 334 ve sonrası)

Öy. Şimşek demeti bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, altında .Liampi 1986, 57, n. 67-68⁶⁶⁸ (Belirtilmemiş)

Liampi 1998, 101, n. M7 (Pella ya da Amphipolis?)

Price 1991, 129, n. 413⁶⁶⁹ (Makedonya)

SNG Alpha Bank, lev. XXXVIII, n. 842 (Makedonya)

Draganov 2000, 194, n. 478 (Makedonya)

SNG München 10./11, lev. 39, n. 896-7⁶⁷⁰ (Makedonya)

39. ½ AE	7-8	17 mm.	3.29 gr.	34756	
----------	-----	--------	----------	-------	--

⁶⁶⁶ IV. Philippos dönemi (MÖ. 297-296).⁶⁶⁷ MÖ. 323-316 arası.⁶⁶⁸ III. Aleksandros ve ardılları dönemi.⁶⁶⁹ yak. MÖ. 325-310.⁶⁷⁰ yak. MÖ. 334-310.

Makedonya

(yak. MÖ. 334 ve sonrası)

Öy. Şimşek demeti bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, altında yunus ve **A**.

Liampi 1998, 101, n. M7 (Pella ya da Amphipolis?)

Price 1991, 129, n. 415⁶⁷¹ (Makedonya)

40. ½ AE - 17 mm. 3.34 gr. 37837

Makedonya

(yak. MÖ. 325-310)

Öy. Lobut bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sembolsüz.

Liampi 1986, 61, n. 157-159⁶⁷² (Batı Küçük Asya)

Price 1991, 140, n. 419 (Makedonya)

Mathisen 1979, 4, n. VIII⁶⁷³ (Belirtilmemiş)SNG Cop., lev. 29, n. 1131⁶⁷⁴ (Anonim)

41. ½ AE 12 15.5 mm. 4.06 gr. 29075

Makedonya

(yak. MÖ. 325-310)

Öy. Yıldız bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta kerykeion.

Liampi 1986, 65, n. 282⁶⁷⁵ (Makedonya?)Liampi 1998, 104, M15⁶⁷⁶ (Makedonya)

Price 1991, 130, n. 419A (Makedonya)

SNG Cop., lev. 29, n. 1137⁶⁷⁷ (Anonim)Klein 1999, 28, n. 134⁶⁷⁸ (Belirtilmemiş)

⁶⁷¹ yak. MÖ. 325-310.⁶⁷² MÖ. 323 sonrası.⁶⁷³ yak. MÖ. 288-277.⁶⁷⁴ MÖ. 311 sonrası.⁶⁷⁵ MÖ. 323 sonrası.⁶⁷⁶ MÖ. 323 sonrası.⁶⁷⁷ Referanstaki örnek 1.44 gramdır. Tarihlendirmesi ise "MÖ. 311 sonrası" şeklindedir.⁶⁷⁸ Söz konusu referanstaki örnek 1.38 gram olmakla birlikte tarihlendirmesi "MÖ. 323 sonrası" şeklindedir.

SNG Christomanos, lev. 14, n. 238 (Belirtilmemiş)

42. ½ AE - 12.5 mm. 2.48 gr. 21252

43. ½ AE - 12.5 mm. 2.57 gr. 31042

Kyme?

(yak. MÖ. 323-310)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, altında tek kulplu kap.

Ashton 2014, 25-26, 47, figr. 6 (Kyme?)

Price 1991, 122, n. 325⁶⁷⁹ (Makedonya)

Müller 1855, lev.. XIV, n. 951 (Kyme)

Hunter 1975, 329, n. 311⁶⁸⁰ (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 27, n. 1052-53⁶⁸¹ (Belirsiz Darphane)

SNG Blackburn, lev. XXI, n. 499 (Pella)

Ashton 1998, 34, n. 9-10 (Makedonya)

SNG Alpha Bank, lev. XXXIV, n. 735 (Makedonya)

Draganov 2000, 190, n. 455 (Makedonya)

SNG München 10./11, lev. 38, n. 853 (Makedonya)

SNG Saroglos, lev. XLIII, n. 844 (Makedonya)

SNG Marc Bar, 74, n. 463 (Kyme)

44. AE 3 18 mm. 5.44 gr. 25372 ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

45. AE 6 17.5 mm. 5.86 gr. 39270

Miletos ya da Mylasa

(yak. MÖ. 320)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta , sağ altta M.

Liampi 1986, 63, n. 223-229⁶⁸² (Miletos?)

Price 1991, 275, n. 2069 (Miletos ya da Mylasa)

⁶⁷⁹ yak. MÖ. 336-323.

⁶⁸⁰ MÖ. 336-323.

⁶⁸¹ MÖ. IV. ve III. yy.

⁶⁸² MÖ. 323 sonrası.

Mathisen 1979, 4, n. VI⁶⁸³ (Belirtilmemiş)

SNG Stockholm, 28, n. 1110-1111⁶⁸⁴ (Anonim)

Draganov 2000, 194, n. 483 (Miletos ya da Mylasa)

46. ½ AE 6 16 mm. 4.50 gr. 39279 B-(A)

Sardeis

(yak. MÖ. 334-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, altında .

Price 1991, 323, n. 2551 (Sardeis)

Müller 1855, lev. XII, n. 840 (Belirsiz)

47. AE 12 19 mm. 6.82 gr. 39268

Sardeis

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Kerykeion bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta kerykeion, sağ altta gül.

Liampi 1986, 58, n. 79-80, 91-93⁶⁸⁵ (Sardeis)

Price 1991, 328, n. 2604A (Sardeis)

48. ½ AE 6 15 mm. 2.73 gr. 39280

Sardeis

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Kerykeion bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sağda kerykeion, sol altta , sağ altta gül.

Liampi 1986, 58, n. 84⁶⁸⁶ (Sardeis)

Price 1991, 328, n. 2606A (Sardeis)

Mathisen 1979, 4, n. XII⁶⁸⁷ (Belirtilmemiş)

⁶⁸³ yak. MÖ. 288-277.

⁶⁸⁴ MÖ. 311 sonrası.

⁶⁸⁵ MÖ. 325-302.

⁶⁸⁶ MÖ. 325-302.

⁶⁸⁷ yak. MÖ. 288-277.

Winterthur 1987, 149, n. 1596⁶⁸⁸ (Sardeis)

Ashton 1998, 39, n. 109 (Sardeis)

49. ½ AE - 14.5 mm. 3.46 gr. 33976

Sardeis

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Kerykeion bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sağda kerykeion, solda gül, altta TI.

Liampi 1986, 59, n. 88-90⁶⁸⁹ (Sardeis)

Price 1991, 329, n. 2614 (Sardeis)

Ashton 1998, 27, n. 155 (Sardeis)

Klein 1999, 27, n. 130 (Sardeis)

SNG München 10./11, lev. 40, n. 913 (Sardeis)

SNG Kikpe, lev. 43, n. 436⁶⁹⁰ (Sardeis)

50. ½ AE 6 15.5 mm. 3.66 gr. 38179

Sardeis

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, solda gül.

Ashton 2004, 41 (Sardeis)

Price 1991, 275, n. 2070 (Miletos ya da Mylasa)

Ashton 1998, 37, n. 50-60 (Miletos ya da Mylasa)

51. ½ AE 12 16.5 mm. 3.87 gr. 34030

Sardeis

(MÖ. 323 ve sonrası)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta kerykeion.

Lenger 2013b, 383, n. 1-20 (Sardeis?)

⁶⁸⁸ MÖ. 321-320.

⁶⁸⁹ MÖ. 325-302.

⁶⁹⁰ yak. MÖ. 325-302.

- Liampi 1986, 62, n. 170-192⁶⁹¹ (Miletos?)
 Price 1991, 344, n. 3158⁶⁹² (Salamis)
 Gaebler 1935, 173, n. 4⁶⁹³ (Anonim)
 Mathisen 1979, 4, n. VI⁶⁹⁴ (Belirtilmemiş)
 SNG Stockholm, 28, n. 1113⁶⁹⁵ (Anonim)
 SNG Cop., lev. 29, n. 1124-25⁶⁹⁶ (Anonim)
 Winterthur 1987, 149, n. 1593⁶⁹⁷ (Küçük Asya)
 Lindgren Col., 61, n. 1295⁶⁹⁸ (Anonim)
 Ashton 1998 29, n. 198-9 (Salamis)
 Ashton 1998, 41, n. 134-140 (Salamis)
 Leschhorn 1998, 122, n. 722⁶⁹⁹ (Anonim)
 Klein 1999, 28, n. 132 (Salamis)
 SNG Keckman, lev. 2, n. 55 (Salamis)
 SNG Kayhan II, n. 1084 (Salamis)

52. ½ AE	6	18 mm.	4.92 gr.	35878	
53. ½ AE	12	18 mm.	3.75 gr.	38023	
54. ½ AE	11	17.5 mm.	3.51 gr.	38022	Kerykeion? Lejand okunaksız
55. ½ AE	12	17 mm.	4.31 gr.	39286	
56. ½ AE	12	17 mm.	4.55 gr.	39288	
57. ½ AE	12	17 mm.	3.97 gr.	22071	
58. ½ AE	12	17 mm.	3.83 gr.	23124	
59. ½ AE	12	17 mm.	3.78 gr.	28490	
60. ½ AE	12	17 mm.	4.43 gr.	30598	
61. ½ AE	3	17 mm.	4.08 gr.	37723	
62. ½ AE	12	17 mm.	4.41 gr.	21049	Kerykeion?
63. ½ AE	12	17 mm.	4.18 gr.	21050	Kerykeion?
64. ½ AE	7	16.5 mm.	4.20 gr.	21052	
65. ½ AE	6	16.5 mm.	3.40 gr.	21423	

⁶⁹¹ MÖ. 323 sonrası.

⁶⁹² yak. MÖ. 323-315.

⁶⁹³ IV. Aleksandros'un ölümünden sonra.

⁶⁹⁴ yak. MÖ. 288-277.

⁶⁹⁵ MÖ. 311 sonrası.

⁶⁹⁶ MÖ. 311 sonrası.

⁶⁹⁷ MÖ. IV. yy sonrası.

⁶⁹⁸ MÖ. 311 sonrası.

⁶⁹⁹ MÖ. 311 sonrası.

66. ½ AE	12	16.5 mm.	3.74 gr.	28465
67. ½ AE	12	16.5 mm.	2.98 gr.	31510
68. ½ AE	12	16 mm.	3.79 gr.	8343
69. ½ AE	12	16 mm.	4.20 gr.	33937
70. ½ AE	6	16 mm.	4.16 gr.	34730
71. ½ AE	12	16 mm.	4.02 gr.	35889
72. ½ AE	12	16 mm.	4.27 gr.	39175
73. ½ AE	6	16 mm.	4.35 gr.	39287
74. ½ AE	12	16 mm.	3.80 gr.	39277
75. ½ AE	6	16 mm.	4.17 gr.	39287
76. ½ AE	12	16 mm.	3.77 gr.	39274
77. ½ AE	12	16 mm.	4.22 gr.	21053
78. ½ AE	6	16 mm.	4.02 gr.	21055
79. ½ AE	12	16 mm.	3.65 gr.	21401
80. ½ AE	2	16 mm.	3.09 gr.	24740
81. ½ AE	12	16 mm.	3.43 gr.	28980
82. ½ AE	12	16 mm.	4.03 gr.	31004
83. ½ AE	9	15 mm.	3.62 gr.	10253
84. ½ AE	6	15 mm.	4.15 gr.	31223
85. ½ AE	6	15 mm.	4.28 gr.	23023
86. ½ AE	-	14.5 mm.	4.09 gr.	39285

Kaunos

(yak. MÖ. 320)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta labrys, sağ altta K.

Ashton 2004, 33-46 (Kaunos)

Liampi 1986, 62, n. 193-217⁷⁰⁰ (Miletos?)

Price 1991, 275, n. 2064 (Miletos ya da Mylasa)

Gaebler 1935, 174, n. 9⁷⁰¹ (Anonim)

Mathisen 1979, 4, n. VI⁷⁰² (Belirtilmemiş)

⁷⁰⁰ MÖ. 323 sonrası.

⁷⁰¹ IV. Aleksandros'un ölümünden sonra.

⁷⁰² yak. MÖ. 288-277.

- SNG Stockholm, 28, n. 1112⁷⁰³ (Anonim)
 SNG Cop., lev. 29, n. 1129⁷⁰⁴ (Anonim)
 Thompson 1983, lev. 31, C⁷⁰⁵ (Miletos?)
 Ashton 1998, 24, n. 44-65 (Miletos ya da Mylasa)
 Ashton 1998, 37, n. 47-49 (Miletos ya da Mylasa)
 Klein 1999, 28, n. 133 (Miletos)
 SNG Keckman, lev. 2, n. 23-26 (Miletos ya da Mylasa)
 Draganov 2000, 194, n. 482 (Miletos ya da Mylasa)
 SNG München 10./11, lev. 40, n. 907-9 (Miletos)
 SNG Marc Bar, 74, n. 477⁷⁰⁶ (Nerede basıldığı bilinmeyen; Karia?)
 Lenger 2013a, 6, n. 1-4 (Miletos ya da Mylasa)
87. ½ AE	12	18 mm.	4.02 gr.	21051	
88. ½ AE	12	18 mm.	4.48 gr.	23141	
89. ½ AE	9	17 mm.	3.70 gr.	1308	
90. ½ AE	6	17 mm.	3.91 gr.	34871	
91. ½ AE	6	17 mm.	4.35 gr.	39276	
92. ½ AE	3	17 mm.	4.42 gr.	39275	
93. ½ AE	12	17 mm.	3.19 gr.	39284	
94. ½ AE	12	17 mm.	4.37 gr.	23142	
95. ½ AE	6	17 mm.	3.52 gr.	25775	
96. ½ AE	12	17 mm.	3.50 gr.	39281	
97. ½ AE	12	17 mm.	3.95 gr.	39283	Kontrmark; sağa dönük baş
98. ½ AE	6	16.5 mm.	4.81 gr.	37725	
99. ½ AE	3	16 mm.	2.89 gr.	31159	

Kaunos

(yak. MÖ. 320)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta labrys, sağ altta K.

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos)

⁷⁰³ MÖ. 311 sonrası.

⁷⁰⁴ MÖ. 311 sonrası.

⁷⁰⁵ Thompson (1983, 65) söz konusu sikkenin muhtemelen Demetrios dönemi darbı olduğunu ifade etmiştir.

⁷⁰⁶ MÖ. 320-310.

Liampi 1986, 62, n. 221-222 (Miletos?)

Price 1991, 275, n. 2065 (Miletos ya da Mylasa)

Thompson 1983, lev. 31, B (Miletos?)

100.	¼ AE	6	13.5 mm.	1.87 gr.	34759
101.	¼ AE	6	13 mm.	1.88 gr.	33981
102.	¼ AE	6	13 mm.	2.03 gr.	34758

Kaunos

(yak. MÖ. 320)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sağ altta K.

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos)

Price 1991, 275, n. 2066 (Miletos ya da Mylasa)

103.	½ AE	11?	16,5 mm.	3.61 gr.	21054	(B-A)
------	------	-----	----------	----------	-------	-------

Kaunos

(yak. MÖ. 320)

Öy. Labrys bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sağ altta K.

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos)

Liampi 1986, 65, n. 271-274⁷⁰⁷ (Karia?)

Price 1991, 275, n. 2068 (Miletos ya da Mylasa)

Mathisen 1979, 4, n. X⁷⁰⁸ (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 29, n. 1130⁷⁰⁹ (Anonim)

Lenger 2013a, 6, n. 5-6 (Miletos ya da Mylasa)

104.	½ AE ⁷¹⁰	12	11.5 mm.	1.39 gr.	39272
105.	½ AE	3	11.5 mm.	1.32 gr.	39271

⁷⁰⁷ MÖ. 323 sonrası.

⁷⁰⁸ yak. MÖ. 288-277.

⁷⁰⁹ MÖ. 311 sonrası.

⁷¹⁰ Price n. 2068 daha sonra ¼ AE olarak düzeltilmiştir; bk. Hersh 1998, 143.

Kaunos

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, altında buğday başağı.

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos)

Price 1991, 281, n. 2102 (Miletos)

Müller 1855, lev.. IX, n. 569 (Belirsiz Makedon kentleri)

Gaebler 1935, 170, n. 10⁷¹¹ (Belirtilmemiş)SNG Cop., lev. 27, n. 1054-55⁷¹² (Belirsiz darphane)Thompson 1983, 52, n. 149-56⁷¹³ (Miletos)SNG Dreer, lev. 22, n. 528⁷¹⁴ (Belirsiz)

Ashton 1998, 25, n. 77-103 (Miletos)

Ashton 1998, 38, n. 66-71 (Miletos)

SNG Keckman, lev. 2, n. 32-36 (Miletos)

SNG Milano, 66, n. 255 (Miletos)

Draganov 2000, 190, n. 457 (Miletos)

SNG München 10./11, lev. 39, n. 903 (Miletos)

SNG Saroglos, lev. XLIV, n. 852 (Miletos)

SNG Kikpe, lev. 43, n. 437 (Miletos)

SNG Kayhan II, n. 1079 (Miletos)

106. AE	9	19.5 mm.	5.48 gr.	34058	Lejand okunaksız
107. AE	3	19.5 mm.	5.61 gr.	28896	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
108. AE	3	19 mm.	5.12 gr.	5581	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
109. AE	3	19 mm.	5.23 gr.	5627	
110. AE	3	19 mm.	5.25 gr.	1413	
111. AE	3	19 mm.	5.34 gr.	21256	
112. AE	3	18.5 mm.	5.48 gr.	22102	(ΑΛ)ΕΞΑ(ΝΔΡΟΥ)
113. AE	3	18 mm.	4.98 gr.	25776	
114. AE	3	17.5 mm.	4.59 gr.	1412	
115. AE	3	17 mm.	5.28 gr.	1411	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

⁷¹¹ MÖ. 336-323.⁷¹² MÖ. IV. ve III. yy.⁷¹³ yak. MÖ. 323-322.⁷¹⁴ MÖ. IV. ve III. yy.

116. AE 3 17 mm. 5.40 gr. 25162

Kaunos

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, altında .

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos)

Price 1991, 282, n. 2110 (Miletos)

Müller 1855, lev.. XXII, n. 1711 (Belirsiz)

Hunter 1975, 330, n. 319⁷¹⁵ (Belirtilmemiş)

Thompson 1983, 54, n. 166-68⁷¹⁶ (Miletos)

Ashton 1998, 25, n. 110-11 (Miletos)

SNG Keckman, lev. 2, n. 37-38 (Miletos)

SNG Milano, 66, n. 254 (Miletos)

Marcellesi 2004, 175, n. 18 (Miletos)

SNG Saroglos, lev. XLIV, n. 853 (Miletos)

Lenger 2013a, 6, n. 9 (Miletos)

117. AE 3 18.5 mm. 5.65 gr. 37810

118. AE 3 18.5 mm. 5.95 gr. 38840

119. AE 3 18 mm. 6.12 gr. 25777

120. AE 3 18 mm. 6.33 gr. 35910

121. AE 3 17 mm. 5.56 gr. 39269

122. AE 3 17 mm. 6.24 gr. 34865

Kaunos

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Sağa dönük, taçlı genç erkek başı.

Ay. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ, sağa dönük atlı, sol üstte labrys, sağ altta .

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos)

Price 1991, 283, n. P64 (Miletos)

⁷¹⁵ MÖ. 336-323.

⁷¹⁶ yak. MÖ. 321-320.

- Gaebler 1935, 178, n. 1⁷¹⁷ (Belirtilmemiş)
 SNG Lewis, lev. XII, n. 529 (Miletos)
 Hunter 1975, 334, n. 27⁷¹⁸ (Belirtilmemiş)
 SNG Stockholm, 30, n. 1125⁷¹⁹ (Belirtilmemiş)
 SNG Cop., lev. 30, n. 1170⁷²⁰ (Belirtilmemiş)
 Thompson 1983, 58, n. 198-203⁷²¹ (Miletos)
 Winterthur 1987, 148, n. 1584a⁷²² (Miletos)
 SNG Dreer, lev. 23, n. 573⁷²³ (Belirtilmemiş)
 Ashton 1998, 26, n. 113-126 (Miletos)
 Ashton 1998, 38, n. 72 (Miletos)
 SNG Keckman, lev. 2, n. 39-43 (Miletos)
 SNG München 10./11, lev. 42, n. 981-4 (Miletos)
 Draganov 2001, 148, n. 537-538 (Miletos)
 SNG Christomanos, lev. 14, n. 241 (Miletos)
 SNG Marc Bar, 74, n. 467⁷²⁴ (Batı Küçük Asya)
 SNG Kikpe, lev. 43, n. 441 (Miletos)

123. AE	9	20 mm.	5.20 gr.	37831	
124. AE	9	19.5 mm.	5.23 gr.	37711	
125. AE	9	19.5 mm.	5.46 gr.	37710	(ΒΑΣΙΛΕΩΣ) ΦΙΛΙΠΠΟΥ
126. AE	9	19.5 mm.	4.99 gr.	37706	
127. AE	9	19 mm.	5.80 gr.	5329	
128. AE	9	19 mm.	5.59 gr.	37714	
129. AE	9	19 mm.	5.64 gr.	37713	
130. AE	9	19 mm.	5.69 gr.	37712	
131. AE	9	19 mm.	5.17 gr.	37707	
132. AE	9	19 mm.	4.77 gr.	21204	
133. AE	9	19 mm.	4.50 gr.	23009	(ΒΑΣ)ΙΛ(ΕΩΣ) (ΦΙΛΙΠ)ΠΟ(Υ)
134. AE	9	19 mm.	5.00 gr.	25855	
135. AE	9	18.5 mm.	4.82 gr.	37709	

⁷¹⁷ IV. Philippos dönemi (MÖ. 297-296).

⁷¹⁸ MÖ. 323-316

⁷¹⁹ IV. Philippos dönemi (MÖ. 297-296).

⁷²⁰ IV. Philippos dönemi (MÖ. 297-296).

⁷²¹ yak. MÖ. 320-319.

⁷²² MÖ. 320-319.

⁷²³ IV. Philippos dönemi (MÖ. 297-296).

⁷²⁴ MÖ. 323-317.

136. AE	9	18.5 mm.	5.27 gr.	37708
137. AE	9	18 mm.	4.69 gr.	38177
138. AE	9	18 mm.	5.10 gr.	25854

Kaunos

(yak. MÖ. 323-319)

Öy. Sağa dönük, taçlı genç erkek başı.

Ay. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, sağa dönük atlı, sol üstte labrys, yanında , sağ altta

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos)

Price 1991, 284, n. 2131 (Miletos)

Hunter 1975, 330, n. 328 (Belirtilmemiş)

Boutin 1979, 106, n. 1964⁷²⁵ (Belirtilmemiş)SNG Cop., lev. 30, n. 1175⁷²⁶ (Belirtilmemiş)Thompson 1983, 59, n. 218-20⁷²⁷ (Miletos)

Ashton 1998, 26, n. 131-143 (Miletos)

SNG Keckman, lev. 2, n. 46-47 (Miletos)

Draganov 2000, 186, n. 423 (Miletos)

SNG Saroglos, lev. XLIV, n. 854 (Miletos)

139. AE	9	19.5 mm.	3.69 gr.	25853	ΒΑΣΙΛΕ(ΩΣ) ΑΛΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)
140. AE	9	18 mm.	4.75 gr.	5634	(ΒΑ)ΣΙΛΕ(ΩΣ) ΑΛΕΞΑΝ(ΔΡΟΥ)
141. AE	9	17.5 mm.	3.87 gr.	5579	ΒΑΣΙΛΕ(ΩΣ) (Α)ΛΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)
142. AE	9	17.5 mm.	4.37 gr.	37822	(Β)ΑΣΙΛΕ(ΩΣ) ΑΛΕΞΑΝ(ΔΡΟΥ)
143. AE	9	17.5 mm.	4.04 gr.	37823	Kontrmark; Labrys ΒΑΣΙΛΕ(ΩΣ) (Α)ΛΕΞΑΝΔ(ΡΟΥ)
144. AE	9	17 mm.	3.57 gr.	34067	ΒΑΣΙΛΕΩ(Σ) (ΑΛ)ΕΞΑ(ΝΔΡΟΥ)

⁷²⁵ MÖ. 336-323.⁷²⁶ V. Aleksandros dönemi (MÖ. 295).⁷²⁷ yak. MÖ. 319-318.

Kaunos

(yak. MÖ. 323-310)

Öy. $\frac{3}{4}$ Sağa dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sembolstüz.

Ashton 2004, 43 (Kaunos);

Liampi 1986, 60, n. 95-97⁷²⁸ (Batı Küçük Asya)

Price 1991, 344, n. 2802 (Belirsiz Batı Küçük Asya)

SNG Evelpidis, XL, n. 1469⁷²⁹ (Belirtilmemiş)

Draganov 2000, 194, n. 490 (Batı Küçük Asya)

145.	$\frac{1}{2}$ AE	12	17 mm.	4.47 gr.	5207
146.	$\frac{1}{2}$ AE	12	16.5 mm.	3.88 gr.	37726
147.	$\frac{1}{2}$ AE	12	16 mm.	4.02 gr.	2325
148.	$\frac{1}{2}$ AE	12	16 mm.	4.19 gr.	8160
149.	$\frac{1}{2}$ AE	12	16 mm.	4.01 gr.	34050
150.	$\frac{1}{2}$ AE	12	16 mm.	3.79 gr.	37728
151.	$\frac{1}{2}$ AE	12	16 mm.	3.70 gr.	37719
152.	$\frac{1}{2}$ AE	12	16 mm.	4.21 gr.	22963
153.	$\frac{1}{2}$ AE	12	15.5 mm.	4.12 gr.	25774
154.	$\frac{1}{2}$ AE	6	15 mm.	3.83 gr.	37729

Kaunos

(yak. MÖ. 323-310)

Öy. $\frac{3}{4}$ Sola dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta buğday başağı.

Ashton 2004, 33-43 (Kaunos);

Liampi 1986, 60, n. 109-132⁷³⁰ (Batı Küçük Asya)Price 1991, 344, n. 2806⁷³¹ (Belirsiz Batı Küçük Asya)

⁷²⁸ MÖ. 323 sonrası.⁷²⁹ MÖ. 311 sonrası.⁷³⁰ MÖ. 323 sonrası.⁷³¹ Hersh'in (1998, 143) düzeltmelerine göre birim, AE yerine $\frac{1}{2}$ AE ve ön yüz tipi $\frac{3}{4}$ sola dönük Herakles başı yerine $\frac{3}{4}$ sağa dönük Herakles başı okunmalıdır. Bu durumda söz konusu sikkelere Price n. 2806 referansı vermek mümkün olmamaktadır. Yine aynı makalede (Hersh 1998, 143) yer alan, Price n. 2805'e dair düzeltme dikkate alındığında daha önceden sağ altta okunan buğday başağı, sol altta okunmaktadır. Dolayısıyla n. 146-159 arası sikkelere Price n. 2805 referansı verilebilir.

Gaebler 1935, 175, n. 15⁷³² (Anonim)
 SNG Cop., lev. 29, n. 1132-1133⁷³³ (Anonim)
 Ashton 1998, 27, n. 164-166⁷³⁴ (Batı Küçük Asya)
 Ashton 1998, 27, n. 176-186⁷³⁵ (Batı Küçük Asya)
 Ashton 1998, 40, n. 124-125⁷³⁶ (Batı Küçük Asya)
 SNG Keckman, lev. 2, n. 59 (Batı Küçük Asya)
 SNG Saroglos, lev. XLIV, n. 858 (Batı Küçük Asya)
 Lenger 2013a, 6, n. 10-11 (Belirsiz Batı Küçük Asya)

155. AE	12	16.5 mm.	3.78 gr.	37724 ⁷³⁷
156. AE	12	16.5 mm.	3.64 gr.	37715
157. AE	12	16.5 mm.	2.80 gr.	34858
158. AE	12	16 mm.	3.62 gr.	5584
159. AE	12	16 mm.	3.68 gr.	36131
160. AE	12	16 mm.	3.58 gr.	39013
161. AE	12	16 mm.	4.00 gr.	36712
162. AE	12	16 mm.	3.86 gr.	37722
163. AE	12	16 mm.	4.06 gr.	37718
164. AE	12	16 mm.	4.21 gr.	37717
165. AE	12	16 mm.	3.75 gr.	35890
166. AE	12	15.5 mm.	3.72 gr.	37727
167. AE	12	15 mm.	3.88 gr.	37721
168. AE	12	15 mm.	4.07 gr.	37730

⁷³² IV. Aleksandros'un ölümünden sonra.

⁷³³ MÖ. 311 sonrası.

⁷³⁴ Ashton'dan bu referansı, Hersh'in düzeltmesinin ardından bu sikkelerin referansını Price n. 2805 kabul ettiğimizde verebilmekteyiz.

⁷³⁵ Price n. 2806'nın Herakles başı sağa olarak düzeltilmesinin ardından bu referans verilebilmektedir.

⁷³⁶ Yine Price n. 2806'nın Herakles başı sağa olarak düzeltilmesinin ardından bu referans verilebilmektedir.

⁷³⁷ Hersh'in düzeltmesiyle birlikte Herakles başı $\frac{3}{4}$ sağa okunduğundan, düzenlenmiş Price n. 2806 referansı söz konusu sikke ve devamında 34858, 36131, 36712, 37722, 37718, 37717, 35890, 37727, 37721 ve 37730 numaralı sikkeler için verilebilir.

Belirsiz Batı Küçük Asya

(yak. MÖ. 323-310)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΒΑΣΙΛΕΩΣ, üstte sadak içerisinde yay sola, altta lobut, altında şeritli meşale.

Price 1991, 343, n. 2799 (Belirsiz Batı Küçük Asya)

Hunter 1975, 331, n. 336-37⁷³⁸ (Belirtilmemiş)SNG Evelpidis, XL, n. 1466⁷³⁹ (Belirtilmemiş)

Boutin 1979, 109, n. 2027 (Anonim)

SNG Cop., lev. 29, n. 1116-1117⁷⁴⁰ (Anonim)Winterthur 1987, 149, n. 1590⁷⁴¹ (Küçük Asya)Lindgren Col., 61, n. 1293⁷⁴² (Anonim)SNG Dreer 1990, lev. 22, n. 535⁷⁴³ (Anonim)Leschhorn 1998, 122, n. 718-20⁷⁴⁴ (Anonim)

Draganov 2000, 192, n. 469-470 (Batı Küçük Asya)

SNG München 10./11, lev. 40, n. 917-8 (Batı Küçük Asya)

SNG Christomanos, lev. 14, n. 230⁷⁴⁵ (Küçük Asya)

SNG Saroglos, lev. XLIV, n. 856 (Batı Küçük Asya)

SNG Kikpe, lev. 43, n. 438 (Batı Küçük Asya)

169. AE	3	21 mm.	5.56 gr.	28631	
170. AE	9	20.5 mm.	5.91 gr.	22678	
171. AE	9	20.5 mm.	6.43 gr.	22679	
172. AE	9	20 mm.	5.11 gr.	5940	
173. AE	3	20 mm.	5.28 gr.	6653	
174. AE	9	20 mm.	6.40 gr.	31216	
175. AE	9	20 mm.	5.45 gr.	22680	
176. AE	9	20 mm.	5.53 gr.	22681	
177. AE	9	20 mm.	4.12 gr.	37803	Kontrmark; belirsiz
178. AE	8	20 mm.	6.61 gr.	21183	Kontrmark; belirsiz

⁷³⁸ MÖ. 336-323.⁷³⁹ MÖ. 311 sonrası.⁷⁴⁰ MÖ. 311 sonrası.⁷⁴¹ yak. MÖ. 300.⁷⁴² MÖ. 311 sonrası.⁷⁴³ MÖ. 311 sonrası.⁷⁴⁴ MÖ. 311 sonrası.⁷⁴⁵ yak. MÖ. 325-310.

179. AE	9	19.5 mm.	5.60 gr.	6507
180. AE	9	19.5 mm.	6.44 gr.	21173
181. AE	9	18.5 mm.	6.54 gr.	24741

Belirsiz Batı Küçük Asya

(yak. MÖ. 323-310)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΒΑΣΙΛΕΩΣ, üstte sadak içerisinde yay sağa, altta lobut, altında meşale.

Price 1991, 343, n. 2800 (Belirsiz Batı Küçük Asya)

Gaebler 1935, 173, n. 1⁷⁴⁶ (Anonim)

SNG Lewis, lev. XII, n. 527 (Belirsiz Batı Küçük Asya)

SNG Cop., lev. 29, n. 1113-1115⁷⁴⁷ (Anonim)

Winterthur 1987, 149, n. 1591-92⁷⁴⁸ (Küçük Asya)

Ashton 1998, 40, n. 117-119 (Batı Küçük Asya)

SNG Keckman, lev. 2, n. 57 (Batı Küçük Asya)

SNG Milano, 71, n. 269-270 (Batı Küçük Asya)

Draganov 2000, 192, n. 468 (Batı Küçük Asya)

SNG München 10./11, lev. 40, n. 919 (Batı Küçük Asya)

SNG Christomanos, lev. 14, n. 229⁷⁴⁹ (Küçük Asya)

SNG Saroglos, lev. XLIV, n. 857 (Batı Küçük Asya)

SNG Marc Bar, 76, n. 478⁷⁵⁰ (Antigoneia Troas)

182. AE	3	21 mm.	5.52 gr.	37804	
183. AE	3	21 mm.	5.20 gr.	25299	Kontrmark; belirsiz
184. AE	3	20.5 mm.	5.07 gr.	21030	
185. AE	3	20.5 mm.	5.79 gr.	21517	
186. AE	3	20.5 mm.	5.72 gr.	5333	
187. AE	3	20 mm.	5.27 gr.	33973	
188. AE	3	20 mm.	5.42 gr.	5284	
189. AE	3	19.5 mm.	6.11 gr.	7860	
190. AE	3	19.5 mm.	5.99 gr.	28912	Kontrmark; aslan başı

⁷⁴⁶ IV. Aleksandros'un ölümünden sonra.

⁷⁴⁷ yak. MÖ. 311 sonrası.

⁷⁴⁸ yak. MÖ. 300.

⁷⁴⁹ yak. MÖ. 325-310.

⁷⁵⁰ MÖ. 311-301?.

191. AE	3	19 mm.	5.86 gr.	37806	Kontrmark; belirsiz
192. AE	3	19 mm.	3.98 gr.	37830	
193. AE	3	19 mm.	4.82 gr.	6733	ΒΑΣΙΛΕ(ΩΣ)

Belirsiz Batı Küçük Asya

(yak. MÖ. 323-310)

Öy. $\frac{3}{4}$ Sağa dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta , sağ altta kerykeion.

Liampi 1986, 61, n. 139-156⁷⁵¹ (Batı Küçük Asya)

Price 1991, 344, n. 2803 (Belirsiz Batı Küçük Asya)

Gaebler 1935, 174, n. 14⁷⁵² (Anonim)

SNG Evelpidis, XL, n. 1468⁷⁵³ (Belirtilmemiş)

Mathisen 1979, 4, n. V⁷⁵⁴ (Belirtilmemiş)

SNG Cop., lev. 29, n. 1134-1135⁷⁵⁵ (Anonim)

Lindgren Col., 61, n. 1296⁷⁵⁶ (Anonim)

Draganov 2000, 194, n. 491 (Batı Küçük Asya)

SNG München 10./11, lev. 40, n. 920-1 (Batı Küçük Asya)

194. $\frac{1}{2}$ AE	12	16.5 mm.	3.73 gr.	22112	B-(A)
-----------------------	----	----------	----------	-------	-------

Belirsiz Batı Küçük Asya

(MÖ. 323 sonrası)

Öy. $\frac{3}{4}$ Sağa dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sağ altta buğday başağı.

Liampi 1986, 60, n. 103-107 (Batı Küçük Asya)

Mathisen 1979, 4, n. V⁷⁵⁷ (Belirtilmemiş)

Ashton 1998, 28, n. 168-174⁷⁵⁸ (Batı Küçük Asya)

195. $\frac{1}{2}$ AE	-	16.5 mm.	3.75 gr.	5260	
-----------------------	---	----------	----------	------	--

⁷⁵¹ MÖ. 323 sonrası.

⁷⁵² IV. Aleksandros'un ölümünden sonra.

⁷⁵³ MÖ. 311 sonrası.

⁷⁵⁴ yak. MÖ. 288-277.

⁷⁵⁵ MÖ. 311 sonrası.

⁷⁵⁶ Lindgren kataloğunda söz konusu sikkenin ön yüzü Pan başı bezemeli Makedon kalkanı olarak belirtilmiştir.

Tarihlendirmesi; MÖ. 311 sonrası.

⁷⁵⁷ yak. MÖ. 288-277.

⁷⁵⁸ yak. MÖ. 323-310.

196. ½ AE	12	16.5 mm.	4.12 gr.	37720
197. ½ AE	12	16 mm.	3.52 gr.	1311
198. ½ AE	-	16 mm.	4.17 gr.	39014
199. ½ AE	12	16 mm.	4.30 gr.	37716

Tarsus

(yak. MÖ. 327-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, en üstte üzüm salkımı, yanında A.

Price 1991, 375, n. 3028 (Tarsus)

Müller 1855, lev.. XXI, n. 1537 (Belirsiz)

Hunter 1975, 329, n. 313⁷⁵⁹ (Belirtilmemiş)

SNG Milano, 52, n. 172 (Tarsus)

SNG München 10./11, lev. 40, n. 914 (Tarsus)

SNG Christomanos, lev. 14, n. 226 (Tarsus)

200. AE	3	20 mm.	5.59 gr.	37809
---------	---	--------	----------	-------

201. AE	3	19.5 mm.	5.92 gr.	37812
---------	---	----------	----------	-------

Tarsus

(yak. MÖ. 327-323)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, en üstte üzüm salkımı, yanında N.

Price 1991, 375, n. 3030 (Tarsus)

Müller 1855, lev. VI, n. 309 (Maronea)

202. AE	3	18 mm.	6.16 gr.	25298
---------	---	--------	----------	-------

Tarsus

(yak. MÖ. 323-317)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı, sağ yanında kerykeion.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, en üstte kerykeion sola.

Price 1991, 378, n. 3058 (Tarsus)

Müller 1855, lev. V, n. 215a (Pelagonia)

⁷⁵⁹ MÖ. 336-323.

Gaebler 1935, 170, n. 11⁷⁶⁰ (Belirtilmemiş)
 SNG Cop., lev. 27, n. 1046-1047⁷⁶¹ (Tarsus)
 Ashton 1998, 41, n. 133 (Tarsus)
 203. AE 9 19.5 mm. 6.74 gr. 34926 ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Tarsus

(yak. MÖ. 323-317)

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı, sağ yanında kerykeion.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ve yay, en üstte kerykeion sola, en altta yıldız.

Price 1991, 378, n. 3061 (Tarsus)

Müller 1855, lev. IV, n. 175 (Uranopolis)

Hunter 1975, 328, n. 297⁷⁶² (Belirtilmemiş)

SNG Milano, 71, n. 275-276 (Tarsus)

SNG Alpha Bank, lev. XXXVIII, n. 850 (Tarsus)

Draganov 2000, 188, n. 435 (Tarsus)

204. AE 9 18.5 mm. 4.23 gr. 37811

205. AE 9 18 mm. 4.87 gr. 37825

Salamis

(yak. MÖ. 323-315)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta kerykeion, sağ altta ^{NK}.

Liampi 1986, 63-64, n. 232-251⁷⁶³ (Kıbrıs)

Price 1991, 394, n. 3162 (Salamis)

Gaebler 1935, 174, n. 6⁷⁶⁴ (Anonim)

Hunter 1975, 339, n. 5-6⁷⁶⁵ (Belirtilmemiş)

Winterthur 1987, 149, n. 1594⁷⁶⁶ (Küçük Asya)

Ashton 1998, 29, n. 201-205 (Salamis)

⁷⁶⁰ MÖ. 336-323.

⁷⁶¹ MÖ. 324-319.

⁷⁶² MÖ. 336-323.

⁷⁶³ Demetrios Poliorketes dönemi.

⁷⁶⁴ IV. Aleksandros'un ölümünden sonra.

⁷⁶⁵ MÖ. 286-277.

⁷⁶⁶ MÖ. IV. yy sonrası.

- Leschorn 1998, 122, n. 721⁷⁶⁷ (Anonim)
 SNG Milano, 72, n. 277-280 (Salamis)
 SNG Alpha Bank, lev. XXXVIII, n. 851 (Salamis, Kıbrıs)
 Draganov 2000, 194, n. 487-488 (Salamis, Kıbrıs)
 SNG München 10./11, lev. 40, n. 925-6 (Salamis)
 SNG Kikpe, lev. 43, n. 439 (Salamis)
 206. ½ AE 9 16 mm. 3.52 gr. 1310

Ünik Sikkeler

- Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.
 Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak ile yay, altta lobut, sol altta yunus, yanında E?.
 207. AE 5 21 mm. 5.18 gr. 8096
 Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.
 Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, en üstte kerykeion başı.
 208. AE 9 17 mm. 5.28 gr. 37818 ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Tanımsız Sikkeler

- Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.
 Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak ile yay, sembol belirsiz.
 209. AE 9 17, mm. 5.35 gr. 37819 ΑΛΕΞΑΝ(ΔΡΟΥ)
 210. AE 6 17 mm. 5.64 gr. 5204 Lejand okunaksız
 211. AE - 16.5 mm. 6.25 gr. 37814 (ΑΛ)ΕΞΑΝ(ΔΡΟΥ)
 Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.
 Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte lobut, altta sadak sembol belirsiz.
 212. ½ AE 3 18 mm. 3.92 gr. 5328 ΑΛ(ΕΞΑΝΔΡΟΥ)
 Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.
 Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, sembol belirsiz.
 213. AE 3 17 mm. 4.85 gr. 21486 (Α)ΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
 214. AE 12 17 mm. 5.50 gr. 29019 Lejand okunaksız

⁷⁶⁷ MÖ. 311 sonrası.

Öy. Sağa dönük, aslan postlu Herakles başı.

Ay. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, üstte sadak ile yay, altta lobut, sembol belirsiz.

215. AE	7	18.5 mm.	6.45 gr.	31620	
216. AE	4	18.5 mm.	6.25 gr.	31424	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)
217. AE	3	18 mm.	5.76 gr.	22078	ΑΛΕΞΑΝΔΡ(ΟΥ)

Öy. Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sembol belirsiz.

218. ½ AE	3	16 mm.	3.61 gr.	23200	
219. ½ AE	-	15 mm.	3.40 gr.	1306	B-(A)

Öy. ¾ Sağa dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sembol belirsiz.

220. ½ AE	6	16 mm.	3.39 gr.	1307	B-(A)
-----------	---	--------	----------	------	-------

Makedonya? (yak. MÖ. 325-310)/Salamis? (yak. MÖ. 323-315)

Öy. Bezemesi belirsiz Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta kerykeion.

Price 1991, 130, n. 419A; 393, n. 3158.

221. ½ AE	12	15.5 mm.	3.90 gr.	1309	
-----------	----	----------	----------	------	--

Tanımsız

Öy. Şimşek demeti bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sembol belirsiz.

222. ½ AE	-	16.5 mm.	3.22 gr.	6730	B-(A)
-----------	---	----------	----------	------	-------

Belirsiz Batı Küçük Asya? (yak. MÖ. 323-310)

Öy. Bezemesi belirsiz Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sağ altta buğday başağı.

Price 1991, 344, n. 2805.

223. ½ AE	12	17 mm.	3.72 gr.	34757	
-----------	----	--------	----------	-------	--

Tanımsız

Öy. Şimşek demeti bezemeli Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sembol belirsiz.

224. ¼ AE - 12,5 mm. 2.15 gr. 39282

Belirsiz Batı Küçük Asya? (yak. MÖ. 323-310)

Öy. Bezemesi belirsiz Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta buğday başağı?

Price 1991, 344, n. 2806.

225. ½ AE - 16 mm. 4.08 gr. 38021

Sardeis? (yak. MÖ. 323-319)

Öy. Bezemesi belirsiz Makedon kalkanı.

Ay. B-A, Makedon miğferi, sol altta gül?, sağ altta kerykeion.

Price 1991, 328, n. 2604.

226. ½ AE - 15 mm. 4.06 gr. 22070 Lejand okunaksız

Tanımsız

Öy. Sağa dönük, taçlı genç erkek başı.

Ay. Atlı, lejand ve sembol belirsiz.

227. AE 9 19 mm. 5.10 gr. 5567

228. AE 12 17.5 mm. 4.25 gr. 7745

229. AE 9 16 mm. 4.97 gr. 36193

Öy. Sağa dönük, taçlı genç erkek başı.

Ay. ΦI?, sağa dönük atlı, belirsiz.

230. AE 9 19 mm. 5.18 gr. 37827

5.2 Genel Değerlendirme

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan ve bu tez çalışmasının ana malzemesini oluşturan 230 adet bronz sikkenin 206'sı tanımlı, 22'si tanımsızdır.⁷⁶⁸ 2 sikke⁷⁶⁹ ise incelenen hiçbir katalogda veya yayında yer almayan iki yeni örnektir.⁷⁷⁰ Sikkeler dönemsel olarak incelendiğinde 42 adetinin III. Aleksandros, 164'ünün ise III. Philippos dönemi darpları olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁷¹

Söz konusu 230 adet bronz sikke, toplamda 9 farklı seriye ayrılan III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi bronzlarından 5 ayrı seriyi içermektedir.⁷⁷² Dönemsel olarak ele alındığında III. Aleksandros dönemine ait 4 farklı seri⁷⁷³, III. Philippos dönemine ait ise 5 farklı seri söz konusudur.⁷⁷⁴

Darp yerlerine göre ayrıldığında tanımlı 206 sikkenin 82'si Kaunos'ta, 43'ü Makedonya'da, 40'ı Sardeis'te, 31'i Batı Küçük Asya'nın belirsiz darphanelerinde, 6'sı Tarsus'ta, 2'si Kyme'de, 1'i Miletos ya da Mylasa'da, diğer 1 sikke ise Salamis'te darp edilmiştir.⁷⁷⁵ III. Aleksandros dönemine ait sikkelerin 3 farklı darp yeri söz konusudur. Sikkelerin Makedonya (38), Tarsus (3) ve Sardeis (1) darphanelerinde basıldıkları görülmektedir.⁷⁷⁶ III. Philippos dönemi sikkeleri ise darphane bağlamında çeşitlilik gösterirler. Söz konusu sikkeler Kaunos (82), Sardeis (39), Belirsiz Batı Küçük Asya (31), Makedonya (5), Tarsus (3), Kyme (2), Miletos ya da Mylasa (1) ve Salamis (1) darphanelerinde basılmıştır.⁷⁷⁷ Sikkelerin darp edildikleri birimlere bakılacak olursa, 115 tanesi 1 (AE) ünite, 107 tanesi ½ (AE) ünite ve 8 tanesi ise ¼ (AE) ünite birimindedir.⁷⁷⁸

5.2.1 Herakles Başı - Sadak ile Yay ve Lobut

Bu seriye ait sikkelerin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ve sadak ile yay ve lobut yer almaktadır. Bu bronz sikke serisinden İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda toplam 26 adet bulunmaktadır.⁷⁷⁹ Söz konusu sikkelerin 14'ü Makedonya bölgesinde⁷⁸⁰, 3'ü ise Kilikya kentlerinden Tarsus'ta darp

⁷⁶⁸ Katalog no. 209-230.

⁷⁶⁹ Katalog no. 207-208.

⁷⁷⁰ Sikkelerin teşhislerine dair dağılımı için bk. Grafik 1.

⁷⁷¹ Sikkelerin dönemsel dağılımı için bk. Grafik 2.

⁷⁷² Sikkelerin tiplere göre dağılımı için bk. Grafik 3.

⁷⁷³ Bk. Grafik 4.

⁷⁷⁴ Bk. Grafik 5.

⁷⁷⁵ Sikkelerin darphanelere göre dağılımı için bk. Grafik 6.

⁷⁷⁶ III. Aleksandros dönemi sikkelerinin darphanelere göre dağılımı için bk. Grafik 7.

⁷⁷⁷ III. Philippos dönemi sikkelerinin darphanlere göre dağılımı için bk. Grafik 8.

⁷⁷⁸ Sikkelerin birimlere göre dağılımı için bk. Grafik 22.

⁷⁷⁹ Katalog no. 1-14; 203-205; 207-212; 215-217.

⁷⁸⁰ Katalog no. 1-14.

edilmiştir.⁷⁸¹ Hiçbir yayında bulunamayan 2 sikkenin ise şimdilik nerede basıldığını bilmek mümkün değildir.⁷⁸²

Makedonya kökenli 14 sikkenin bölgede yer alan hangi darphanede basıldığı belli değildir. Bu sebepten dolayı kataloglarda genel olarak “Makedonya” başlığı altında tasnif edildikleri görülmektedir.⁷⁸³ 6 farklı emisyonla ait olan mevzubahis sikkeler MÖ. 336-323 arasına tarihlendirilirler.

Bu emisyonlardan ilkinin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde üstte lobut, altta sadak ile yay yer alırken, söz konusu 8 sikkenin arka yüzünde herhangi bir sembol ya da monogram bulunmamaktadır.⁷⁸⁴ 6’sı ünite (ort. 5.79 gr.), 2’si ¼ ünite birimindeki (ort. 1.37 gr.) sikkelerin kalıp yönleri değişkendir. Ünite birimindeki 6 sikke *SNG Aarhus* kataloğunda Makedonya kentlerinden “Amphipolis” başlığı altına yerleştirilmiştir. ¼ ünite biriminde darp edilen sikkelere bakıldığında, Tarsus-Gözlükule’de 1934, 1936-1937 ve 1947-1949 yılları arasında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında 4 adet bulunup kayıt altına alındıkları görülmektedir.⁷⁸⁵

Atfi Makedonya bölgesine yapılan, serinin bir diğer emisyonuna ait olan 1 adet sikkenin ortaya koyduğu tek farklılık bu emisyonda arka yüzde sadak ile yayın üstte, lobutun ise altta yer almasıdır.⁷⁸⁶ Söz konusu 1 sikke ünite biriminde (6. 36 gr.) olup kalıp yönü 9’dur. Hunter tarafından herhangi bir darphane atfi yapılmayan bu emisyon, *SNG Alpha Bank*, Price ve Draganov kataloglarında Makedonya’ya atfedilmiştir.

Serinin üçüncü emisyonuna ait 1 adet sikkenin ön yüzünde yine sağa dönük aslan postlu Herakles başı yer almaktadır. Farklı olan ise arka yüzüdür. Burada, üstte yer alan lobutun yukarısında şimşek demeti sembolü yer alır.⁷⁸⁷ Söz konusu sikke ünite biriminde (4,58 gr.) ve kalıp yönü 3’tür. Bu emisyon ilk olarak Müller (1855) tarafından Pella’ya atfedilmiştir. *SNG Cop.* ve *SNG Dreer* kataloglarında ise MÖ. 328 ve sonrasına tarihlendirilmekle birlikte “Amphipolis” başlığı altında yer almaktadırlar. *SNG Saroglos* kataloğunda darp yeri “Makedonya” olarak geçen sikkeler Price ve Draganov tarafından da “Makedonya” başlığı altında sınıflandırılmışlardır.

⁷⁸¹ Katalog no. 203-205.

⁷⁸² Katalog no. 207-208. Geri kalan 7 sikkenin ise tanımsız olması nedeniyle darphane atfi yapılamamıştır. Katalog no. 209-212; 215-217. Sikkelerin darphane dağılımı için bk. Grafik 17.

⁷⁸³ Price 1991; Ashton 1998; *SNG Alpha Bank*; *SNG Milano*; Draganov 2000; *SNG München 10./11*; *SNG Saroglos*.

⁷⁸⁴ Katalog no. 1-8.

⁷⁸⁵ Cox 1950, 38-83.

⁷⁸⁶ Katalog no. 9.

⁷⁸⁷ Katalog no. 10.

Makedonya bölgesi darbu dördüncü emisyonu ait 2 adet sikkenin ön yüz tipi yine aynı olmakla beraber, arka yüzünde, üstte yer alan sadak ile yayın yukarısında kerykeion başı sembolü bulunur.⁷⁸⁸ Sikkeler ünite biriminde (ort. 6.14 gr.) ve kalıp yönleri 12 ile 6'dır.

Beşinci emisyonu ait 1 adet sikkenin ön yüz tipini diğer dört emisyonda olduğu gibi sağa dönük aslan postlu Herakles başı meydana getirirken, sikkenin arka yüzünde, üstte yer alan lobutun yukarısında sola dönük kerykeion yer almaktadır.⁷⁸⁹ Ünite birimindeki (5.43 gr.) sikkenin kalıp yönü 3'tür.

Makedonya bölgesi darbu altıncı ve son emisyon 1 adet sikkeye gelindiğinde, mevzubahis sikkenin ön yüz tipi diğer emisyonlarla aynı olmakla birlikte, arka yüzünde, üstte yer alan lobutun yukarısında A harfi bulunmaktadır.⁷⁹⁰ Bu sikke de ünite biriminde (6.07 gr.) darp edilmiştir ve kalıp yönü 12 olarak belirlenmiştir. Söz konusu sikkeden Tarsus-Gözlükule kazılarında 1 adet ele geçmiştir.⁷⁹¹

Serinin Tarsus darbu 3 adet sikkesi 2 farklı emisyonu aittir. Her iki sikke grubu da genel olarak kataloglarda MÖ. 323-317 arasına tarihlendirilmektedir. Emisyonlardan ilkinde ait 1 adet sikkenin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başının sağ yanında kerykeion sembolü, arka yüzünde ise üstte yine sembol olarak sola dönük kerykeion yer alır.⁷⁹² Söz konusu sikke ünite birimindedir (6.74 gr.) ve kalıp yönü 9'dur. Gaebler tarafından MÖ. 336-323 arasına, *SNG Cop.* kataloğunda ise MÖ. 324-319 arasına tarihlenen bu emisyon ilk olarak Müller (1855) tarafından Makedonya'daki Pelagonia Bölgesi'ne atfedilmiştir. Bugün ise sikkenin Tarsus darbu olduğu konusunda numismatik camiası hemfikirdir.⁷⁹³ Tarsus-Gözlükule'de gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda da söz konusu sikkelerden 4 adet ele geçmiştir.⁷⁹⁴

Tarsus darbu ikinci emisyonu ait 2 adet sikkeye bakıldığında, bu sikkelerin de ön yüzünde Herakles başının sağ yanında kerykeion sembolü yer alır. Sikkelerin arka yüzünde ise, diğer emisyondan farklı olarak, sola dönük kerykeionun yanında bir de yıldız sembolü bulunmaktadır.⁷⁹⁵ Mevzubahis 2 sikke ünite birimindedir (ort. 4.55 gr.). Sikkelerin kalıp yönleri 9'dur. Hunter tarafından MÖ. 336-323 arasına tarihlenen sikkeler, yine ilk olarak Müller (1855) tarafından Makedonya kentlerinden Uranopolis'e atfedilmiştir. Price tarafından Tarsus'a

⁷⁸⁸ Katalog no. 11-12.

⁷⁸⁹ Katalog no. 13.

⁷⁹⁰ Katalog no. 14.

⁷⁹¹ Cox 1950, 38-83.

⁷⁹² Katalog no. 203. Kerykeion sembolü Tarsus ve Makedonya darpları dışında Sardeis (Katalog no. 48-50; 52-86) ve Salamis (Katalog no. 206) darbu bronz sikkelerin arka yüzünde de karşımıza çıkar.

⁷⁹³ Price 1991; *SNG Cop.*; Ashton 1998.

⁷⁹⁴ Cox 1950, 38-83.

⁷⁹⁵ Katalog no. 204-205.

atfedilen sikkeler, *SNG Milano*, *SNG Alpha Bank* ve Draganov kataloğunda da “Tarsus” başlığı altında tasnif edilmişlerdir.

5.2.2 Herakles Başı - Sadak İçerisinde Yay ve Lobut

Bu seriye ait sikkelerin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde ise ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ya da ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandı ile birlikte sadak içerisinde yay ve lobut bulunmaktadır. İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu’nda toplam 66 adet bulunan bu sikkelerin 41’i ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ⁷⁹⁶, 25’i ise ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandını taşır.⁷⁹⁷ 66 sikkenin 16’sı Makedonya⁷⁹⁸, 2’si Kyme⁷⁹⁹, 1’i Sardeis⁸⁰⁰, 17’si Kaunos⁸⁰¹, 25’i Belirsiz Batı Küçük Asya⁸⁰² ve 3 tanesi de Tarsus darbidir.⁸⁰³

Makedonya kökenli 16 sikkenin yine hangi darphanede basıldığı belli değildir ve bu nedenle söz konusu sikkeler de genel olarak kataloglarda “Makedonya” başlığı altına yerleştirilirler.⁸⁰⁴ Tamamı ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandına sahip ve 6 farklı emisyonuna ait olan bu sikkeler, MÖ. 336-323 yılları arasına tarihlendirilir.

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu’nda 3 adet bulunan ilk emisyonun ön yüzünde sağa dönük Herakles başı, arka yüzünde üstte lobut, altta sadak içerisinde yay bulunurken altında E harfi yer alır.⁸⁰⁵ Ünite birimindeki (ort. 4.74 gr.) sikkelerin kalıp yönleri 3 ve 9’dur. Söz konusu emisyonuna dair Hunter kataloğunda darphane atfı yapılmazken *SNG Cop.*’da darphanesi belirsiz olarak verilmiştir. Price ise sikkeleri “Makedonya” başlığı altında değerlendirmiştir. Draganov ve *SNG Saroglos* kataloglarında da darphane yeri Makedonya olarak geçmektedir. Sikkeler *SNG Cop.* hariç (MÖ. IV. ve III. yy.), MÖ. 336-323 arasına tarihlendirilmiştir.

Bu serinin ikinci emisyonuna ait 3 adet sikkenin arka yüzünde altta sadak içerisinde yayın altında Yunus sembolü yer alır.⁸⁰⁶ Sikkelerin tümü ünite biriminde (ort. 6.10 gr.) olmakla birlikte, kalıp yönleri 6 ve 12’dir. Price, *SNG Milano*, Draganov ve *SNG München*

⁷⁹⁶ Katalog no. 15-30; 44-45; 47; 106-122; 200-202; 213-214.

⁷⁹⁷ Katalog no. 169-193.

⁷⁹⁸ Katalog no. 15-30.

⁷⁹⁹ Katalog no. 44-45.

⁸⁰⁰ Katalog no. 47.

⁸⁰¹ Katalog no. 106-122.

⁸⁰² Katalog no. 169-193.

⁸⁰³ Katalog no. 200-202. 2 sikke ise tanımsız olduğundan darphane atfı yapılamamıştır; bk. Katalog no. 213-214. Sikkelerin darphane dağılımı için bk. Grafik 18.

⁸⁰⁴ Price 1991; Ashton 1998; *SNG Alpha Bank*; *SNG Christomanos*; *SNG Milano*; Draganov 2000; *SNG München 10./11*; *SNG Saroglos*.

⁸⁰⁵ Katalog no. 15-17.

⁸⁰⁶ Katalog no. 18-20. Yunus sembolüne Makedonya’ya atfedilen iki sikkede de rastlanmaktadır; bk. Katalog no. 31; 40.

kataloglarında ve Ashton'ın çalışmasında da "Makedonya" başlığı altında sınıflandırılan sikkeler, *SNG Lewis* kataloğunda soru işareti ile birlikte Pella kentine atfedilmiştir.

Makedonya darbı üçüncü emisyonuna ait 3 adet sikkenin arka yüzünde üstte sadak içerisinde yay ve altta lobut dışında herhangi bir sembol ya da monogram yer almamaktadır.⁸⁰⁷ Sikkeler ünite biriminde (ort. 5.12 gr.) olup kalıp yönleri 3'tür. Söz konusu bu sikkelerden 1910-1914 yılları arasında gerçekleştirilen ilk dönem Sardeis kazılarında 4 adet ele geçmiştir.⁸⁰⁸

Dördüncü emisyonuna ait 4 adet sikkenin ön ve arka yüzü, betimlenen tipler açısından üçüncü emisyonla aynı olmakla birlikte tek farklılık bu emisyonunda lobutun üstte, sadak içerisinde yayın ise altta yer almasıdır.⁸⁰⁹ Söz konusu dört sikkenin 2'si ünite (ort. 5.39 gr.)⁸¹⁰, 2'si ise ¼ ünite birimindedir (ort. 1.57 gr.).⁸¹¹ Sikkelerin kalıp yönleri 3 ve 12'dir.

Serinin beşinci emisyonuna ait 1 adet sikkenin arka yüzünde üstte lobut, altta sadak içerisinde yay ve en altta I harfi yer alır.⁸¹² Ünite birimindeki (6.25 gr.) sikkenin kalıp yönü 3'tür.

Makedonya darbı, altıncı ve son emisyonuna ait 2 adet sikkeye bakıldığında diğer emisyonlardan farklı olarak arka yüzünde, üstte sadak içerisinde yayın yukarısında kerykeion başı bulunmaktadır.⁸¹³ Ünite birimindeki (ort. 6.64 gr.) sikkelerin kalıp yönü 12'dir.

Kyme darplarına gelindiğinde, İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda yer alan 2 sikkenin tek emisyonu mevcuttur. Sikkelerin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı ve üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, altında ise tek kulplu kap sembolü yer almaktadır.⁸¹⁴ Ünite birimindeki (ort. 5.65 gr.) sikkelerin kalıp yönleri 3 ve 6'dır. Bu emisyon ilk olarak Müller (1855) tarafından Kyme'ye atfedilmiştir. *SNG Marc Bar* kataloğunda da "Kyme" başlığı altında tasnif edilmiş, tarihlendirmesi MÖ. 336-323 arasına yapılmıştır. Price ise bu sikkeleri "Makedonya" başlığı altına yerleştirmesine rağmen, Sardeis buluntuları nedeniyle Küçük Asya kökenli olabileceklerini de ifade etmiştir.⁸¹⁵ Price'ın tarihlendirmesi MÖ. 336-323 arasındadır. Ashton da tek kulplu kabın Kyme sikkelerinin temel ikonografik unsurlarından biri olması nedeniyle sikkeyi bu kente atfetmiş ve MÖ. 323-310 arasına tarihlendirmiştir. *SNG Alpha Bank*, *SNG München* ve *SNG Saroglos* kataloglarında da Makedonya'ya atfedilen bu sikkeler *SNG Blackburn*'de ise Pella'ya atfedilmişlerdir. Bu

⁸⁰⁷ Katalog no. 21-23.

⁸⁰⁸ Bell 1916. Ayrıca bk. Çizmeli Öğün-Marcellesi 2011, 311-313.

⁸⁰⁹ Katalog no. 24-27.

⁸¹⁰ Katalog no. 24-25.

⁸¹¹ Katalog no. 26-27.

⁸¹² Katalog no. 28.

⁸¹³ Katalog no. 29-30.

⁸¹⁴ Katalog no. 44-45.

⁸¹⁵ Price 1991, 117.

emisyonu ait sikkelerden Sardeis kazılarında, 5 adet bulunmuştur. Kayıt altına alınan 2 adet sikkeden 1'i A, diğeri ΤΛ monogramı taşımakla birlikte farklı emisyonlara işaret etmektedir.⁸¹⁶ Nif Dağı Karamattepe nekropol alanı kazılarında ise 1 adet ele geçmiş ve kayıt altına alınmıştır.⁸¹⁷

Sardeis darbı 1 adet sikkeye bakılacak olursa, ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde ise ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı, üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, ve en altta monogramı mevcuttur.⁸¹⁸ MÖ. 334-323 arasına tarihlendirilen söz konusu 1 sikke, ünite birimindedir (6.82 gr.) ve kalıp yönü 12'dir. Bu emisyonu ait 1 adet sikke Nif Dağı Karamattepe nekropol alanı kazılarında ele geçmiştir.⁸¹⁹

Karia Bölgesi kentlerinden Kaunos'a atfedilen 17 adet sikke 2 farklı emisyonu ait olmakla beraber, tamamı ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşıyan bu sikkeler MÖ. 323-319 arasına tarihlendirilirler.

İlk emisyonu ait 11 sikkenin ön yüzünde yine sağa dönük Herakles başı yer alır. Arka yüzünde ise üstte sadak içerisinde yay, altta lobut, altında da buğday başağı sembolü mevcuttur.⁸²⁰ Ünite biriminde (ort. 5.25 gr.) darp edilmiş olan sikkelerin kalıp yönleri tek bir örnek hariç 3'tür. Bu emisyon evvela Müller (1855) tarafından "Belirsiz Makedon kentleri" başlığı altında sınıflandırılmıştır. Gaebler herhangi bir darphane atfı yapmaz iken tarihlendirmesi MÖ. 336-323 arasındadır. *SNG Cop.* ve *SNG Dreer* kataloglarında "Belirsiz Darphane" başlığı altında sınıflandırılan emisyon, Thompson ve Price tarafından ise ikonografisinden yola çıkılarak Miletos'a atfedilmiştir. Atribüsyon genel kabul görmüş ve bu emisyonu ait sikkeler *SNG Keckman*, *SNG Milano*, *SNG München*, *SNG Saroglos*, *SNG Kikpe* ve *SNG Kayhan II* kataloglarında da aynı şekilde Miletos'a atfedilmişlerdir. Ashton 1998 yılındaki çalışmasında sikkeleri Miletos'a atfetmiş, konuyu tekrar ele aldığı bir diğerk çalışmasında ise (2004), özellikle Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde bu sikkelerden çoklu sayıda mevcut olması nedeniyle sikkelerin Kaunos darbı olduğunu ileri sürmüştür. Söz konusu sikkeler yalnızca 2004-2010 yılları arasında gerçekleştirilen Laodikeia (Denizli) kazılarında ve 2 adet bulunmuştur.⁸²¹

Kaunos darbı ikinci emisyonu ait diğerk 6 sikkenin ön yüz tipi ilk emisyonla aynıdır. Arka yüzünde ise herhangi bir sembol yer almazken, lobut betimlemesinin altında

⁸¹⁶ Bell 1916; Johnston 1981, 1-90. Söz konusu 7 sikkeden 1'ine dair bilgilere Jane Evans vasıtasıyla ulaşılmıştır. Ayrıca bk. Çizmeli Ögün-Marcellesi 2011, 311-313.

⁸¹⁷ Lenger 2013b, 374.

⁸¹⁸ Katalog no. 47.

⁸¹⁹ Lenger 2013b, 374.

⁸²⁰ Katalog no. 106-116.

⁸²¹ Şimşek 2011.

monogramı mevcuttur.⁸²² Sikkeler ünite biriminde olup (ort. 5.97 gr.) kalıp yönleri 3'tür. Evvela (1855) Müller tarafından "Belirsiz Darphane" başlığı altına yerleştirilen, Hunter tarafından ise MÖ. 336-323 aralığına konulmuş fakat darphane atfi yapılmamıştır. Bir önceki gibi bu emisyon da Thompson ve Price tarafından Miletos kentine atfedilmiş, *SNG Keckman*, *SNG Milano* ve *SNG Saroglos* kataloglarında da "Miletos" başlığı altına yerleştirilmişlerdir. Ashton (2004) ise yine bir önceki emisyonunda ifade edilen sebeplerden ötürü bu sikkeleri de Kaunos'a atfetmiştir. Lenger ise Karamattepe nekropol alanında bu sikkelerden 1 adet bulunmuş olması ve söz konusu sikkelerin yalnızca Karia'nın güneyinde değil kuzeyinde de sıklıkla görülüyor olmasına dayanarak emisyonun, tıpkı Price'ın belirttiği gibi Miletos darbu olabileceğini ileri sürer. Dahası müze koleksiyonlarındaki malzemenin buluntu yeri ve menşenin çoğu zaman şaibeli olması sağlıklı bir çıkarım yapmayı zorlaştırmaktadır.⁸²³

Küçük Asya'nın batısına atfedilen 25 sikkenin darphanesi kesin olarak belirlenememiştir. Bu sebeple mevzubahis sikkeler genel olarak kataloglarda "Belirsiz Batı Küçük Asya" başlığı altına yerleştirilirler.⁸²⁴ Tümü ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandını taşıyan sikkeler genellikle MÖ. 323-310 arasına tarihlendirilirler. Söz konusu sikkeler 2 farklı emisyonla aittir.

Bu emisyonlardan ilkinde dahil olan 13 sikkenin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı yer alırken, arka yüzünde üstte sadak içerisinde yay sola, altta lobut, altında şeritli meşale yer alır.⁸²⁵ Ünite biriminde (ort. 5.76 gr.) darp edilmiş olan sikkelerin kalıp yönleri değişkenlik göstermekle birlikte 10 adet örneğin kalıp yönü 9'dur. 13 sikkeden 2'sinin arka yüzünde motifi belirsiz bir kontrmark yer alır.⁸²⁶ Sikkeler Boutin, *SNG Cop.*, Lindgren Col., *SNG Dreer* ve Leschorn kataloglarında "Anonim" olarak sınıflandırılmışlardır. Price, Draganov, *SNG München*, *SNG Saroglos* ve *SNG Kikpe*'de MÖ. 323-310 arasına tarihlendirilirler. Hunter tarafından verilen tarih MÖ. 336-323 arasındadır. Winterthur tarafından ise yak. MÖ. 300'e yerleştirilen bu emisyonla ait örnekler, *SNG Evelpidis*, *SNG Cop.*, Lindgren Col., *SNG Dreer* ve Leschorn kataloglarında MÖ. 311 sonrasına ait olarak sınıflandırılmışlardır.

Diğer emisyonla ait 12 sikkenin ön yüz tipi ilk emisyonla aynıdır. Farklılık sikkelerin arka yüzünde kendini gösterir. Bu sikkelerin arka yüzünde üstte sadak içerisinde yay sağa doğru konumlandırılırken, altta yer alan lobutun altındaki meşale sembolü şeritsizdir.⁸²⁷ Ünite

⁸²² Katalog no. 117-122.

⁸²³ Ayrıntılı bilgi için bk. Lenger 2013a.

⁸²⁴ Price 1991; *SNG Keckman*; *SNG Milano*; Draganov 2000; *SNG München 10./11*; *SNG Christomanos*; *SNG Saroglos*; *SNG Kikpe*.

⁸²⁵ Katalog no. 169-181.

⁸²⁶ Katalog no. 177-178.

⁸²⁷ Katalog no. 182-193

birimindeki (ort. 5.35 gr.) sikkelerin kalıp yönü 3'tür. 12 sikkeden 3'ü kontrmarklıdır. Bunlardan 2'sinin kontrmark motifi belirsizken⁸²⁸ 1'inin ise içerisinde aslan başı bulunur.⁸²⁹ Sikkeler Gaebler ve *SNG Cop.* kataloglarında "Anonim" olarak geçerken, *SNG Marc Bar*'da Antogoneia (Aleksandria) Troas'a (Ezine) atfedilmiştir. Price, Ashton ve Draganov tarafından MÖ. 323-310 arasına tarihlenen sikkeler, *SNG Lewis*, Ashton, *SNG Keckman*, *SNG Milano*, *SNG München* ve *SNG Saroglos* kataloglarında da aynı zaman aralığına yerleştirilmişlerdir. Gaebler tarafından IV. Aleksandros, *SNG Cop.*'ta ise MÖ. 311 sonrasına yerleştirilen sikke, Winterthur tarafından yak. MÖ. 300'e, *SNG Christomanos*'da MÖ. 323-310, *SNG Marc Bar*'da ise soru işareti ile birlikte MÖ. 311-301 arasına tarihlendirilmiştir. Arka yüz tipleri ile bu yüzde yer alan sembolleri oldukça benzer olan bu iki emisyonu ait sikkelerden, Küçük Asya kazılarında çok sayıda ele geçmiştir. Fakat sikkelerin tip açıklamalarına ilişkin detaylar eksik olduğundan hangi buluntunun hangi emisyonu ait olduğu net olarak anlaşılamamaktadır. Genel çerçevede arka yüzünde sadak içerisinde yay ve lobut ile, altında meşale bulunan 13 adet sikke 7 farklı arkeolojik kazıda bulunup kayıt altına alınmıştır. 1952-1953 yıllarında gerçekleştirilen Kyzikos (Erdek) kazılarında 1⁸³⁰, Mamurt Kale (Bergama) kazılarında 1⁸³¹, 1878-1886 arasında ilk dönem ve 1900-1913 yılları arasında da ikinci dönem kazıları gerçekleştirilen Pergamon'da 4⁸³², Sardeis kazılarında 4⁸³³, Tarsus-Gözlükule kazılarında 1⁸³⁴, 2010-2012 yılları arasında gerçekleştirilen dördüncü dönem Sagalassos kazılarında 2⁸³⁵ ve 1926 yılında başlayan Aizanoi (Çavdarhisar) kazılarında da 1 adet ele geçirilmiştir.⁸³⁶ Söz konusu emisyonu ait sikkelerden Afyon Müzesi'nde de 2 adet mevcuttur.⁸³⁷

Tarsus darbu 3 sikkeye gelindiğinde, genel olarak MÖ. 327-323 arasına tarihlenen sikkelerin tümü ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşırlar. Bu sikkeler 2 farklı emisyonu aittir.

Bunlardan ilki ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde ise üstte lobut, altta sadak içerisinde yay, en üstte üzüm salkımı, yanında A harfi bulunan sikkelerdir.⁸³⁸ Sikkeler ünite biriminde (ort. 5.75 gr.) olup kalıp yönleri 3'tür. Price, *SNG Milano*, *SNG München* ve *SNG Christomanos* kataloglarında ortak bir şekilde Tarsus'a atfedilen emisyonun

⁸²⁸ Katalog no. 183; 191.

⁸²⁹ Katalog no. 190.

⁸³⁰ Köker 2003, 385-392. Ayrıca bk. Çizmeli Ögün-Marcellesi 2011, 301-302.

⁸³¹ Regling 1911, 41-43. Ayrıca bk. Çizmeli Ögün-Marcellesi 2011, 310.

⁸³² Regling 1913, 355-363; Regling 1914, 5671-5685. Ayrıca bk. Çizmeli Ögün-Marcellesi 2011, 306-308.

⁸³³ Bell 1916. 1973-2013 yıllarını kapsayan numismatik verileri tarafıma ulaştıran Jane Evans'a teşekkürlerimi sunarım.

⁸³⁴ Cox 1950, 38-83.

⁸³⁵ III. Aleksandros ve III. Philippos dönemi Makedon krali bronzlarına dair, 2012 yılına kadar olan güncel numismatik verileri tarafıma ulaştıran Johan Claeys'e teşekkürlerimi sunarım.

⁸³⁶ Köker 2013, 133-151.

⁸³⁷ Ashton 1998, 40.

⁸³⁸ Katalog no. 200-201.

tarihlendirmeleri de ortak olup yalnızca Hunter tarafından MÖ. 336-323 arasına yerleştirilmiştir. Söz konusu sikkelerden Adana Müzesi'nde de 4 adet mevcuttur.⁸³⁹ Tarsus-Gözlükule kazılarında da bu sikkeden 1 adet bulunmuştur.⁸⁴⁰

Tarsus darbı ikinci emisyonla ait diğer sikkenin ön ve arka yüz tipleri ilk emisyonla aynı olmakla birlikte yalnızca bu sikkenin arka yüzünde A harfi yerine N harfi yer almaktadır.⁸⁴¹ Ünite birimindeki (6.16gr) sikkenin kalıp yönü 3'tür. Sikke ilk olarak Müller (1855) tarafından Batı Trakya kentlerinden Maroneia'ya (Maronya) atfedilmiştir. Adana Müzesi'nde de 1 adet bulunan sikke, Price'a göre ise Tarsus darbıdır.⁸⁴² Birinci emisyonda ifade edilen 1 adet sikke buluntusunun yanı sıra, bu seriye ait 5 sikke daha bu kazılarda ele geçmiştir.⁸⁴³ Söz konusu sikkelerin farklı emisyonlara ait oldukları anlaşılrsa da, 5 sikkenin de arka yüzünde yer alan üzüm sembolü Tarsus'a yapılan darphane atfını güçlendirir niteliktedir.

5.2.3 Makedon Kalkanı-Makedon Miğferi

Ön yüzünde çeşitli motiflerle bezeli Makedon kalkanı ve arka yüzünde Makedon miğferi bulunan seriden İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda 104 adet vardır. Bunların içerisinde 57 sikkenin ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı mevcuttur.⁸⁴⁴ 17 sikkede Makedon kalkanı içerisinde $\frac{3}{4}$ sağa dönük Herakles başı⁸⁴⁵, 14 sikkede de $\frac{3}{4}$ sola dönük Herakles başı bulunurken⁸⁴⁶ 4 sikke şimşek demeti⁸⁴⁷, 3 sikke kerykeion⁸⁴⁸, 2 sikke yıldız⁸⁴⁹, 2 sikke labrys⁸⁵⁰ ve 1 sikke de lobut bezemelidir.⁸⁵¹ 4 sikkenin ise ön yüzündeki bezeme belirsizdir.⁸⁵² Tüm sikkeler arka yüzünde B-A lejandını taşır. Darphane dağılımına bakıldığında; Gorgo başı bezemeli örneklerin 1'i Miletos ya da Mylasa⁸⁵³, 36'sı Sardeis⁸⁵⁴, 17'si Kaunos⁸⁵⁵ ve 1 tanesi de Salamis darbıdır.⁸⁵⁶ Herakles başının $\frac{3}{4}$ sağa dönük tasvir edildiği

⁸³⁹ Cox 1941, n. 22-25.

⁸⁴⁰ Cox 1950, 38-83.

⁸⁴¹ Katalog no. 202.

⁸⁴² Bk. Cox 1941, n. 27.

⁸⁴³ Cox 1950, 38-83.

⁸⁴⁴ Katalog no. 46; 51-103; 206; 218-219.

⁸⁴⁵ Katalog no. 145-154; 194-199; 220.

⁸⁴⁶ Katalog no. 155-168.

⁸⁴⁷ Katalog no. 39-40; 222; 224.

⁸⁴⁸ Katalog no. 48-50.

⁸⁴⁹ Katalog no. 42-43.

⁸⁵⁰ Katalog no. 104-105.

⁸⁵¹ Katalog no. 41.

⁸⁵² Katalog no. 221; 223; 225-226.

⁸⁵³ Katalog no. 46.

⁸⁵⁴ Katalog no. 51-86.

⁸⁵⁵ Katalog no. 87-103.

⁸⁵⁶ Katalog no. 206. Diğer iki sikke tanımsız olmaları sebebiyle darphaneleri tespit edilememiştir. Katalog no. 218-219.

17 sikkenin 10'u Kaunos⁸⁵⁷ darbı, 6'sı ise "Belirsiz Batı Küçük Asya" grubuna dahildir.⁸⁵⁸ Herakles başının ¾ sola dönük konumlandırıldığı 14 sikkenin tamamı Kaunos darbıdır.⁸⁵⁹ Şimşek demeti bezemeli 4 sikkeden 2'si Makedonya⁸⁶⁰, kerykeion bezemeli 3 sikke Sardeis⁸⁶¹, yıldız bezemeli 2 sikke Makedonya⁸⁶², labrys bezemeli 2 sikke Kaunos⁸⁶³ ve lobut bezemeli 1 sikke ise Makedonya darbıdır.⁸⁶⁴ Sikkelerin değerlendirmesi darphaneler esas alınarak yapılacaktır.⁸⁶⁵

Makedonya kökenli 5 sikkenin darphanesi belirsiz olduğundan genellikle kataloglarda yine "Makedonya" başlığı altında sınıflandırılırlar.⁸⁶⁶ Ön yüzünde çeşitli bezemeler bulunan söz konusu sikkeler 4 farklı emisyonla aittir ve tarihlendirmeleri dahil oldukları emisyonla göre farklılık gösterir.

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda ilk emisyonla ait 1 adet sikke vardır. Bu sikkenin ön yüzünde şimşek demeti bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde Makedon miğferi ve altında monogramı yer alır.⁸⁶⁷ ½ ünite birimindeki (3.29 gr.) sikkenin kalıp yönü 7-8'dir. Söz konusu emisyonla ait örnekler Kara Yunanistan'ın kuzeyinde, Teselya ve Makedonya'da sıklıkla definelerde karşılaşılmaktadır.⁸⁶⁸ Bu doğrultuda Liampi sikkenin darphanesini soru işareti ile birlikte Makedonya kentlerinden Pella ya da Amphipolis olarak belirtmiştir. Liampi (1998a) tarafından MÖ. 334 sonrasına tarihlenen sikke, *SNG München* kataloğunda MÖ. 334-310 arasına yerleştirilmiştir. Price'ın tarihlendirmesi ise MÖ. 325-310 arasındadır.⁸⁶⁹

Serinin Makedonya bölgesi darbı ikinci emisyonuna ait 1 adet sikkesinin ön yüz tipi diğer emisyonla aynıdır. Emisyonlar arasındaki fark arka yüzdedir. Bu sikkenin arka yüzünde yer alan Makedon miğferinin altında Yunus sembolü ile monogramı bulunur.⁸⁷⁰ Sikke ½ ünite birimindedir (3.34gr). Yine bu emisyon da Liampi (1998a) tarafından soru işareti ile birlikte Makedonya kentlerinden Pella ya da Amphipolis'e atfedilmiştir. Tarihlendirme de

⁸⁵⁷ Katalog no. 145-154.

⁸⁵⁸ Katalog no. 194-199. 1 sikke ise tanımsızdır. Katalog no. 220.

⁸⁵⁹ Katalog no. 155-168.

⁸⁶⁰ Katalog no. 39-40. 222 ve 224 nolu sikkeler tanımsız, dolayısıyla darphanesi de belirsizdir.

⁸⁶¹ Katalog no. 48-50.

⁸⁶² Katalog no. 104-105.

⁸⁶³ Katalog no. 63-64.

⁸⁶⁴ Katalog no. 41.

⁸⁶⁵ Sikkelerin darphane dağılımı için bk. Grafik 19.

⁸⁶⁶ Price 1991; *SNG Alpha Bank*; Draganov 2000; *SNG München 10./11.*

⁸⁶⁷ Katalog no.39.

⁸⁶⁸ Bk. Liampi 1998b.

⁸⁶⁹ Gatzolis (2012, 383) ön yüzünde şimşek demeti bulunan emisyonların III. Aleksandros'un ilk darpları arasında olduğunu belirtir. Matthew (2010, 23) de söz konusu sikkelerin Thebai'nin kontrol altına alınması ile alakalı olarak MÖ. 335 tarihinde darp edilmeye başlandığını öne sürer.

⁸⁷⁰ Katalog no. 40. Yunus sembolü Makedonya darbı iki farklı seride daha karşımıza çıkar; bk. Katalog no. 18-20; 31.

önceki emisyonunda olduğu gibi Liampi (1998a) tarafından MÖ. 334 sonrasında, Price tarafından ise MÖ. 325-310 arasına yerleştirilmiştir. Ön yüzünde şimşek demeti bezemesi yer alan bu iki emisyonla benzer sikkelerden, 1881 yılında başlanan Assos kazılarında⁸⁷¹ ve 1988-1992 yılları arasında gerçekleştirilen ikinci dönem Daskyleion kazılarında⁸⁷² 1'er adet bulunup kayıt altında alınmıştır. Söz konusu sikkelerin sembol ve monogramlarına dair kesin bir bilgi sunulmadığından emisyonları belirlenememektedir.

Üçüncü emisyonla ait 1 adet sikkenin ön yüzünde lobut bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferi yer alırken, herhangi bir sembol ya da monogram bulunmamaktadır.⁸⁷³ ½ ünite birimindeki (4.06 gr.) sikkenin kalıp yönü 12(?)'dir. Liampi (1986) tarafından "Batı Küçük Asya" başlığı altında sınıflandırılıp MÖ. 323 sonrasında tarihlendirilen bu emisyon, Price tarafından Makedonya'ya atfedilmiş ve tarihlendirilmesi MÖ. 325-310 arasına yapılmıştır. Mathisen tarafından herhangi bir darphane atfı yapılmazken sikke MÖ. 288-277'ye tarihlenmiştir. *SNG Cop.* kataloğunda ise "Anonim" olarak geçen sikkenin tarihlendirmesi MÖ. 311 sonrasındadır. Ege Bölgesi'nin en büyük müzesi olan İzmir Arkeoloji Müzesi'nde söz konusu emisyonun sadece 1 adet bulunuyor olması gerçekten de Price'ın darphane atfı hususunda haklı olduğunu düşündürmektedir.

Geri kalan 2 adet sikke serinin dördüncü emisyonunu oluşturmaktadır. Bu sikkelerin ön yüzünde yıldız bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferinin sol altında kerykeion sembolü yer alır.⁸⁷⁴ Sikkeler ½ ünite birimindedir (ort. 2.52 gr.). Liampi tarafından soru işareti ile birlikte Makedonya'ya atfedilip MÖ. 323 sonrası şeklinde tarihlendirilmiştir. Price ise atfı Makedonya'ya yapmakla beraber sikkeleri MÖ. 325-310 arasına tarihlendirir. *SNG Cop.* kataloğunda ise sikke "Anonim" başlığı altında yer alırken tarihlendirmesi MÖ. 311 sonrasındadır. Klein ve *SNG Christomanos* kataloglarında ise darphane atfı yapılmamıştır.

Miletos ya da Mylasa'ya atfedilen 1 adet sikkeye bakacak olursak, söz konusu sikkenin ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde Makedon miğferinin sol altında , monogramı, sağ altında ise M harfi yer almaktadır.⁸⁷⁵ Mevzubahis sikke ½ ünite biriminde olup kalıp yönü 6'dır. Sikke Liampi tarafından soru işareti ile birlikte Miletos, Price ve Draganov tarafından ise Miletos ya da Mylasa'ya atfedilmiştir. *SNG Stockholm* kataloğunda ise "Anonim" başlığı altında yer alır. Tarihlendirmeler ise farklılık göstermektedir; Liampi: MÖ. 323 sonrası, Price: yak. MÖ. 320, Mathisen: MÖ. 288-277, *SNG Stockholm*: MÖ. 311

⁸⁷¹ Lenger 2009.

⁸⁷² Centilmen 1994.

⁸⁷³ Katalog no. 41.

⁸⁷⁴ Katalog no. 42-43.

⁸⁷⁵ Katalog no. 46.

sonrası. Kyzikos kazılarında benzer bir sikke ele geçmiş olmakla birlikte M harfi kayıt altına alınırken yanındaki monogram belirsiz olarak ifade edilmiştir.⁸⁷⁶

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda, anonim olarak adlandırılan bu serinin Sardeis'e atfedilen 39 adet sikkesi yer almaktadır. Kataloglarda genel olarak MÖ. 323-319 arasına yerleştirilen bu sikkeler 5 farklı emisyonla aittir.

Bu emisyonlardan ilki 1 adet olup, ön yüzünde kerykeion bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferi, sol altta kerykeion, sağ altta gül sembolleri bulunur.⁸⁷⁷ Söz konusu sikke ½ ünite biriminde (2.73 gr.) olup kalıp yönü 6'dır. Liampi ve Price tarafından ortak bir biçimde Sardeis darphanesine atfedilen sikke, Liampi'ye göre MÖ. 325-302, Price'a göre ise MÖ. 323-319 arasına tarihlidir.

Sardeis darbu ikinci emisyonla ait 1 adet sikkenin ön yüz tipi diğer emisyonla aynıdır. Bu sikkenin arka yüzünde ise Makedon miğferi, sağda kerykeion, altında gül sembolü yer alırken sol altta monogramı vardır.⁸⁷⁸ Sikke ½ ünite biriminde (3.46 gr.) darp edilmiştir. Emisyonun darphane atıfları ortak olup, Liampi'nin tarihlendirmesi MÖ. 325-302, Mathisen'in tarihlendirmesi (MÖ. 288-277), Winterthur'un ise MÖ. 321-320 şeklindedir.

Serinin üçüncü emisyonunu yine 1 adet sikke meydana getirmektedir. Söz konusu sikkenin ön yüzünde yine kerykeion bezemesi yer alır. Farklılığı meydana getiren arka yüzde ise Makedon miğferinin sağında kerykeion, solunda gül sembolü, altında TI harfleri bulunur.⁸⁷⁹ ½ ünite birimindeki (3.66 gr.) sikkenin kalıp yönü 6'dır. Darphane atıfları ortak bir biçimde Sardeis olarak yapılan bu emisyon Liampi ve *SNG Kikpe*'de MÖ. 325-302 arasına tarihlidir.

Sardeis darbu dördüncü emisyonla ait 1 adet sikkenin ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferinin solunda gül sembolü vardır.⁸⁸⁰ Yine bu sikke de ½ ünite birimindedir (3.87 gr.) ve kalıp yönü 12'dir. Sikke ilk olarak Price (1991) tarafından Miletos ya da Mylasa'ya atfedilmiştir. Ashton da, Afyon ve Fethiye Arkeoloji Müze'lerinde yer alan Makedon kralı bronz sikkelerini ele aldığı 1998 tarihli eserinde sikkeyi Miletos ya da Mylasa şeklinde sınıflandırmıştır. 2004 yılında yazdığı makalesinde ise "gül" sembolünün Sardeis darplarında sıklıkla görülmesi ve Sardeis kentine, Miletos ya da Mylasa'dan daha yakın konumdaki Afyon müzesinde 15 adet bulunması nedeniyle darphane atfını Sardeis olarak değiştirmiştir. Tarihlendirmeler ortak bir biçimde MÖ. 323-319 arasındadır.

⁸⁷⁶ Köker 2003, 385-392. Ayrıca bk. Çizmeli Ögün-Marcellesi 2011, 301-302.

⁸⁷⁷ Katalog no. 48.

⁸⁷⁸ Katalog no. 49. monogramını yine Sardeis darphanesinde fakat Herakles/sadak içerisinde yay ve lobut serisinde (katalog no. 47) görmekteyiz.

⁸⁷⁹ Katalog no. 50.

⁸⁸⁰ Katalog no. 51.

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda bulunan 35 adet Sardeis darbu sikke, serinin beşinci emisyonunu meydana getirmektedir. Sikkelerin ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı yer alırken, arka yüzünde Makedon miğferi ve sol altta kerykeion sembolü vardır.⁸⁸¹ Sikkelerin tümü ½ ünite biriminde (ort. 4.09 gr.) olup kalıp yönleri değişkendir. Sikkelerin darphane atfı farklılıklar göstermektedir. Bu emisyon ilk olarak Gaebler (1935) tarafından “Anonim” başlığı altında tasnif olunmuş, tarihlendirmesi ise IV. Aleksandros sonrasına yapılmıştır. *SNG Stockholm*, *SNG Cop.*, Lindgren Col., ve Leschorn kataloglarında da MÖ. 311 sonrasına tarihlendirilip, “Anonim” başlığı altına yerleştirilmişlerdir. Anonim sikkeler üzerine gerçek manada ilk bilimsel çalışmayı ortaya koyan Liampi ise söz konusu sikkeleri soru işaretiyle birlikte Miletos'a atfeder. Aynı ön yüze sahip, arka yüzünde ise miğferin solunda kerykeion sağında monogram bulunan ¼ AE birimindeki sikkeleri Kıbrıs'a atfeder. Price ise her iki sikke grubunu tek bir başlık altında toplayarak Salamiste darp edildiklerini ileri sürmüştür. Price'ın dayanağı ise monogramlı emisyonun Kıbrıs'ın Amathos kentinde bulunan define⁸⁸² ve Kourion kentinde ele geçen sikkeler olmuştur.⁸⁸³ Sikkeler Klein, Ashton, *SNG Keckman* ve *SNG Kayhan II* kataloglarında da “Salamis” başlığı altında sınıflandırılmışlardır. Fakat Lenger (2013b) Nif Dağı Karamattepe nekropol alanı kazılarında, arka yüzde sadece kerykeion olan ve Liampi tarafından Miletos? atfı yapılan ½ AE birimindeki sikkelerden 20 adet bulunup, ¼ AE birimindeki monogramlı sikkelerden hiç ele geçmemiş olmasından yola çıkarak Liampi'nin gerçekten de haklı olabileceğini belirtir. Ayrıca Lenger'in de belirttiği üzere E. Zapiti ve L. Michaelidou (2008) tarafından hazırlanan *Coins of Cyprus, from the collection of the Bank of Cyprus Cultural Foundation* ve E. Tziambazis'in (2012) hazırlanmış olduğu *A Catalogue of the Coins of Cyprus from 560 B.C. to 1571 A.D.* adlı kataloglarda adada darp edilmiş olan sikkeler arasında, arka yüzünde yalnızca kerykeion yer alan emisyonun ait herhangi bir örnek yer almamaktadır. Salamis'te 1998 yılından beri devam eden kazılar da aynı durumu ortaya koymaktadır.⁸⁸⁴ Dahası Ashton tarafından 1998'de Miletos ya da Mylasa'ya, 2004'te ise Sardeis'e atfedilen bir önceki emisyonun ait sikkelerle ön yüz özelinde kurulan ikonografik bağlantı ve Sardeis kentinin Nif Dağı'na yalnızca 75 km mesafede olması dolayısıyla Sardeis darbu olabileceklerini ileri sürer. Söz konusu sikkelerden İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda da 35 adet bulunması, Sardeis atfını oldukça makul

⁸⁸¹ Katalog no. 52-86. 3 adet sikkenin (katalog no. 54; 62-63) kerykeion sembolü çok net görülememektedir.

⁸⁸² Marchetti 1978, 937-975; Price 1991, 390, dn. 2.

⁸⁸³ Cox 1959, 14-16; Price 1991, 390.

⁸⁸⁴ Lenger 2013b, 375, dn. 17.

kılmaktadır. Lenger'in (2013b, 375-376) de belirttiği üzere bu emisyonun Sardeis kazılarında 16 adet bulunup kayıt altına alınmıştır.⁸⁸⁵

Kaunos'a atfedilen 43 adet sikkeye gelecek olursak, ön yüzünde Gorgo başı, labrys, $\frac{3}{4}$ sağa ya da sola dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı yer alan bu sikkeler genel olarak MÖ. 320 civarına tarihlenmekte ve 5 farklı emisyonu aittir. Price tarafından Miletos ya da Mylasa'ya atfedilen söz konusu sikkeler Ashton tarafından 2004 yılında yayınlanan çalışmasında birinci derecede Fethiye Arkeoloji Müzesi'nin sunduğu veriler ışığında Kaunos'a atfedilmiştir.

Bu emisyonlardan ilkinin 16 adet sikkede meydana getirmektedir. Mevzubahis sikkelerin ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferinin sol altında labrys sembolü, sağ altında ise K monogramı bulunur.⁸⁸⁶ Sikkelerden 13'ü $\frac{1}{2}$ ünite biriminde (ort. 3.93 gr.) olup kalıp yönleri değişkenlik göstermektedir. 1 adet sikkede kontrmarklıdır.⁸⁸⁷ Geri kalan 3 sikkede ise $\frac{1}{4}$ ünite biriminde (ort. 1.92 gr.) darp edilmiş olup kalıp yönleri 6'dır. $\frac{1}{2}$ ünite olarak darp edilen sikkeler Gaebler (1935) tarafından "Anonim" olarak sınıflandırılmış, tarihlendirmesi ise IV. Aleksandros sonrasına yapılmıştır. *SNG Stockholm* ve *SNG Cop.* kataloglarında da sikkeler MÖ. 311 sonrasına tarihlendirilerek, "Anonim" başlığı altına yerleştirilmişlerdir. Thompson, Liampi ve Klein ise bu sikkeleri soru işareti ile birlikte Miletos'a atfetmişlerdir. Price'ın katalogunda ise mevzubahis sikkeler yak. MÖ. 320'ye tarihli ve atfı "Miletos ya da Mylasa" şeklindedir. *SNG Keckman* ve Draganov kataloglarında da "Miletos ya da Mylasa" başlığı altında değerlendirilen sikkelerin *SNG Marc Bar*'da "Belirsiz; Karia?" olarak ayrıldıkları görülmektedir. Ashton, Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde 20'den fazla örneği bulunan, aynı zamanda Kaunos bölgesinde, küçük bir nehir ya da derede bulunduğu ifade edilen iki ayrı lot içerisinde Rhodos ile Kaunos darpları ile bir arada yer alan sikkeler neticesinde bu sikkelerin basıldığı darphaneyi Kaunos olarak tayin etmiştir. Ashton'ın (2004, 41, dn. 29) bir diğer dayanağı K harfinin, kesin olmamakla birlikte Kaunos'u niteliyor olabileceği fikridir. Lenger (2013a) ise, Karamattepe nekropol alanında, Ashton tarafından Kaunos'a atfedilen sikkelerden toplamda 13 adet bulunduğunu göz önüne alarak atfisini tartışmaya açmıştır. Karamattepe'de şu an bahsi geçen emisyonun da 4 adet bulunmuştur. Lenger bu veriler ışığında ve aynı zamanda yine müze koleksiyonlarına katılan sikkelerin çoğu zaman buluntu yerlerinin kesin olarak bilinmemesi ya da bu bilgilerin yanlış aktarılmasına dayanarak Price'ın atfisinin doğru olabileceğini ifade etmiştir. Buna bağlı olarak sikkeleri "Miletos

⁸⁸⁵ Bell 1916; Johnston 1981, 1-90.

⁸⁸⁶ Katalog no. 87-102.

⁸⁸⁷ Katalog no. 97.

ya da Mylasa” başlığı altında sınıflandırmıştır.⁸⁸⁸ ¼ ünite birimindeki 3 sikke de Thompson ve Liampi tarafından soru işaretiyle birlikte Miletos’a atfedilmiş, Price ise yine Miletos ya da Mylasa atfını ileri sürmüştür. Bu sikkelerden Fethiye Arkeoloji Müzesi’nde az sayıda bulunmasına karşın, ½ ünite olarak darp edilenlerin bir varyasyonu kabul edilerek Ashton tarafından aynı şekilde Kaunos’a atfedilmiştir.

Kaunos darbı ikinci emisyonuna ait 1 adet sikkenin ön yüzünde bir önceki emisyonla aynıdır. Arka yüzünde ise Makedon miğferinin sağ altında K harfi yer alır.⁸⁸⁹ ½ ünite birimindeki (3.61gr) sikkenin kalıp yönü 11?’dir. Price tarafından Miletos ya da Mylasa şeklinde atfi yapılan sikke, Ashton tarafından bir önceki emisyonun bir varyasyonu olarak kabul edilerek yine Kaunos’a atfedilmiştir.

Kaunos darbı üçüncü emisyonuna bakıldığında, bu 2 sikkenin ön yüzünde labrys bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferinin sağ altında K harfi vardır.⁸⁹⁰ ¼ ünite biriminde (ort. 1.35 gr.) darp edilen sikkelerin kalıp yönleri 12 ve 3’tür. Bu sikke ilk olarak Mathisen (1979) tarafından darphane atfi yapılmaksızın, MÖ. 288-277 arasına tarihlenmiştir. Daha sonra *SNG. Cop.* kataloğunda “Anonim” başlığı altında sınıflandırılmış, tarihlendirmesi MÖ. 311 sonrasına yapılmıştır. Liampi ise bu emisyonun darp yerini soru işareti ile birlikte Karia olarak değerlendirip, tarihlendirmesini MÖ. 323 sonrasına yapmıştır. Price kataloğunda ise MÖ. 320 sonrasına tarihlendirilen bu sikkenin basım yeri Miletos ya da Mylasa olarak belirtilmiştir. Ashton bu sikkeyi de serinin birinci emisyonunun bir türevi kabul etmiş ve atfını yine Kaunos’a yapmıştır. Lenger (2013a) de yine Karamatpe’de kayıt altına alınan 2 adet sikke ışığında tıpkı ilk emisyonda olduğu gibi, aynı sebeplerle Price’ın Miletos ya da Mylasa atfının doğru olabileceğini ifade etmiştir.

Serinin dördüncü emisyonuna ait 10 adet sikkenin ¾ sağa dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde Makedon miğferi yer alırken, herhangi bir sembol ya da monogram bulunmaz.⁸⁹¹ Sikkelerin tamamı ½ ünite biriminde (ort. 4.02 gr.) olup, kalıp yönleri tek bir örnek hariç 12’dir. Emisyon Liampi tarafından “Batı Küçük Asya” başlığı altında sınıflandırılmış ve MÖ. 323 sonrasına tarihlenmiştir. Price ve Draganov da sikkeyi Batı Küçük Asya’ya atfederken tarihlendirmesini MÖ. 323-310 arasına yapmıştır. *SNG Evelpidis* kataloğunda ise darphane belirtilmezken tarihlendirme MÖ. 311 sonrasınadır. Ashton ise Kaunos’a atfettiği diğer sikkeler arasına bu emisyonu da dahil etmiştir.

⁸⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Lenger 2013a.

⁸⁸⁹ Katalog no. 103.

⁸⁹⁰ Katalog no. 104-105.

⁸⁹¹ Katalog no. 145-154.

Kaunos darbı beşinci emisyonu ait diğer 14 sikkenin ön yüzünde $\frac{3}{4}$ sola dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde Makedon miğferi ile sol altta buğday başağı sembolü yer alır.⁸⁹² $\frac{1}{2}$ ünite biriminde (ort. 3.76 gr.) darp edilen sikkelerin kalıp yönleri 12'dir. Sikkeler önce Gaebler (1935) tarafından "Anonim" başlığı altında değerlendirilmiş ve IV. Aleksandros'un ölümünden sonraya tarihlendirilmiştir. *SNG Cop.* kataloğunda da "Anonim" olarak geçen sikkeler MÖ. 311 sonrasına tarihlidir. Price, Liampi, *SNG Keckman* ve *SNG Saroglos* kataloglarında ise darphanesi kesin olarak belirlenemediğinden "Belirsiz Batı Küçük Asya" olarak belirtilmiştir. Daha sonra Ashton söz konusu bu emisyonu ait sikkeleri de Kaunos'a atfetmiştir. Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde bulunan, bu emisyonu ait 11 adet sikke ve Kaunos-Telmessos bölgesinden geldiği düşünülen 1 adet sikke, Ashton'ın mevzubahis atfına kaynak teşkil etmiştir. Lenger (2013a) ise "Küçük Asya" başlığı altında değerlendirdiği bu emisyonun Karamattepe kazılarında 2 adet ele geçtiğini ortaya koymuştur.

Küçük Asya'nın batısı kökenli 6 sikkenin darphanesi kesin olarak belirlenememiştir. Bu durum, söz konusu sikkelerin kataloglarda "Belirsiz Batı Küçük Asya" başlığı altına yerleştirilmelerine neden olmuştur.⁸⁹³ MÖ. 323 ve sonrasına tarihlenen söz konusu sikkeler 2 farklı emisyonu aittir.

Bu emisyonlardan ilkinin ön yüzünde $\frac{3}{4}$ sağa dönük Herakles başı bezemeli Makedon kalkanı yer alır. Arka yüzünde ise Makedon miğferinin sol altında monogramı, sağ altında ise kerykeion sembolü bulunur.⁸⁹⁴ Sikke $\frac{1}{2}$ ünite biriminde (3.73 gr.) olup, kalıp yönü 12'dir. Sikke ilk önce Gaebler (1935) tarafından "Anonim" olarak tasnif edilmiştir. *SNG Cop.* ve Lindgren Col.'de de "Anonim" başlığı altına yerleştirilmişlerdir. Liampi ve Price tarafından, darp yeri kesin olarak belirlenemediğinden "Batı Küçük Asya" grubuna dahil edilmişlerdir. Mathisen ve *SNG Evelpidis* kataloglarında darphane atfı yapılmamıştır. Bu emisyonu benzer 2 adet sikke 1998-2002 yılları arasında gerçekleştirilen Nagidos kazılarında ele geçmiş olup kerykeion sembolü sikke açıklamasına dahil edilirken, maalesef monograma dair detay verilmemiştir.⁸⁹⁵

Küçük Asya'nın batısında darp olduğu düşünülen ikinci emisyonu ait 5 sikke incelendiğinde, tıpkı diğer emisyonunda olduğu gibi ön yüzünde $\frac{3}{4}$ sağa dönük Herakles başı bulunmaktadır. Emisyonlar arası farklılığı sikkelerin arka yüzü meydana getirmektedir. Burada Makedon miğferinin sağ altında buğday başağı sembolü yer alır.⁸⁹⁶ Sikkeler Mathisen

⁸⁹² Katalog no. 155-168.

⁸⁹³ Liampi 1986; Price 1991; Ashton 1998; Draganov 2000; *SNG München 10./11.*

⁸⁹⁴ Katalog no. 194.

⁸⁹⁵ Tekin 2007, 193-197.

⁸⁹⁶ Bu sembol Kaunos'a atfedilen sikkelerde de karşımıza çıkar; bk. Katalog no. 106-116; 155-168.

tarafından MÖ. 288-277 arasına tarihlenirken, darphane atfi yapılmamıştır. Liampi ve Ashton tarafından “Batı Küçük Asya” başlığı altında sınıflandırılan sikkeler MÖ. 323 sonrasına tarihlidir.

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu’nda yer alan ön yüzünde Makedon kalkanı arka yüzünde Makedon miğferi bulunan seriye ait sonuncu emisyonu gelindiğinde, Salamis’e atfedilen sikkenin ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferi, sol altta kerykeion sembolü ve sağ altta monogramı bulunur.⁸⁹⁷ ½ ünite biriminde (3.52 gr.) darp edilen sikkenin kalıp yönü 9’dur. Bu emisyon Gaebler (1935) tarafından “Anonim” olarak sınıflanarak IV. Aleksandros sonrasına tarihlenmiştir. Leschorn da sikkeyi “Anonim” olarak nitelemiş tarihlendirmesini de MÖ. 311 sonrasına yapmıştır. Hunter ise herhangi bir darphane atfi yapmazken tarihlendirmesi sikkeyi MÖ. 288-277 arasına yerleştirmiştir. Sikke, Winterthur kataloğunda MÖ. IV. yüzyıl sonrasına yerleştirilerek Küçük Asya’ya atfedilmiştir. Liampi ise sikkeyi Kıbrıs Adası’na atfetmiş, adada Demetrios Poliorketes’in hakim olduğu döneme tarihlendirmiştir. Daha sonra Price sikkeyi, yine Kıbrıs’ın Amathos kentinde bulunan definede⁸⁹⁸ bulunmuş olmasına dayanarak adada bulunan Salamis kentine atfetmiş ve MÖ. 323-315 arasına tarihlenmiştir. Price (1991, 390) sikkenin arka yüzünde bulunan monogramın Salamis kralı Nikokreon’u⁸⁹⁹ niteliyor olabileceğini ifade etmiştir. Söz konusu atribüsyon genel kabul görmüş, sikke Ashton tarafından ve *SNG Milano*, *SNG Alpha Bank*, *Draganov*, *SNG München* ve *SNG Kikpe* kataloglarında da “Salamis” başlığı altında sınıflandırılmıştır. Salamis’e atfedilen monogramlı bu sikkelerden Fethiye Müzesi’nde en az 5 adet yer almaktadır.⁹⁰⁰

5.2.4 Genç Erkek Baş - At/Atlı

Bu bronz serilerinin ikonografyasını ön yüzde, Karanos olduğu düşünülen, sağa dönük taçlı genç erkek başı ile arka yüzde sağa dönük ilerler biçimde tasviri yapılan at ya da atlı tipleri oluşturmaktadır. İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu’nda, bu sikkelerden arka yüzünde at bulunanların sayısı 3⁹⁰¹, atlı bulunanların ise 26’dır.⁹⁰² At tasvirli sikkelerin tümü ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşıırken, atlı sikkelerden 16’sı ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ, 6’sı

⁸⁹⁷ Katalog no. 206.

⁸⁹⁸ Marchetti 1978, 937-975; Price 1991, 390, dn. 2.

⁸⁹⁹ III. Aleksandros’un Asya Seferi sırasında Salamis kralı olan Nikokreon hakkında bk. Stähelin 1936, s.v., “Nikokreon”, 357-359.

⁹⁰⁰ Bk. Ashton 1998, 29. 206-208 numaralı sikkelerin ise monogramı kesin olarak okunmadığından bu emisyonu dahil olup olmadığı kesin olarak tayin edilememiştir.

⁹⁰¹ Katalog no. 31-33.

⁹⁰² Katalog no. 124-144; 227-230.

ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandlıdır. 4 adet sikkenin ise lejandı okunaksız durumdadır. Bu sikkelerden arka yüzünde sağa dönük at betimlenen 3 sikke Makedonya'da⁹⁰³, atlı tasviri bulunan 26 sikkenin ise 22'si ise Kaunos'da⁹⁰⁴ basılmıştır.⁹⁰⁵

Seriye ait, Makedonya kökenli 3 sikkenin hangi darphanede basıldığı bilinmediğinden, diğer serilerde olduğu üzere kataloglarda çoğunlukla "Makedonya" olarak sınıflandırılmışlardır.⁹⁰⁶ MÖ. 336-323 arasına tarihlenen ve tümü ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandını taşıyan bu sikkeler 3 ayrı emisyonu aittir.

İlk emisyonu ait 1 adet sikkenin ön yüzünde sağa dönük, taçlı genç erkek başı, arka yüzünde ise sağa dönük at ve altında yunus sembolü yer alır.⁹⁰⁷ ½ ünite birimindeki (3.47 gr.) sikkenin kalıp yönü 3'tür. Bu sikke ilk olarak Müller (1855) tarafından "Belirsiz Makedon Kentleri" başlığı altında tasnif edilmiştir. Söz konusu sikkeye dair Gaebler, Hunter ve Leschorn kataloglarında ise darphane atfı yapılmazken emisyon MÖ. 336-323 arasına tarihlendirilmiştir. *SNG Cop.* katalogunda da darphane atfı yapılmayan emisyon MÖ. 310-300 arasına tarihlendirilmiştir. *SNG Dreer* katalogunda da MÖ. 310-300 arasına yerleştirilen bu sikkenin darphanesi Amphipolis olarak belirtilmiştir. Price ise MÖ. 336-323 arasına tarihlendiği bu sikkeyi "Makedonya" başlığı altına yerleştirmiştir. *SNG Keckman*, *SNG Alpha Bank*, *SNG München*, *SNG Christomanos* ve *SNG Saroglos* kataloglarında da sikkeler Makedonya atfıdır.

Makedonya kökenli ikinci emisyonu ait 1 sikke incelendiğinde, diğer emisyonlardan farklı olarak arka sağa dönük atın altında trident başı sembolü yer almaktadır.⁹⁰⁸ ½ ünite birimindeki (2.93 gr.) sikkenin kalıp yönü 6'dır. Söz konusu sikke Price katalogu dışında hiçbir yayında bulunmamaktadır.

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde 1 adet bulunan, serinin üçüncü emisyonunun ön yüzünde sağa dönük taçlı genç erkek başı yer alırken, arka yüzünde ise sağa dönük atın altında yıldız sembolü vardır.⁹⁰⁹ ½ ünite biriminde (4.10 gr.) darp olunan sikkenin kalıp yönü 9'dur. Boutin tarafından herhangi bir darphane atfı yapılmayan bu emisyon, Price ve *SNG Milano* kataloglarında "Makedonya" başlığı altında yer alırlar.

Söz konusu atlı seriye ait olup Kaunos'a atfedilen 22 sikkeye bakıldığında, söz konusu sikkelerin 2 farklı emisyonu ait oldukları görülmektedir. Bunlardan ilkinde ait 16 sikkenin ön

⁹⁰³ Katalog no. 31-33.

⁹⁰⁴ Katalog no. 123-144.

⁹⁰⁵ Diğer 4 sikke ise tanımsız olduklarından darphane atfı yapılamamıştır; bk. Katalog no. 227-230. Sikkelerin darphane dağılımı için bk. Grafik 20.

⁹⁰⁶ Price 1991; *SNG Keckman*; *SNG Alpha Bank*; *SNG München 10./11*; *SNG Milano*; *SNG Christomanos*; *SNG Saroglos*.

⁹⁰⁷ Katalog no. 31.

⁹⁰⁸ Katalog no. 32.

⁹⁰⁹ Katalog no. 33.

yüzünde sağa dönük taçlı genç erkek başı, arka yüzünde ise ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ lejandı ve sağa dönük atlı ile sol üstte labrys sembolü, sağ altta monogramı yer alır.⁹¹⁰ Tamamı ünite biriminde (ort. 5.18 gr.) darp edilmiş olan sikkelerin kalıp yönleri 9'dur. Sikke ilk olarak Gaebler (1935) tarafından, herhangi bir darphane atfı yapılmaksızın IV. Philippos (MÖ. 297-296) dönemine tarihlendirilmiştir. *SNG Stockholm* ve *SNG Cop.* kataloglarında da darphane atfı yapılmamış ve aynı şekilde IV. Philippos dönemine tarihlendirilmişlerdir. Hunter tarafından ise MÖ. 323-316 arasına yerleştirilmiştir. Sikke ilk olarak *SNG Lewis*'de (1972) "Miletos" darphanesi altına yerleştirilmiştir. Thompson da labrys sembolünün ve mevzubahis monogramın darphanenin altın sikkeleri üzerinde de yer alması nedeniyle bu bronz sikkeleri Miletos'a atfetmiş ve III. Philippos dönemine; MÖ. 320-319 arasına tarihlemiştir. Price da Thompson ile aynı sebeplere dayandırarak sikkeleri "Miletos" başlığı altında incelemiş, tarihlendirmesini ise MÖ. 323-319 şeklinde yapmıştır. Miletos atfı *SNG Keckman*, *SNG München*, Draganov ve *SNG Christomanos* kataloglarında da kabul görmüştür. Ancak Ashton (2004) söz konusu sikkeyi de, taşıdığı labrys sembolünden dolayı, tıpkı tüm diğer labrys tasvirli sikkelerde olduğu gibi Kaunos'a atfetmiştir. Bunun yanı sıra bu emisyonu ait sikkelerden Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde 14 adet bulunması, bölgede yapılan yüzey araştırmalarında da 1 adet ele geçmesi nedeniyle sikkelerin Kaunos darbı olduğunu ileri sürmüştür.

Kaunos darbı ikinci emisyonu ait 6 adet sikkeye gelecek olursak, bu sikkelerin ön yüzünde de tıpkı diğer emisyonda olduğu gibi sağa dönük taçlı genç erkek başı bulunur. Arka yüzde ise farklılıklar söz konusudur. Burada ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandı, sağa dönük atlı, sol üstte labrys sembolü, yanında ve sağ altta da monogramları yer almaktadır.⁹¹¹ Thompson monogramının III. Aleksandros'un isminin bir monogramı olduğunu ifade eder.⁹¹² 6 sikkeden 1 tanesinin arka yüzünde labrys motifli kontrmark vardır.⁹¹³ Sikkelerin ortalama ağırlığı 4.04 gr. olmakla birlikte 1 ünite biriminde darp edilmişlerdir. Bu sikkenin Hunter, Boutin ve *SNG Cop.* kataloglarında darphane atfı yapılmazken, Boutin tarafından MÖ. 336-323, *SNG Cop.*'da ise MÖ. 295 V. Aleksandros dönemine tarihlenmiştir. Sikke ilk olarak Thompson (1983) tarafından Miletos'a atfedilmiş ve MÖ. 319-318'a tarihlendirilmiştir. Price da atfını Miletos darphanesine yaptığı sikkeleri MÖ. 323-319 arasına yerleştirir. *SNG Keckman*, Draganov ve *SNG Saroglos* kataloglarında da bu atfı ve tarihlendirme kabul görmüştür. Ashton (2004) ise yine Fethiye Müzesi'nde 11 adet bulunan ve Fethiye'den alındığı belirtilerek,

⁹¹⁰ Katalog no. 123-138.

⁹¹¹ Katalog no 139-144.

⁹¹² Thompson 1983, 60.

⁹¹³ Katalog no. 143.

Kaunos-Telmessos arası bölgeden geldiği varsayılan sikkeye dayanarak bu emisyonu da Kaunos'a atfetmiştir.

5.2.5 Herakles Başı – Atlı

Bu seriye ait sikkelerin ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde AΛE ve BA ya da ΦI ve BA lejandı ile sağa dönük ilerleyen atlı bulunur. Bu sikkelerden İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda 5 adet mevcuttur. Söz konusu 5 sikkeden 1 tanesi AΛE ve BA⁹¹⁴, geri kalan 4 tanesi de ΦI ve BA lejandını taşımaktadır.⁹¹⁵ Sikkelerin Makedonya kökenli olduğu düşünülmektedir.

Tıpkı diğerlerinde olduğu gibi, Makedonya kökenli olduğu düşünülen bu 5 sikkenin de darphane atfi kesin olarak yapılamadığından genellikle kataloglarda “Makedonya” başlığı altında tasnif edildikleri görülür.⁹¹⁶ Çoğunlukla MÖ. 323 sonrasına tarihlenen bu sikkeler 2 farklı emisyonuna aittir.

Söz konusu emisyonlardan ilkinin ön yüzünde sağa dönük, aslan postlu Herakles başı yer alır. Arka yüzünde ise AΛE lejandı ile sağa dönük atlı, sağ altta kerykeion başı ve bu sembolün etrafında B-A lejandı bulunur.⁹¹⁷ Ünite biriminde (5.77 gr.) darp edilmiş olan sikkenin kalıp yönü 12'dir. Bu sikke ilk önce Gaebler (1935) tarafından herhangi bir darphane atfi yapılmaksızın, V. Aleksandros dönemine tekabül eden MÖ. 295'e tarihlendirilmiştir. Winterthur kataloğunda ise yine darphanesi kesin olarak ifade edilememiş olmakla birlikte “Küçük Asya” başlığı altında yerleştirilmiştir. Price (1991, 117) ise Sardeis kazılarında bu sikkeden bulunmuş olduğunu ve dolayısıyla Küçük Asya'nın batısı kökenli olabileceğini belirtmiştir.⁹¹⁸ Fakat sikkeyi yine de “Makedonya” grubuna dahil etmiş, tarihlendirmesini MÖ. 323-317 arasına yapmıştır. İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda da bu sikkeden yalnızca 1 adet bulunması, emisyonun gerçekten de Makedonya darbı olabileceğini düşündürmektedir.

Serinin ikinci emisyonuna ait 4 adet sikke mevcuttur. Bu emisyonun ön yüz tipi diğer emisyonla aynı olmakla beraber, farklılık sikkelerin arka yüzündedir. Burada sol üstte ΦI lejandı, altında sağa dönük atlı, sağ altta ise B-A lejandı bulunur.⁹¹⁹ Diğer emisyondan farklı olarak, arka yüzde sembol yer almamaktadır. 2 adet sikkenin ise arka yüzünde kerykeion

⁹¹⁴ Katalog no. 34.

⁹¹⁵ Katalog no. 35-38.

⁹¹⁶ Price 1991; *SNG München 10./11*; Draganov 2000; *SNG Kikpe*.

⁹¹⁷ Katalog no. 34.

⁹¹⁸ Price (1991, 117) söz konusu buluntuya dair herhangi bir kaynak sunmamıştır. Makedon krali bronz sikke buluntusuna yer verilen Sardeis kazı yayınlarında ise mevzubahis emisyonuna ait herhangi bir sikkeye rastlanmamıştır, bk. Bell 1916; Johnston 1981, 1-90; Le Rider 1991, 71-88.

⁹¹⁹ Katalog no. 35-38.

kontrmarkı vardır.⁹²⁰ Ünite biriminde (ort. 5.54 gr.) darp edilen sikkelerin kalıp yönleri 12'dir. Bu emisyon ilk olarak Gaebler (1935) tarafından darphane atfı yapılmadan IV. Philippos (MÖ. 297-296) dönemine tarihlendirilmiştir. Winterthur koleksiyonunda ise MÖ. 323-316'ya tarihlenmiş, nerede basıldığı bilinmediğinden "Küçük Asya" başlığı altında sınıflandırılmıştır. Price, tıpkı bir önceki emisyonda olduğu gibi, sikkelerin Sardeis kazılarında 12 adet ele geçtiğini ifade etmesine rağmen, bu sikkenin kökenini de Makedonya olarak değerlendirmiştir. *SNG München* ve *SNG Kikpe* kataloglarında da sikke Makedonya'ya atfedilmiştir. Lenger, söz konusu emisyonun Küçük Asya kökenini ele aldığı çalışmasında, Sardeis kazılarında 12 tane, Nif Karamattepe nekropolünde 1 tane bulunan ve Durmuş Sulu tarafından da Nif Dağı'nın kuzey yamacında, yüzeyde 1 tane bulunarak İzmir Arkeoloji Müzesine teslim edilen sikkelere istinaden söz konusu emisyonun gerçekten de Küçük Asya kökenli olabileceğini, Sardeis'in ise en muhtemel darphane olduğunu ifade eder.⁹²¹ İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'ndaki bu emisyona ait 4 adet sikke söz konusu atfı güçlendirmektedir. Price ve Lenger'in bahsettiği üzere Sardeis kazılarında ele geçen bu sikkeler, toplamda 12 adettir.⁹²²

⁹²⁰ Katalog no. 35-36.

⁹²¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Lenger 2016a.

⁹²² Bell 1916; Johnston 1981, 1-90. 2 adet sikkenin buluntu bilgisi Jane Evans'dan alınmıştır.

SONUÇ

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda III. Aleksandros ve III. Philippos'a atfedilen toplam 206 adet bronz sikke bulunmaktadır. Bu sikkelerden 42 adeti III. Aleksandros devri darplarıdır. 38 sikkenin darp yeri Makedonya'dır. Elde yeterli veri olmadığından söz konusu bu sikkelerin hangi darphanelerde basıldıkları şimdilik bilinmemektedir. Söz konusu 38 adet Makedonya darbi sikkenin İzmir Arkeoloji Müzesi'nde bulunuyor olması büyük olasılıkla III. Aleksandros'un Asya Seferi ile alakalı olmalıdır. Müze koleksiyonunda yer alan mevzubahis sikkelerin askerlere yapılan ödemelerde kullanılmış olması bu doğrultuda çıkarılabilecek en önemli sonuçtur. Söz konusu sikkelerin Anadolu kazılarındaki varlığına bakıldığında, ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde sadak ile yay ve lobut bulunan, III. Aleksandros dönemine tarihlenerek Makedonya'ya atfedilen seriye ait sikkelerden Tarsus-Gözlükule kazılarında toplam 5 adet ele geçmiştir. Bu döneme tarihlenen bir diğer emisyon olan ön yüzünde şimşek demeti bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde Makedon miğferi yer alan sikkelerden Assos ve Daskyleion kazılarında 1'er adet bulunarak kayıt altına alınmıştır. III. Aleksandros dönemine ait diğer 4 adet sikke ise Küçük Asya'daki Sardeis (1) ve Tarsus (3) darphanelerinde basılmışlardır.

III. Aleksandros'un ölümünün ardından tahta geçen III. Philippos dönemine atfedilen sikkeler ise toplamda 164 adettir. Müze koleksiyonunda yer alan bu sikkeler Kaunos (82), Sardeis (39), Belirsiz Batı Küçük Asya (31), Makedonya (5), Tarsus (3), Kyme (2), Miletos ya da Mylasa (1) ve Salamis (1) darphanelerinde basılmışlardır. Makedonya'ya atfedilen sikkelerin, tıpkı III. Aleksandros dönemi sikkelerinde olduğu gibi hangi darphanede basıldıkları belirsizdir. Krali sikke basımı III. Aleksandros'un ölümünden sonra bölgenin yönetimini alan Antipatros (MÖ. 323-319) ve Polyperkhon (MÖ. 319-317) tarafından yapılmıştır. Bilindiği üzere III. Aleksandros'un ölümünün ardından diodokhoslar arası toprakların dağılımı sonrası Makedonya'nın yönetimi Antipatros'a devredilmiş, onun ölümünün ardından ise Polyperkhon tarafından ele alınmıştır. III. Philippos dönemine tarihlenen Makedonya darbi bronz sikkelerin müze koleksiyonunda yalnızca 5 adet bulunması, III. Aleksandros dönemine kıyasla bölgeden Küçük Asya'ya asker transferinin daha az olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Anadolu kazılarına dair yayınlar incelendiğinde de ortaya benzer bir tablo çıkmaktadır. Ön yüzünde Herakles başı, arka yüzünde AAE lejandı ile sağa dönük atlı ve kerykeion sembolünün etrafında B-A lejandı yer alan serinin örneklerine, incelenen yayınlarda rastlanmamıştır. Benzer şekilde ön yüzünde lobut ya da yıldız bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferi yer alan sikkeler de tespit edilememiştir.

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'ndaki III. Philippos adına ve III. Aleksandros'un posthumous olarak Küçük Asya'da darp edilen bronz sikkelerine gelindiğinde en az 7 farklı darphanede basıldıkları görülmektedir. Sardeis darphanesi, ki İzmir'e en yakın konumda bulunan yerdir, 39 adet; Kaunos 82 adet; Küçük Asya'nın batısında yer aldığı düşünülen ve şimdilik kesin olarak bilinmeyen darphane ya da darphaneler 31 adet; Tarsus 3 adet; Kyme 2 adet; Miletos ya da Mylasa ise 1 adet sikke ile müze koleksiyonunda temsil edilmektedir. III. Aleksandros'un ölümü sonrası gerçekleştirilen idari dağılım neticesinde bilindiği üzere Küçük Asya'nın kontrolünü MÖ. 323-301 yılları arasında Antigonos I Monophthalmos elinde tutmuştur. Bu bağlamda III. Philippos dönemine atfedilen sikkeler MÖ. 323-301 yılları arasında bölgenin tek hakimi konumundaki Antigonos I Monophthalmos tarafından basılmıştır.

Bu çalışmayla İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki III. Philippos'a atfedilen sikkelerin istatistiği değerlendirildiğinde kimi atribüsyonu problemlili sikkeler hakkında aydınlatıcı bilgilere ulaşılmış, bu sayede mevcut darphane atıfların bir sağlamlasının yapılmasına imkan doğmuştur.

Örneğin Liampi tarafından Miletos?, Price tarafından ise Kıbrıs Adası'ndaki Salamis başlığı altında değerlendirilen, Lenger'in ise Sardeis sikkeleri ile kurduğu ikonografik bağlantı ve Nif Karamattepe kazılarında ele geçen örneklerin sayısal çoğunluğundan yola çıkarak Sardeis'e atfettiği ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı, arka yüzünde ise Makedon miğferi ile sol altta kerykeion bulunan $\frac{1}{2}$ AE birimindeki sikkelerden İzmir Arkeoloji Müzesi'nde toplam 35 adet bulunuyor olması son atribüsyonu doğrular niteliktedir. Dahası söz konusu sikkelerden adada yapılan kazılarda hiç ele geçmemiştir.

Price'ın, yukarıda bahsi geçen seri ile birlikte Salamis'e atfettiği, aynı ikonografyayı taşıyan fakat arka yüzünde bir de **NK** monogramı bulunan $\frac{1}{4}$ AE birimindeki sikkelerde ise durum farklıdır. Liampi'nin de zaten Kıbrıs Adası'na atfettiği sikkeler adada sıklıkla sirküle olmaktadır. Salamis'e atfedilen sikkelerden İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda 1 adet mevcuttur. Bronz sikkenin basıldığı coğrafyadan pek de uzaklaşmadığı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, Kıbrıs darbı sikkenin azlığı anlaşılır bir durumdur. Benzer biçimde Nif Dağı Ballicaoluk ve Karamattepe kazılarında da söz konusu sikkelerden bulunmamıştır. Ancak Fethiye Müzesi'nde ise söz konusu sikkelerden en az 5 adet bulunmaktadır. Bu durum mevzu bahis emisyonun atfının gözden geçirilmesi gerektiğini gösterir niteliktedir.

Bir diğer problemlili grup ise Ashton tarafından Kaunos'a atfedilen sikkelerdir. Bilindiği üzere Ashton ön yüzünde Makedon kalkanı, arka yüzünde Makedon miğferi bulunan bu seriye ait 5 farklı emisyonu, ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde sadak içerisinde yay bulunan serinin 2 farklı emisyonu ile bir diğer bronz serisi olan ön yüzünde sağa

dönük taçlı genç erkek başı, arka yüzünde atlı yer alan sikkelerin 2 farklı emisyonunu birinci derecede Fethiye Arkeoloji Müzesi'ndeki sayısal üstünlüğünden yola çıkarak Kaunos'ta darp edilmiş olabileceklerini öne sürer. Ön yüzünde Gorgo başı bezemeli Makedon kalkanı arka yüzünde Makedon miğferi ile sol altta labrys sağ altta K monogramı bulunan sikkeler özelinde argümanını destekleyici bir diğer veri olarak uluslararası piyasaya düşmüş, sudan çıkma iki ayrı lotta söz konusu sikkelerin Rhodos ve Kaunos darpları ile birlikte yer alıyor oluşunu öne sürer. Dahası bu sikkelerin yanı sıra labrys bezemeli Makedon kalkanın da arka yüzünde yer alan K monogramının Kaunos kentinin baş harfi olabileceğini dile getirir. Bu ve Kaunos'a atfedilen diğer serilere ait sikkelerin Nif Dağı kazılarında ele geçen sikkelerin %31'ini oluşturuyor olması Lenger tarafından konunun yeniden ele alınmasına sebep olmuştur. Lenger, söz konusu darpların Karia'nın her yerinde, hatta kuzey Ionia'da da yaygın olarak sirküle olduğundan yola çıkarak belki de gerçekten darp yerinin kimi sikkeler için daha evvel Price tarafından ileri sürülen Miletos-Mylasa olabileceğini ileri sürer. İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda bulunan, Kaunos'a atfedilen sikke sayısı 82'dir. Toplam oran içerisindeki payı ise yak. %40'dır. Müzenin Ege Bölgesi'nin en önemli müzesi olduğu ve her yerden sikkenin müze koleksiyonuna katılabileceği gerçeğini göz önünde bulundurduğumuzda koleksiyonda Kaunos'a atfedilen sikkelerin sayısı çok da belirleyici olmamaktadır. Konuyu açıklığa kavuşturacak olan birinci derecede Kaunos kazılarından elde edilecek olan numismatik verilerdir. Bir diğer belirleyici unsur Karia Bölgesi müzelerindeki durumdur. Özellikle daha önceleri Miletos-Mylasa'ya atfedildikleri dikkate alındığında Milet, Aydın, Mylas ve Bodrum müzelerinden elde edilecek sonuçlar en az Kaunos buluntuları kadar önemlidir.

Price kataloğunda yer alan ve Makedonya'ya atfedilen P2 referanslı sikkeler atribüsyonu tartışmalı bir diğer grubu meydana getirmektedir. Söz konusu sikkelerden Sardeis kazılarında 12 adet ele geçerken, Nif Dağı Karamattepe nekropolünde de bulunmuş olması sikkenin Makedonya değil, tıpkı Lenger'in ileri sürdüğü gibi Küçük Asya'nın batısı kökenli, belki de Sardeis darphanesi olabileceği fikrini uyandırmaktadır. İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda da bu sikkelerden 4 adet mevcut olması bu iddiayı kuvvetlendirir niteliktedir.

Kataloglarda çoğunlukla "Belirsiz Batı Küçük Asya" olarak yer alan sikkelere gelindiğinde, bu sikkeler 2 farklı serinin toplamda 4 emisyonuna ait olmakla beraber toplamda 31 adettir. Bu sikkelerden ön yüzünde sağa dönük Herakles başı, arka yüzünde ΒΑΣΙΛΕΩΣ lejandı ile sadak içerisinde yay ile lobut ve meşale bulunan iki emisyonuna ait sikke sayısı 25'tir. III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde, sikkeler üzerinde kullanılan semboller incelendiğinde Küçük Asya'nın batısında Sardeis ve Magnesia ad Maeandrum darphanelerinin altın ve gümüş sikkelerinde kullanıldıkları görülmektedir. Bu iki emisyonuna ait sikkelerden 7

ayrı arkeolojik kazıda toplam 14 adet ele geçirilmiş olup, bu sikkelerden 4'ü Pergamon, 4'ü ise Sardeis kazılarında bulunmuş ve kayıt altına alınmıştır. Afyon Müzesi'nde de 2 adet örneği mevcuttur. III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde Magnesia ad Maeandrum darphanesinin bastığı şimdilik bilinen herhangi bir bronz sikke olmaması ve buna karşın Sardeis kentinin ise Küçük Asya'nın batısında bronz sikke darp eden en aktif darphanelerden biri olması söz konusu iki emisyonun Sardeis darbu olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Price tarafından Makedonya'da darp edildiği düşünülen, ön yüzünde sağa dönük aslan postlu Herakles başı, arka yüzünde ise sadak içerisinde yay ve lobut ile tek kulplu kap sembolü bulunan emisyon, bilindiği üzere söz konusu sembolün Kyme sikkelerinin temel ikonografik unsuru olması nedeniyle Ashton tarafından bu kente atfedilmiştir. İzmir'e oldukça yakın bir mesafede bulunan Kyme antik kentinde darp edildiği neredeyse kesin olan bu sikkelerden müze koleksiyonunda yalnızca 2 adet bulunmaktadır. Bunun en muhtemel nedeni söz konusu sikkelerin tedavülden kalktıktan sonra sikke pulu olarak kullanılmış olmasıdır. Benzer bir durum, yine bölgenin civar kentlerinden Smyrna, Ephesos ve Miletos için de geçerlidir. Kyme, Smyrna, Ephesos ve Miletos kentlerinde gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda ele geçen buluntulara dair yayınlar incelendiğinde de herhangi bir Makedon krali bronz sikkesine rastlanmamıştır.

Tezin hazırlık aşamasında, Küçük Asya'daki kazılarda ele geçen Makedon krali bronz sikkeleri de toplanmış ve müze koleksiyonunun değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulmuştur. Burada amaçlanan, sikkelerin nerelerde sirküle olduklarını anlamak ve belki de kimi darp yeri belirsiz, Küçük Asya kökenli sikkelerin basıldıkları yer hakkında bir sonuca ulaşmaktır. Ancak kazı yayınları incelendiğinde, ele geçirilen sikkelere dair aktarılan bilgilerin, özellikle sikkeler üzerinde yer alan sembol ve monogramlar bağlamında eksikliği dikkat çekmektedir. Bu sebeple arzu edilen miktarda veri toplamak mümkün olmamıştır. Yine de elimizde çoğunun emisyonları belli olmasa da seri bazında önemli bir istatistiki veri tabanı mevcut hale gelmiştir.

İlk olarak MÖ. 430/420'de Korinthos kenti tarafından darbına başlanmasıyla Ege havzasına giren ve bir yenilik olan bronz sikkeler kısa bir zaman zarfında önce kuzey doğu Peloponnesos ve sonrasında Kuzey Yunanistan'da da darp edilmeye başlanmıştır. I. Arkhelaos devri ile birlikte Makedon Krallığı'nda da bronz sikke basımına geçildiği görülmektedir. Kullanımı pek de pratik olmayan çok küçük birimlerdeki gümüşün karşılığı olarak, ekonomik kar elde etmek adına ya da zaruri sebeplerden darbına başlandığı düşünülen bronz sikkelerin düzenli bir biçimde II. Philippos ve ardılı III. Aleksandros tarafından basılması temel olarak askeri sebeplere dayanır. Zira II. Philippos'un Makedonya'yı bölgenin önemli bir gücü haline

getirmesi ve yayılmacı politikası askeri hareketliliği de beraberinde getirmiştir. III. Aleksandros'un geniş bir orduyla gerçekleştirdiği Asya Seferi de benzer bir duruma işaret etmektedir. Bilindiği üzere askerlere yapılan ödemelerden *sitarkhia*, bir nevi kumanya, yemek ücreti manasına gelmekte ve peşin olarak ödenmekteydi. Askerlerce günlük alışverişlerde harcandığı düşünülen ücretin, II. Philippos, III. Aleksandros ve III. Philippos dönemlerinde bronz sikke olarak ödendiği düşünülmektedir. Bu bağlamda bronz Makedon krali sikkelerinin bir coğrafyada sirküle olması askeri varlığın göstergesidir. Örneğin Nif Dağı'ndaki Ballıcaoluk kalesinin geç Klasik-erken Hellenistik dönemde, Smyrna'ya giden güzergahın korunması adına yapıldığı düşünülmektedir. Söz konusu kalenin III. Aleksandros döneminden itibaren, askerlerin konuşlandığı bir garnizon görevi görmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Hellespontos'u aşarak Asya topraklarına adım atan ve Granikos muharebesinin ardından güney istikametinde ilerleyerek kısa sürede Sardeis satraplık merkezini ele geçiren III. Aleksandros'un burada bıraktığı askerlerin varlığı, söz konusu krali bronzların dolaşımını açıklayıcı niteliktedir. İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan bronz sikkeler ele alındığında, özellikle III. Philippos döneminde artış gösteren darphane sayısı ve bu durumla doğru orantılı olarak Küçük Asya darbu bronz sikke hacmi bölgenin batısında farklı garnizonların da varlığını akla getirmektedir. Maalesef az sayıda garnizon kazısı yapıldığından kesin bir veri ortaya koymak mümkün olmamaktadır. İlerleyen yıllarda gerçekleştirilecek olan kazılar bu hususta aydınlatıcı olacaktır.

**METİNDE KULLANILAN ANTİK KAYNAKLARA İLİŞKİN KISALTMALAR
LİSTESİ**

- Apollod. *bibl.* Apollodoros, *Bibliothēke*
Kullanılan Metin ve Çeviri: *The Library*. With an English Translation by J. G. Frazer, vol. I-II. Cambridge, Mass. – London vol. I. 2009; vol. II. 2002 (The Loeb Classical Library).
- Aristoph. *Bátr.* Aristophanes, *Bátrachoi*
Kullanılan Metin ve Çeviriler: *The Frogs of Aristophanes*. Çev. T. G. Tucker, London 1906.
Testimonia Numaria. Greek and Latin Texts concerning ancient Greek Coinage Vol 1: Texts and Translations. J. R. Melville Jones, London 1993.
- Aristoph. *Eccl.* Aristophanes, *Ecclesiazusae*
Kullanılan Metin ve Çeviriler: Aristophanes, *The Lysistrata; The Thesmophoriazusae; Ecclesiazusae; The Plutus*. With an English translation by B. B. Rogers, vol. III. Cambridge, Mass.– London 1996 (The Loeb Classical Library)
Testimonia Numaria. Greek and Latin Texts concerning ancient Greek Coinage Vol 1: Texts and Translations. J. R. Melville Jones, London 1993.
- Aristop. *Eir.* Aristophanes, *Eirēnē*
Kullanılan Metin ve Çeviri: Aristophanes. *Peace*. The Complete Greek Drama, vol. 2. Eugene O'Neill, Jr, New York 1938.
- Aristot. *Ath. Pol.* Aristoteles, *Athenaion Politeia*
Kullanılan Metin ve Çeviri: Aristotle. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 20, translated by H. Rackham. Cambridge, Mass.– London 1952.
- Aristot. *Oecon.* Aristoteles, *Oeconomica*
Kullanılan Metin ve Çeviri: Aristotle. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 18, translated by G. C. Armstrong. Cambridge, Mass.– London, 1935.
- Aristot. *Pol.* Aristotle, *Politika*

Kullanılan Metin ve Çeviri: Aristotle. Aristotle in 23 Volumes, Vol. 21, translated by H. Rackham. Cambridge, Mass.– London, 1944.

Testimonia Numaria. Greek and Latin Texts concerning ancient Greek Coinage Vol 1: Texts and Translations. J. R. Melville Jones, London 1993.

Arr. *Anab.*

Arrianus, *Anabasis.*

Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Arrian.* With an English Translation by E. Iliff Robson - I-II. Cambridge, Mass.– London 1929 - 1967.

Testimonia Numaria. Greek and Latin Texts concerning ancient Greek Coinage Vol 1: Texts and Translations. J. R. Melville Jones, London 1993.

Arrianus, *İskender'in Anabasis'i.* Çev.: H. Örs. İstanbul 1945.

Ath.

Athenaeus, *Deipnosophistai*

Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Testimonia Numaria. Greek and Latin Texts concerning ancient Greek Coinage Vol 1: Texts and Translations.* J. R. Melville Jones, London 1993.

Elegy and Iambus. With an English Translation by. J. M. Edmonds Vol. 1, Cambridge, Mass.– London 1931.

Const. Porph. *de Them.*

Constantinus VII Porphyrogenitus, *De Thematibus.*

Kullanılan Metin ve Çeviriler: Constantinus Porphyrogenitus. *De Thematibus et De Administrando Imperio.* Immanuel Bekkerus, Bonnae 1811.

Testimonia Numaria. Greek and Latin Texts concerning ancient Greek Coinage Vol 1: Texts and Translations. J. R. Melville Jones, London 1993.

Curt.

Quintus Curtius Rufus, *Historiarum Alexandri Magni Macedonis.*

Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Quintus Curtius Rufus.* With an English Translation by J. C. Rolfe. Cambridge, Mass.– London 1946 (The Loeb Classical Library).

- Curtius Rufus, *Histories of Alexander the Great, Book 10*. Translated by J. C. Yardley. With Introduction and Historical Commentary by J. E. Atkinson. New York 2009.
- Diod. Diodorus Siculus, *Bibliothèque Historique*
Kullanılan Metin ve Çeviriler: *Diodorus of Sicily*. With an English Translation by C. H. Oldfather, vol. I-VI; C. H. Sherman, Vol. VII; C. B. Welles vol. IV- VIII; R. M. Geer, vol. IX-X.; F. R. Walton, vol. XI-XII. Cambridge, Mass.– London 1933 - 2004 (The Loeb Classical Library).
Diodorus Siculus. Diodorus of Sicily in Twelve Volumes with an English Translation by C. H. Oldfather. Vol. 4-8. Cambridge, Mass.– London 1989.
- Hrdt. Herodotos, *Historiai*
Kullanılan Metin ve Çeviri: Herodotos, *Tarih*. Çev.: M. Ökmen. İstanbul 2013.
- Hes. *Th*. Hesiodos, *Theogonia*
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Hesiod*. The Homeric Hymns and Homerica with an English Translation by Hugh G. Evelyn-White. *Theogony*. Cambridge, Mass.– London 1914.
- Hes. *Erga K. Hem*. Hesiodos, *Erga kai Hemera*
Kullanılan Metin ve Çeviri: Hesiod. The Homeric Hymns and Homerica with an English Translation by Hugh G. Evelyn-White. *Works and Days*. Cambridge, Mass.– London 1914.
- Hom. *Il*. Homeros, *İlyada*
Kullanılan Metin ve Çeviriler: Homer. The Iliad with an English Translation by A.T. Murray, Ph.D. in two volumes. Cambridge, Mass.– London 1924.
Homeros, *İlyada*, Çev.: F. Koçak, Ankara 2011
- Hom. *Od*. Homeros, *Odysseia*
Kullanılan Metin ve Çeviriler: Homer. *The Odyssey*. With an English Translation by A.T. Murray, PH.D. in two volumes Cambridge, Mass.– London 1919.
Homeros, *Odysseia*, Çev.: F. Koçak, Ankara 2009.

- Hom. Hym.* (Anonymous, Homeric Hymns)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Anonymous. The Homeric Hymns and Homerica with an English Translation by Hugh G. Evelyn-White. Homeric Hymns. Cambridge, MA., London, 1914.
- Isok. Phil.* Isokrates, *Philippus*
Kullanılan Metin ve Çeviri: Isocrates. Isocrates with an English Translation in three volumes, by George Norlin, Ph.D., LL.D. Cambridge, Mass.– London 1980.
- Iust.* Marcus Iulianus Iustinus, *M. Luliani Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus*. With an English Translation by J. C. Yardley. With Introduction and Explanatory notes by R. Develin. Atlanta, GA 1994.
- Ksen. Hell.* Ksenophon, *Hellenika*
Kullanılan Metin ve Çeviri: Xenophon, *Hellenica*. With an English translation by C. L. Brownson, vol. I-II. Cambridge, Mass.– London vol I 1997; vol. II 2004 (The Loeb Classical Library).
- Ovid. Met.* Ovidius, *Metamorphoses*
Kullanılan Metin ve Çeviri: Ovid. *Metamorphoses*. Brookes More. Boston 1922.
- Paus.* Pausanias, *Periegesis tes Hellados*
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Description of Greece*. With an English Translation by W. H. Jones, vol. I; III-IV; W. H. Jones and H. A. Ormerod, vol. II; R. E. Wycherley vol. V (Illustrations and Index). New York 1918-2004 (The Loeb Classical Library).
- Plut.* Plutarkhos, *Bioi Paralelloi*
Alex. (Alexandros)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plutarch's Lives*. With an English Translation by B. Perrin, vol. VII, London, 1919.
Plutarkhos, *Paralel Hayatlar: İskender - Sezar*. Çev.: İo Çokona. İstanbul 2015.

Nic. (Nicias)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plutarch's Lives*. With an English Translation by B. Perrin, vol. III. London, 1916.

Plut. *De Alex.*

Plutarkhos, *De Alexandri magni fortuna aut virtute*

Kullanılan Metin ve Çeviri: Plutarch. *Moralia*. With an English Translation by Frank Cole Babbitt, vol. IV, Cambridge, Mass.-London 1936.

Polyain. *Strat.*

Polyainos, *Strategemata*

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Strategems of War*. With an English translation by R. Shepherd. Chicago 1974.

Pind. *Pyth.*

Pindaros, *Pythian*

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Pythian Odes*. With an English translation by W. H. Race. Cambridge, Mass.–London 1997 (The Loeb Classical Library).

Strab.

Strabon, *Geographika*

Kullanılan Metin ve Çeviriler: *The Geography of Strabo*. With an English translation by H. L. Jones I-VIII. London, New York 1917-1932 (The Loeb Classical Library)

Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*. Çev.: A. Pekman. İstanbul 2012.

KAYNAKÇA

- Alföldi 1978 M. R. Alföldi, *Antike Numismatik* Vol I, Mainz 1978.
- Alten 2015 E. Alten, *III. Antiokhos'un Hellenistik Krallılar ve Roma ile Olan İlişkileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Antalya 2015.
- Anderson 1928 A. R. Anderson, "Heracles and His Successors: A Study of a Heroic Ideal and the Recurrence of a Heroic Type", *HSCP* 39, 1928, 7-58.
- Anderson 1930 A. R. Anderson, "Bucephalas and His Legend", *AJP* 51, 1930, 1-21.
- Andréadès 1929 A. Andréadès, "Les finances de guerre d'Alexandre le Grand", *Annales* I, 1929, 321-334.
- Anson 1911 L. Anson, *Numismata Graeca: Greek Coin-Types, Text of Part II*, London 1911.
- Anson 1913 L. Anson, *Numismata Graeca: Greek Coin-Types, Text of Part IV*, London 1913.
- Anson 1985 E. M. Anson, "The Hypaspists: Macedonia's Professional Citizen-Soldiers", *Historia* 34, 1985, 246-248.
- Anson 2010 E. M. Anson, "Why Study Ancient Macedonia", Şurada: J. Roisman, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex 2010, 3-21.
- Anson 2013 E. M. Anson, *Alexander the Great Themes and Issues*, London-New York 2013.
- Anson 2014 E. M. Anson, *Alexander's Heirs: The Age of the Successors*, West Sussex 2014.
- Antikas 2002 T. G. Antikas, "Horses and Heroes in the Tomb of Philipp II", *Minerva* 13, 2002, 46-49.
- Antikas 2006 T. G. Antikas, "Symbols of Heroism: Horse Burials in Royal & Common Macedonian Tombs", Şurada: M. Mashkour (Ed.), *Equids in Time and Space*, Oxford 2006, 204-210.
- Archibald 2000 Z. H. Archibald, "Space, Hierarchy, and Community in Archaic and Classical Macedonia, Thessaly, and Thrace", Şurada: R. Brock, S. Hodkinson (Ed.), *Alternatives to Athens: Varieties of*

- Political Organization and Community in Ancient Greece*, Oxford 2002, 212-235.
- Arnold-Biucchi 1996 C. Arnold-Biucchi, "Some New Cast Bronze Coins from Selinus at the ANS", Şurada: R. G. Doty, T. Hackens (Ed.), *Italiam fato profugi Hesperinaque venerunt litora : Numismatic Studies Dedicated to Vladimir and Elvira Eliza Clain-Stefanelli*, Louvain-la-Neuve 1996, 9-19.
- Arslan 2010 M. Arslan, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi*, İstanbul 2010.
- Ashley 2004 J. R. Ashley, *Macedonian Empire: The Era of Warfare Under Philip II and Alexander the Great, 359-323 B.C.*, Jefferson, North Carolina, London 2014.
- Ashton 1998 R. H. J. Ashton, "The Coins of the Macedonian Kings, Lysimachos and Eupolemos in the Museum of Fethiye and Afyon", Şurada: A. Burnett – U. Wartenberg – R. Witschonke (Ed.), *Coins of Macedonia and Rome: Essays in Honour of Charles Hersh*, London 1998, 19-48.
- Ashton – Kinns – Konuk – Meadows 2002 R. H. J. Ashton, P. Kinns, K. Konuk, A. R. Meadows, "The Hecatomnus hoard (CH 5. 17, 8. 96, 9. 387)", Şurada: A. Meadows, U. Wartenberg (Ed.), *Coin hoards. Vol. IX, Greek hoards*, London 2002, 95-157.
- Ashton 2004 R. H. J. Ashton, "Kaunos, not Miletos or Mylasa", *NC* 2004, 33-46.
- Ashton – Kinns 2004 R. H. J. Ashton, P. Kinns, "Opuscula Anatolica III", *NC* 164, 2004, 71-107.
- Ashton 2006 R. H. J. Ashton, "The Beginning of Bronze Coinage in Karia and Lykia", *NC* 166, 2006, 1-14.
- Ashton 2014 R. H. J. Ashton, "The Late Classical and Early Hellenistic Bronze Coinage of Kyme in Aiolis: A Sketch" Şurada: K. Dörtlük, O. Tekin, R. Boyraz Seyhan (Ed.), *Birinci Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Numismatik Kongresi, Bildiriler*, 2014 Antalya, 25-48.

- Asirvatham 2010 S. R. Asirvatham, "Perspectives on the Macedonians from Greece, Rome, and Beyond, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex 2010, 99-124.
- Austin – Vidal-Naquet 1977 M. M. Austin, P. Vidal-Naquet, *Economic and Social History of Ancient Greece: An Introduction*, Çev.: M. M. Austin, London 1977.
- Babelon 1901 E. Babelon, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines*, I. 1, Bologna 1901.
- Babelon 1907 E. Babelon, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines*, II. 1. Paris 1907.
- Babelon 1910 E. Babelon, *Traité des monnaies grecques et romaines* II. 2. Paris 1910.
- Babelon 1926 E. Babelon, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines*, IV. 2. Paris 1926.
- Badian 1961 E. Badian, "Harpalus", *JHS* 81, 1961, 16-43.
- Badian 1982 E. Badian, "Greeks and Macedonians", *Studies in the History of Art Vol. 10, SYMPOSIUM SERIES I: Macedonia and Greece in Late Classical and Early Hellenistic Times*, 1982, 33-51.
- Badian 2000a E. Badian, "Olympias", *DNP* 8, 2000, 1184-1185.
- Badian 2000b E. Badian, "Conspiracies", Şurada: A. B. Bosworth, E. J. Baynham (Ed.), *Alexander the Great in Fact and Fiction*, Oxford 2000, 50-95.
- Bane 2016 T. Bane, *Encyclopedia of Beasts and Monsters in Myth, Legend and Folklore*, Jefferson 2016.
- Barron 1966 J. P. Barron, *The silver coins of Samos*, London 1966.
- Bauslaugh 1984 R. A. Bauslaugh, "The Numismatic Legacy of Alexander the Great", *Archaeology* 37, 1984, 34-41.
- Baynham 2007 E. J. Baynham, "Continuity and Ambition: The Posthumous Philip II Gold Staters from Colophon/Magnesia", Şurada: K. A. Sheedy (Ed.), *Alexander and the Hellenistic Kingdoms: The Westmoreland Collection*, Sydney 2007, 23-28.
- Bell 1916 H. W. Bell, *Sardis: Publications of the American Society for the Excavation of Sardis*, Vol XI, *Coins*, Part I, 1910-1914, Leiden 1916.

- Bellinger 1963 A. R. Bellinger, *Essays on the coinage of Alexander the Great*, New York 1963.
- Bellinger 1964 A. R. Bellinger, "Philippi in Macedonia", *ANSMN* 11, 1964, 29-52.
- Beloch 1923 K. J. Beloch, *Griechische Geschichte*, Vol. 3, Berlin-Leipzig 1923.
- Berend 1979 D. Berend, "Le monnayage de bronze de Segeste", *AIIN Supplemento* 25, 1979, 53-76.
- Bhandare 2007 S. Bhandare, "Not Just a Pretty Face: Interpretations of Alexander's Numismatic Imagery in the Hellenic East", Şurada: H. P. Ray, D. T. Potts (Ed.), *Memory as History: The Legacy of Alexander in Asia*, New Delhi 2007, 208-256.
- Bieber 1949 M. Bieber, "The Portraits of Alexander the Great", *PAPS* 93, 1949, 373-427.
- Blomberg 1996 P. E. Blomberg, *On Corinthian iconography: the bridled winged horse and the helmeted female head in the sixth century BC*, Uppsala 1996.
- Boardman 1958-1959 J. Boardman, "Excavations at Pindakas at Chios", *BSA* 53/54, 1958/1959, 295-309.
- Bodzek 2012 J. A. Bodzek, "On the dating of the bronze issues of Tissaphernes", Şurada: E. Papuci-Władyka (Ed.), *SAAC* 16, 2012, 105-118.
- Bodzek 2014 J. A. Bodzek, "Remarks on the Origins of Achaemenid Satrapic Coinages", Şurada: D. Kašparová (Ed.), *Folia numismatica 28/1, Supplementum ad Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales XCIX* 2014, Brno 2014, 3-10.
- Borza 1990 E. N. Borza, *In the Shadow of Olympus: The Emergence of Macedon*, Princeton 1990.
- Bosworth 1971 A. B. Bosworth, "Philip II and Upper Macedonia", *CQ* 21, 1971, 93-105.
- Bosworth 1994 A. B. Bosworth, "Alexander the Great Part 2: Greece and the conquered territories", Şurada: *CAH VI: The Fourth Century B.C.*, 1994, 846-875.
- Bosworth 2004 A. B. Bosworth, *Alexander and the East*, Oxford 2004.

- Bosworth 2005 A. B. Bosworth, *Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri: Fetih ve İmparatorluk*, Çev. H. Çalışkan, Ankara 2005.
- Bosworth 2007 A. B. Bosworth, "Rider in the Chariot: Ptolemy, Alexander and the Elephants", Şurada: K. A. Sheedy (Ed.), *Alexander and the Hellenistic Kingdoms: The Westmoreland Collection*, Sydney 2007, 17-22.
- Boutin 1979 Serge Boutin, *Catalogue, Des Monnaies Grecques Antiques, De L'ancienne Collection Pozzi: Monnaies Frappées en Europe*, Maastricht, 1979.
- Brice 2012 L. L. Brice, "Cavalry, Greek", Şurada: L. L. Brice (Ed.), *Greek Warfare: From the Battle of Marathon to the Conquests of Alexander the Great*, California 2012, 27-29.
- Brommer 1986 F. Brommer, *Heracles: The Twelve Labors of the Hero in Ancient Art and Literature*, New York 1986.
- Brosius 2003 M. Brosius, "Alexander and the Persians", Şurada: J. Roisman (Ed.), *Brill's Companion to Alexander the Great*, Leiden 2003, 169-196.
- Brousseau 2010 L. Brousseau, "Sybaris et l'origine de la monnaie de bronze", *RBN* 156, 2010, 23-34.
- Brousseau 2011 L. Brousseau, "Les productions monétaires des ateliers grecs de Grande Grèce du VIe au IV siècle av. J.-C. Essai de quantification comparée", Şurada: F. de Callataÿ (Ed.), *Quantifying Monetary Supplies in Graeco-Roman Times*, Bari 2011, 163-179.
- Brousseau 2013 L. Brousseau, "La naissance de la monnaie de bronze en Grande Grèce et en Sicile", Şurada: C. Grandjean, A. Moustaka (Ed.), *Aux origines de la monnaie fiduciaire. Traditions métallurgiques et innovations numismatiques. Actes de l'atelier international des 16 et 17 novembre 2012 à Tours*, *Scripta Antiqua* 55, Bordeaux 2013, 81-96.
- Brunt 1963 P. A. Brunt, "Alexander's Macedonian cavalry", *JHS* 83, 1963, 27-46.
- Brunt 1976 P. A. Brunt, "Anaximenes and King Alexander I of Macedon", *JHS* 96, 1976, 151-153.
- Buckler 1989 J. Buckler, *Philip II and the Sacred War*, Leiden 1989.

- Burn 1965 A. R. Burn, "The Generalship of Alexander", *GaR*, vol 12, No 2, 1965, 140-154.
- Burstein 2006 S. M. Burstein, "The Greek Cities of the Black Sea", Şurada: K. H. Kinzl (Ed.), *A Companion to the Classical Greek World*, Oxford 2006, 137-152.
- Cahn 1985 H. A. Cahn, "Tissapharnes in Astyra", *AA* 4, 587-594.
- Cahn 1989 H. A. Cahn, "Le monnayage des satrapes: iconographie et Signification", *REA* 91, 97-106.
- Callataÿ 1982 F. de Callataÿ, "La date des premiers tetradrachmes de poids attique emis par Alexandre le Grand", *RBN* 128, 1982, 5-25.
- Callataÿ 1989 F. de Callataÿ, "Les trésors achéménides et les monnayages d'Alexandre : espèces immobilisées et espèces circulantes?", *REA* 91, 1989, 259-274.
- Callataÿ 1994 F. de Callataÿ, "Réflexions sur les ateliers d'Asie mineure d'Alexandre le Grand", Şurada: M. Amandry, G. Le Rider (Ed.), *Trésors et circulation monétaire en Anatolie antique*, Paris 1994, 19-35.
- Callataÿ 2007 F. de Callataÿ, "Pers ve Makedon Paralı: Paranın Yüzü", *Arkeo Atlas* 6, 2007, 100-101.
- Callataÿ 2011 F. de Callataÿ, "Quantifying Monetary Production in Greco-Roman Times: A General Frame", Şurada: F. de Callataÿ (Ed.), *Quantifying Monetary Supplies in Greco-Roman Times*, Bari 2011, 7-29.
- Caltabiano 1999 M. Caltabiano, "The Identity of the two horsemen on the Philip II's coinage", Şurada: *Proceedings of the Vith International Symposium on Ancient Macedonia*, Thessaloniki 1996, 1999, 197-207.
- Caltabiano – Puglisi 2004 M. C. Caltabiano, M. Puglisi, "Presenza e funzioni della moneta nella *chorai* della Sicilia : eta arcaica e classica", *Presenza e funzioni della moneta nelle chorai delle colonie greche dall'Iberia al Mar Nero, Atti del XII Convegno organizzato dall'univerta "Federico II" e dal centro internazionale di studi numismatici Napoli 16-17 Giugno 2000*, Rome, 333-371.
- Cammann 1936 J. B. Cammann, *Numismatic Mythology*, New York 1936.

- Carney 1980 E. D. Carney, "Alexander the Lyncestian: the Disloyal Opposition", *GRBS* 21, 1980, 23-33
- Carney 2010 E. D. Carney, "Putting Women in Their Place: Women in Public under Philip II and Alexander III and the Last Argeads", Şurada: E. D. Carney, D. Ogden (Ed.), *Philip II and Alexander the Great: Father and Son, Lives and Afterlives*, Oxford 2010, 43-54.
- Carradice – Price 2001 I. Carradice, M. Price, *Hellen Dünyasında Sikke*, Çev.: O. Tekin, İstanbul 2001.
- Carson 1975 R. A. G. Carson, "Coins: Ancient, Medieval & Modern", London 1975.
- Centilmen 1994 S. Centilmen, *Daskyleion'da 1988-1992 Yılları Arasında Ele Geçmiş Hellenistik Dönem Sikkeleri*, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir 1994
- Christesen – Murray 2010 P. Christesen, S. C. Murray, "Macedonian Religion", Şurada: J. Roisman, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex 2010, 428-446.
- Chryssanthaki-Nagle 2007 K. Chryssanthaki-Nagle, *L'histoire monétaire d'Abdère en Thrace (VIe s. avant J.-C.-IIe s. après J.-C.)*, Meletēmata 51, Athens 2007.
- Cohen 1994 B. Cohen, "From Bowman to Clubman: Herakles and Olympia", *ArtB* 76, 1994, 695-715.
- Cohen 2006 G. M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*, Berkeley-Los Angeles-Oxford 2006.
- Cook 1925 A. B. Cook, *Zeus: A Study in Ancient Religion*, Vol II, Cambridge 1925.
- Cox 1941 D. H. Cox, *A Tarsus Coin Collection in the Adana Museum*, New York 1941.
- Cox 1950 D. H. Cox, "The Coins", Şurada: Hetty Goldman (Ed.), *Excavations at Gözli Kule. Tarsus. Vol 1: The Hellenistic and Roman Periods*, Princeton 1950, 38-84.
- Cox 1959 D. H. Cox, *Coins from the Excavations at Curium 1932-1953*, New York.
- Courtieu 2004 G. Courtieu, "La visite d'Alexandre le Grand à Ilion / Troie", *GAIÀ* 8 2004, 123-158.

- Cummings 1968 L. V. Cummings, *Alexander the Great*, New York 1968.
- Cunha 2004 B. A. Cunha, "The death of Alexander the Great: malaria or typhoid fever?", *Infectious Disease Clinics* 18, 2004, 53 – 63.
- Çizmeli Öğün-
Marcellesi 2011 Z. Çizmeli Öğün, M. C. Marcellesi, "Reseaux d'échanges régionaux en Asie Mineure occidentale: l'apport des monnaies fouilles", *BCH Suppl.* 53, Paris 2011, 297-342.
- Dahmen 2007 K. Dahmen, *The Legend of Alexander the Great on Greek and Roman Coins*, London-New York 2007.
- Dahmen 2010 K. Dahmen, "The Numismatic Evidence", Şurada: J. Roisman, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex 2010, 41-63.
- Debord 2000 P. Debord, "Les Monnayages "Perses" A L'Effigide d'Alexandre", Şurada: O. Casabonne (Ed.), *Mecanismes et Innovations Monétaires dans L'Anatolie Achemenide: Numismatique et Histoire, Actes de la Table Ronde Internationale d'Istanbul, 22-23 Mai 1997*, İstanbul 2000, 255-264.
- Delbrück 1990 H. Delbrück, *Warfare in Antiquity I*, London 1990.
- Delrieux 1999 F. Delrieux, "La monnaie et la guerre dans l'Antiquité classique : le cas des émissions d'Alexandre le Grand entre 333 et 323 a.C.", Şurada: P. Brun (Ed.), *Guerres et sociétés dans les mondes grecs (490-322), collection « Questions d'Histoire », série « Histoire grecque »*, Paris, 1999, 291-317.
- Demandt 2009 A. Demandt, *Alexander der Grosse: Leben und Legende*, München 2009.
- Depuydt 1997 L. Depuydt, "The Time of Death of Alexander the Great: 11 June 323 B.C. (-322), ca. 4:00–5:00 PM", *Die Welt des Orients* 28, 1997, 117-135.
- Dodge 1993 T. A. Dodge, *Alexander: A History of the Origin and Growth of the Art of War from the Earliest Times to the Battle of Ipsus, 301 BC, with a Detailed Account of the Campaigns of the Great Macedonian*, Vol I, London 1993.

- Donlan 1997 W. Donlan, "The Homeric Economy", Şurada: I. Morris, B. Powell (Ed.), *A New Companion to Homer*, Leiden-New York-Köln 1997, 649-667.
- Dowden 2006 K. Dowden, *Zeus*, London-New York 2006.
- Dowden 2007 K. Dowden, "Olympian Gods, Olympian Pantheon", Şurada: D. Ogden (Ed.), *A Companion to Greek Religion*, Oxford 2007, 41-55.
- Draganov 2000 D. Draganov, *The Coins of the Macedonian Kings, part I*, Jambol 2000.
- Draganov 2001 D. Draganov, *The Coins of the Macedonian Kings, part II*, Jambol 2001.
- Droysen 2000a J. G. Droysen, *Büyük İskender*, I, Çev. B. Candemir, İstanbul 2000.
- Droysen 2000b J. G. Droysen, *Büyük İskender*, II, Çev. B. Candemir, İstanbul 2000.
- Droysen 2000c J. G. Droysen, *Büyük İskender*, II, Çev. B. Candemir, İstanbul 2000.
- Düll 1977 S. Düll, *Die Götterkulte Nordmakedoniens in römischer Zeit*, München 1977.
- Edmunds 1971 L. Edmunds, "The Religiosity of Alexander the Great", *GRBS* 12, 1971, 363-391.
- Eggenberger 1985 D. Eggenberger, *An Encyclopedia of Battles: Accounts of Over 1,560 Battles from 1479 B.C. to the Present*, New York 1985.
- Ellis 1976 J. R. Ellis, *Philip II and Macedonian Imperialism*, Princeton, 1976.
- Ellis 1994 J. R. Ellis, "Macedon and north-west Greece", Şurada: *CAH* VI: *The Fourth Century B.C.*, 723-759.
- Engels 2010 J. Engels, "Macedonians and Greeks", Şurada: J. Roisman, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex 2010, 81-98.
- Erhat 2003 A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul 2003.
- Faraguna 2003 M. Faraguna, "Alexander and the Greeks", Şurada: J. Roisman (Ed.), *Brill's Companion to Alexander the Great*, Leiden 2003, 99-132.

- Fears 1975 J. R. Fears, "Pausanias, the assassin of Philip II", *Athenaeum* 53, 1975, 111-135.
- Fontenrose 1978 J. E. Fontenrose, *The Delphic Oracle, Its Responses and Operations, with a Catalogue of Responses*, Berkeley-Los Angeles-London 1978.
- Fox 1996 R. J. L. Fox, "Text and Image: Alexander the Great, Coins and Elephants" *BICS* 41 1996, 87-108.
- Fox 2011a R. J. L. Fox, "Dating the Royal Tombs at Vergina", Şurada: R. J. L. Fox (Ed.), *Brill's Companion to Ancient Macedon*, Leiden-Boston 2011, 1-34.
- Fox 2011b R. J. L. Fox, "Philip of Macedon: Accession, Ambitions, and Self-Presentation", Şurada: R. J. L. Fox (Ed.), *Brill's Companion to Ancient Macedon*, Leiden-Boston 2011, 335-366.
- Franke 1956 P. R. Franke, "Literaturüberblick der griechischen Numismatik. Makedonien", *JNG* VII, 1956, 105-112.
- Franke – Hirmer 1964 P. R. Franke, A. Hirmer, *Die Griechische Münze*, München 1964.
- Fraser 2003 P. M. Fraser, *Cities of Alexander the Great*, Oxford 2003.
- Fredricksmeyer 1979 E. A. Fredricksmeyer, "Divine Honors for Philip II", *Transactions of the American Philological Association* 109, 1979, 39-61.
- Fredricksmeyer 2003 E. A. Fredricksmeyer, "Alexander's Religion and Divinity", Şurada: J. Roisman (Ed.), *Brill's Companion to Alexander the Great*, Leiden 2003, 253-278.
- Fritze 1909 H. Von Fritze, "Die autonomen münzen von Abdera: eine chronologische studie", *Nomisma* 3, 1909, 30.
- Fritze 1913 H. Von Fritze, "Die Elektronprägung von Kyzikos : eine chronologische Studie", *Nomisma* 7, 1913, 1-38.
- Funke 2005 P. Funke, "Philippos III. Arrhidaios und Alexandros IV. "von Amun auserwählt", *Gerion. Anejos* 9, 2005, 45-56.
- Gabriel 2010 R. A. Gabriel, *Philip II of Macedonia: Greater than Alexander*, Washington 2010.
- Gaebel 2002 R. E. Gaebel, *Cavalry Operations in the Ancient Greek World*, Oklahoma 2002.

- Gaebler 1935 H. Gaebler, *Die antiken Münzen von Makedonia und Paionia*, Berlin, 1935.
- Gardner 1883 P. Gardner, *The Types of Greek Coins*, Cambridge 1883.
- Gardner 1918 P. Gardner, *A history of ancient coinage, 700-300 B.C.*, Oxford 1918.
- Garlan 1975 Y. Garlan, *War in the Ancient World: A Social History*, Çev.: J. Lloyd, London 1975.
- Gatzolis 2012 C. Gatzolis, "A re-examination of the bronze coinage of Alexander III and Cassander in the light of new excavation and hoard evidence", Şurada: M. Tiverios, P. Nigdelis, P. Adam-Veleni (Ed.), *Threpteria. Studies on ancient Macedonia*, Thessaloniki 2012, 380-397
- Gatzolis 2013 C. Gatzolis, "New evidence on the beginning of bronze coinage in northern Greece", Şurada: C. Grandjean, A. Moustaka (Ed.), *Aux origines de la monnaie fiduciaire. Traditions métallurgiques et innovations numismatiques. Actes de l'atelier international des 16 et 17 novembre 2012 à Tours, Scripta Antiqua 55*, Bordeaux 2013, 117-128.
- Gauthier 1975 P. Gauthier, "Légendes monétaires grecques", Şurada: J. M. Dentzer, P. Gauthier, T. Hackens (Ed.), *Numismatique antique : problèmes et méthodes : actes du colloque organisé à Nancy du 27 septembre au 2 octobre 1971*, Louvain 1975, 165-179.
- Gebauer 1938/1939 K. Gebauer, "Alexanderbildnis und Alexandertypus", *AM* 63/64, 1938/1939, 1-106.
- Gelder 1900 H. Van Gelder, *Geschichte der Alten Rhodier*, Haag 1900.
- Gorini 1996 G. Gorini, "La monnaie", Şurada: G. P. Carratelli (Ed.), *The Western Greeks: Classical Civilization in the Western Mediterranean*, Milano 1996, 223-232.
- Graf 1996 F. Graf, "Apollon", *DNP I*, 1996, 863-868.
- Graf 1998 F. Graf, "Herakles", *DNP 5*, 1998, 387-392.
- Graf 2009 F. Graf, *Apollo*, Oxon 2009.
- Grainger 2007 J. D. Grainger, *Alexander the Great Failure: The Collapse of the Macedonian Empire*, London-New York 2007.

- Grandjean 1998 C. Grandjean, “La valeur des monnaies de bronze du Péloponnèse à l’époque classique et hellénistique”, *RN* 153, 1998, 31-40.
- Grandjean 2013 C. Grandjean, “Une monnaie fiduciaire issue du monde colonial” Şurada: C. Grandjean, A.Moustaka (Ed.), *Aux origines de la monnaie fiduciaire. Traditions métallurgiques et innovations numismatiques*. Actes de l’atelier international des 16 et 17 novembre 2012 à Tours, *Scripta Antiqua* 55, Bordeaux 2013, 97-108.
- Green 2013 P. Green, *Alexander of Macedon 356-323 B.C.: A Historical Biography*, Berkeley-Los Angeles-London, 2013.
- Greenwalt 1984 W. Greenwalt, “The Search for Arrhidaeus”, *AncW* 10, 1984, 69-77.
- Greenwalt 1985 W. Greenwalt, “The Introduction of Caranus into the Argead King List”, *GRBS* 26. 1, 1985, 43-49.
- Greenwalt 1993 W. Greenwalt, “The Iconographical Significance of Amyntas III’s Mounted Hunter Stater”, *Ancient Macedonia* 5, 1993, 509-519.
- Greenwalt 2015 W. Greenwalt, “Thracian and Macedonian Kingship”, Şurada: J. Valeva, E. Nankov, D. Graninger (Ed.), *A Companion to Ancient Thrace*, West Sussex 2015, 337-351.
- Griffith 1935 G. T. Griffith, *The Mercenaries of the Hellenistic World*, New York 1935.
- Grimal 1991 P. Grimal, *Dictionary of Classical Mythology*, London 1991.
- Grose 1923 S. W. Grose, *Catalogue of the McClean Collection of Greek Coins: Vol I*, Cambridge 1923.
- Hackens 1979 T. Hackens, “Les équivalences des métaux monétaires : argent et bronze en Sicile au ve s. av. J.-C”, *AJIN Supplemento* 25, 1979, 309-350.
- Hadji-Maneva 2008 M. Hadji-Maneva, *Macedonia: Coins and History, Guide through the Permanent Museum Exhibition at NBRM*, Skopje, 2008.
- Hammond 1974 N. G. L. Hammond, “Alexander’s campaign in Illyria”, *JHS* 94, 1974, 66-87.

- Hammond – Griffith 1979 N. G. L. Hammond, G. T. Griffith, *A History of Macedonia* Vol II. Oxford 1979.
- Hammond 1992 N. G. L. Hammond, *The Macedonian State: Origins, Institutions, and History*, Oxford 1992.
- Hammond-Walbank 2001 N. G. L. Hammond, F. W. Walbank, *A History of Macedonia* Vol III. Oxford 2001.
- Hammond 2003 N. G. L. Hammond, “Alexander’s Background”, Şurada: I. Worthington (Ed.), *Alexander the Great: A Reader*, London-New York 2003, 17-41.
- Hands 1912 A. W. Hands, *Italo-Greek Coins of Southern Italy*, London 1912.
- Hanson 1999 V. D. Hanson, *The Wars of the Ancient Greeks*, London 1999.
- Harder 1996 R. Harder, “Alkmene”, *DNP* 1, 1996, 515.
- Hatzopoulos 2011 M. B. Hatzopoulos, “Macedonia and Macedonians”, Şurada: R. J. L. Fox (Ed.), *Brill’s Companion to Ancient Macedon*, Leiden-Boston 2011, 43-50.
- Hatzopoulos 2012 M. B. Hatzopoulos, “Philippe II fondateur de la Macédoine nouvelle”, *REG* 125, 2012, 37-53.
- Head 1911 B. V. Head, *Historia Numorum: A Manual of Greek Numismatics*, Oxford 1911.
- Heckel 2001 W. Heckel, *The Marshals of Alexander’s Empire*, London-New York 2001.
- Heckel 2002 W. Heckel, *The Wars of Alexander the Great*, Oxford 2002.
- Heckel 2003 W. Heckel, “King and ‘Companions:’ Observations on the Nature of Power in the Reign of Alexander”, Şurada: J. Roisman (Ed.), *Brill’s Companion to Alexander the Great*, Leiden-Boston 2003, 197-226.
- Heckel – Yardley 2004 W. Heckel, J. C. Yardley, *Alexander the Great: Historical Texts in Translation*, Bodmin 2004.
- Heckel 2006 W. Heckel, *Who’s Who in the Age of Alexander the Great*, Oxford 2006.
- Heckel 2013 W. Heckel, “The Three Thousand: Alexander’s Infantry Guard”, Şurada: B. Campbell, L. A. Tritle (Ed.), *The Oxford Handbook of Warfare in the Classical World*, New York 2013, 162-178.
- Hermann 1934 A. Hermann, “Taxila”, *RE* V/A1, 1934, 75-78.

- Hersh 1989 C. A. Hersh, "An Unpublished Coin of Philip II Of Macedonia, From His First Issue of Bronzes", *AJN* 1, 1989, s. 33-36.
- Hersh 1998 C. A. Hersh, "Additions and Corrections to Martin J. Price's 'The Coinage in the name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus'", Şurada: R. Ashton, S. Hurter (Ed.), *Studies in Greek Numismatics in Memory of Martin Jessop Price*, London, 1998, 135-144.
- Hersh – Troxell 1993-1994 C. A. Hersh, H. A. Troxell, "A 1993 Hoard of Alexander Drachms from the Near East", *AJN* 1993, 13-42.
- Herzfelder 1955 H. Herzfelder, "Les Monnaies D'Argent De Rhegium", *RN* 1955, 25-84.
- Hill 1903 G. F. Hill, *Coins of Ancient Sicily*, Westminster 1903.
- Hill 1906 G. F. Hill, *Historical Greek Coins*, London 1906.
- Hill 1962 P. V. Hill, "The Temples and Statues of Apollo in Rome", *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society* 2, 1962, 125-142.
- Hoerschelmann 1973 S. G. Hoerschelmann, "Die Bronzeprägung von Poseidonia", *AIIN Supplemento* 18-19, 1973, 25-45.
- Holloway 1979 R. R. Holloway, "L'inizio della monetazione in bronzo siracusana", *AIIN Supplemento* 25, 1979, 123-141.
- Holloway 1981-1982 R. R. Holloway, "Alexander the Great's Choice of Coin Types", *AIIN* 27-28, 1981-1982, 57-60.
- Holt 2003 F. L. Holt, *Alexander the Great and the mystery of the elephant medallions*, Berkeley-Los Angeles 2003.
- Hopkins 1951 R. L. Hopkins, *The Concept of Apollo at Delphi and Delos*, Madison 1951.
- Howgego 2013 C. Howgego, *Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi*, Çev.: O. Tekin, İstanbul 2013.
- Hunter 1975 G. Macdonald, *Catalogue of Greek Coins in the Hunterian Collection, 1, Italy, Sicily, Macedon, Thrace, and Thessaly*, Bologna 1975.
- Hünemörder 1996 C. Hünemörder, "Adler", *DNP* 1, 1996, 115-116.
- Imhoof-Blumer 1883 F. I. Blumer, *Monnaies Grecques*, Amsterdam 1883.

- Isaac 1988 J. D. M. Isaac, "Phliasian Bronze Coinage", *ANSMN* 33, 1988, 45-54.
- Jackson 1911 A. V. W. Jackson, *From Constantinople to the Home of Omar Khayyam*, New York, 1911.
- Jackson 1996 S. Jackson, "Callimachus, Istrus and the Statue of Delian Apollo", *ZPE* 110, 1996, 43-48.
- Jaschinski 1981 S. Jaschinski, *Alexander und Griechenland unter dem Eindruck der Flucht des Harpalos*, Bonn 1981.
- Jenkins 1979 G. K. Jenkins, "The Fifth Century Bronze Coins of Gela and Kamarina", *AJN Supplemento* 25, 1979, 181-189.
- Jenkins 1990 G. K. Jenkins, *Ancient Greek Coins*, London 1990.
- Jessen 1896 O. Jessen, "Astrapaos", *RE* II/2, 1896, 1797.
- Johnston 1981 A. Johnston, "The Greek Coins", Şurada: G. M. A. Hanfmann, J. A. Scott (Ed.) *Greek, Roman, And Islamic Coins from Sardis*, London 1981, 1-90.
- Johnston 1989 A. Johnston, "The Bronze Coinage of Metapontum", Şurada: G. Le Rider (Ed.), *Kraay-Mørkholm essays: numismatic studies in memory of C. M. Kraay and O. Mørkholm*, Louvain-la-Neuve 1989, 121-136.
- Jones 1986 J. M. Jones, *A Dictionary of Ancient Greek Coins*, London 1986.
- Kaerst 1895 J. Kaerst, "Ariobarzanes (4)", *RE* II/1, 1895, 833.
- Kaerst 1897 J. Kaerst, "Bessos", *RE* III/1, 1897, 331.
- Kahrstedt 1919 U. Kahrstedt, "Karanos", *RE* X/2, 1919, 1928-1929.
- Kaiser 1986 W. B. Kaiser, "Alexanders Goldmünzen", *RSN* 65, 1986, 41-57.
- Karamitrou-Mentessidi 2011 G. Karamitrou-Mentessidi, "Aiani—Historical and Geographical Context", Şurada: R. J. L. Fox (Ed.), *Brill's Companion to Ancient Macedon*, Leiden-Boston 2011, 93-112.
- Karwiese 2004 S. Karwiese, *Antik Nümizmatikçe Giriş*, İstanbul 2004.
- Kass 2010 D. Kass, "Early bronze coinage of Athens", *JNAA* 21 2010, 11-23.
- Kaya 2012 M. A. Kaya, "Büyük İskender'in Halefleri (Diodokhoi). Savaş ve Siyaset", Şurada: T. Yiğit, M. A. Kaya, A. Sina (Ed.), *Ömer Çapar'a Armağan*, Ankara 2012, 177-202.

- Keen 1996 A. G. Keen, "Alexander's Invasion of Lycia", *AHB* 10, 1996, 110-118.
- Kholod 2013 M. Kholod, "On the Financial Relations of Alexander the Great and the Greek Cities in Asia Minor: The Case of Syntaxis", Şurada: A. Mehl, A. Makhlayuk, O. Gabelko (Ed.), *Ruthenia Classica Aetatis Novae. A Collection of Works by Russian Scholars in Ancient and Roman History*, Stuttgart 2013, 83-92.
- Kiel 2003 J. W. Kiel, "Tissaphernes", *DNP* 12.1, 2003.
- Kinns 1980 P. Kinns, *Studies in the Coinage of Ionia: Erythrae, Teos, Lebedus, Kolophon, c. 400-30 B.C.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), The University of Cambridge, Cambridge 1980.
- Kinns 1989 P. Kinns, "Ionia: The Pattern of Coinage during the last century of the Persian Empire", *REA* 91, 1989, 183-193.
- Kirchner 1901 J. Kirchner, "Demaratos (4)", *RE* IV/2, 1901, 2705-2706.
- Klein 1999 D. Klein, *Sammlung von Griechischen Kleinsilbermünzen und Bronzen, Nomismata 3*, Milano 1999.
- Kleiner 1949 G. Kleiner, *Alexanders Reichmünzen*, Berlin 1949.
- Konuk 1998 K. Konuk, "The Early Coinage of Kaunos", Şurada: R. Ashton, S. Hurter (Ed.), *Studies in Greek Numismatics in Memory of Martin Jessop Price*, London, 1998, 197-223.
- Konuk 2000 K. Konuk, "Coin evidence for the Carian name of Keramos", *Kadmos* XXXIX, 159-164.
- Konuk 2011 K. Konuk, "War Tokens for Silver", Şurada; François de Callataÿ (Ed.), *Quantifying Monetary Supplies in Graeco-Roman Times*, Bari 2011, 151-161.
- Köker 2003 H. Köker, "The Greek Coins from the 1952-3 Excavations at Cyzicus", *NC* 2013, 385-392.
- Köker 2013 H. Köker, "Aizonai Kazısı 2011-2012 Yılları Sikke Buluntuları", Şurada: Elif Özer (Ed.), *Aizonai 2012 Yılı Kazı ve Araştırma Raporları*, Ankara 2013, 133-151.
- Körpe 2011 R. Körpe, "Büyük İskender'in Troasta İzlediği Rota ve Granikos Savaşı", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ* 10-11, 2011, 95-108.
- Kraay 1976 C. M. Kraay, *Archaic and Classical Greek coins*, London 1976.

- Kraay 1979 C. M. Kraay, "The Bronze Coinage of Himera and « Himera»", *AIIN Supplemento 25*, 1979, 27-47.
- Kremydi 2011 S. Kremydi, "Coinage and finance", Şurada: R. J. L. Fox (Ed.), *Brill's Companion to Ancient Macedon*, Leiden-Boston 2011, 159-178.
- Kroll 1979 J. H. Kroll, A Chronology of Early Athenian Bronze Coinage ca. 350- 250 B.C. Şurada: O. Mørholm, N. M. Waggoner (Ed.), *Greek numismatics and archaeology : essays in honor of Margaret Thompson*, Watteren 1979, 139-154.
- Kroll 1993 J. H. Kroll, *The Greek Coins, Agora 26*, Princeton 1993.
- Kroll 2013 J. H. Kroll, "Salamis Again", Şurada: C. Grandjean, A. Moustaka (Ed.), *Aux origines de la monnaie fiduciaire. Traditions métallurgiques et innovations numismatiques. Actes de l'atelier international des 16 et 17 novembre 2012 à Tours, Scripta Antiqua 55*, Bordeaux 2013, 109-115.
- Lazzarini 2009 L. Lazzarini, "Nota sull'aes grave di Selinunte", Şurada: C. Antonetti, S. De Vido (Ed.), *Temi selinuntini*, Pisa 2009, 159-175.
- Le Rider 1956 G. Le Rider, "Trésor de monnaies trouvé à Thasos (pl. I-II)", *BCH* 80, 1956, 1-19.
- Le Rider 1977 G. L. Rider, *Monnayage d'argent et d'or de Philippe II*, Paris 1977
- Le Rider 1993 G. Le Rider, "Les deux monnaies macedonniens des années 323-294/290", *BCH* 117, 491-500.
- Le Rider 1996 G. Le Rider, *Monnayage et Finances de Philippe II: un état de la question*, MEΛETHMATA 23, Athenes 1996.
- Le Rider 1998 G. Le Rider, "Alexander in Asia Minor", Şurada: A. Burnet (Ed.), *Coins of Macedonia and Rome : Essays in honour of Charles Hersh*, London 1998, 49-57.
- Le Rider 2001 G. Le Rider, *La naissance de la monnaie: Pratiques monétaires de l'Orient ancien*, Paris 2001.
- Le Rider 2003 G. Le Rider, *Alexandre Le Grand : Monnaies, finances et politique*, Paris 2003.
- Lederer 1922 P. Lederer, "Ein Goldstater Alexanders des Grossen", *ZfN* 33, 1922, 185-205.

- Leeming 2005 D. Leeming, *The Oxford Companion to World Mythology*, New York 2005.
- Lenger 2009 D. S. Lenger, *Les monnaies grecques et romaines provinciales trouvees a Assos*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), l'Universite Paris-Sorbonne, Paris 2009.
- Lenger 2013a D. S. Lenger, "Yeni Bulgular Işığında Kaunos'a Atfedilen Makedon Krali Darpları", *Adalya* XVI, 2013, 1-9.
- Lenger 2013b D. S. Lenger, "Salamis'e Atfedilen Makedon Krali Bronzlar Üzerine Bir Değerlendirme", *Olba* XXI, 2013, 371-386.
- Lenger 2016a D. S. Lenger, "New Evidence for the Western Asia Minor Origin of the Makedonian Royal Bronze Issue: Price P2", *Philia* 2, 2016, 36-41.
- Lenger 2016b D. S. Lenger, "Monete provenienti dal Monte Nif (Olympos) in Ionia", Şurada: B. Takmer, E. Akdoğu Arca, N. Gökalp Özdil (Ed.), *Vir doctus Anatolicus. Studies in Memory of Sencer Şahin*, İstanbul 2016, 644-656.
- Lenschau 1938 T. Lenschau, "Pharnabazos (2)", *RE* 38 XIX/2, 1938, 1842-1848.
- Lenschau 1949 T. Lenschau, "Pausanias (6)", *RE* XVIII/4, 1949, 2398-2401.
- Leschhorn 1998 W. Leschhorn, *Katalog der griechischen Münzen*, Braunschweig 1998.
- Liampi 1986 K. Liampi, "Zur Chronologie der sogenannten "anonymen" makedonischen Münzen des späten 4. Jhs. v. Chr", *JNG* 36, 1986, 41-65.
- Liampi 1998a K. Liampi, *Der makedonische Schild*, Bonn 1998.
- Liampi 1998b K. Liampi, "A Hoard of Bronze Coins of Alexander the Great", Şurada: R. Ashton, S. Hunter (Ed.), *Studies in Greek Numismatics in memory of Martin Jessop Price*, London 1998, 247-253.
- Liampi 2000 K. Liampi, "The circulation of bronze Macedonian royal coins in Thessaly", Şurada: C. Mattusch, A. Brauer, E. Knudsen (Ed.), *From the Parts to the Whole*, vol.1, Portsmouth 2000, 220-225.
- Lindgren 1989 H.C. Lindgren, *Ancient Greek Bronze Coins: European Mints from the Lindgren Collection*, San Mateo 1989.
- Maffre 2004 F. Maffre, "Le monnayage de Pharnabaze frappé dans l'atelier de Cyzique" *NC* 164, 2004 1-32.

- Marcellesi 2000 M.-C. Marcellesi, "Commerce, monnaies locales et monnaies communes dans les États hellénistiques", *REG* 113, 326-358.
- Marcellesi 2004 M.-C. Marcellesi, *Milet des Hécatomnides à la domination romaine. Pratiques monétaires et histoire de la cité du IVe au IIe siècle av. J.-C.*, *Milesische Forschungen* 3, Mayence 2004.
- Marchetti 1978 P. Marchetti, "Terrasse Nord", *BCH* 1978, 948-950, Şurada: P. Aupert, *Travaux de l'école française à Amathonte en 1977*, 937-975.
- Mari 2011a M. Mari, "Archaic and Early Classical Macedonia", Şurada: R. J. L. Fox (Ed.), *Brill's Companion to Ancient Macedon*, Leiden-Boston 2011, 79-92.
- Mari 2011b M. Mari, "Traditional Cults and Beliefs", Şurada: R. J. L. Fox (Ed.), *Brill's Companion to Ancient Macedon*, Leiden-Boston 2011, 453-466.
- Markle 1999 M. M. Markle, "A Shield Monument from Veria and the Chronology of Macedonian Shield Types." *Hesperia* 68.2 1999, 219-254.
- Martin – Blackwell 2012 T. R. Martin, C. W. Blackwell, *Alexander the Great: The Story of An Ancient Life*, New York 2012.
- Mathisen 1979 R. W. Mathisen, "The Shield/Helmet Bronze Coinage of Macedonia: A Preliminary Analysis", *SAN* 10, 1979, 2-6.
- Matthew 2010 C. A. Matthew, "For valour: the 'shield coins' of Alexander and the Successors", *JNAA* 20, 2009 (2010), 15-34.
- May 1950 J. M. F. May, *Ainos: Its History and Coinage, 474-341 B.C.*, London 1950.
- Mayor 2014a A. Mayor, "Animals in Warfare", Şurada: G. L. Campbell (Ed.), *The Oxford Handbook of Animals in Classical Thought and Life*, Oxford 2014.
- Mayor 2014b A. Mayor, "Alexander the Great: A Questionable Death", Şurada: P. Wexler (Ed.), *History of Toxicology and Environmental Health: Toxicology in Antiquity* I, Amsterdam-Boston Heidelberg-London-New York-Oxford-Paris-San Diego-San Francisco-Singapore-Sydney-Tokyo 2014, 52-59.

- Meadows 2014 A. Meadows, "The Spread of Coins in the Hellenistic World", Şurada: P. Bernholz, R. Vaubel (Ed.), *Explaining Monetary and Financial Innovation*, Financial and Monetary Policy Studies 39, Cham 2014, 169-194.
- Meeus 2009 A. Meeus, "Alexander's Image in the Age of the Successors", Şurada: W. Heckel, L. A. Tritle (Ed.), *Alexander the Great: A New History*, Oxford 2009, 235-250.
- Metcalf 2012 W. E. Metcalf, "Introduction", Şurada: W. E. Metcalf (Ed.), *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*, Oxford 2012, 3-11.
- Milns 1967 R. D. Milns, "Philip II and the Hypaspist", *Historia* 16, 1967, 509-512.
- Minns 1913 E. H. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge 1913.
- Morcom 2009 J. Morcom, "Some Thoughts on Early Segestan Bronze Coinage", *SNR* 88, 2009, 41-45.
- Morgan 1869 E. S. Morgan, "The Apollo Belvedere", *JSP* 3, 1869, 94-96.
- Mørkholm 2000 O. Mørkholm, *Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri: Büyük İskender'in tahta çıkışından Apameia Barışına kadar (İ.Ö. 336-188)*, Çev.: O. Tekin, İstanbul 2000.
- Müller 1855 L. Müller, *Numismatique d'Alexandre le Grand, suivie d'un appendice contenant les monnaies de Philippe II et III*, Copenhagen, 1855.
- Mylonas 1946 G. E. Mylonas, "The Eagle of Zeus", *CJ* 41, 1946, 203-207.
- Nankov 2009 E. Nankov, "The Circulation of Bronze Macedonian Royal Coins in Seuthopolis: A Reappraisal", Şurada: Ç. Özkan Aygün (Ed.), *Soma 2007: Preceedings of the XI Symposium on Mediterranean Archeology, Istanbul Technical University, 24-29 April 2007*, İstanbul 2009, 270-276.
- Nash 1988 D. Nash, "Coins", B. Levick, S. Mitchell, J. Potter, M. Waelkens (Ed.), *Monuments from Aezanitis*, London 1988, 192-199.
- Newell 1912 E. T. Newell, *Reattribution of Certain Tetradrachms of Alexander the Great*, New York 1912.
- Newell 1916 E. T. Newell, *The Dated Alexander Coinage of Sidon and Ake*, New Haven 1916.

- Newell 1919 E. T. Newell, *Tarsos under Alexander*, New York 1919.
- Newell 1920 E. T. Newell, *Myriandros Kat'isson*, New York 1920.
- Newell 1923 E. T. Newell, *Alexander hoards: II. Demanhur, 1905*, New York 1923.
- Newell 1937 E. T. Newell, *Royal Greek Portrait Coins*, New York 1937.
- Nicolet-Pierre 2002 H. Nicolet-Pierre, *Numismatique grecque*, Paris 2002.
- Niese 1907 B. Niese, "Eurysthenes (4)", *RE* VI/1, 1907, 1353-1354.
- Nocita 2000 M. Nocita, "I delfini di Olbia: considerazioni storiche ed epigrafiche", *AiIN* 47, 2000, 217-230.
- Oberhummer 1932 E. Oberhummer, "Syrmus", *RE* IV/A2, 1787.
- Oder 1894 E. Oder, "Adler", *RE* I/1, 1894, 371-375.
- Palagia 1986 O. Palagia, "Imitation of Herakles in Ruler Portraiture: A Survey, from Alexander to Maximinus Daza", *Boreas* 9, 1986, 137-153.
- Pegan 1968 E. Pegan, "Die frühesten Tetradrachmen Alexanders des Grossen mit dem Adler, ihre Herkunft und Entstehungszeit", *JNG* 18, 1968, 99-112.
- Perlman 1965 S. Perlman, "The coins of Philip II and Alexander the Great and their pan-Hellenic propaganda", *NC* 5, 1965, 57-67.
- Pfeiffer 1952 R. Pfeiffer, "The Image of the Delian Apollo and Apolline Ethics", *JWCI* 15, 1952, 20-32.
- Phillips 2012 C. K. Phillips, *Philip II and the Construction of the Macedonian State*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), The University of Utah, Salt Lake City 2012.
- Picard 1986 O. Picard, "Numismatique et iconographie: le cavalier macédonien", *BCH Suppl.* 14, 1986, 67-76.
- Picard 1989 O. Picard, "Innovations monétaires dans la Grèce du IVe siècle", *CRAI* 133, 1989, 673-687.
- Picard 1998 O. Picard, "La valeur des monnaies grecques en bronze", *RN* 153, 1998, 7-18.
- Picard 2003a O. Picard, "Remarques sur le monnayage de bronze macédonien avant Philippe II", *BSFN* 58, 2003, 73-78.
- Picard 2003b O. Picard, "La creation d'un Royaume: les lagides", Şurada: O. Picard, F. de Callatay, F. Duyrat, G. Gorre, D. Prevot (Ed.), *Royaumes et cites hellenistiques de 323 a 55 av. J. -C.*, Paris 2003.

- Picard 2007 O. Picard, "Monnaie et circulation monétaire à l'époque classique", *Pallas* 74, 2007, 113-128.
- Plant 1979 R. Plant, *Greek Coin Types and Their Identification*, London 1979.
- Prestianni-Giallombardo
– Tripodi 1996 A. M. Prestianni-Giallombardo, B. Tripodi, "Iconografia monetale e ideologia reale macedone : I tipi del cavaliere nella monetazione di Alessandro I e di Filippo II", *REA* 98, 1996, 311-355.
- Price 1968 M. J. Price, "Early Greek Bronze Coinage", Şurada: C. M. Kraay, G. K. Jenkins (Ed.), *Essays in Greek coinage presented to Stanley Robinson*, Oxford 1968, 90-104.
- Price 1979a M. J. Price, "The Function of Early Greek Bronze Coinage", *AIIN, Supplemento* 25, 1979, 351-358.
- Price 1979b M. J. Price, "Selinus", *AIIN Supplemento* 25, 1979, 79-86.
- Price 1982a M. J. Price, "The Earliest Coins of Alexander the Great 2. Alexander's Reform of the Macedonian Coinage", *NC* 142, 1982, 180-190.
- Price 1982b M. J. Price, "The 'Porus' Coinage of Alexander the Great: A symbol of concord and community", Şurada: S. Scheers (Ed.), *Studia Paulo Naster Oblata I Numismatica Antiqua*. Leuven 1982, 75–82.
- Price 1991 M. J. Price, *The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus. A British Museum Catalogue*, Vol. I-II, 1991.
- Pritchett 1971 W. K. Pritchett, *Ancient Greek Military Practices*, Part I, Berkeley-Los Angeles-London 1971.
- Psoma 1998 S. Psoma, "Le nombre de chalques dans l'obole dans le monde grec", *RN* 153, 1998, 19-29.
- Psoma 2001 S. Psoma, *Olynthe et les Chalcidiens de race. Études numismatique et d'Histoire*, Stuttgart 2001.
- Psoma 2009 S. Psoma, "Tas sitarchias kai tous misthous ([Arist.], Oec. 1351B) Bronze Currencies and Cash-allowances in Mainland Greece, Thrace and the Kingdom of Macedonia", *RBN*, 155, 2009, 3-38.

- Psoma 2012 S. Psoma, "Obols, Drachms, and Staters of Bronze during the Hellenistic Period", *AJN* 24, 2012, 11-19.
- Raymond 1953 D. Raymond, *Macedonian regal coinage to 413 B.C.*, New York 1953.
- Rebuffat 1983 F. Rebuffat, "Alexandre le Grand et les problèmes financiers au début de son règne", *RN* 25, 1983, 43-52.
- Regling 1911 K. Regling, "Die Antiken Münzen", Şurada: A. Conze - P. Schazmann (Ed.), *Mamurt-Kaleh. Ein Tempel der Göttermutter unweit Pergamon, Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts, Ergänzungsheft* 9, Berlin 1911, 41-43.
- Regling 1913 K. Regling, "Verzeichnis der bei den Ausgrabungen von Pergamon gefundenen Münzen", Şurada: A. Conze (Ed.), *AvP* I.2: *Stadt und Landschaft* 1913, 355-363.
- Regling 1914 K. Von Regling, "Münzfunde aus Pergamon", *Blätter für Münzfreunde* 10/11, Okt.-Nov. 1914, 5671-5685
- Regling 1921 K. Regling, "Kollybos", *RE* XI/1, 1921, 1099-1100.
- Regling 1926 K. Regling, "Litra", *RE* XIII/1, 1926, 784-786.
- Robert 1973 L. Robert, "Les monétaires et un decret hellenistique de Sestos" *RN* 15, 1973, 43-53.
- Robinson 1960 E. S. G. Robinson, "Some Problems in the Later Fifth Century Coinage of Athens", *ANSMN* 9, 1960, 1-15.
- Robinson – Price 1967 E. S. G. Robinson, M. J. Price, "An Emergency Coinage of Timotheos", *NC* 7, 1967, 1-6.
- Rosenberg 2003 D. Rosenberg, *Dünya Mitolojisi*, çev.: K. Akten, E. Cengiz, A. U. Cüce, K. Emiroğlu, T. Kenanoğlu, T. Kocayiğit, E. Kuzhan, B. Odabaşı, Ankara 2003.
- Rutter 1979 N. K. Rutter, "South Italy and Mesana", *AJN Supplemento* 25, 1979, 193-218.
- Rutter 1997 N. K. Rutter, *The Greek Coinages of Southern Italy and Sicily*, London 1997.
- Rutter-Burnett 2001 N. K. Rutter, A. M. Burnett, *Historia Numorum: Italy*, London 2001.
- Ruzicka 2010 S. Ruzicka, "The 'Pixadorus Affair' Reconsidered Again", Şurada: E. D. Carney, D. Ogden (Ed.), *Philip II and Alexander*

- the Great: Father and Son, Lives and Afterlives*, Oxford 2010, 3-12.
- Sage 1996 M. M. Sage, *Warfare in Ancient Greece: A Sourcebook*, London-New York 1996.
- Sallusto 1971 F. Sallusto, *Le monete di bronzo di Poseidonia : Paestum nella collezione Sallusto*, Naples 1971.
- Saprykin 2004 S. J. Saprykin, “Money Circulation on Chorai of Olbia and Tauric Chersonesus in Pre-roman Period”, Şurada: A. Stazio (Ed.), *Presenza e funzioni della moneta nelle chorai delle colonie greche dall’Iberia al Mar Nero, Atti del XII Convegno organizzato dall’Università ‘Frederico II’ e dal CISN, Napoli, 16–17 giugno 2000*, Roma 2004, 71–132.
- Sawada 2010 N. Sawada, “Social Customs and Institutions: Aspects of Macedonian Elite Society”, Şurada: J. Roisman, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex 2010, 392-408.
- Schaefer 1953 H. Schaefer, “Poros”, *RE* XXII/1, 1953, 1225-1228.
- Schaefer 1957 H. Schaefer, “Prokles (7)”, *RE* XXIII/1, 1957, 177-178.
- Schrötter 1930 F. F. V. Schrötter, *Wörterbuch Der Münzkunde*, Berlin-Leipzig 1930.
- Sears 2016 M. Sears, “Alexander’s Cavalry Charge at Khaironeia, 338 BCE”, *Journal of Military History* 80, 2016, 1017-1035.
- Sekunda – McBride 1995 N. Sekunda, A. McBride, *The Army of Alexander the Great*, London 1995.
- Sekunda 2010 N. V. Sekunda, “The Macedonian Army”, Şurada: J. Roisman, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex 2010, 446-471.
- Seltman 1933 C. Seltman, *Greek coins: A History of Metallic Currency and Coinage down to the Fall of the Hellenistic Kingdoms*, London 1933.
- Sheedy 2015 K. A. Sheedy, *Emergency Coinage of Timotheus (364–362 B.C.)*, Şurada: U. Wartenberg, M. Amandry (Ed.), *KAIPOΣ Contributions to Numismatics in Honor of Basil Demetriadi*, New York 2015, 203-224.

- Sidnell 2006 P. Sidnell, *Warhorse: Cavalry in Ancient Warfare*, London-New York 2006.
- Smith 1854 W. Smith, *A New Classical Dictionary of Greek and Roman Biography, Mythology and Geography*, New York 1854.
- Spence 2002 I. Spence, *Historical Dictionary of Ancient Greek Warfare*, Maryland 2002.
- Sprawski 2010 S. Sprawski, "The Early Temenid Kings to Alexander I", Şurada: J. Roisman, I. Worthington (Ed.), *A Companion to Ancient Macedonia*, West Sussex, 2010, 127-145.
- Stahelin 1910 F. Stahelin, "Glaukias (7)", *RE* VII/1, 1398-1399.
- Stähelin 1921 F. Stahelin, "Kleitios (11)", *RE* XI/1, 668.
- Stähelin 1936 F. Stahelin, "Nikokreon (2)", *RE* XVII/1, 357-359.
- Stahl 1924 A. F. v. Stahl, "Notes on the March of Alexander the Great from Ecbatana to Hyrcania", *GJ* 64/4, 1924, 312-329.
- Stauber 1966 J. Stauber, *Die Bucht von Adramyeteion*, vol 1-2, *IK* 50-51, Berlin 1966.
- Strauss 2003 B. S. Strauss, "Alexander: The Military Campaign", Şurada: J. Roisman (Ed.), *Brill's Companion to Alexander the Great*, Leiden-Boston 2003, 133-158.
- Stein 1934 O. Stein, "Taxiles", *RE* V/A1, 1934, 78-85.
- Svoronos 1919 J. N. Svoronos, *L'hellenisme primitif de la Macédoine*, Paris 1919.
- Şimşek 2011 C. Şimşek, *Laodikeia Nekropolü (2004-2010)*, *Laodikeia Çalışmaları* 1.2, İstanbul, 2011.
- Tačeva 1992 M. Tačeva, "On the Problems of the Coinages of Alexander I Sparadokos and the So-Called Thracian-Macedonian Tribes", *Historia* 41, 1992, 58-74.
- Tekin 2007 O. Tekin, "Sikkeler", Şurada: Serra Durugönül (Ed.), *Nagidos, Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları*, İstanbul 2007, 193-197.
- Tekin 2008 O. Tekin, *Antik Nümismatik ve Anadolu*, İstanbul 2008.
- Thomas 2007 C. G. Thomas, *Alexander the Great in his World*, Blackwell 2007.

- Thompson 1940 H. A. Thompson, "A Golden Nike from the Athenian Agora", *Şurada: Athenian studies presented to William Scott Ferguson*, 1940, Cambridge, 183-210.
- Thompson 1966 W. E. Thompson, "The Functions of the Emergency Coinages of the Peloponnesian War", *MNEM* 19, 1966, 337-343.
- Thompson 1982 M. Thompson, "The Coinage of Philip II and Alexander III", *Şurada: Macedonia and Greece in late classical and early Hellenistic times National Gallery of Art. Studies in the history of art*, Vol. 10, Washington 1982 112-121.
- Thompson 1983 M. Thompson, *Alexander's Drachm Mints I: Sardeis and Miletus*, New York 1983.
- Thompson 1991 M. Thompson, *Alexander's Drachm Mints II: Lampsacus and Abydus*, New York 1991.
<http://numismatics.org/digitallibrary/ark:/53695/nnan49322>
(Erişim tarihi: 20 Ekim 2016).
- Thompson 2007 M. Thompson, *Granicus 334 BC: Alexander's first Persian victory*, Oxford 2007.
- Thonemann 2015 P. Thonemann, *The Hellenistic World: Using Coins as Sources*, Cambridge 2015.
- Tierney 1942 M. Tierney, "Aristotle and Alexander the Great", *Studies* 122, 221-228.
- Tod 1945 M. N. Tod, Epigraphical notes on Greek coinage I, *NC* 5, 1945, 108-116.
- Tod 1946 M. N. Tod, Epigraphical notes on Greek coinage II, *NC* 6, 1946, 47-62.
- Tod 1947 M. N. Tod, Epigraphical notes on Greek coinage III, *NC* 7, 1947, 1-27.
- Tomaschek 1896 W. Tomaschek, "Baktriane", *RE* II/2 1896, 2805-2806.
- Touratsoglou 2012 I. Touratsoglou, "Coin production and numismatic circulation in the Macedonian kingdom during the Hellenistic period", *Şurada: E. Drougou, I. Touratsoglou (Ed.), Topics on Hellenistic Pottery in Ancient Macedonia*, Athens 2012, 36-53.
- Treidler 1967 H. Treidler, "Uxii", *RE* IX/A2, 1967, 1313-1319.

- Troxell 1997 H. A. Troxell, *Studies in the Macedonian coinage of Alexander the Great*, ANSNS, no. 21, New York 1997.
- Troxell 1991 H. A. Troxell, "Alexander's Earliest Macedonian Silver", Şurada: W.E. Metcalf (Ed.), *Mnemata: Papers in Memory of Nancy M. Waggoner*, New York 1991, 49-62.
- Trundle 2004 M. Trundle, *Greek Mercenaries: From the Late Archaic Period to Alexander*, New York 2004.
- Trundle 2013 M. Trundle, "The Business of War: Mercenaries", Şurada: B. Campbell, L. A. Tritle (Ed.), *The Oxford Handbook of Warfare in the Classical World*, New York 2013, 330-350.
- Türk 1947 G. Türk, "Pegasos", *RE* XIX/1, 1937, 56-64.
- Vassallo 1983 S. Vassallo, "La Circolazione della Moneta Bronzea di Agrigento nel V Sec. A.C.", *RIN* 85, 17-34.
- Voutiras 1997 I. Voutiras, "Zeus", *LIMC* VIII, 1997, 310-312.
- Warren 1983 J. A. W. Warren, "The Autonomous Bronze Coinage of Sicyon Part 1", *NC* 143, 1983, 23-56.
- Wartenberg 1997 U. Wartenberg, "The Alexander-eagle Hoard: Thessaly 1992", *NC* 157, 1997, 179-188.
- Weiser 1989 W. Weiser, "Die Eulen Von Kyros Dem Jüngerem. Zu Den Ersten Münzporträts Lebender Menschen", *ZPE* 76, 1989 267-296.
- Welles 1962 C. B. Welles, "The Discovery of Sarapis and the Foundation of Alexandria", *Historia* 11 1962, 271-298
- Wernicke 1894 K. Wernicke, "Alkmene", *RE* I/2, 1894, 1572-1577.
- Wernicke 1895 K. Wernicke, "Apollon", *RE* II/1, 1895, 1-111.
- West 1923 A. B. West, "The early diplomacy of Philip II of Macedon illustrated by his coins", *NC* 1923, 169-210.
- Westermarck 1979 U. Westermarck, "The Fifth Century Bronze Coinage of Akragas", *AIIN Supplemento* 25, 1979, 3-17.
- Westermarck 1989 U. Westermarck, "Remarks on the regal Macedonian coinage ca. 413-359 B.C.", Şurada: G. Le Rider, K. Jenkins, N. Waggoner, U. Westermarck (Ed.), *Kraay-Mørkholm Essays. Numismatic Studies in Memory of C. M. Kraay and O. Mørkholm*, Louvain-la-Neuve 1989, 301-315.

- Westermarck 1994 U. Westermarck, "Apollo in Macedonia", Şurada: *Opus Mixtum: Essays in Ancient Art and Society*, Stockholm 1994, 149-154.
- Westermarck 1996 U. Westermarck, "Influences from South Italy on Early Macedonian Bronze Coins" Şurada: W. Leschorn, A. V. Miron, A. Miron (Ed.), *Hellas und der Griechische Osten: Studien zur Geschichte und Numismatik der griechischen Welt: Festschrift für Peter Robert Franke zum 70. Geburtstag*, Saarbruecken 1996, 291-299.
- Winterthur 1987 H. Bloesch, *Griechische Münzen in Winterthur*, 1. Spanien, Gallien, Italien, Moesien, Dakien, Sarmatien, Thrakien, Makedonien, Hellas, Inseln, Winterthur 1987.
- Winzer 2005 A. Winzer, *Antike Portraitmünzen der Perser und Griechen aus vor-hellenistischer Zeit (Zeitraum ca. 510-322 v. Chr.): die frühesten Portraits lebender Menschen von Dareios I. Bis Alexander III*, Stuttgart 2005.
- Worthington 2003 I. Worthington, "Alexander, Philip and the Macedonian Background", Şurada: J. Roisman (Ed.), *Brill's Companion to Alexander the Great*, Leiden 2003, 69-98.
- Zervos 1979 O. H. Zervos, "Near Eastern elements in the Tetradrachms of Alexander the Great: The Eastern Mints", Şurada: O. Mørkholm, N. M. Waggoner (Ed.), *Greek numismatics and archaeology : essays in honor of Margaret Thompson*, Watteren 1979, 295-305.
- Zervos 1982 O. H. Zervos, "The earliest coins of Alexander the Great, 1. Notes on a book by Gerhard Kleiner", *NC* 1982, 166-179.
- Zervos 1986 O. H. Zervos, "Coins Excavated at Corinth, 1978-1980", *Hesperia* 55, 1986, 183-205.
- Zeuner 1963 F. E. Zeuner, "Dolphins on Coins of the Classical Period", *BICS* 10, 1963, 97-103.

LEVHALAR

LEVHA I

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Makedonya

LEVHA II

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Makedonya

LEVHA III

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

Makedonya

LEVHA IV

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

Makedonya

LEVHA V

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

Makedonya 41-43
 Kyme? 44-45
 Miletos ya da Mylasa 46
 Sardeis 47-50

LEVHA VI

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

Sardeis

LEVHA VII

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

Sardeis

LEVHA VIII

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

Sardeis

LEVHA IX

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

Sardeis 81-86
Kaunos 87-90

LEVHA XI

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

Kaunos

LEVHA XII

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

Kaunos

LEVHA XIII

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

Kaunos

LEVHA XIV

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

Kaunos

LEVHA XV

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

Kaunos

LEVHA XVI

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

Kaunos

LEVHA XVII

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

166

167

168

169

170

166

167

168

169

170

Kaunos 161-168

Belirsiz Batı Küçük Asya 169-170

LEVHA XVIII

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

Belirsiz Batı Küçük Asya

LEVHA XIX

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

Belirsiz Batı Küçük Asya

LEVHA XX

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

Belirsiz Batı Küçük Asya 191-199
Tarsus 200

LEVHA XXI

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

Tarsus 201-205
 Salamis 206
 Ünik 207-208
 Tanımsız 209-210

LEVHA XXII

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

Tanımsız

LEVHA XXIII

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

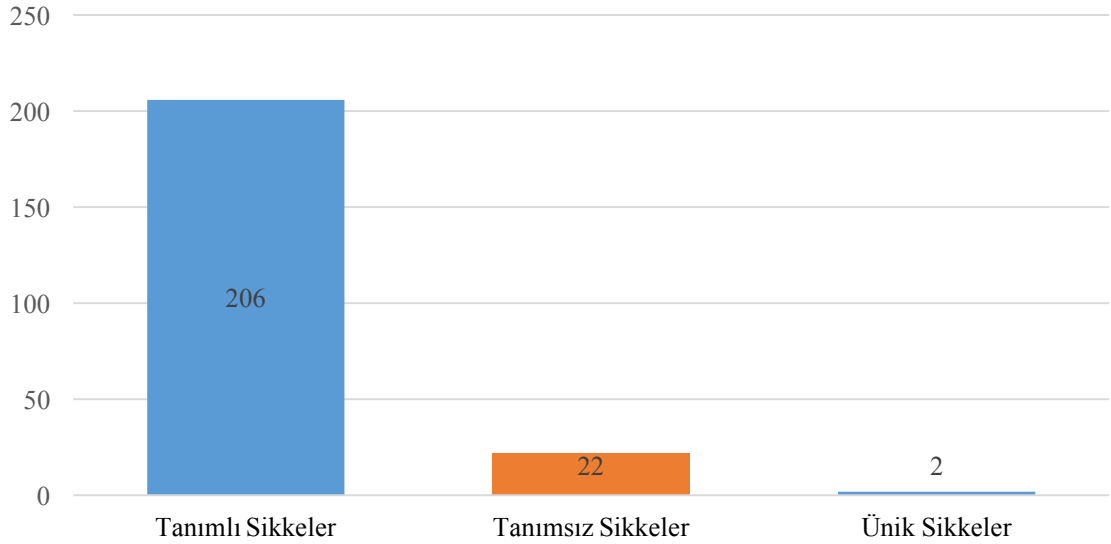
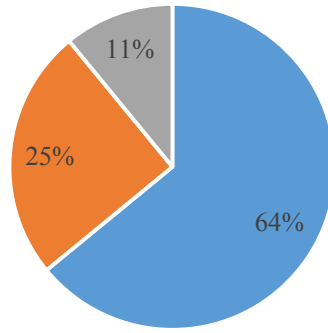
Tanımsız

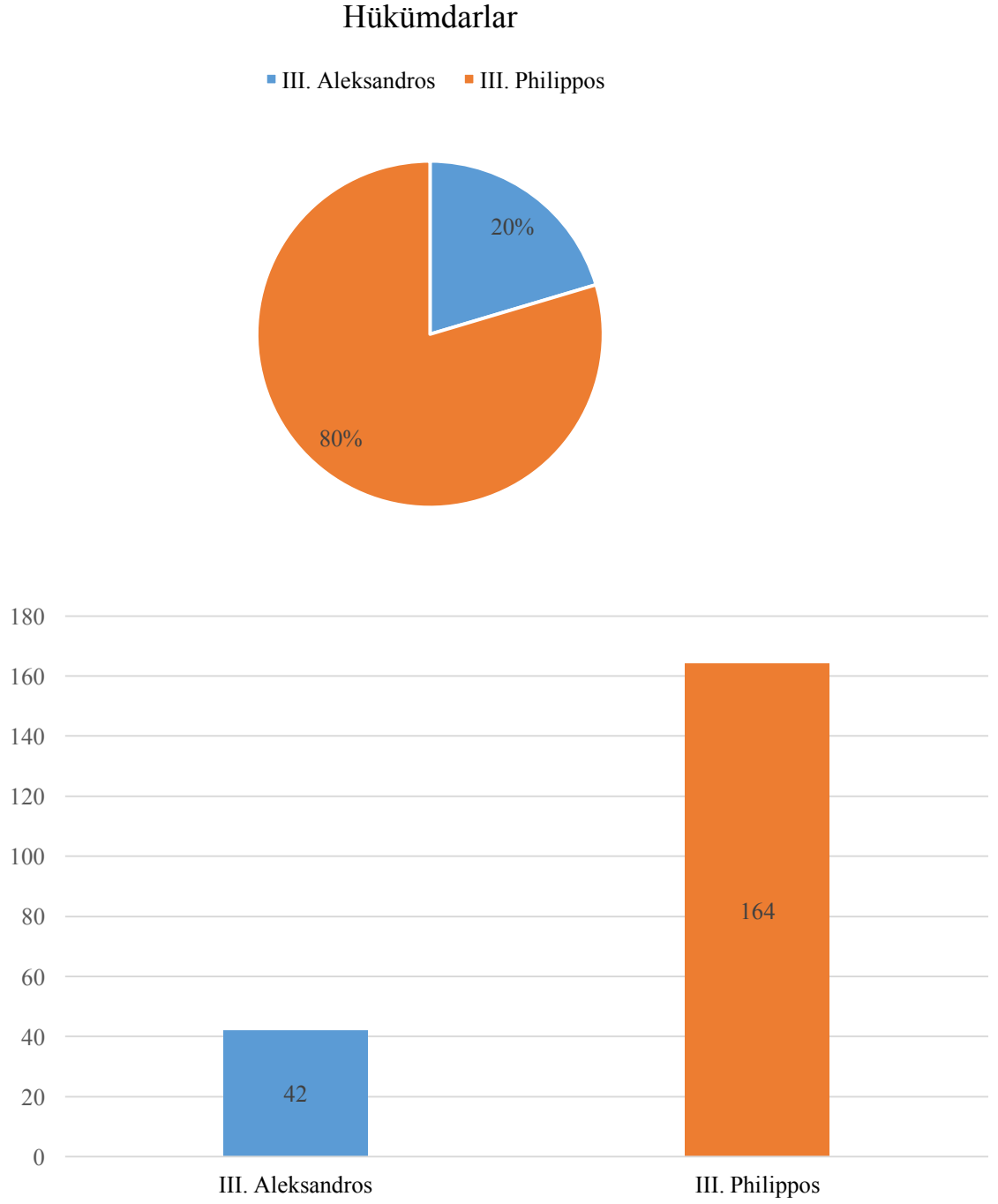
EK 1- GRAFİKLER

Grafik 1 İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Makedon Kralı Bronz Sikkelerinin Genel Dağılımı.

İzmir Arkeoloji Müzesi Koleksiyonu'nda Bulunan Sikkeler

■ Tanımlı Sikkeler ■ Tanımsız Sikkeler ■ Ünik Sikkeler

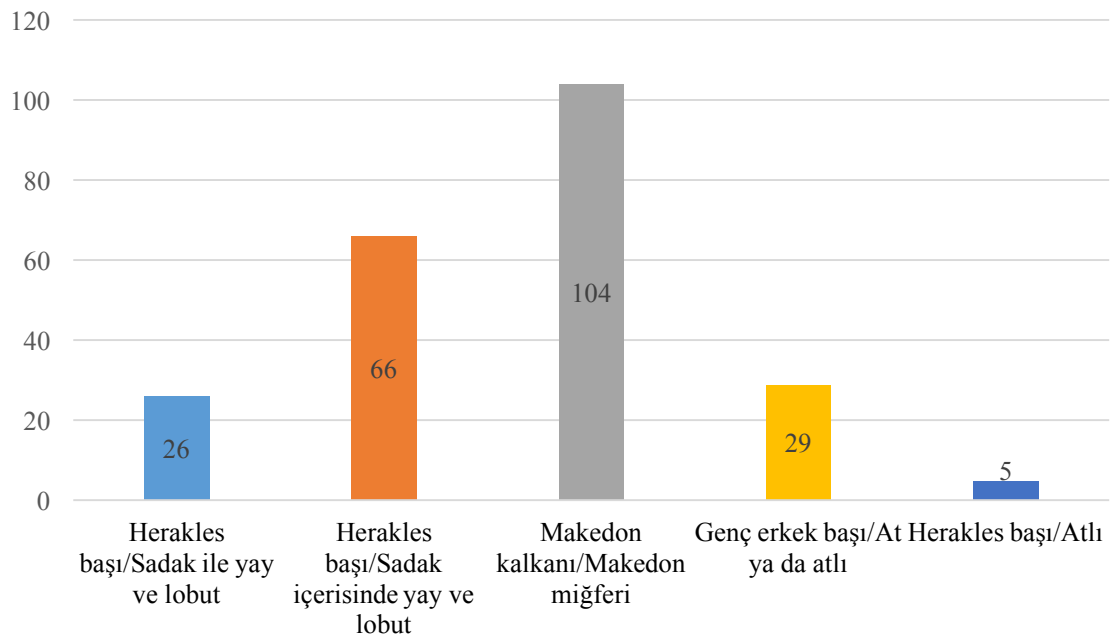
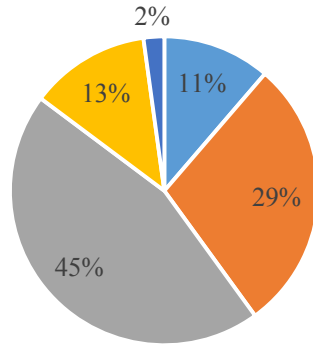

Grafik 2 Sikkelerin Hükümdarlara Göre Dağılımı.

Grafik 3 Sikkelerin Tiplere Göre Dağılımı.

Sikke Tipleri

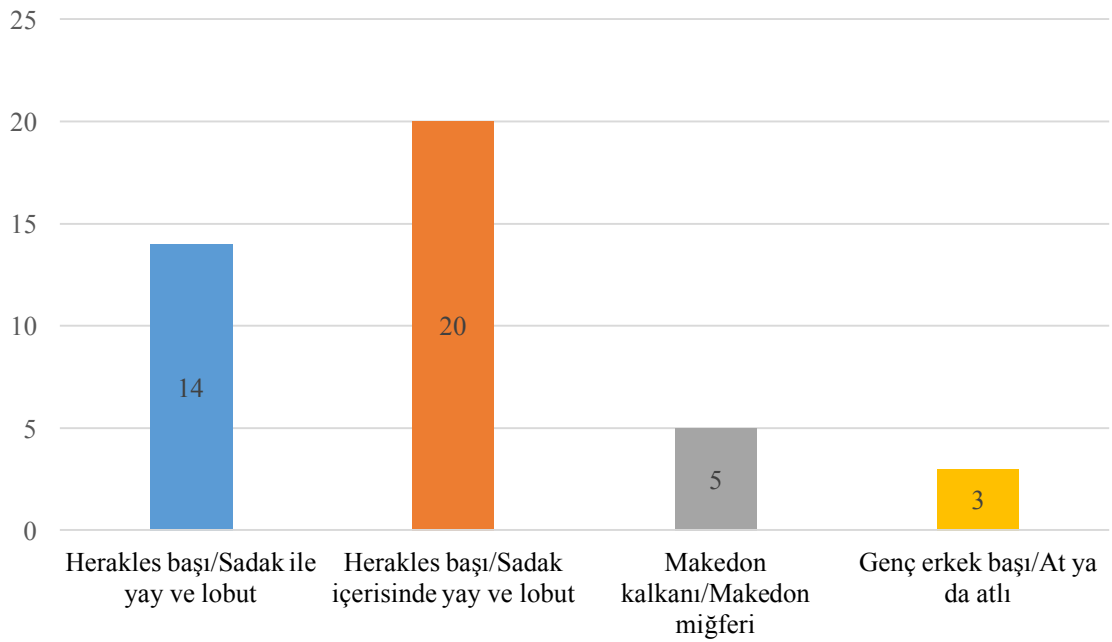
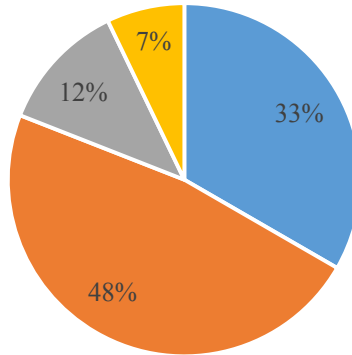
- Herakles başı/Sadak ile yay ve lobut
 - Makedon kalkanı/Makedon miğferi
 - Herakles başı/Atlı
- Herakles başı/Sadak içerisinde yay ve lobut
 - Genç erkek başı/At ya da atlı

Grafik 4 III. Aleksandros Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

III. Aleksandros Dönemi Sikke Tipleri

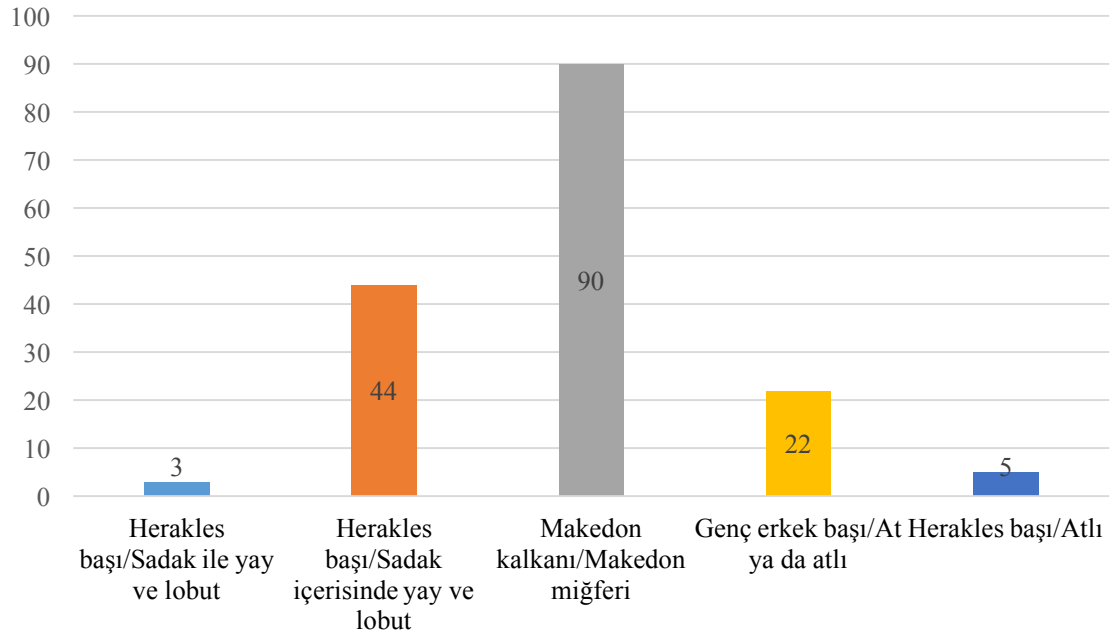
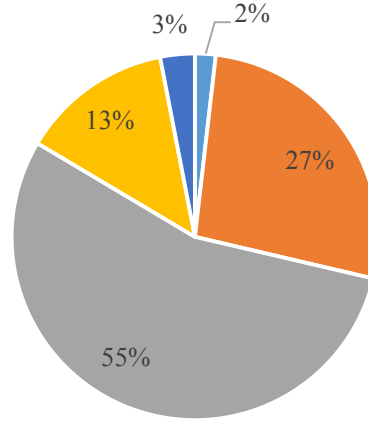
- Herakles başı/Sadak ile yay ve lobut
- Herakles başı/Sadak içerisinde yay ve Lobut
- Makedon kalkanı/Makedon miğferi
- Genç erkek başı/At ya da atlı

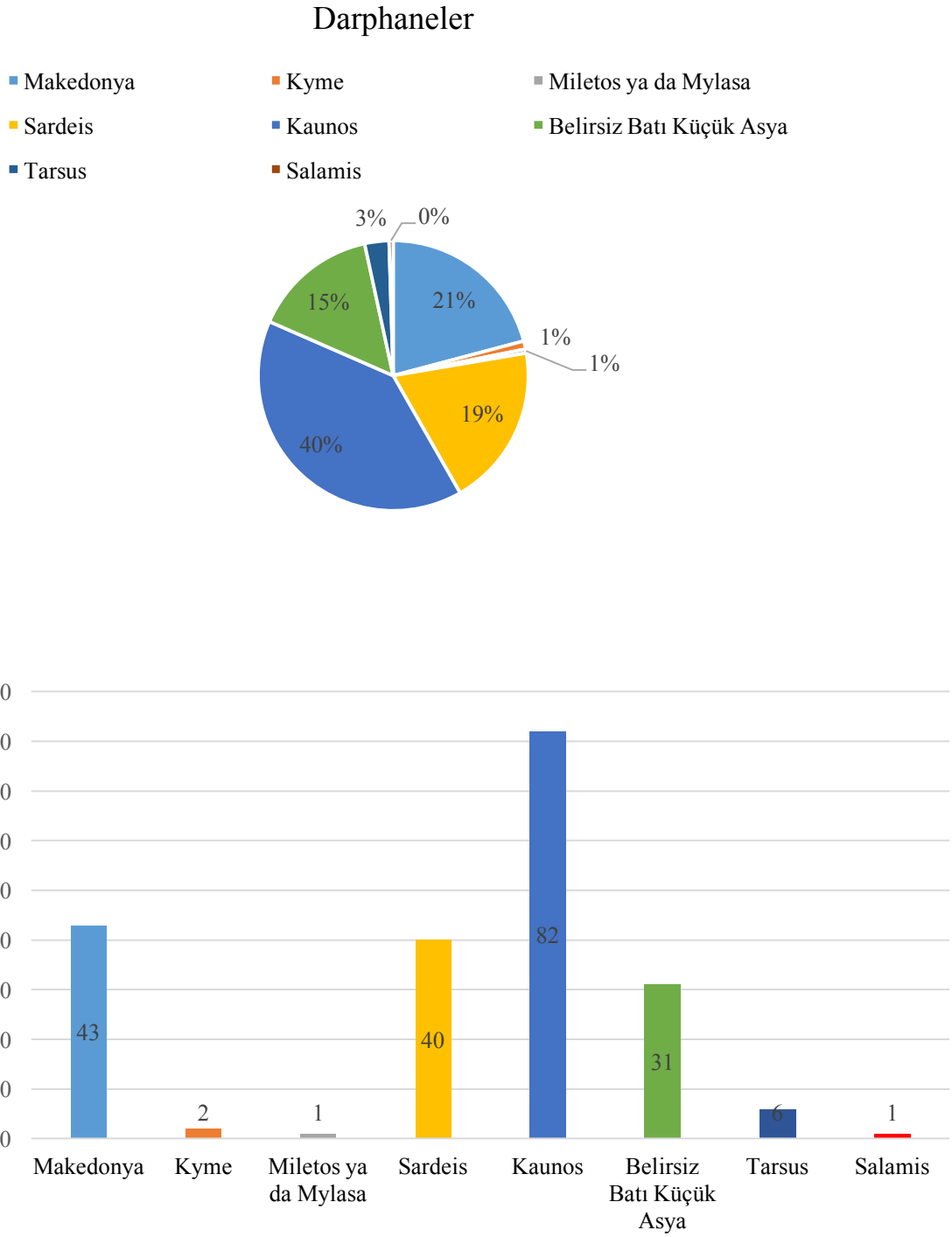
Grafik 5 III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

III. Philippos Dönemi Tipler

- Herakles başı/Sadak ile yay ve lobut
- Herakles başı/Sadak içerisinde yay ve lobut
- Makedon kalkanı/Makedon miğferi
- Genç erkek başı/At ya da atlı
- Herakles başı/Atlı

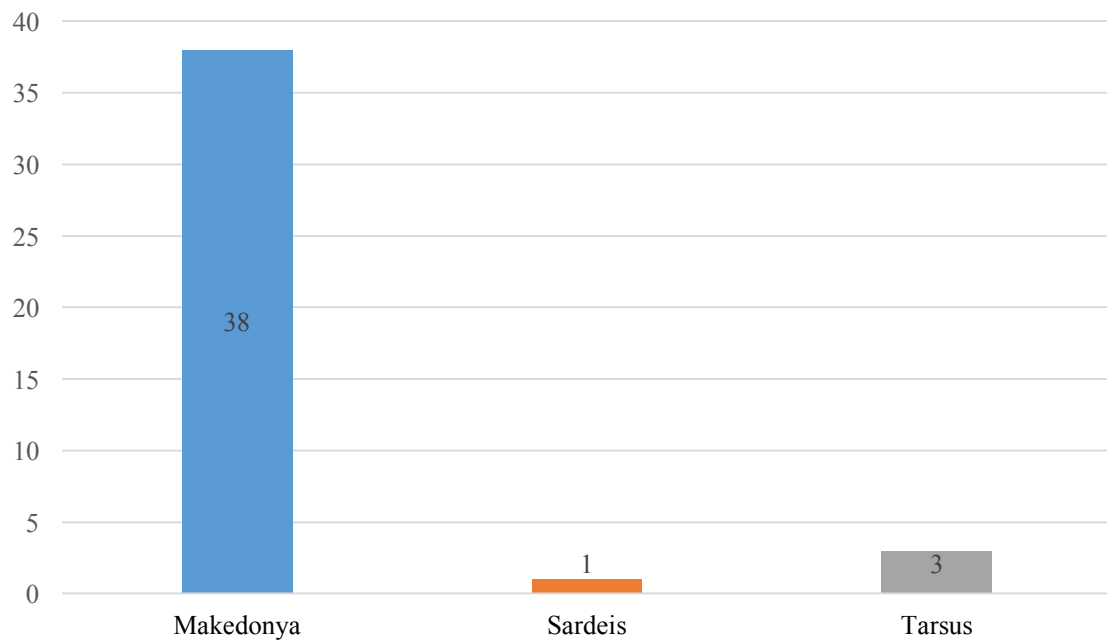
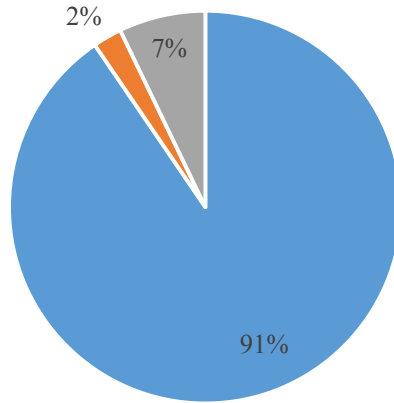
Grafik 6 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

Grafik 7 III. Aleksandros Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

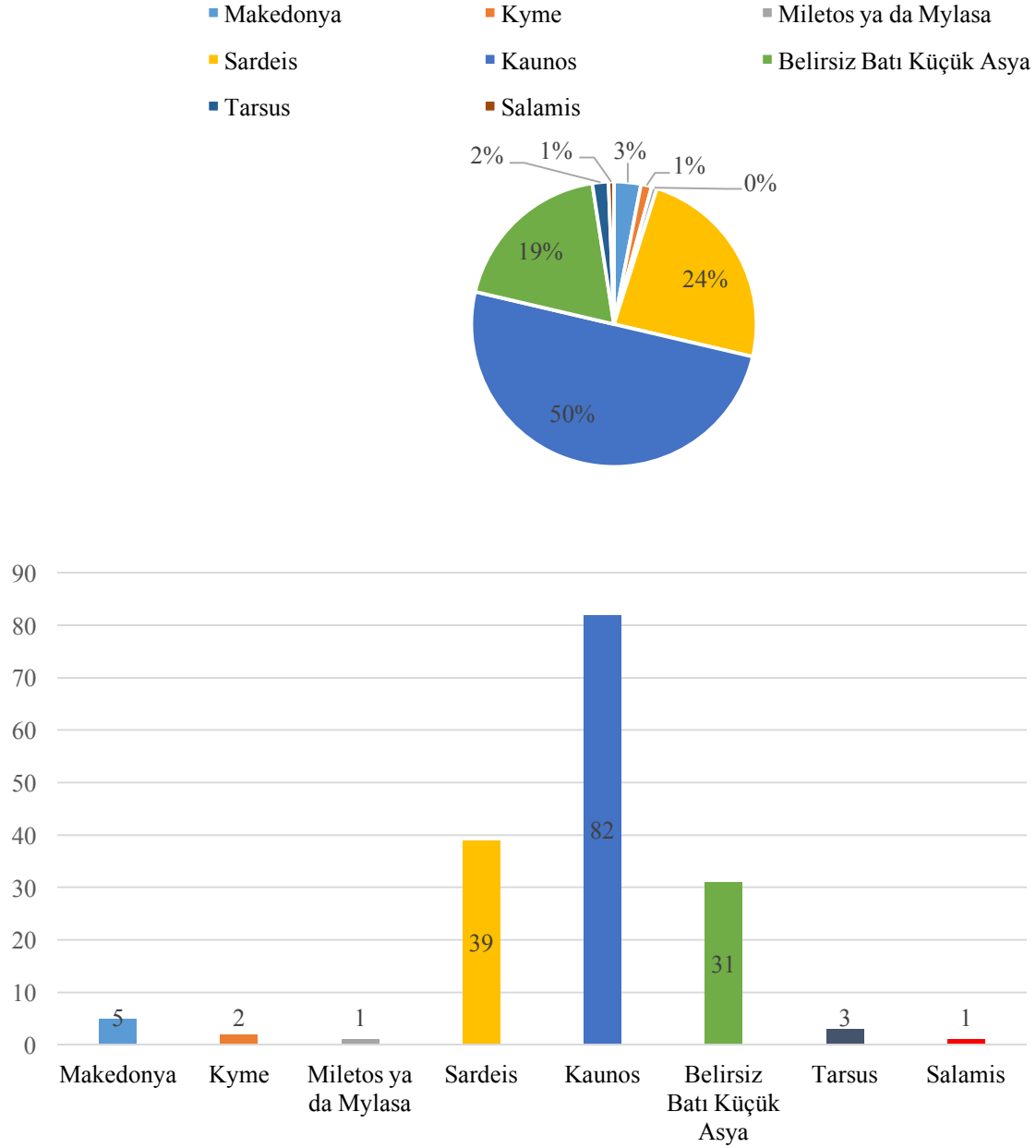
III. Aleksandros Dönemi Darphaneler

■ Makedonya ■ Sardeis ■ Tarsus

Grafik 8 III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

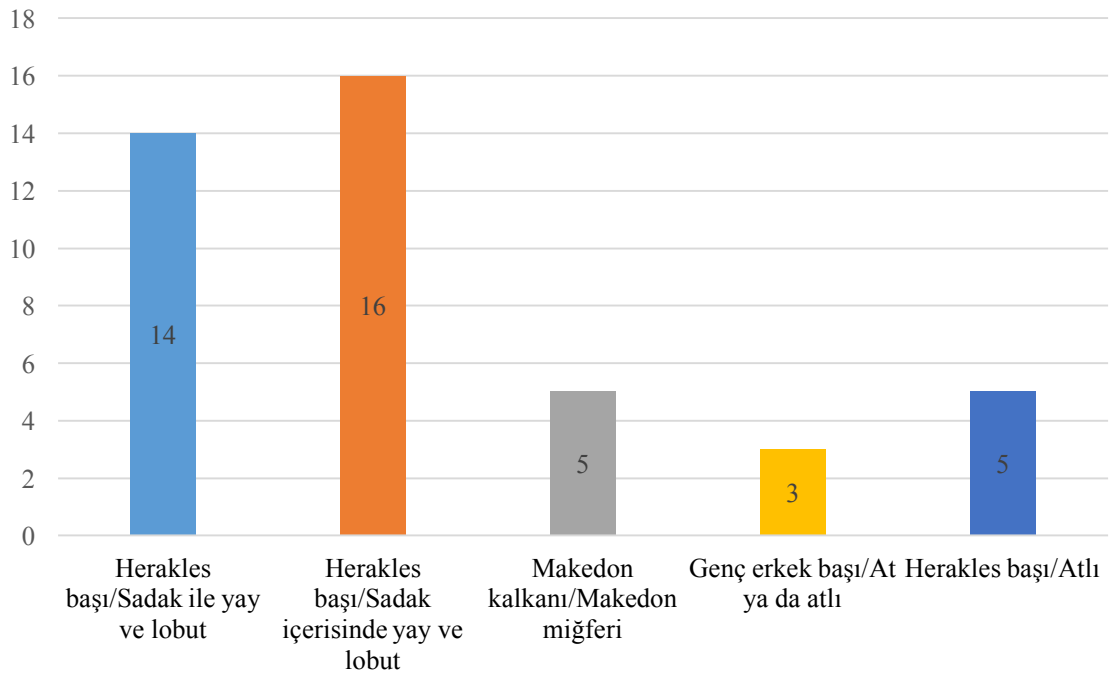
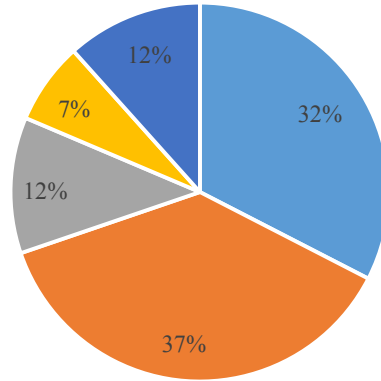
III. Philippos Dönemi Darphaneler

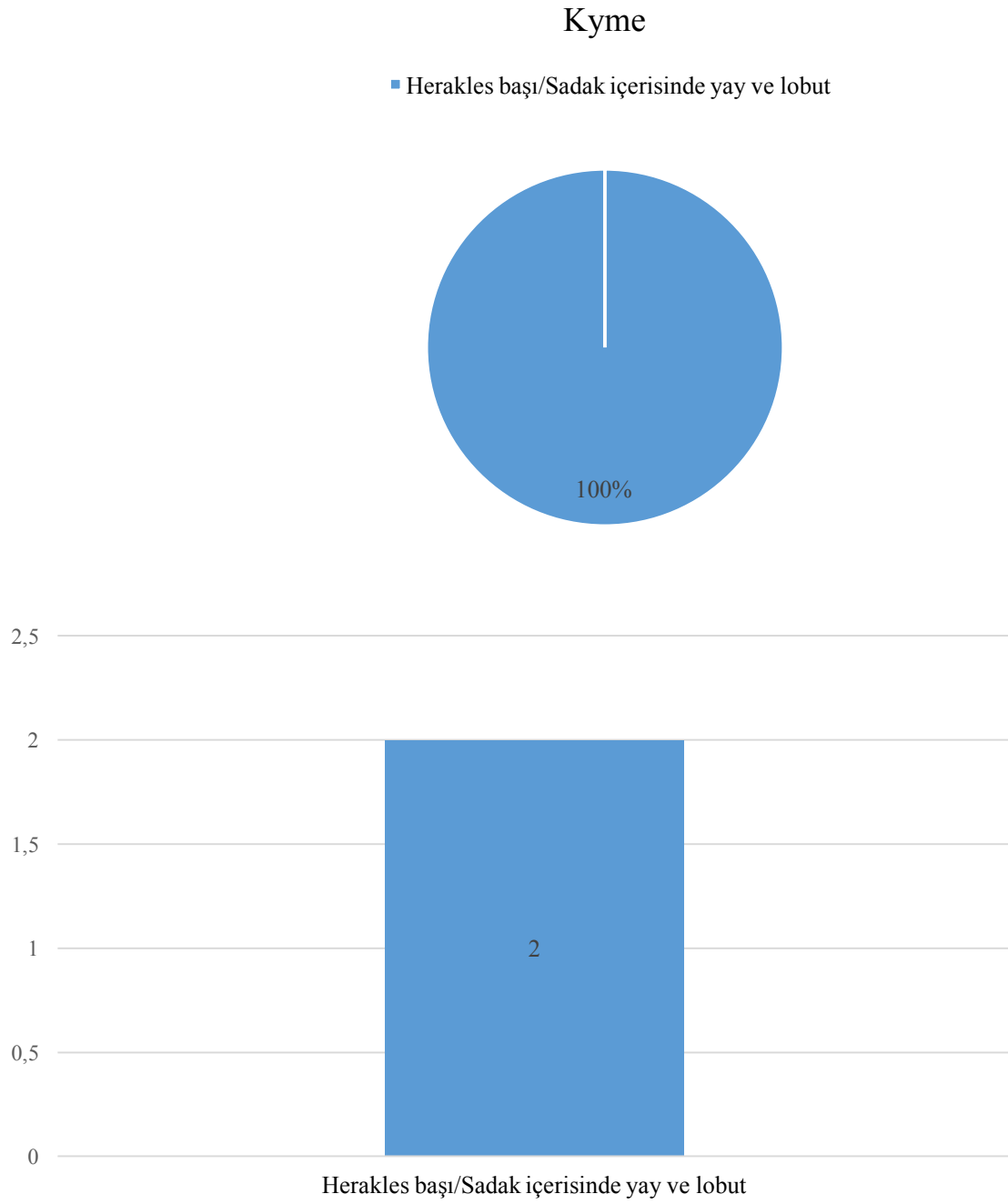
Grafik 9 Makedonya’da Darp Edilen III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

Makedonya

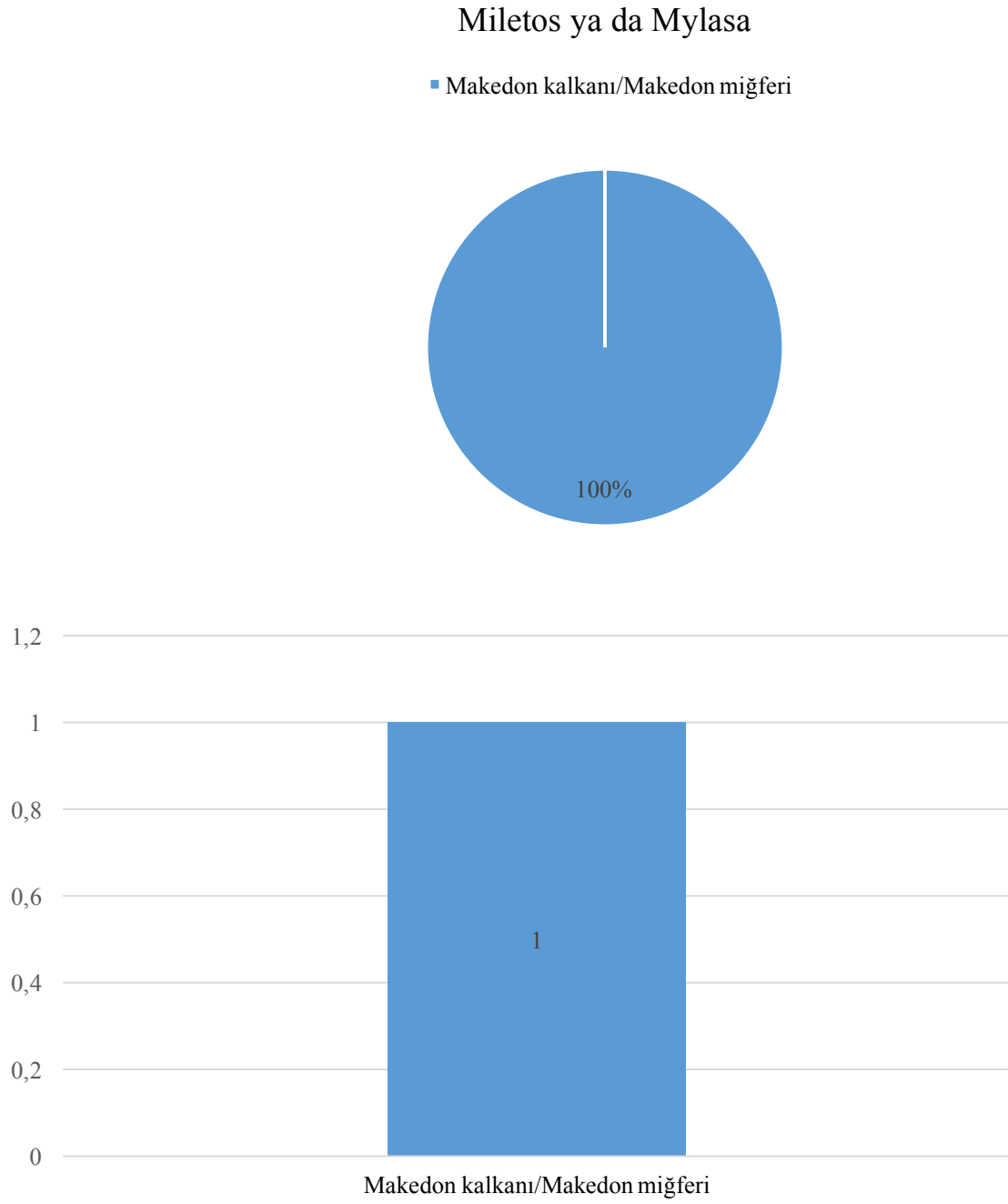
- Herakles başı/Sadak ile yay ve lobut
- Herakles başı/Sadak içerisinde yay ve lobut
- Makedon kalkanı/Makedon miğferi
- Genç erkek başı/At ya da atlı
- Herakles başı/Atlı

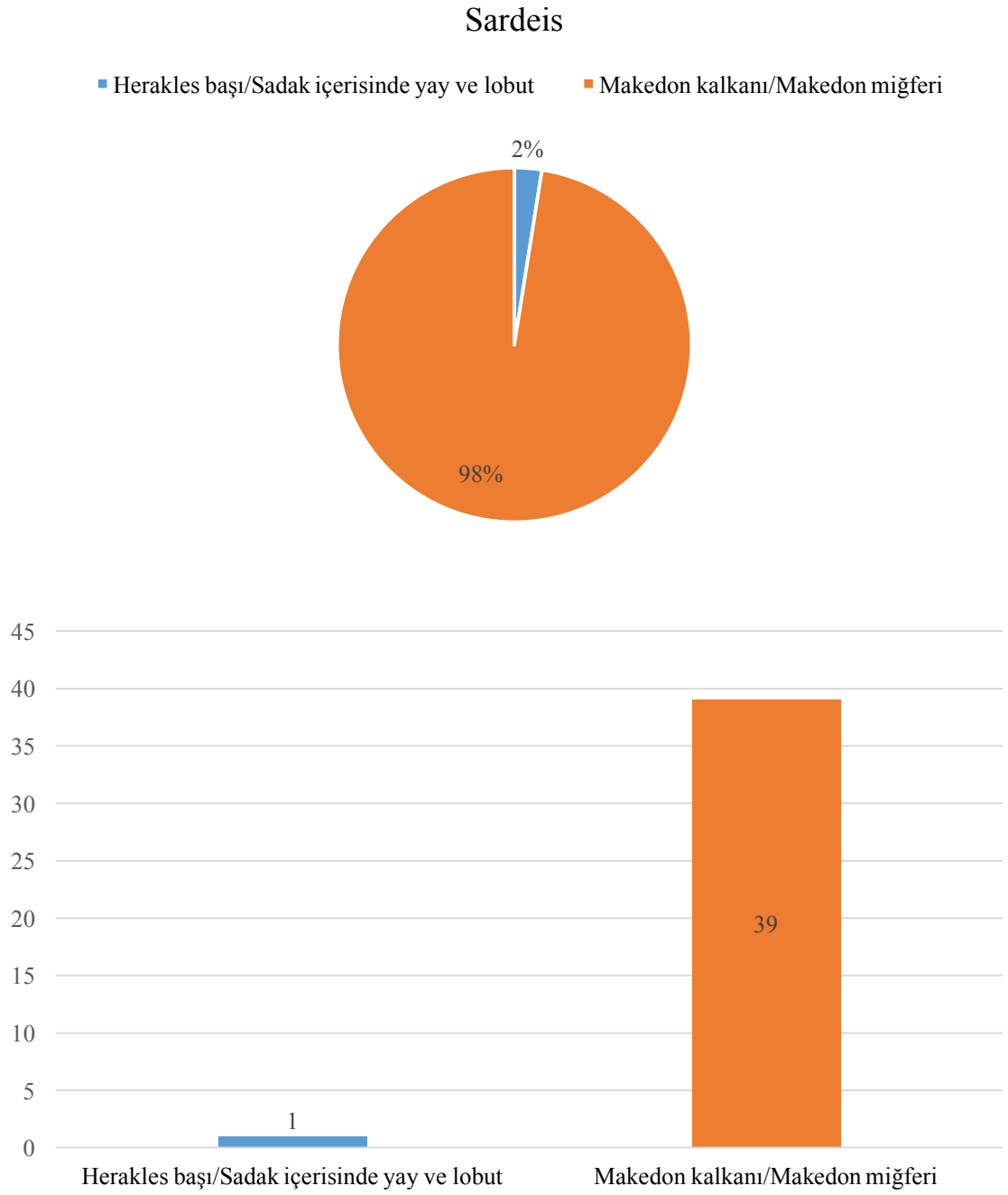
Grafik 10 Kyme’de Darp Edilen III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

Grafik 11 Miletos ya da Mylasa'da Darp Edilen III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

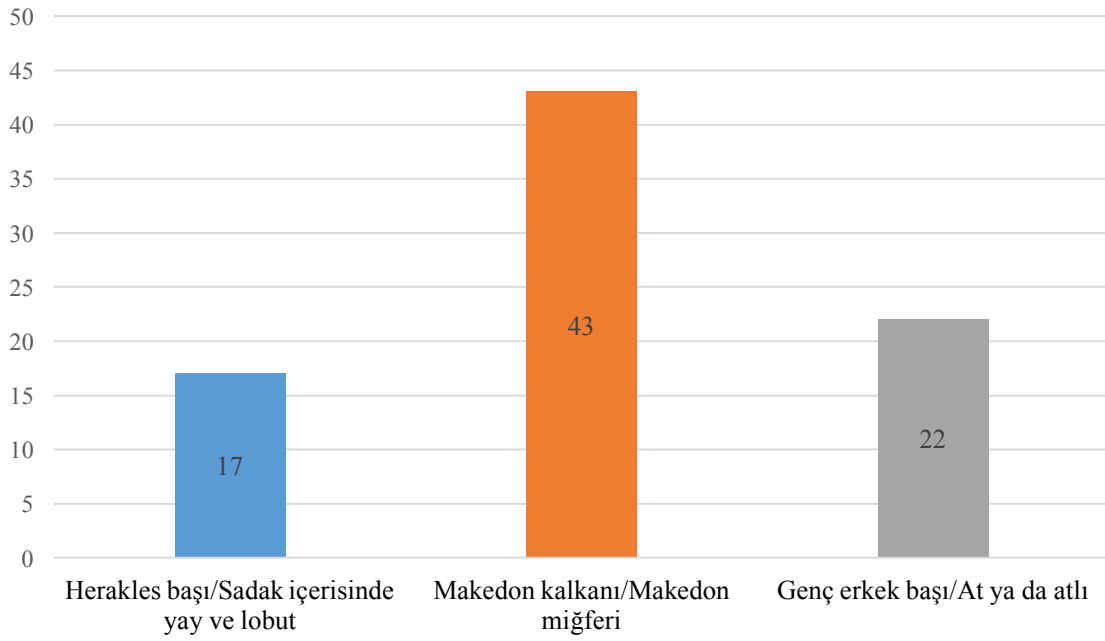
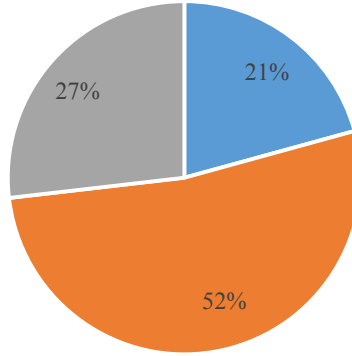
Grafik 12 Sardeis'te darp edilen III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

Grafik 13 Makedonya’da Darp Edilen III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

Kaunos

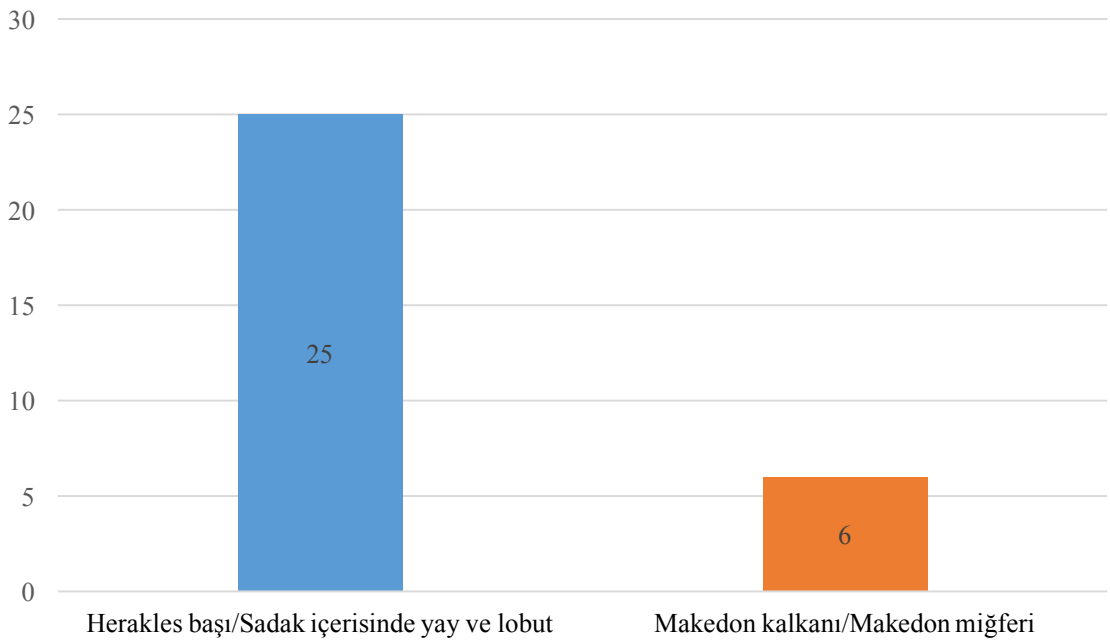
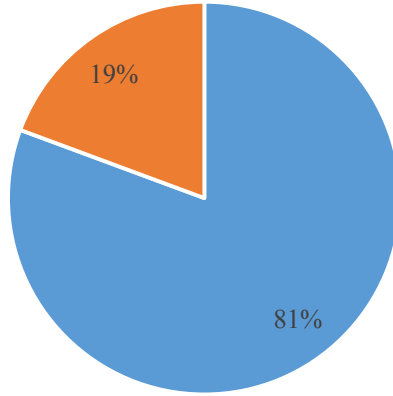
- Herakles başı/Sadak içerisinde yay ve lobut
- Makedon kalkanı/Makedon miğferi
- Genç erkek başı/At ya da atlı

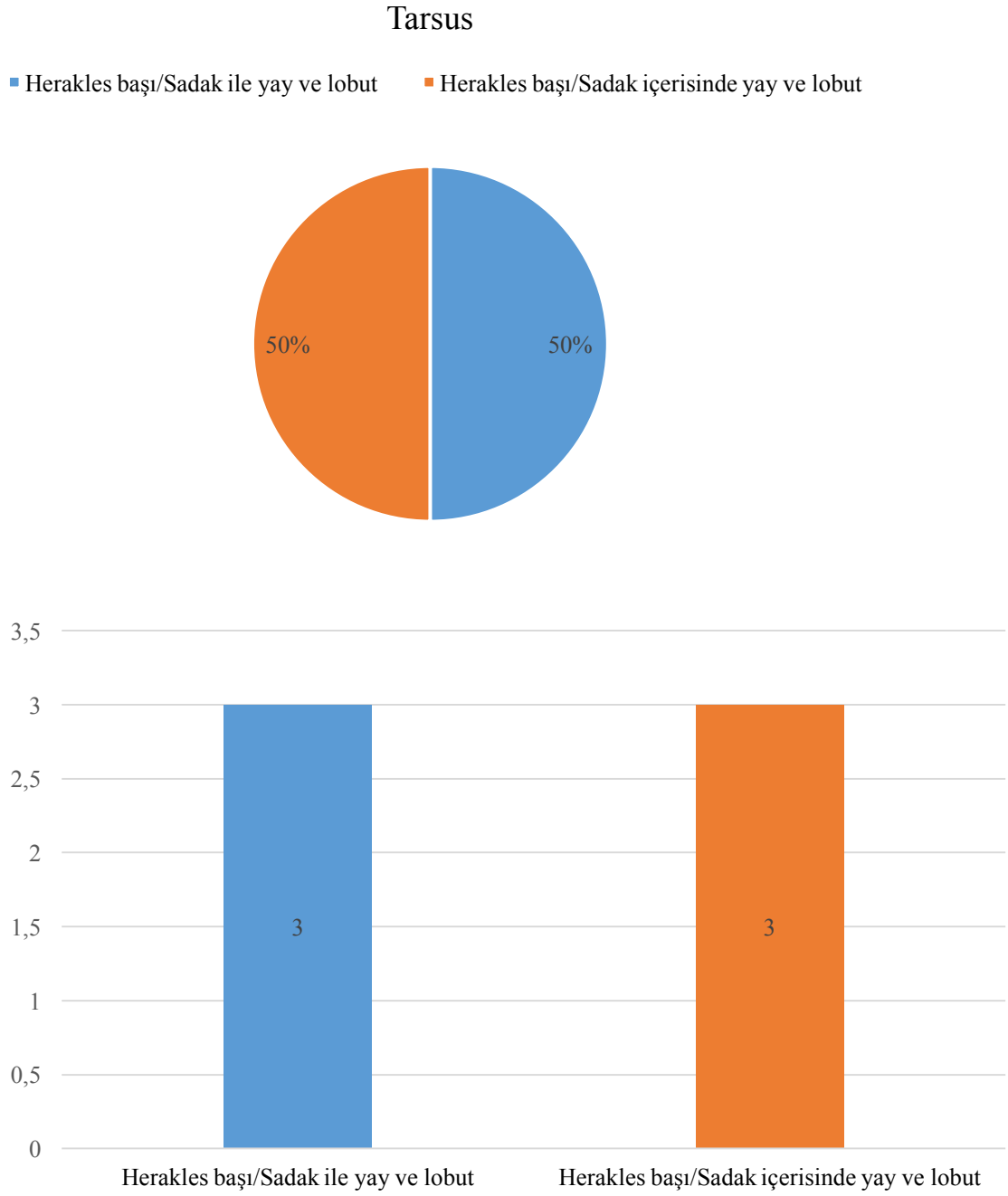
Grafik 14 Belirsiz Batı Küçük Asya Grubunda Yer Alan III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

Belirsiz Batı Küçük Asya

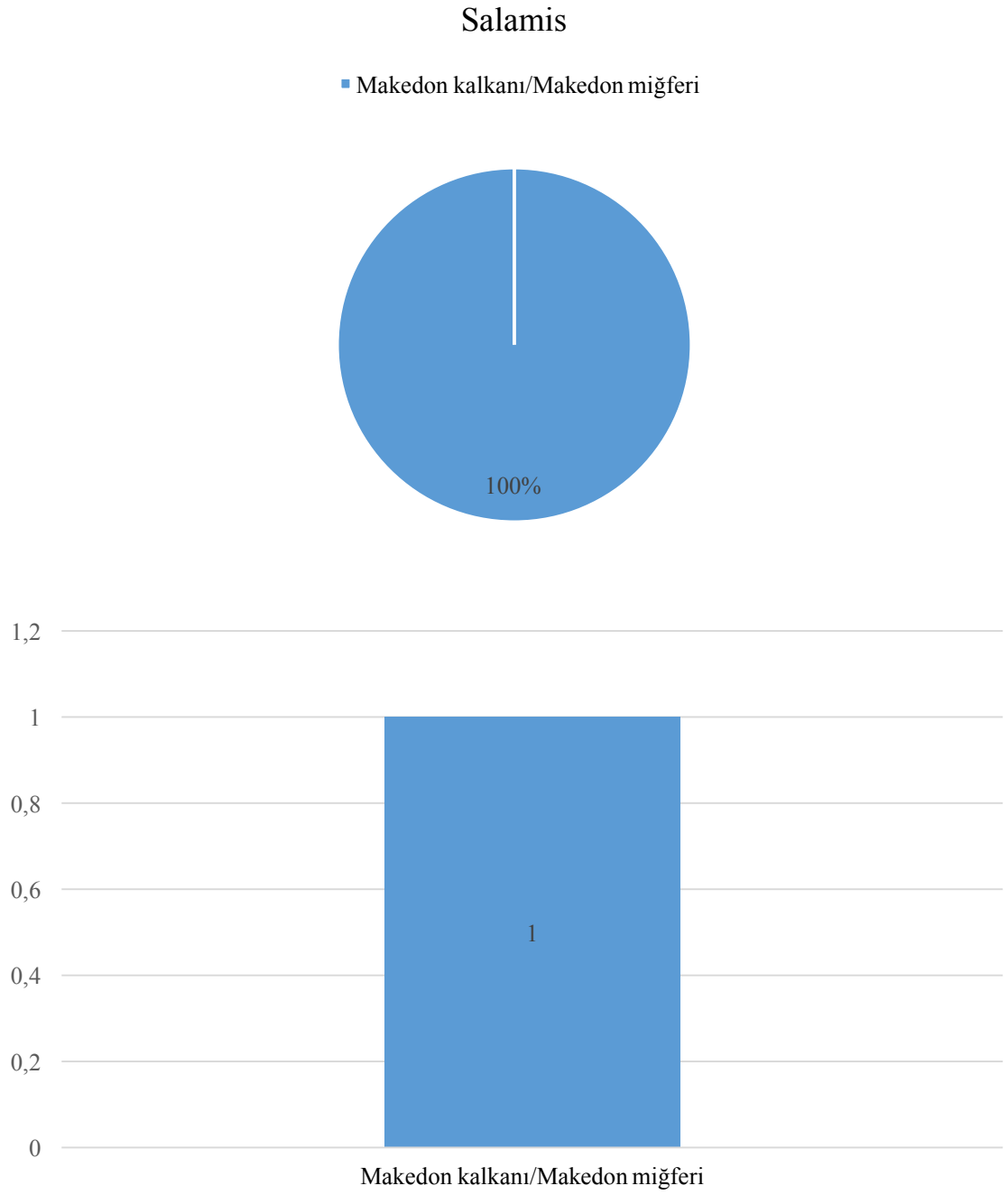
■ Herakles başı/Sadak içerisinde yay ve lobut ■ Makedon kalkanı/Makedon miğferi

Grafik 15 Tarsus'ta Darp Edilen III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

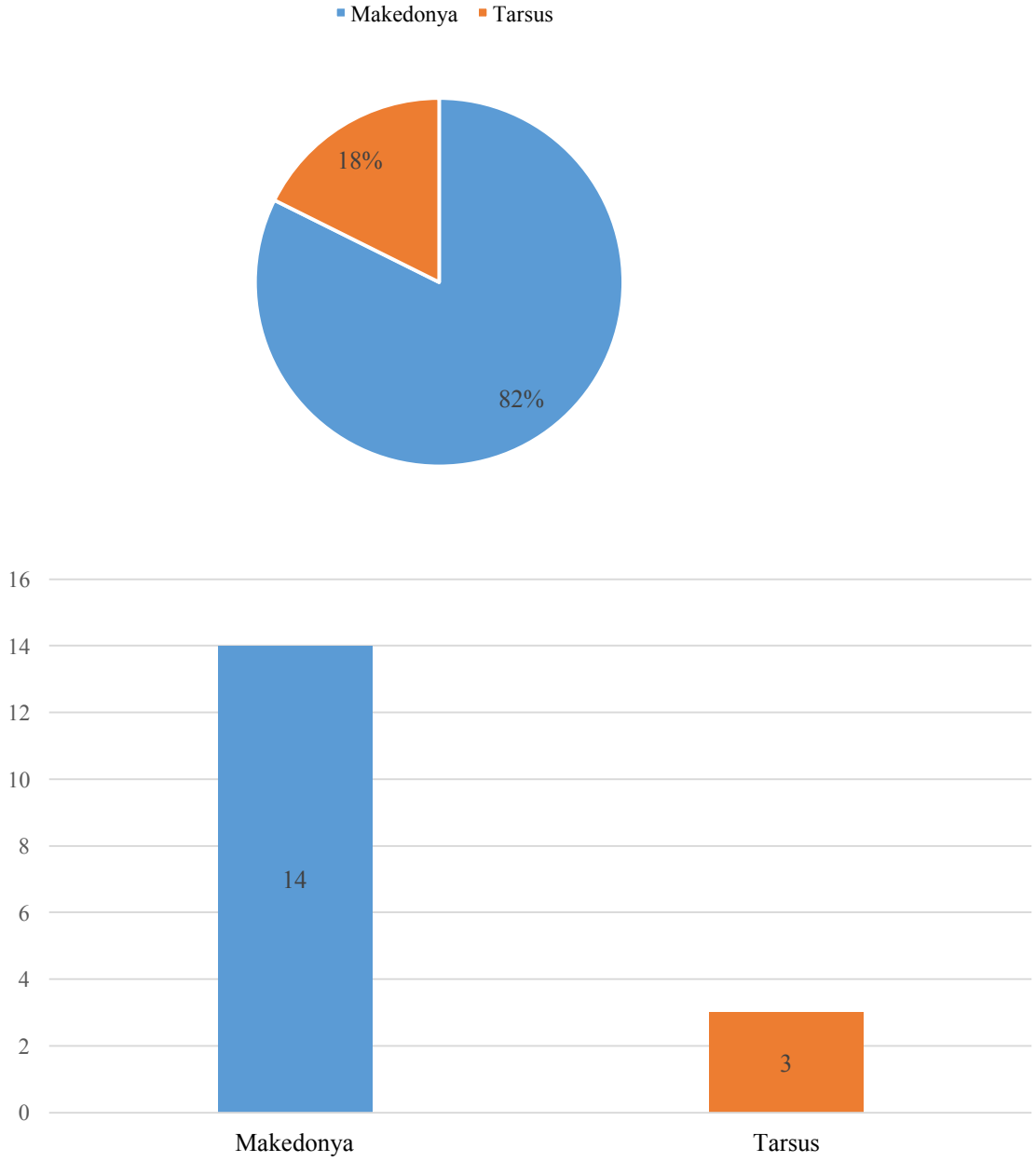

Grafik 16 Salamis’de Darp Edilen III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Tiplere Göre Dağılımı.

Grafik 17 Herakles Başı/Sadak ile Yay ve Lobut Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

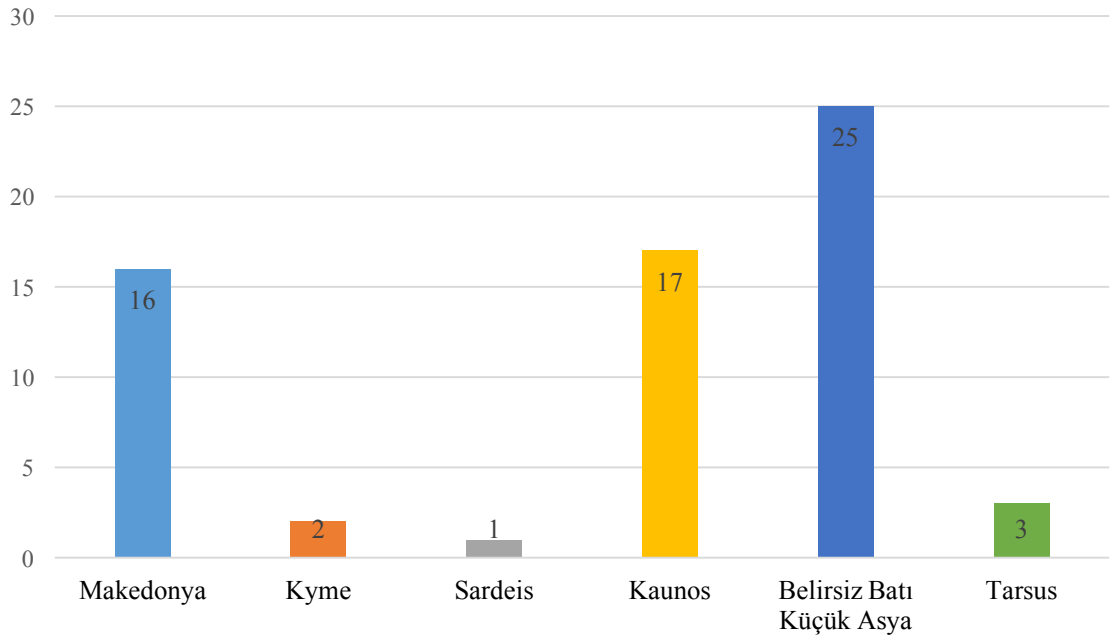
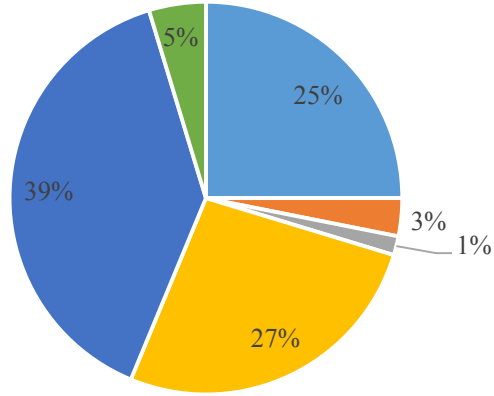
Herakles başı/Sadak ile yay ve lobut

Grafik 18 Herakles Başı/Sadak İçerisinde Yay ve Lobut Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

Herakles başı/Sadak içerisinde yay ve lobut

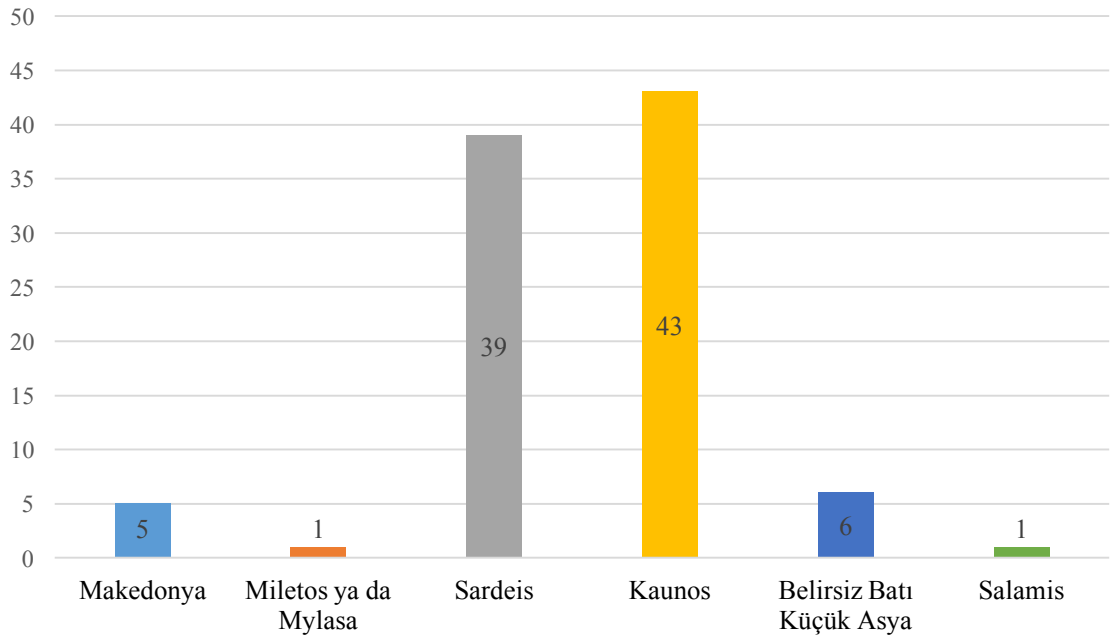
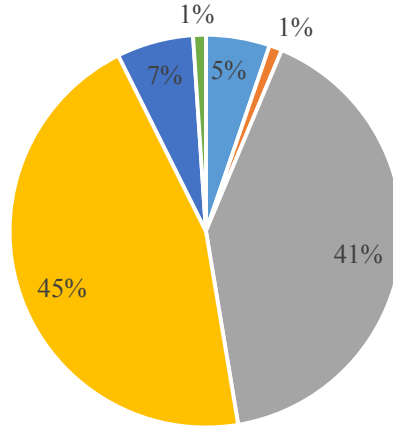
■ Makedonya ■ Kyme ■ Sardeis ■ Kaunos ■ Belirsiz Batı Küçük Asya ■ Tarsus

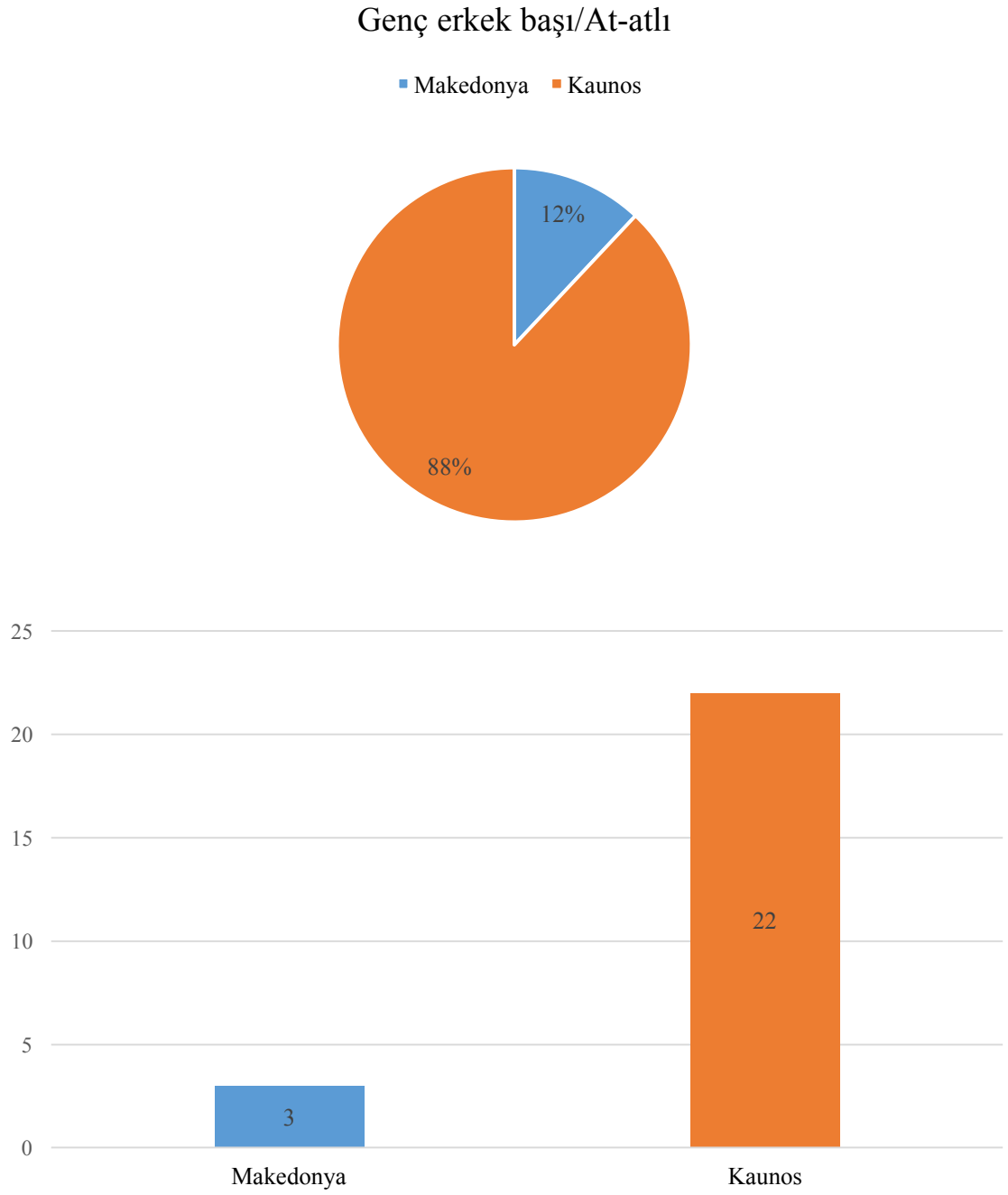
Grafik 19 Makedon Kalkanı/Makedon Miğferi Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

Makedon kalkanı/Makedon miğferi

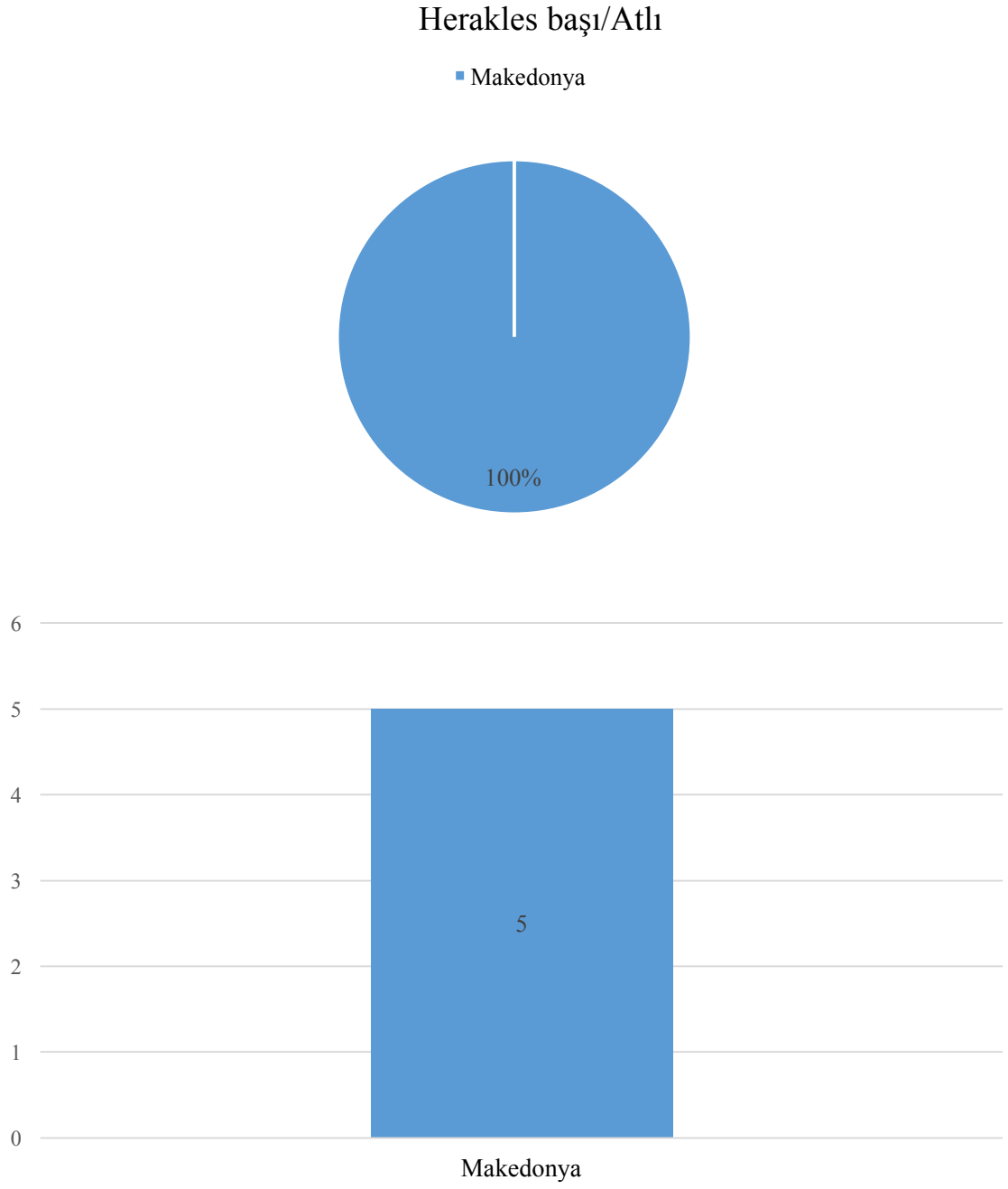
■ Makedonya ■ Miletos ya da Mylasa ■ Sardeis ■ Kaunos ■ Belirsiz Batı Küçük Asya ■ Salamis

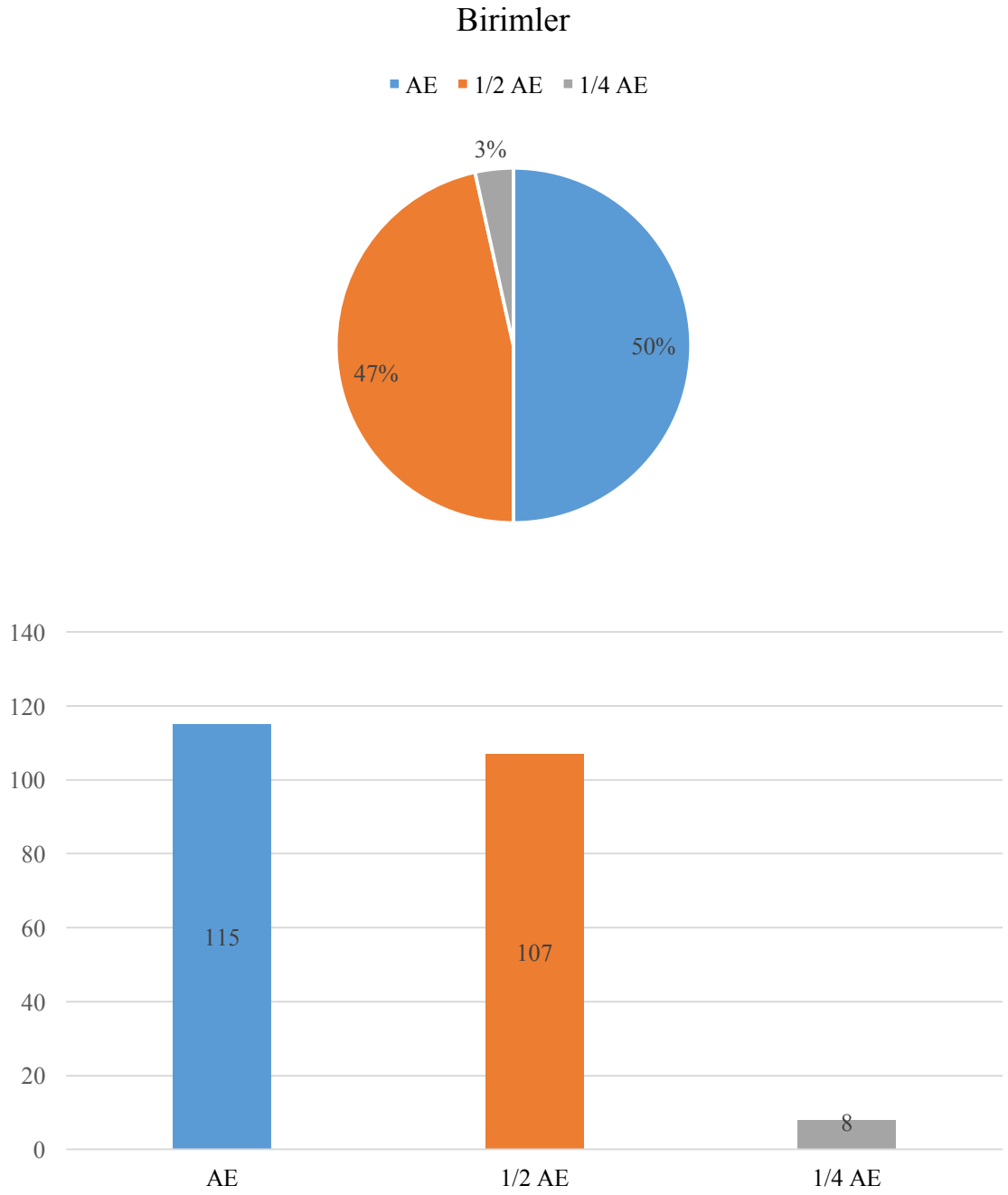
Grafik 20 Genç Erkek Başı/At-Atlı Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

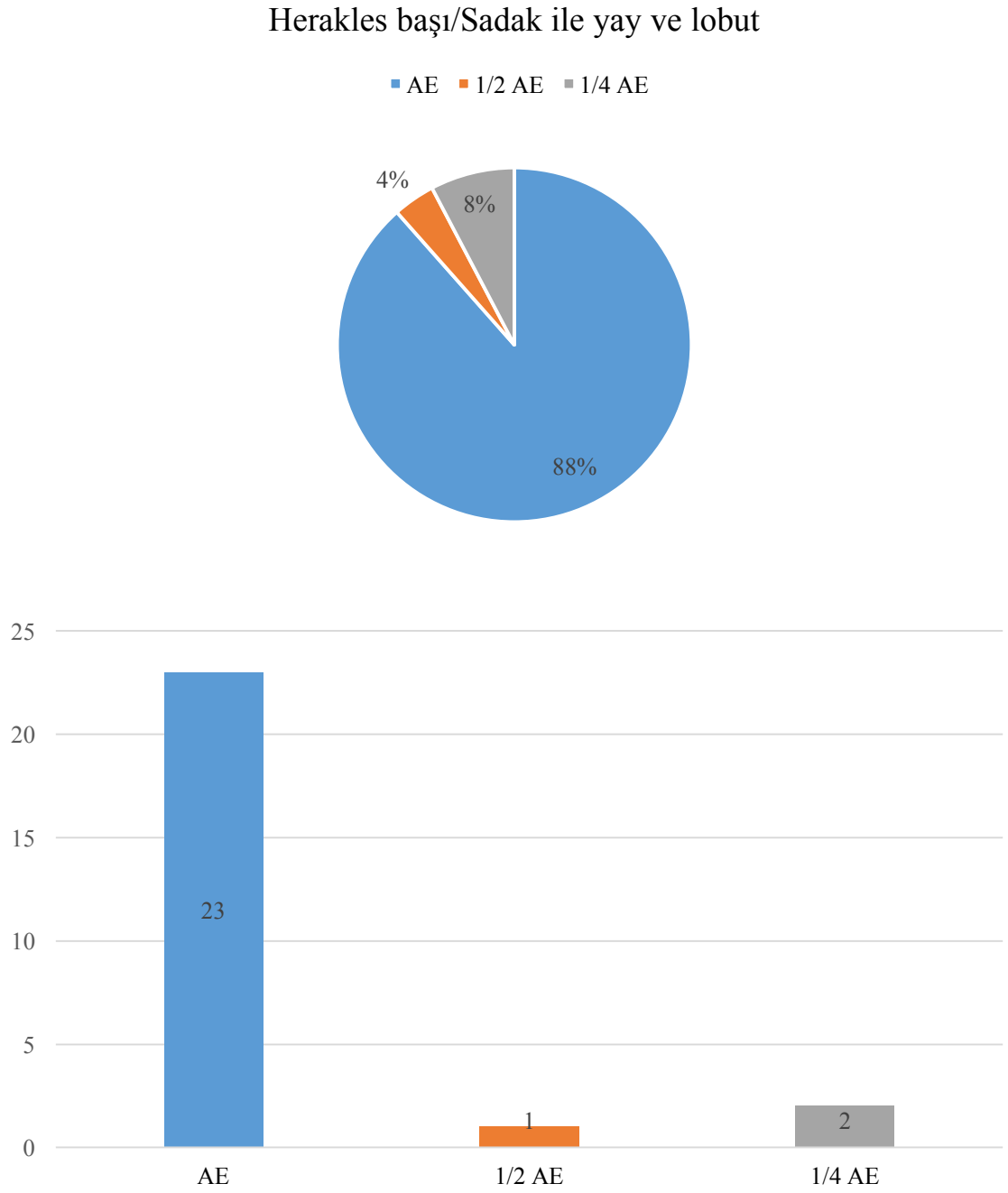
Grafik 21 Herakles Başı/Atlı Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Darphanelere Göre Dağılımı.

Grafik 22 III. Aleksandros ve III. Philippos Dönemi Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimlere Göre Dağılımı.

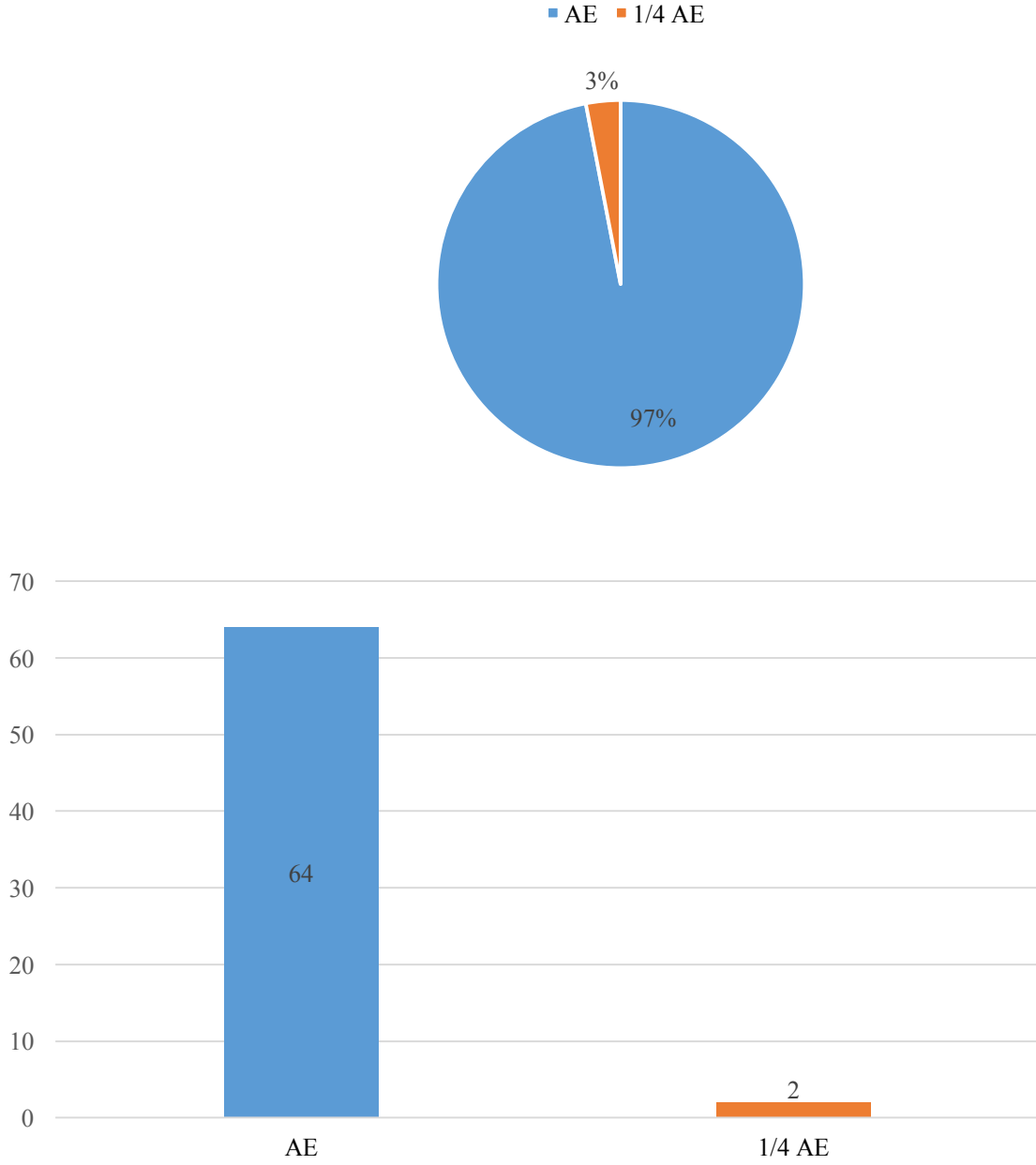

Grafik 23 Herakles Başı/Sadak ile Yay ve Lobut Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimlere Göre Dağılımı.

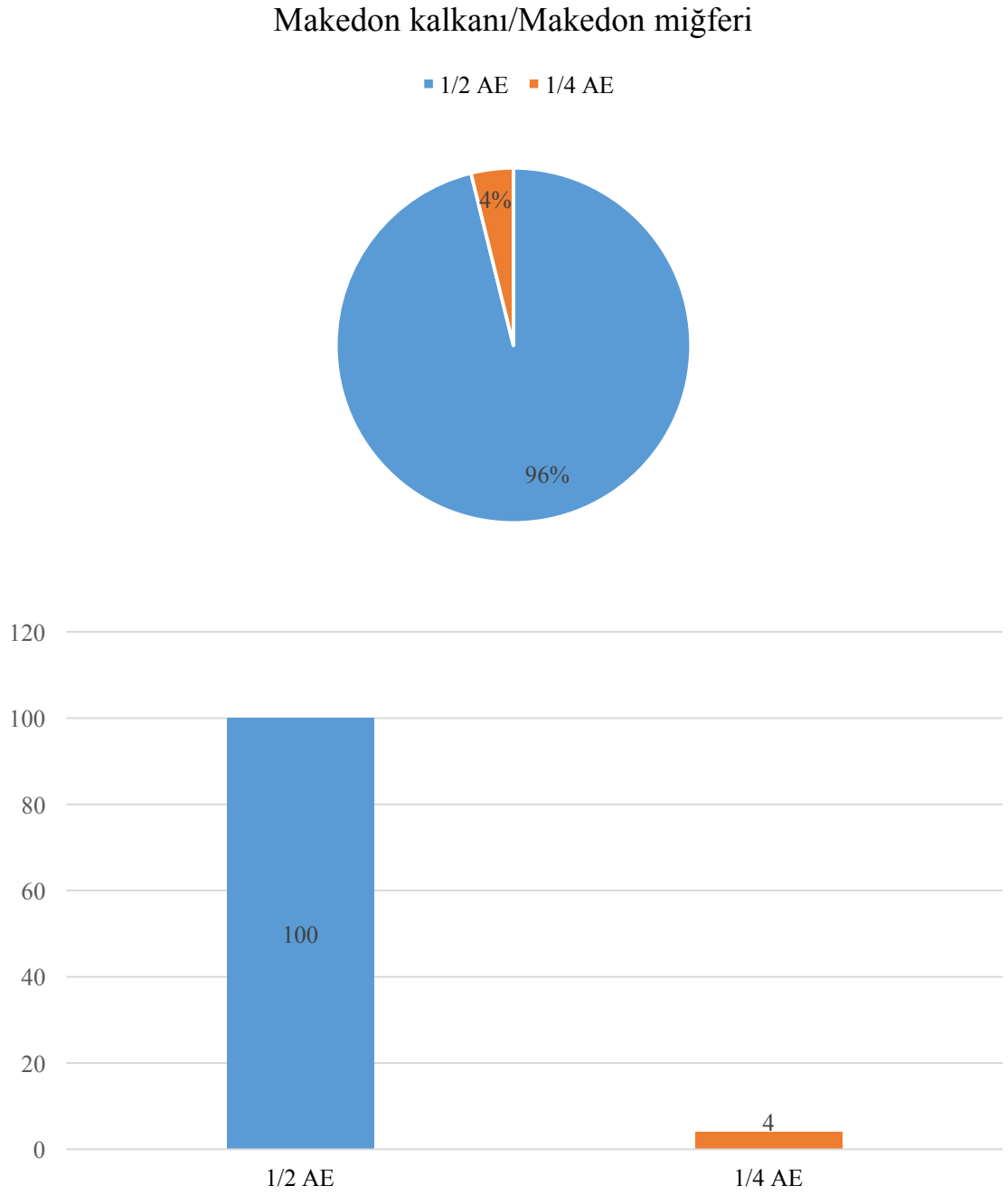

Grafik 24 Herakles Başı/Sadak İçerisinde Yay ve Lobut Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimlere Göre Dağılımı.

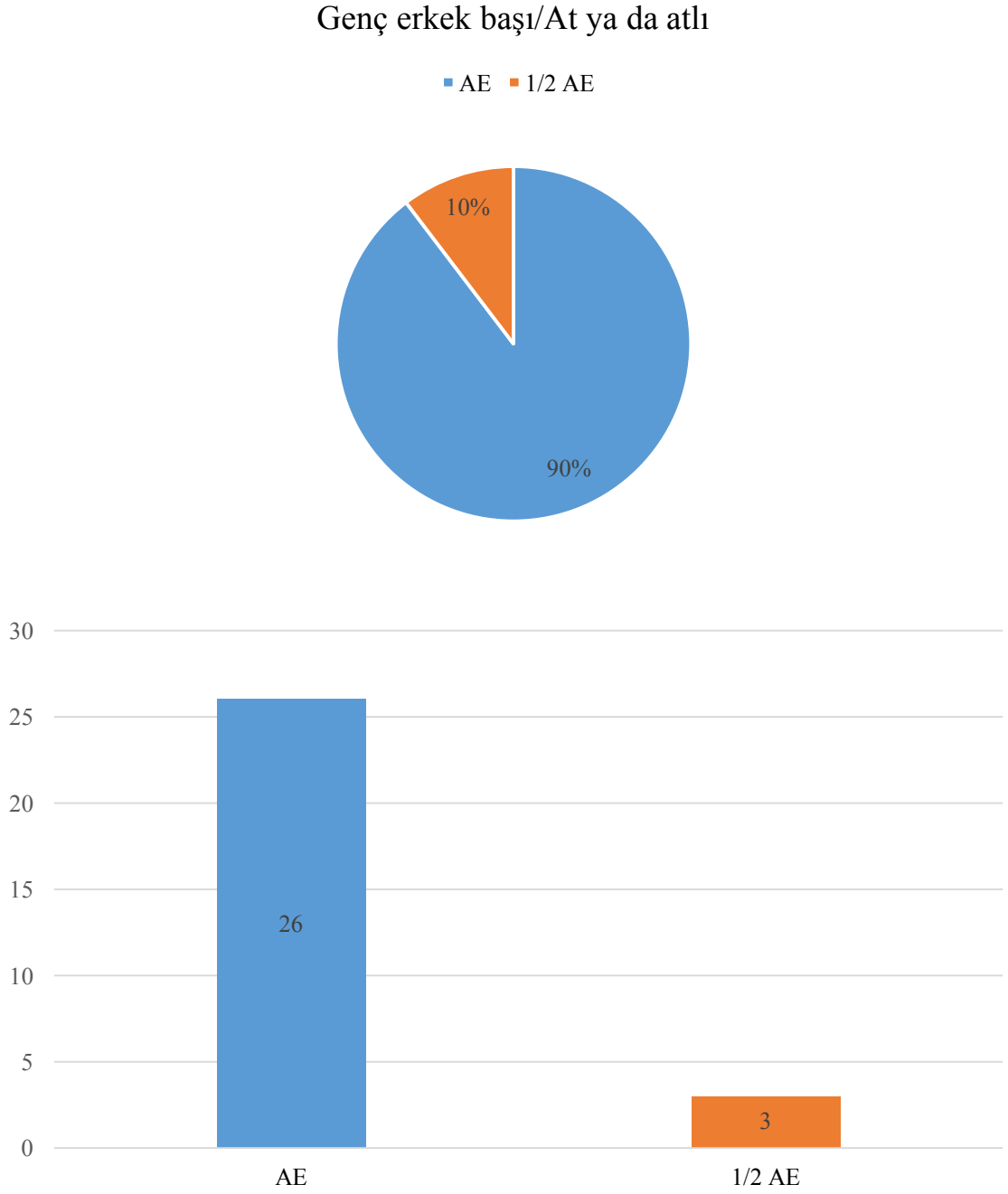
Herakles Başı/Sadak içerisinde yay ve lobut

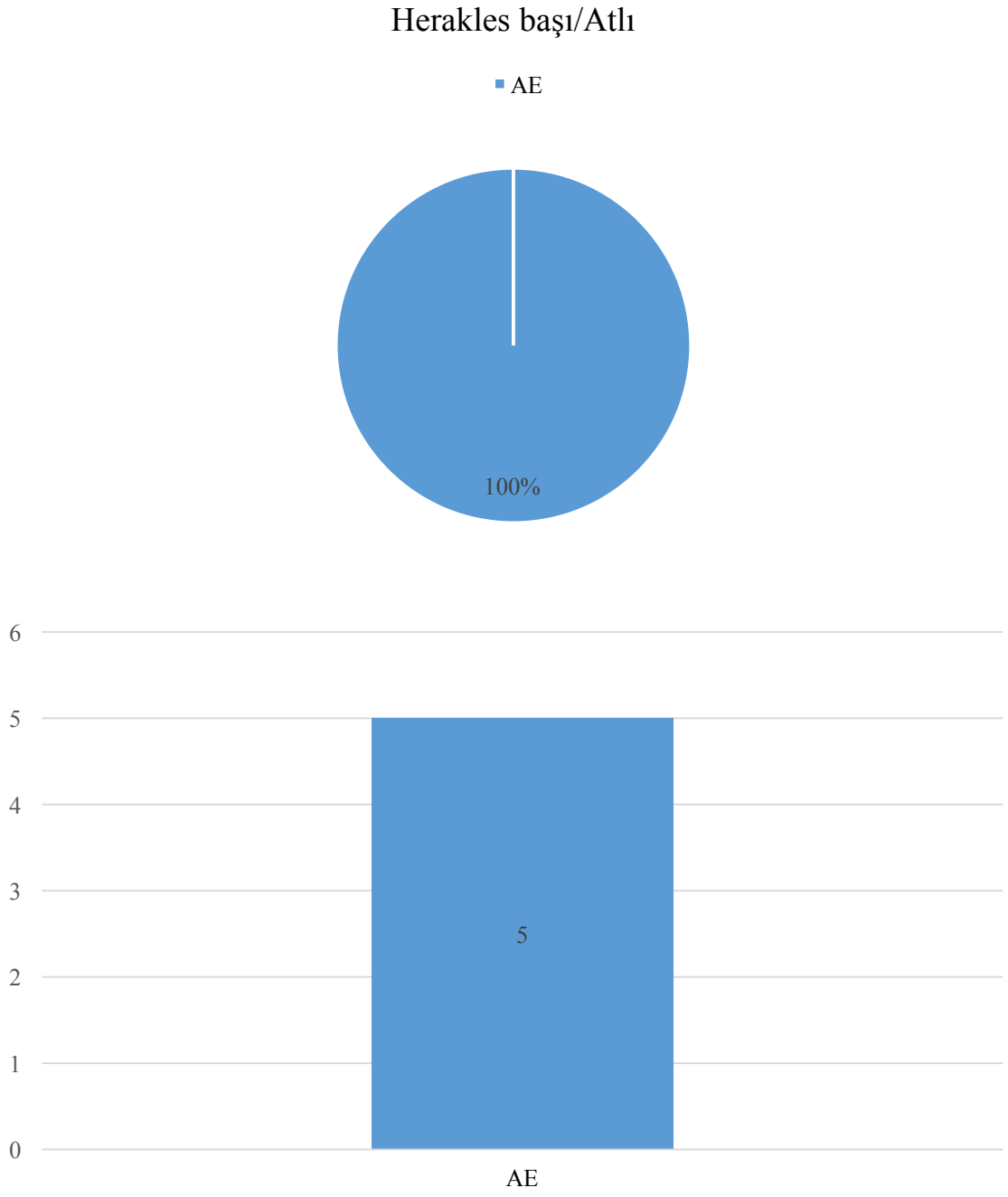
Grafik 25 Makedon Kalkanı/Makedon Miğferi Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimlere Göre Dağılımı.

Grafik 26 Genç Erkek Başı/At ya da Atlı Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimlere Göre Dağılımı.

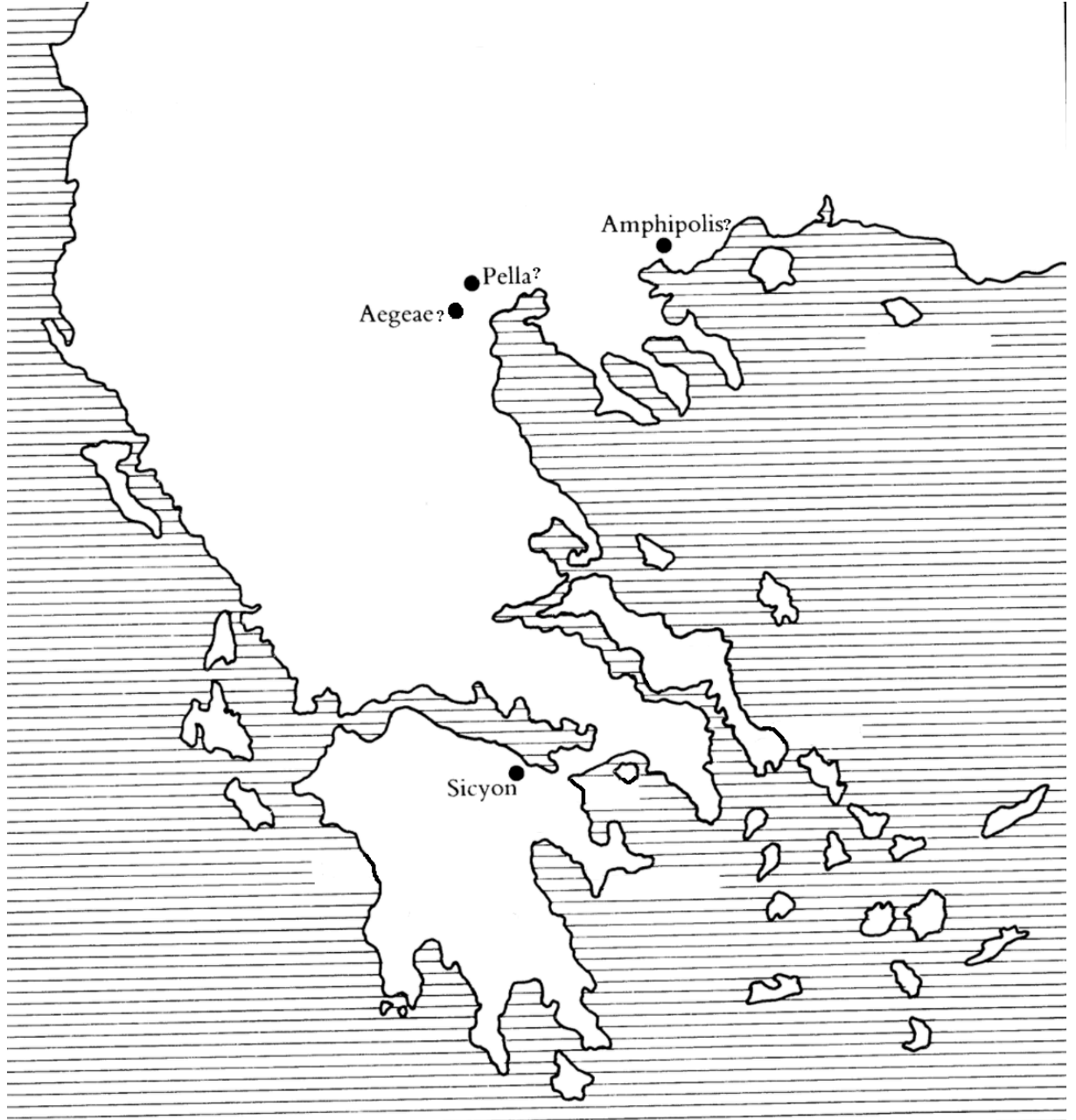

Grafik 27 Herakles Başı/Atlı Tipli Makedon Krali Bronz Sikkelerinin Basıldıkları Birimlere Göre Dağılımı.

EK 2- HARİTALAR

Harita 1 III. Aleksandros ve III. Philippos Döneminde Krali Sikke Darp Eden, Makedonya ve Kara Yunanistanı'nda Yer Alan Darphaneler.

Kaynak: Price 1991, 84.

Harita 2 III. Aleksandros ve III. Philippos Döneminde Krali Sikke Darp Eden, Küçük Asya'nın Batı ve Güney Sahillerinde Yer Alan Darphaneler.⁹²³

Kaynak: Price 1991, 206.

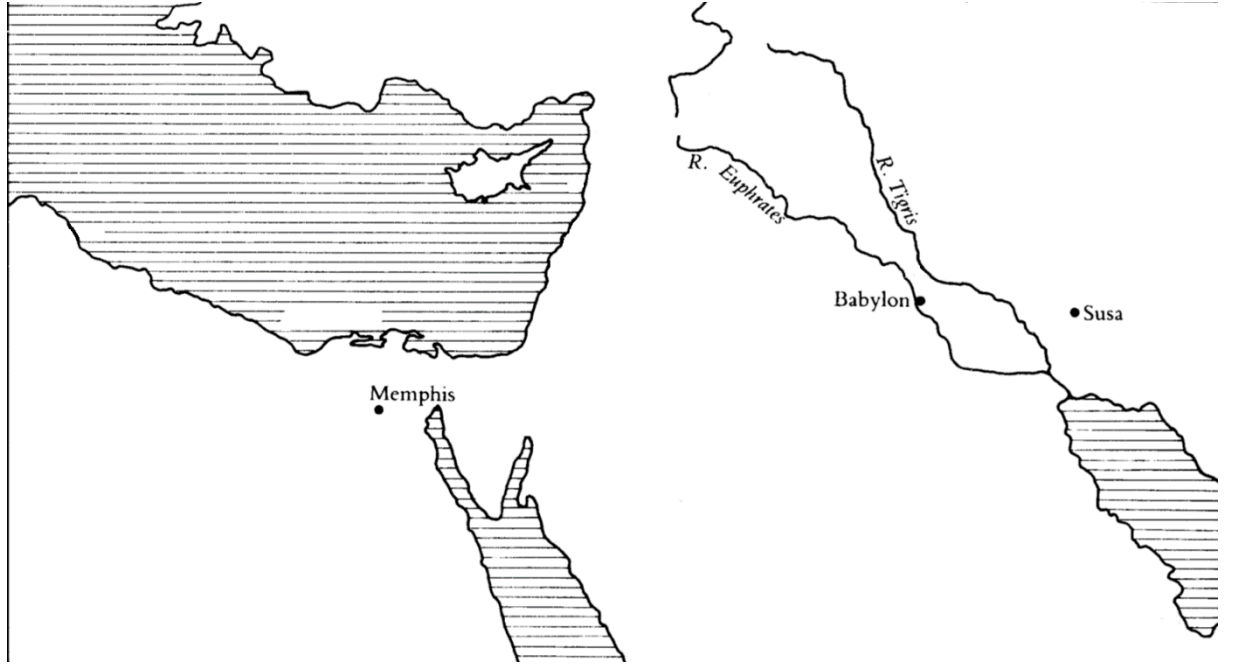
⁹²³ Kaunos darphanesi, orijinal haritada yer almayıp güncel atıflar doğrultusunda eklenmiştir.

Harita 3 III. Aleksandros ve III. Philippos Döneminde Krali Sikke Darp Eden, Küçük Asya'nın Güneydoğusu, Kıbrıs Adası, Suriye ve Fenike Coğrafyasında Yer Alan Darphaneler.

Kaynak: Price 1991, 381.

Harita 4 III. Aleksandros ve III. Philippos Döneminde Krali Sikke Darp Eden, Krallığın Doğusu ve Mısır'da Yer Alan Darphaneler.

Kaynak: Price 1991, 450.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Ömer TATAR

Doğum Yeri - Tarihi: Giresun - 18.03.1990

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Giresun Lisesi (YDA), 2008

Lisans Diploması : Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, İzmir
2012

Yüksek Lisans

Diploması : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı,
Antalya 2016.

Tez Konusu : İzmir Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan III. Aleksandros ve III. Philippos
Dönemine Atfedilen Makedon Kralı Bronz Sikkeleri

Yabancı Diller : İngilizce, Almanca

Bilimsel Faaliyetler :

- "Charon's Fee: Coin-Grave Relations and Its Reflections at Asia Minor." Presented at Koç University Graduate Research Symposium "After the End: Re-contextualizing Death in Anatolia, the Mediterranean, and the Near East", İstanbul (April 30, 2016)
- Çakılcı D., Tatar Ö., "İsmail Galib Bey and Takvîm-i Meskûkât Osmâniye", II. Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Çalıştayı, ANTALYA, TÜRKİYE, 8-10 Haziran 2016, pp. 172-182

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Ana Bilim Dalı,
Araştırma Görevlisi (2013 -)

E-Posta : omertatar@akdeniz.edu.tr